T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

SOSYOLOJİ

İRAN'IN QESHM ADASI'NDA GÖÇMENLER VE SOSYAL KALKINMA (TEHDİTLER VE FIRSATLAR) ARASINDAKİ İLİŞKİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ramin ESLAMI RAMCHAHI

BURSA – 2025

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

SOSYOLOJİ

İRAN'IN QESHM ADASI'NDA GÖÇMENLER VE SOSYAL KALKINMA (TEHDİTLER VE FIRSATLAR) ARASINDAKİ İLİŞKİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ramin ESLAMI RAMCHAHI

Danışman:

Doç. Dr. Mustafa BERKAY AYDIN

BURSA - 2025

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Sosyoloji Bilim Dalı'nda 702144014 numaralı RAMIN ESLAMI RAMCHAHI'nin hazırladığı "İran'ın Qeshm Adası'nda Göçmenler Ve Sosyal Kalkınma (Tehditler Ve Fırsatlar) Arasındaki İlişki" başlıklı yüksek lisans tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 01/08/2025 günü 16:00-17:00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin başarılı olduğuna oybirliği ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı)

Doç.Dr. Mustafa BERKAY AYDIN
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye (Sınav Komisyonu Başkanı)
Doç. Dr. Şenol BAŞTÜRK
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye
Dr. Öğr. Üyesi Çağdaş CEYHAN
Anadolu Üniversitesi

01/08/2025

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYOLOJI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 17/7/2025

Tez Başlığı / Konusu: İran'ın Qeshm Adası'nda Göçmenler Ve Sosyal Kalkınma (Tehditler Ve Fırsatlar) Arasındaki İlişki.

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 168 sayfalık kısmına ilişkin, 13/7/2025 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %2'dır.

Uygulanan filtrelemeler:

1- Kaynakça hariç

2- Alıntılar hariç/dahil

3- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı:	RAMIN
Öğrenci No:	ESALAMI RAMCHAHI
Anabilim Dalı:	Sosyoloji
Programı:	Sosyoloji
Statüsü:	☒ Y.Lisans ☐ Doktora

Danışman

Doç. Dr. Mustafa BERKAY AYDIN

Yemin Metni

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “İran'ın Qeshm Adası'nda Göçmenler Ve Sosyal Kalkınma (Tehditler Ve Fırsatlar) Arasındaki İlişki.” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza
17/7/2025

Adı Soyadı: RAMIN ESLAMI RAMCHAHI

Öğrenci No: 702144014

Ana Bilim Dalı: Sosyoloji

Programı: Sosyoloji

Tezin Türü: ■ Yüksek Lisans / ☐ Doktora / ☐ Sanatta Yeterlilik

ÖN SÖZ

İnsan toplumlarındaki dönüşüm, her zaman nüfus hareketliliği, kültürel etkileşim ve bakış açıları arasındaki çatışmalarla iç içe olmuştur. Bu bağlamda, göç olgusu yalnızca toplumların sosyal çehresini dönüştürmekle kalmayıp, aynı zamanda kalkınma dinamiklerini ve yaşam pratiklerini etkileyen temel bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Günümüz dünyasında insan hareketliliği, toplumsal düzenin başlıca özelliklerinden biri haline gelmişken, göçün sosyolojik bir bakış açısıyla ele alınması ve çok boyutlu analizinin yapılması artık bir tercih değil; bilimsel ve pratik bir zorunluluktur.

Elinizdeki "Göçmenler ve Sosyal Kalkınma Arasındaki İlişki (Tehditler ve Fırsatlar) – Qeshm Adası Örneği" başlıklı bu araştırma, söz konusu olgunun çok katmanlı ve karmaşık doğasını, İran'ın güneyinde yer alan jeostratejik öneme sahip Kaşım Adası özelinde, belirli ve hassas bir bağlamda incelemeyi amaçlayan kasıtlı bir çabanın ürünüdür. Bu bölge, son yıllarda yalnızca kalkınma ve ekonomik politikaların odak noktası olmakla kalmamış, aynı zamanda yoğun göç akımlarının da merkezlerinden biri haline gelmiştir.

Bu çalışma, sosyolojik bir perspektiften ve karma araştırma yaklaşımı çerçevesinde, nitel ve yorumlayıcı yöntemler kullanılarak, göçmenlerin söz konusu bölgenin sosyal kalkınma süreçlerindeki rol ve konumlarını bilimsel, eleştirel ve analitik bir biçimde değerlendirmeyi hedeflemektedir. Amaç yalnızca göçmen varlığını betimlemek değil; aynı zamanda onların sosyal, kültürel ve kurumsal etkilerinin daha derin ve görünmez katmanlarını da analiz etmektir. Bu bağlamda mevcut çalışma, yarı yapılandırılmış görüşmeler, saha bulguları ve bağlamsal analizlerden hareketle,Qeshm Adası'nın sosyal dokusunda göçmenlerin hem kalkınma fırsatlarının bir kaynağı hem de sosyal uyum ve istikrar açısından potansiyel bir tehdit olabileceği temel sorusuna yanıt aramaktadır.

Kuşkusuz, bu tezin yazımı; değerli bilim insanları, arkadaşlar ve sınıf arkadaşlarından oluşan seçkin bir grubun bilimsel ve insani desteği olmaksızın tamamlanamayacak, inişli çıkışlı bir sürecin sonucudur. Bu yolculuğun ilk adımında, kıymetli bilgi ve deneyimleriyle araştırma sürecimi yönlendiren, eleştirel yaklaşımı ve bilimsel rehberliğiyle araştırma yolumu aydınlatan saygıdeğer danışmanım Doç. Dr. Mustafa BERKAY AYDIN'a en içten şükranlarımı sunmak isterim. Aynı şekilde, bu çalışmanın

gelişim sürecinde yapıcı öneri ve katkılarıyla önemli bir rol üstlenen değerli ikinci danışmanım Dr. Murtaza MASRUR'a da en derin teşekkürlerimi borç bilirim. Ayrıca, bu tez çalışmasının tamamlanma sürecinde gösterdiği destek ve samimi yardımlarından ötürü sevgili dostum Zakaria LBASRAOUI'ye de içten teşekkürlerimi sunarım. Saha çalışması sırasında, açıklıkla paylaştıkları deneyimleri, içtenlikleri ve yerel bilgi birikimleriyle araştırmamın verilerini zenginleştiren değerli katılımcılara da minnetle teşekkür ederim.

Öte yandan, her bilimsel çabanın ardında, yalnızca bilgiyle değil, duygusal destekle de örülmüş bir emek bulunmaktadır. Hayatım boyunca yanımda olan ve varlığıyla her zaman en büyük dayanağım olan kıymetli babama içten şükranlarımı sunarım. Kalbimi her zaman duaları ve sevgisiyle ısıtan sevgili anneme de en derin minnettarlığımı ifade etmek isterim. Aynı şekilde, yaşamımın her aşamasında beni destekleyen tüm aile bireylerime ve özellikle de sabrı, sevgisi ve derin anlayışıyla araştırma ve yazım sürecinin en zorlu günlerinde bana güç ve huzur veren sevgili eşime sonsuz teşekkür ederim.

Bu tez, bilimsel çerçevelere bağlı kalmakla birlikte, sosyolojik teorik tartışmalarla somut bir toplumun yaşanmış gerçeklikleri arasında bir köprü kurmayı amaçlayan bir çabanın ürünüdür. Yerel bilgi üretimine katkı sunmak ve göç ile kalkınma alanlarında sosyal politika yapıcılar ile karar vericilere adil ve bilinçli stratejiler geliştirmelerinde yol göstermek niyetiyle hazırlanmıştır.

Umuyorum ki bu araştırma, yerel ve bölgesel bağlamlarda sosyal ilişkilerin daha sağlıklı anlaşılmasına yönelik küçük ama anlamlı bir adım olarak kabul edilir ve gelecekte yapılacak daha derinlikli ve kapsamlı akademik çalışmalara ilham verir.

RAMIN ESLAMI RAMCHAHI

BURSA – 2025

Yazar adı soyadı	**RAMIN ESLAMI RAMCHAHI**
Üniversite	**Bursa Uludağ Üniversitesi**
Enstitü	**Sosyal Bilimler Enstitüsü**
Ana bilim dalı	**Sosyoloji**
Bilim dalı	**Sosyoloji**
Tezin niteliği	*Yüksek Lisans*
Mezuniyet tarihi	**……/……/2025**
Tez danışmanı	**Doç. Dr. Mustafa BERKAY AYDIN**

İRAN'IN QESHM ADASI'NDA GÖÇMENLER VE SOSYAL KALKINMA (TEHDİTLER VE FIRSATLAR) ARASINDAKİ İLİŞKİ

ÖZET

Bu araştırma, uluslararası göçmenlerin Qeshm Adası'ndaki sosyal kalkınma süreci üzerindeki çok boyutlu rolünü ve etkilerini sosyolojik bir perspektiften analiz etmeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın temel odağı, göçmenlerin varlığından kaynaklanan güçlü yönlerin, zayıf yönlerin, fırsatların ve tehditlerin sosyal kalkınmanın çeşitli boyutlarında belirlenmesi ve yarı yapılandırılmış mülakatlar ile Delphi yaklaşımı kullanılarak mevcut durumun gerçekçi bir resminin çizilmesidir. Araştırma bulguları, göçmenlerin özellikle yatırımcı kesimler ve uzman işgücü bağlamında, işgücü piyasasının canlanması, teknik mesleklerin geliştirilmesi ve işgücü temini gibi alanlarda olumlu katkılar sağladığını göstermektedir. Buna karşılık, yoksul, düşük eğitimli ve yasa dışı göçmenlerin artan varlığı, kamu altyapısı üzerinde baskıyı artırmış, sosyal zararları derinleştirmiş, sağlık, kültürel ve güvenlik alanlarında sorunlara yol açmış ve yerli halk arasında güvensizlik duygusunun yaygınlaşmasına neden olmuştur. SWOT matrisi analizinde, ucuz işgücüne erişim, sınır ötesi iletişim ağlarının genişlemesi ve mal-hizmet talebindeki artış gibi fırsatlar tespit edilirken; demografik yapının değişimi, mesleki tekelcilik, suç oranlarındaki yükseliş, döviz çıkışı ve sosyal sermayenin azalması gibi ciddi tehditler de ortaya konmuştur. Sonuç olarak, araştırma şeffaf göç politikalarının oluşturulması, adanın kalkınma ihtiyaçlarına uygun göçmen çekilmesi, kültürel eğitim programlarının yaygınlaştırılması ve sosyal adaletin gözetilmesi gerekliliğini vurgulamaktadır.

Anahtar kelimeler: Sosyal Kalkınma, Uluslararası Göçmenler, Güçlü Yönler, Zayıf Yönler, Fırsatlar, Tehditler, Delphi, Qeshm Adası.

Name & surname	**RAMIN ESLAMI RAMCHAHI**
University	**Bursa Uludağ University**
Institute	**Institute of Social Sciences**
Field	**Sociology**
Subfield	**Sociology**
Degree awarded	*Master*
Date of degree awarded	**……/……/2025**
Supervisor	**Assoc. Prof. Mustafa BERKAY AYDIN**

THE RELATİONSHİP BETWEEN İMMİGRANTS AND SOCİAL DEVELOPMENT (THREATS AND OPPORTUNİTİES) İN QESHM ISLAND, IRAN.

ABSTRACT

This research aims to analyze, from a sociological perspective, the multidimensional role and effects of international migrants on the social development process in Qeshm Island. The study's primary focus is to identify the strengths, weaknesses, opportunities, and threats (SWOT) arising from the presence of migrants across various dimensions of social development, and to paint a realistic picture of the current situation using semi-structured interviews and the Delphi method. Research findings indicate that migrants, particularly investors and skilled labor, have made positive contributions in areas such as revitalizing the labor market, developing technical professions, and providing labor supply. In contrast, the increasing presence of poor, low-educated, and undocumented migrants has heightened pressure on public infrastructure, deepened social harms, led to problems in health, cultural, and security sectors, and caused a widespread feeling of insecurity among the local population. The SWOT matrix analysis identified opportunities such as access to cheap labor, expansion of cross-border communication networks, and increased demand for goods and services. However, it also revealed serious threats including demographic shifts, occupational monopolization, rising crime rates, foreign exchange outflow, and a decrease in social capital.

Keywords: Social Development, International Migrants, Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats, Delphi, Qeshm Island.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI ..... İİ
YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU ..... İİİ
YEMİN METNİ ..... İV
ÖN SÖZ V
ÖZET ..... Vİİ
ABSTRACT ..... Vİİİ
İÇİNDEKİLER ..... İX
TABLOLAR ..... Xİ
ŞEKİLLER ..... Xİİ
KISALTMALAR ..... Xİİİ
GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM
ARAŞTIRMANIN GENEL ÇERÇEVESİ

1.1. Problem Açıklaması 4

1.2. Problemin önemi ve gerekliliği 14

1.3. Araştırmanın Temel Hedefleri 16

1.4. Araştırmanın Temel Soruları 16

1.5. Çalışma Bölgesinin Özelliklerine Kısa Bir Bakış: Qeshm Adası 16

1.5.1. Qeshm Adası'nın Doğal Coğrafyası 16

1.5.2. Qeshm Adası'nın Sosyal Tarihi 18

1.5.3. Qeshm Adası Ekonomisi 23

İKİNCİ BÖLÜM
LİTERATÜRÜN IŞIĞINDA SOSYAL KALKINMA VE GÖÇMENLİK

2.1. Ampirik Literatürün İncelenmesi 31

2.2. Kavramsal ve Teorik Çerçeve 41

2.2.1. Kalkınma Kavramı 41

2.2.2. Sosyal Kalkınma Kavramı 46

2.2.3. Sosyal Kalkınma Göstergeleri 62

2.2.4. Göç Kavramı 70

.2.2.5 Kalkınma ve Göç 80

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMSEL ROTASI: DELPHİ VE SWOT

3.1. Araştırma Yöntemi 94
3.1.1. Delfi Yöntemi 95
3.1.2. SWOT Analiz Tekniği 100
3.1.2.1. İçsel Faktörler: Güçlü ve Zayıf Yönler 101
3.1.2.2. Dışsal Faktörler: Fırsatlar ve Tehditler 101

3.2. Veri Toplama Aracı 102
3.2.1. Veri Toplama Aracının Geçerliliği ve Güvenilirliği 103
3.2.2. Araştırmanın Evreni 103
3.2.3. Kavramların Tanımları 104

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
QESHM ADASI'NDA GÖÇMENLİK: GÜÇLÜ YÖNLER, ZAYIFLIKLAR, FIRSATLAR VE TEHDİTLER

4.1. Bulgular 108
4.1.1. Güçlü Yönler 108
4.1.2. Zayıf Yönler 113
4.1.3. Fırsatlar 122
4.1.4. Tehditler 124
4.1.5. Stratejilerin Oluşturulması 136
4.1.6. Elde Edilen Dört Strateji Türü 139

SONUÇ VE ÖNERİ 143

KAYNAKÇA 153

TABLOLAR

Tablo 1 : Sosyal Kalkınmaya Yönelik Kuramsal Yaklaşımlar 56
Tablo 2 : Göç Türlerinin Sınıflandırılması.....74
Tablo 3 : Uluslararası Göçün Kalkınma Üzerindeki Etkilerinin Özeti 91
Tablo 4: Güçlü Yönler 128
Tablo 5 : Zayıf Yönler.....129
Tablo 6 : Fırsatlar 133
Tablo 7 : Tehditler.....134
Tablo 8 : Strateji Belirleme Tablosu 136
Tablo 9 : SO Stratejileri 139
Tablo 10 : WO Stratejileri.....140
Tablo 11 : ST Stratejileri.....141
Tablo 12 : WT Stratejileri 141

ŞEKİLLER

Şekil 1 : Qeshm Adası'nın Coğrafi Konumu.....17
Şekil 2 : Qeshm Adası'nın Fars Körfezi ve Hürmüz Boğazı'ndaki Coğrafi Konumu .27
Şekil 3 : Göç Türleri (Hukuki Statüye Göre).....72
Şekil 4 : De Haas Modeli.....93
Şekil 5 : SWOT Matrisi.....102
Şekil 6 : Araştırmanın İşleyiş Süreci ve Akış Şeması 104
Şekil 7 : SWOT Bulguları Matrisi Diyagramı.....127

KISALTMALAR

UN	Birleşmiş Milletler
UNICEF	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
MDGs	Binyıl Kalkınma Hedefleri (Millennium Development Goals)
UNRISD	Birleşmiş Milletler Sosyal Kalkınma Araştırma Enstitüsü
SPI	Sosyal İlerleme Endeksi (Social Progress Index)
IOM	Uluslararası Göç Örgütü
UNHCR	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
OLS	En Küçük Kareler Yöntemi
ARDL	Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif Model
VECM	Vektör Hata Düzeltme Modeli
SWOT	Güçlü Yönler (Strengths), Zayıf Yönler (Weaknesses), Fırsatlar (Opportunities), Tehditler (Threats)

GİRİŞ

Tarihsel, küresel ve çok yönlü bir olgu olarak göç, toplumların sosyal, ekonomik ve kültürel dönüşümlerinde her zaman belirleyici unsurlardan biri olmuştur. İnsanlar savaş, güvensizlik, yoksulluk, iş fırsatları arayışı, iklim değişikliği ve daha iyi bir yaşam umudu gibi çeşitli nedenlerle göç ederler ve yeni sosyal alanlara girerek ev sahibi toplum üzerinde çok yönlü etkiler bırakırlar. Bu etkiler olumlu veya olumsuz olabilir ve hedef toplumun sosyal, kültürel, ekonomik ve politik yapılarıyla yakından ilişkilidir. Öte yandan, sosyal kalkınma kavramı, yaşam kalitesinin yükseltilmesi, sosyal uyumun artırılması, kamu katılımının sağlanması ve toplumun tüm üyeleri için eşit fırsatların genişletilmesini içeren, içsel ve dışsal unsurların birleşiminden etkilenen dinamik bir süreçtir.

Bu bağlamda, göç ve sosyal kalkınma arasındaki ilişki karmaşık, iki yönlü ve bazen çelişkilidir. Göçmenler beraberlerinde insan sermayesi, iş deneyimi, yeni kültürler ve güçlü büyüme motivasyonları getirebilirler ve bu özellikler, doğru yönetildiğinde, ev sahibi toplumun kalkınması için bir faktör haline gelebilir. Buna karşılık, uygun politikaların, yeterli altyapının ve kültürel uyumun yokluğunda, göç yoksulluğun artmasına, marjinalleşmenin yaygınlaşmasına, sosyal gerilimlerin ortaya çıkmasına ve sosyal sermayenin aşınmasına yol açabilir.

Bu ilişkinin sınır bölgelerinde ve göç alan toplumlarda analizi iki kat daha önemlidir, çünkü bu bölgeler genellikle daha yoğun zorluklarla karşılaşır ve buralardaki demografik değişimler yerel sosyal yapılar üzerinde doğrudan etkiler bırakır. Bu açıdan, İran'ın güneyindeki en önemli serbest ekonomik ve göç alan bölgelerden biri olan Qeshm Adası'ndaki yabancı göçmenlerin sosyal kalkınma üzerindeki etkisinin incelenmesi, bu ilişkinin gizli ve açık boyutlarına yeni bir ışık tutabilir ve yerel ve ulusal düzeyde etkili politikaların oluşturulmasına zemin hazırlayabilir.

İran'ın en büyük adası ve Fars Körfezi'ndeki serbest ticaret-sanayi bölgesi olan Qeshm Adası, son yıllarda özellikle doğu komşu ülkelerden gelen yabancı göçmen dalgalarını ağırlayan bölgelerden biridir. Bu ada, stratejik konumu, yüksek ekonomik potansiyeli ve özel jeopolitik konumu nedeniyle, inşaat, hizmet ve serbest piyasa sektörlerinde sağladığı istihdam olanakları ile göçmenler için önemli fırsatlar sunmaktadır. Ancak, göçmen nüfusunun artması, altyapısal, sosyal ve yönetsel açıdan gerekli öngörü ve

hazırlıklar olmaksızın, ev sahibi toplum için bazen istenmeyen sonuçlar doğurmakta; sağlık, eğitim, sosyal güvenlik, genel kültür ve kaynak tüketimi gibi alanlarda derin zorluklar yaratmaktadır.

Göçmenler ile sosyal kalkınma arasındaki ilişkinin, özellikle Qeshm Adası gibi yerel topluluklarda incelenmesinin önemi, göçün hem fırsat hem de tehdit olarak aynı anda bir toplumda ortaya çıkmasıyla daha da belirginleşmektedir. Göç, bir ikilik (duality) olgusu olarak, bir yandan kalkınma, işgücü temini, kültürel çeşitlilik, sosyal dinamizm ve ekonomik büyüme için itici bir güç işlevi görürken; diğer yandan yoksulluk, marjinalleşme, kültürel gerilimler, sosyal altyapılar üzerindeki baskı ve sosyal çatışmalar gibi sorunları da beraberinde getirebilmektedir. Bu açıdan, bu olgunun yerel ölçekte (Qeshm Adası) ve sosyal kalkınma bağlamında sosyolojik analizi zorunludur.

Qeshm Adası'na yönelik göç eğiliminin giderek artması koşullarında, bu olgunun sosyal kalkınma üzerindeki etkilerinin dikkatli ve sistematik şekilde incelenmesi yalnızca bilimsel bir zorunluluk değil, aynı zamanda sosyal ve yönetsel bir ihtiyaçtır. Çünkü bu ilişkinin doğru bir biçimde anlaşılmaması durumunda, yerel ve bölgesel düzeydeki kalkınma politikaları ve planlamaları verimsizlik ve çelişkilerle karşılaşacaktır.

Önceki birçok çalışma göçü makro düzeyde, ülkenin ekonomik veya güvenlik boyutları açısından ele almış olsa da, Qeshm gibi yerel bağlamlarda göçün sosyal kalkınma üzerindeki etkilerinin incelenmesi, İran bilimsel literatüründe halen önemli boşluklar taşımaktadır. Sosyal kalkınma, ekonomik, kültürel, politik, güvenlik ve diğer tüm boyutları kapsayan kapsamlı bir kavramdır. Qeshm'deki göçmen nüfusunun artışı, bu boyutları hem doğrudan hem de dolaylı olarak etkilemiştir. Ancak mevcut literatürde, yabancı göçmenlerin yerel bir ortamda sosyal kalkınma için hem fırsat yaratıcı hem de tehdit oluşturucu rollerinin eş zamanlı olarak nasıl ortaya çıktığı sorusu daha az incelenmiştir.

Öte yandan, önceki araştırmaların çoğu tek boyutlu yaklaşımlar kullanmış ve göçmenlerin varlığının farklı boyutlarını daha derinlemesine analiz etmek için karma yaklaşımlardan yeterince yararlanmamıştır. Bu araştırmada ise, Qeshm Adası'nda yabancı göçmenler ile sosyal kalkınma arasındaki ilişkinin, nitel Delphi yöntemi (yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla) ve SWOT analiz tekniğinin birleşik bir yaklaşımıyla incelenmesi amaçlanmıştır. Saha bulgularına, yerel uzmanlarla yapılan

derinlemesine görüşmelere, veri analizine ve SWOT matrisinin hazırlanmasına dayanarak, göçmenlerin varlığından kaynaklanan güçlü yönler, zayıf yönler, fırsatlar ve tehditler belirlenmiştir. Bu çalışma, eleştirel ve analitik bir bakış açısıyla, Qeshm Adası'ndaki göçmenlerin varlığının sosyal kalkınma sürecinde nasıl bir rol oynayabileceği veya engel teşkil edebileceği sorusuna net bir yanıt sunmayı amaçlamaktadır. Ayrıca, bu pratik boşluğu kapatarak, Qeshm'deki göçmenlerin durumu ve sosyal kalkınma ile ilişkileri hakkında daha kapsamlı, doğru ve yerel bir resim ortaya koymayı hedeflemektedir.

Şüphesiz, böyle bir konuyu ele almak yalnızca yerel planlamacılar ve ulusal politika yapıcılar için değil, aynı zamanda ulusal düzeyde göç yönetimi ve sosyal kalkınma alanında daha bilimsel, adil ve sürdürülebilir politikaların geliştirilmesine de zemin hazırlayabilir. Bu araştırmanın sonuçlarının, ev sahibi toplum ile göçmenler arasındaki etkileşimin kalitesini iyileştirmede, sosyal uyumu artırmada ve Qeshm Adası'ndaki kalkınma sürecini güçlendirmede faydalı olacağı umut edilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM
ARAŞTIRMANIN GENEL ÇERÇEVESİ

1.1. Problem Açıklaması

İlerleme ve dönüşüm düşüncesi, insan toplumlarının doğasında her zaman var olmuştur. Ancak, Avrupa Rönesansı'ndan sonra büyüme, gelişme ve ilerleme gibi kavramlara daha fazla önem verilmesiyle bağımsız bir "kalkınma" kavramı yavaş yavaş ortaya çıkmıştır. Yirminci yüzyıl boyunca bu kavram, karmaşık bir anlamsal süreçten geçerek ekonomik, sosyal, kültürel ve politik boyutlarıyla incelenmiş ve dikkat çekmiştir. 1950'ler ve 1960'lardaki deneyimler, birçok ülkenin Birleşmiş Milletler'in esas olarak "ekonomik kalkınma" olarak tanımladığı gayri safi milli hasılanın yıllık en az %5 oranında büyümesini sağlama ve sürdürme hedeflerine ulaştığını göstermiştir[1]. Ancak, üçüncü dünya ülkelerinin çoğu ekonomik kalkınma açısından BM hedeflerine ulaştıktan sonra, bu ülkelerde yaşayan birçok insanın yaşam düzeyi birçok alanda değişmeden kalmıştır. Tam da bu noktada kalkınma, katı, mekanik ve ekonomik eğilime sahip tek boyutlu bir kavram olmaktan çıkarak dinamik, esnek, çok boyutlu ve süreçsel bir hale dönüşmüştür. Ekonomik odaklı kalkınma teorilerine yönelik eleştiriler, Sears, Golet, Diakite ve diğerleri tarafından dile getirilmiş ve bu durum kalkınmanın tanımında temel bir yeniden değerlendirmeyi beraberinde getirmiştir[2].

1970'lerden sonra kalkınmaya farklı ve çok yönlü bir anlam atfedildiği söylenebilir. Birleşmiş Milletler, 2626 sayılı kararıyla Uluslararası Kalkınma Stratejisi hakkında şöyle demektedir: "Toplumdaki niteliksel ve yapısal değişiklikler, hızlı bir ekonomik kalkınmaya sıkı sıkıya bağlı olmalıdır, aynı zamanda mevcut eşitsizlikler (bölgesel, yerel ve sosyal) önemli ölçüde azaltılmalıdır"[3]. Bu nedenle, 1970'lerden itibaren kalkınma yalnızca ekonomik anlamını yitirmiş, ekonomik boyutun yanı sıra kültürel,

[1] Joghatayi, Faezeh, Mirtaher Mousavi, ve Mohammadjavad Zahedi. *"Kalkınma Programlarında Sosyal Kalkınmanın Boyut ve Bileşenleri."* Sosyal Refah Dergisi (Mevsimlik) 16, no. 63 (2016): 55–88.
[2] Firoozabadi, Seyyed Ahmad, Seyyed Rasoul Hosseini, ve Rouhollah Ghasemi. *"İran Eyaletlerinde Sosyal Kalkınma Göstergeleri ve Sosyal Sermaye ile İlişkisi."* Sosyal Refah Dergisi (Mevsimlik), Onuncu Yıl, Sayı 37 (2010): 57–94.
[3] Diakite, Seyyed Yeki. *"Kalkınma Sadece Teknik Bir Mesele Değildir."* Çeviri: Ahmed Muhakkik. Kalkınma Kitapları Dizisi, Sayı 3 (1994).

sosyal ve siyasi boyutları da kapsayan çok yönlülük ve kapsayıcılık gerekliliğini içermiştir. Sosyal kalkınmanın önemi, tüm insanların refahı ve sağlığı üzerindeki etkisinden kaynaklanmaktadır. Sosyal kalkınmaya ve sosyal adalete ulaşmak, hem ulusal hem uluslararası düzeyde barış ve güvenliğe ulaşmak ve bunu sürdürmek için gereklidir ve bu hedef, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı gösterilmeden mümkün olmayacaktır[4]. Klasik sosyoloji uzmanları başlangıçta insan toplumlarının ilerlemesinin ekonomik büyüme ve kalkınmaya bağlı olduğunu düşünmüşlerdir, ancak daha sonra ekonomik büyüme ve kalkınmanın yanı sıra, toplumda gelir dağılımının adil olması, çeşitli yeteneklerin ve insan kişiliğinin gelişmesi, bedensel ve ruhsal sağlığın korunması, yaşam beklentisinin yükseltilmesi, sosyal eşitliğin sağlanması, özgürlüğün gerçekleşmesi, sosyal insan ilişkilerinin her türlü tahakkümden uzak biçimde kurulması ve genel olarak medeni ve insani bir toplumun kurulması gibi zorunlulukların da gerekli olduğunu fark etmişlerdir[5]. Sosyal kalkınma, dünya genelindeki insanların, hükümetlerin ve sivil toplumun tüm kesimlerinin temel ihtiyaçlarını ve özlemlerini oluşturur. Ekonomik ve sosyal açıdan en verimli politikalar ve yatırımlar, insanlara yeteneklerini, kaynaklarını ve fırsatlarını kullanmaları için en fazla imkanı verenlerdir[6]. Birleşmiş Milletler tarafından 1995 yılında Kopenhag'da düzenlenen Sosyal Kalkınma Zirvesi, sosyal kalkınma yaklaşımının uygulanmasında bir dönüm noktası olmuştur, burada katılımcı ülkelerin liderleri, yoksulluğun ortadan kaldırılması için geniş bir siyasi, ekonomik ve sosyal önlemler yelpazesini içeren bir eylem programını uygulamayı taahhüt etmişlerdir[7].

"Sosyal kalkınma, demokratik ilkelere dayalı, planlı ve yönlendirilmiş bir sosyal sistem değişikliğidir. Bu değişim, toplumda insanların en iyi şekilde gelişmesi için faydalı koşullar yaratmayı amaçlar. Bu sayede insanlar, beklenen statülerine uygun sosyal ve kişisel rollerini yerine getirebilir ve aynı zamanda yaşamda daha fazla tatmin ve huzur elde edebilirler"[8]. Bu nedenle, sosyal kalkınmanın kurumsallaşması, özellikle sakinler

[4] Joghatayi, Faezeh, Mirtaher Mousavi, ve Mohammadjavad Zahedi. *"Kalkınma Programlarında Sosyal Kalkınmanın Boyut ve Bileşenleri."* Sosyal Refah Dergisi (Mevsimlik) 16, no. 63 (2016): 55–88.
[5] Griffin, Keith, ve Terry McKinley. *"İnsani Kalkınma: Yaklaşımlar ve Stratejiler".* Çeviri: Gulamreza Hâcepur. Vedad Yayınları, 1998.
[6] United Nations. *"World Summit for Social Development"*. Copenhagen, Denmark, March 6-12, 1995.
[7] Firoozabadi, Seyyed Ahmad, Seyyed Rasoul Hosseini, ve Rouhollah Ghasemi. *"İran Eyaletlerinde Sosyal Kalkınma Göstergeleri ve Sosyal Sermaye ile İlişkisi."* Sosyal Refah Dergisi (Mevsimlik), Onuncu Yıl, Sayı 37 (2010): 57–94.
[8] Aspalter, Christian, and Surendra Singh. *"Debating Social Development"*. BPR Publishers, 2008.

arasında mevcut sorunların üstesinden gelmek ve sosyal adaleti sağlamak için olumlu sonuçlar doğurur. Aslında, sosyal kalkınma, hedef toplum ile kalkınma odaklı politikalar arasındaki uyum ve dengeye, ayrıca sosyal katılıma vurgu yaptığı için bireysel ve sosyal yaşamın anlamlı olma idealine ulaşmayı kolaylaştırır ve bu yolla toplumun tüm kesimlerine insani yetenekler ve refah duygusu getirir[9].

İnsan toplumları arasındaki sosyo-ekonomik azgelişmişliğin nedenlerini incelemek, insan bilimleri düşünürleri ve uzmanlarının söz konusu eşitsizliklerin arka planını ve nedenlerini anlamak için çeşitli teoriler sunduğu karmaşık bir konudur. Gerçek şu ki, toplumlar ekonomik, sosyal ve kültürel göstergeler açısından belirgin farklılıklar sergilemektedir. Her sosyal olgunun ortaya çıkışı, geçmişten günümüze toplumun çeşitli iç ve dış faktörlerinin ve koşullarının etkileşiminin bir sonucudur, bu etkileşim, toplumun yeni durumunu şekillendirmektedir[10]. Bu nedenle, toplumlar arasındaki azgelişmişlik ve eşitsizlik olgusu, ekonomik ve sosyal koşullara bağlı olarak belirli biçimlerde ortaya çıkar[11]. Üçüncü Dünya olarak adlandırılan toplumlarda kalkınma—hem genel anlamda hem de çeşitli sosyal, kültürel ve ekonomik alanlarda—gelişmiş ülkelere kıyasla çok daha zordur[12]. Bu ülkelerde büyük ölçekli ekonomik ve sosyal kalkınma ile planlama, kontrol edilebilir ve kontrol edilemez çeşitli nedenler ve eksiklikler nedeniyle dengesiz ve dışa bağımlı olarak gerçekleşmiştir[13]. Bu nedenle, Üçüncü Dünya ülkelerinde kalkınma süreci ekonomik ve sosyal dengeyi sağlayamamış, toplum içindeki gelişmiş ve azgelişmiş bölgeler arasındaki eşitsizliği ve uçurumu derinleştirmiştir[14]. Kalkınma kaynaklarının farklı bölgeler arasında eşit dağıtılmadığı sürece, bir toplumun mekânsal yapısının tüm unsurları arasında büyüme ve kalkınmanın dengeli olması beklenemez. Kalkınmanın faydalarından yararlanmadaki dengesizliğin

[9] Vesali, Saeed, ve Abouzar Ghasemi Nejad. *"Temellendirilmiş Kuramla Göçmen Gettolarında Sosyal Kalkınmanın Gerçekleşememesine Dair Koşulların, Stratejilerin ve Sonuçların Analizi (Pakdasht Örneği)."* Sosyal Kalkınma Dergisi (Mevsimlik) 14, no. 2 (2019): 93–126.
[10] Parker, Ronald. *"Putting Social Development to Work for the Poor: An OED Review of World Bank Activities"*. World Bank, 2005.
[11] Mir Hashemi, Malek, Mohammadjavad Ghaed Mohammadi, ve Behnam Shokri. *"Tahran Eyaleti İlçelerinin Sosyal Kalkınma Açısından Durumunun Analizi."* Sosyal Araştırmalar Dergisi (Mevsimlik), Birinci Yıl, Birinci Sayı (2008): 155–172.
[12] Azkia, Mostafa, ve Gholamreza Ghaffari. *"Kalkınma Sosyolojisi"*. 7. Baskı. Tahran: Keyhan, 2008.
[13] Azkia, Mostafa. *"Kalkınma Sosyolojisi"*. 3. Baskı. Tahran: Neşr Kelime Yayınları, 2002.
[14] Ershad, Farhang, ve Aziz Khezbavi. *"Ahvaz Şehrinden Dış Göçe Yönelik Bazı Motivasyonların İncelenmesi."* İran Sosyoloji Dergisi, Altıncı Dönem, Sayı 2 (2005): 107–120.

önemli göstergelerinden biri, göç ve bunun sonucunda ortaya çıkan nüfus hareketleridir[15].

İnsanların başka topraklara göç etmesi, insanlık tarihi kadar eskidir. Geçmişte insanlar, kendi çevrelerindeki yaşam koşullarını elverişsiz bulduklarında, yeni yaşam olanakları elde etmek amacıyla göç etmişlerdir[16]. Göç, çeşitli şekillerde ve amaçlarla gerçekleşen, farklı nedenlerle hâlen devam eden eski bir olgudur. Genel anlamda, göç yalnızca insanların bir yerden başka bir yere taşınması değil, aynı zamanda toplumsal yaşamın önemli bir unsurudur ve ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi olguları anlamak ve dönüştürmek açısından büyük önem taşımaktadır. Kaçınılmaz olarak hem kaynak toplumda hem de varış toplumunda önemli yapısal değişikliklere yol açar[17]. Gelişmekte olan ülkelerdeki hızlı nüfus artışı, ekonomik sorunlar, siyasi istikrarsızlık, etnik ve ırksal çatışmalar, savaş ve işsizlik gibi faktörler, son yıllarda göçmen ve mülteci sayısının keskin şekilde artmasına sebep olmuştur[18].

Mevcut veriler, uluslararası göçlerin son dönemde arttığını göstermektedir. 1990-2015 yılları arasında uluslararası göçlerin yıllık ortalama artış oranı yaklaşık %3,6 olarak rapor edilmiştir. Ancak daha kısa dönemler incelendiğinde, 1990-2000 yılları arasında yıllık ortalama artış oranı %2,0 iken, 2010-2015 döneminde bu oran %4,4'e yükselmiştir. Bu durum, küresel ölçekte göç hareketlerinin artış eğiliminde olduğunu ortaya koymaktadır. Uluslararası Göç Örgütü'nün (IOM) yayımladığı "World Migration Report 2022" adlı rapora göre, 2020 yılında uluslararası göçmen sayısı yaklaşık 281 milyona ulaşmıştır, bu sayı, dünya nüfusunun yaklaşık %3,6'sına tekabül etmektedir[19]. Ayrıca, Birleşmiş Milletler Nüfus Dairesi'nin (UN DESA) 2024 yılı başında yayımladığı rapora göre, dünya genelinde uluslararası göçmen sayısı 304 milyon kişiye ulaşmış olup, bu rakam dünya nüfusunun yaklaşık %3,8'ini oluşturmaktadır[20]. Bu veriler, uluslararası göçlerin küresel düzeyde istikrarlı bir şekilde artmaya devam ettiğini ve önemli bir demografik eğilim haline geldiğini göstermektedir. Göç,

[15] Qarakhloo, Mahdi, ve Kioumars Habibi. *"Kalkınmışlık Seviyeleriyle Göçün İlişkisi: İran İllerine Göre Analiz."* Coğrafi Araştırmalar Dergisi (Mevsimlik), Sayı 81 (2006): 60–83.
[16] Jamshidiha, Gholamreza, ve diğerler. *"Sosyal Bağlılıklar ve Afgan Göçmenlerin Geri Dönüşü Üzerine Etkileri."* Sosyal Bilimler Mektubu Dergisi (Mevsimlik), Sayı 23 (2004): 68.
[17] Journey, J. D. *"Göç ve Kırsal Kalkınma".* Çeviri: Ferhad Maher. Kırsal Araştırmalar Merkezi, 1988.
[18] World Health Organization. *"Refugee Mental Health".* Geneva: WHO, 1992.
[19] International Organization for Migration (IOM). *World Migration Report 2022*. Geneva: IOM, 2022.
[20] United Nations, Department of Economic and Social Affairs (UN DESA). *International Migration 2024 Report.* New York: United Nations, 2024.

doğurganlık ve ölüm oranlarının yanı sıra, nüfus değişimlerinin üçüncü bileşeni olarak kabul edilmekte ve küresel toplumun karşı karşıya olduğu en önemli sorunlardan biri haline gelmiştir. İç ve dış çatışmalar, yoksulluk ve doğal afetler gibi etkenler, uluslararası düzeyde hem gönüllü hem de zorunlu yer değiştirmelere yol açmakta ve milyonlarca uluslararası göçmenin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bunlara ek olarak, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (UNHCR) 2024 yılında yayımladığı yeni rapor, dünya genelinde zorunlu göç durumunda olan kişi sayısının yaklaşık 95 milyona ulaştığını ortaya koymaktadır. Bu rakamın yaklaşık 30 milyonu kayıtlı mülteci, 5 milyonu sığınma başvurusu sahibi ve yaklaşık 40 milyonu ise ülke içinde yerinden edilmiş kişilerdir[21]. Günümüz dünyasında göçün yaygınlığı nedeniyle tüm insan toplumları çeşitli göç zorluklarıyla karşı karşıyadır. Uluslararası düzeyde göç, 20. yüzyılın sonları ve yeni binyılın başlarında benzeri görülmemiş bir hareketlilik, kapsam, derinlik ve zorluk içermektedir[22].

Ayrıca belirtmek gerekir ki, nüfus hareketliliği ve göç, siyasi zorlamalar örneğin savaş mültecilerinin göçü veya sel ve deprem gibi doğal afetler nedeniyle gerçekleşmediği sürece, başlı başına sadece bir sosyal sorun değildir, aynı zamanda insanların seçimleri ve özgür iradelerinin bir göstergesidir. Uluslararası Çalışma Örgütü uzmanı Stalker (1994), insanların yer değiştirmesinin en basit açıklamasının, daha iyi bir yaşam umuduyla mevcut yaşam yerlerinden göç etmeleri olduğunu ifade etmektedir[23]. Bu nedenle, göç kendi başına sorunlu veya tehdit edici bir hareket olarak görülmemelidir, aksine, liberal ekonomi ve işlevselcilik perspektifinden bakıldığında, insan gücünün yer değiştirmesi dengeleyici bir mekanizma olarak kabul edilmektedir[24]. Göç ve kalkınma arasındaki ilişki ise daha kapsamlı bir sosyolojik tartışma çerçevesinde ele alınmalıdır. Bu bağlamda, göç (bir göçmen eylemi olarak) toplumsal yapıyla karşılıklı etkileşim içinde gerçekleşen bir süreçtir, çünkü göç, sosyal bağlamda şekillenen bir harekettir.

[21] United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR). *Global Trends: Forced Displacement in 2023.* Geneva: UNHCR, 2024.
[22] Totomorn, Maura, and Marisa Alicea. *"Migration and Immigration: A Global View"*. Westport: Greenwood Press, 2004.
[23] Stalker, P. *"The Work of Strangers: A Survey of International Labour Migration"*. Geneva: International Labour Office, 1994.
[24] Ershad, Farhang, ve Sadaf Mina. *"Göç, Eşitsizlik ve Sonuçları."* Toplumsal Analiz Dergisi, Sayı 4 (2010): 59–92.

Goldschneider (1987), temel makalesi «Göç ve Sosyal Yapı» başlığı altında bu konuyu gelişmekte olan ülkeler bağlamında analiz etmektedir. Söz konusu makaleden açıkça anlaşılmaktadır ki, göç boşlukta gerçekleşmez. Goldschneider'e göre göç ve sosyal yapı, gelişmekte olan ülkelerde oldukça karmaşık ilişkilere sahiptir. Farklı göç modellerinin karşılaştırılması ve göç hareketlerinin gelişmekte olan ülkelerdeki farklı sosyal bağlamlarda gerçekleşmesi, makro ve mikro düzeyde daha gerçekçi genellemelere ve çıkarımlara ulaşmamızı sağlamaktadır. Göçmen, ailesinin bir üyesi olarak daha büyük sosyal yapıyla bağ kurar. Bireyi göçe teşvik eden faktörler, yaşadığı mekânsal ve çevresel koşullara dayanmaktadır. Ayrıca, göçmenin yeni topluma uyum sağlama biçimi, esas olarak kabul eden toplumun sosyal yapısında şekillenen bireysel özelliklerin yanı sıra çeşitli diğer faktörlerden de etkilenmektedir. Bu çoklu ilişki göz önünde bulundurulduğunda, göç olgusuna gerçekçi bir bakış açısıyla yaklaşmak mümkün olmaktadır. Daha açık bir ifadeyle, göçün kar ve zararlarının hesaplanması ve uygulanmasına karar verilmesi, göçmen kişinin sosyal konumunun yanı sıra, köken aldığı ve göç ettiği yerlerdeki sosyal yapıda var olan ve bu hareketin oluşumu ile gerçekleşmesinde belirleyici olan güçlü değişkenlerin müdahalesiyle şekillenmektedir. Sonuç olarak özetlemek gerekirse, göçmen ve sosyal yapı, kendi paylarına düşen mikro ve makro tarihsel-sosyal koşullardan etkilenerek karşılıklı olarak birbirini etkilemekte ve göçün dinamik kavramı bu karşılıklı ilişkide ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle sosyal yapının, bir faktörler ve sosyal koşullar bütünü olarak göçmenin potansiyel ve fiili hareketini etkilediği, göçmenin de karşılıklı olarak göç hareketinin her iki tarafındaki toplumun ekonomik (istihdam, insan gücü, verimlilik vb.) ve sosyal (sınıfsal, eğitimsel, kültürel vb.) yapılarını etkilediği söylenebilir. Bu bağlamda, az gelişmişlik ve göç arasındaki ilişki karmaşık ve çok boyutlu bir perspektifle incelenmelidir[25].

Ortadoğu'nun özel koşulları göz önüne alındığında, en önemli göçmen gönderen ülkelerin çoğunun bu bölgede yer aldığı görülmektedir. İran, uluslararası göç konusunda stratejik bir konuma sahiptir, çünkü aynı anda milyonlarca göçmen için hem kaynak, hem transit hem de hedef ülke konumundadır. Dünyanın en önemli göçmen kabul eden ülkelerinden biri olarak, son on yıllarda milyonlarca yabancı uyruklu kişiye ev sahipliği yapmıştır. Öte yandan, birçok uyruklu için de transit ülke olarak kabul edilmektedir. Bu

[25] Ershad, Farhang, ve Sadaf Mina. *"Göç, Eşitsizlik ve Sonuçları."* Toplumsal Analiz Dergisi, Sayı 4 (2010): 59–92.

durum, düzensiz göçmenler için Türkiye ve Avrupa Birliği'ne giriş kapısı işlevi görmektedir[26]. İran, son birkaç on yıldır büyük bir yabancı, çoğunlukla Afgan göçmen nüfusunu ağırlamaktadır ve şu anda Pakistan'dan sonra Afgan göçmenleri en fazla kabul eden ikinci ülke konumundadır. İran, çok eski zamanlardan beri topraklarında bu göçmenlerin varlığına tanıklık etmiş, bazen geçici olarak, örneğin hasat gibi mevsimlik işlerde, bazen de kalıcı olarak[27].

Afganistan, son otuz yıldır her zaman en yüksek sayıda mülteci ve zorunlu göç veren ülke olmuştur, ancak 2013'ten sonra Suriye, bu tür göçmen sayısında birinci sırayı almıştır. İran ise coğrafi komşuluğu ve Afganistan ile olan kültürel, dilsel ve dini ortaklıkları nedeniyle son kırk yıldır milyonlarca Afgan göçmene ev sahipliği yapmaktadır[28]. Tarihsel olarak, Afgan sığınmacıların İran'a yönelik ana göç hareketi, 1980'lerde eski Sovyetler Birliği askerî güçlerinin Afganistan'ı işgaliyle eşzamanlıdır[29]. Afganların İran'a göçü, devrim sonrası dönemde mülteciler için belirli bir kabul politikası olmamasına rağmen, Sovyet ordusunun baskısı altındaki "Afgan Müslüman kardeşlere" yardım etme gerekliliği nedeniyle, göçmenlerin İran'a girişinin sıkı denetlenmesini engellemiştir[30]. Öyle ki, bazı dönemlerde Afgan mülteci sayısı üç buçuk milyonu aşmıştır, ancak Sovyet askerî güçlerinin çekilmesi ve komünist hükümetin devrilmesiyle yüz binlercesi ülkelerine geri dönmüştür. Fakat bu geri dönüş süreci, iç şiddet ve huzursuzlukların—Afgan mücahitlerin merkezi hükümetle çatışmasının—başlamasıyla durmuştur. İç savaşlar, Afganların İran'a yeni bir göç dalgası oluşturmasına yol açmış ve bu kişiler İran'da mülteci statüsünde kabul edilmiştir. 1992 yılında merkezi hükümetin düşmesiyle yaklaşık 1,4 milyon Afgan İran'dan ayrılmıştır. Afganların İran'a yönelik üçüncü göç dalgası, 1994–2001 yılları arasında Taliban'ın iktidara gelmesiyle gerçekleşmiştir. Bu dönemde İran hükümetinin mültecileri kabul

[26] Saeedi, Saeedeh. *"Yabancı Uyrukluların (Afganistanlılar) Tahran'daki Varlığına Dair Fırsatlar ve Tehditler Araştırması".* İran Bilim Bakanlığı Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü, 2021.
[27] Mirzaei, Hossein. *"Afgan Göçmenlerin Gündelik Hayatındaki Ekonomik Stratejilerin Antropolojik Analizi."* Asya Kültür ve Sanat Araştırmaları – İnsan Bilimleri ve Kültürel Araştırmalar Enstitüsü, Birinci Yıl, Birinci Sayı (2019): 297–334.
[28] Saeedi, Saeedeh. *"Kadınların Düzensiz Göçünün Sorunları: İran'da Yaşayan Afgan Kadınların Transit Ülkelerdeki Sorunları."* Toplum, Kültür ve Medya Dergisi (Bilimsel - Tanıtıcı Mevsimlik Yayın), Yedinci Yıl, Sayı 26 (2018): 12–33.
[29] Hoodfar, Homa. *"Families on the Move: The Changing Role of Afghan Refugee Women in Iran."* Journal of Women of the Middle East and the Islamic World 2, no. 2 (2004).
[30] Karimi, Zahra. *"Afgan Göçmenlerin Kaşan El Dokuması Halı Sektöründeki Rolü."* Görüşme Dergisi (Mevsimlik), Sayı 50 (2007): 99–117.

politikalarında değişiklikler yaşanmış, bu da ülkeye gelen göçmen sayısında düşüşe neden olmuştur. Ancak bu durum, Afganların iki ülke arasındaki 930 kilometrelik ortak sınırdan insan kaçakçılığı yoluyla yasa dışı geçişlerini artırmıştır[31]. Dördüncü göç dalgası ise 2001 yılında ABD ve müttefiklerinin Afganistan'a saldırısıyla başlamıştır. Taliban'ın 2021 yazında yeniden iktidara gelmesi, Afganistan'da geniş çaplı yeni yer değiştirme hareketlerine yol açmış ve bu durum İran üzerinde doğrudan ve ciddi etkiler yaratmıştır. Bu süreç günümüzde de devam etmekte olup, Afgan göçmenler iş mevsimleri, çevresel koşullar ve siyasi huzursuzlukların artması veya azalmasına bağlı olarak İran'a yönelmekte ve yoğunluk göstermektedir. Elbette, Suriye savaşı sonrasında İran üzerinden Avrupa'ya göç eden Afgan vatandaşlarının sayısı, Suriyeli mültecilerle birlikte önemli ölçüde artmıştır[32].

Özetle, Afganların İran'a göçü, dini ve kültürel yakınlık[33], dil ortaklığı (Farsça'nın her iki ülkenin resmi ve ortak dili olması), uzun sınır hattı (İran ile Afganistan arasında yaklaşık 900 kilometrelik sınır bulunması ve bu sınırın çöl veya dağlık yapısından dolayı kontrolünün zor olması), her iki ülkenin komünist rejime karşı durması ve İran'ın Afgan mücahitlerini desteklemesi, İran ve Afgan mücahitlerinin El Kaide ve Taliban'a karşı ortak düşmanlık beslemesi, Afganların İran şehirlerinde nispeten özgür olmaları, iş piyasasının varlığı ve hızlı bir şekilde anavatanlarına dönme imkânları gibi çeşitli faktörlere dayanmaktadır[34]. Bu nedenlerle İran, son birkaç on yıldır dünyanın en önemli geçici ve kalıcı göçmen (özellikle Afgan) çekim merkezlerinden biri haline gelmiş ve bugün ikinci ve üçüncü nesil göçmenlerle karşı karşıya bulunmaktadır. Renani ve arkadaşları (2014), hedef tercihlerini analiz ederken, bir ülkedeki göçmen varlığı ile menşe ülke vatandaşlarının o ülkeye göç etme eğilimi arasında doğrudan bir ilişki olduğunu vurgulamaktadır. Çünkü diaspora oluşumu, yeni göçmenlerin yerleşimini

[31] Isa Zadeh, Saeed, ve Jahanbakhsh Mehranfar. *"Uluslararası Göçün İstihdam ve Ücretler Üzerindeki Etkisi: İran Ekonomisi Örneği."* Ekonomik Araştırmalar Dergisi 48, no. 2 (2013): 111–130.
[32] Saeedi, Saeedeh. *"Yabancı Uyrukluların (Afganistanlılar) Tahran'daki Varlığına Dair Fırsatlar ve Tehditler Araştırması".* İran Bilim Bakanlığı Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü, 2021.
[33] Saeedi, Saeedeh. *"Yabancı Uyrukluların (Afganistanlılar) Tahran'daki Varlığına Dair Fırsatlar ve Tehditler Araştırması".* İran Bilim Bakanlığı Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü, 2021.
[34] Abedi, Mohammad. "*İranlı Kadınların Yabancı Erkeklerle Evliliklerinin Hukuki ve Sosyal Etkileri.*" Birinci Ulusal Göç, Düzen ve Güvenlik Sempozyumu, Cilt 2. Mukaddes Meşhed, 2010.

kolaylaştırmakta ve göçmenlerin hedef ülke seçiminde en önemli faktörlerden biri olmaktadır[35].

"Açık kapı politikası" uygulandıktan sonra, İranlı devlet adamları, çok sayıda göçmenin varlığının iş piyasasının sağlanması ve düzenlenmesi gibi olumlu yönlerine rağmen, ülkeye ağır maliyetler yüklediğini kısa sürede fark etmişlerdir. Bu endişeler doğrultusunda, İran hükümetinin göç politikası, vatandaşların geri dönüşünü teşvik eden yeni bir aşamaya evrilmiştir. Yüz binlerce göçmenin geri döndüğüne dair istatistikler bulunmasına rağmen, birçok kişinin bir kapıdan çıkıp diğer kapıdan tekrar girmesi yaygınlaşmış ve bu durum günümüzde de devam etmektedir. Göç kararını bireyde güçlendiren pek çok motivasyona rağmen, göçmenin kendisi veya ailesi, toplumun varlıklı sınıflarına mensup değilse, geçimini sağlamak için iş bulmak ve gelir elde etmek temel motivasyon olarak öne çıkmaktadır. İran'a tek başına ya da ailesiyle göç eden erkeklerin, öncelikle güvenlik sağladıktan sonra geçimlerini temin etmek amacıyla iş aradıklarını iddia etmek yanlış olmaz. Göçmen topluluğu genel olarak iki ana kategoriye ayrılabilir: a) Göç etmeden önce az çok tatmin edici bir maddi durumu bulunan, ancak iç ve dış savaşlar, işsizlik, doğal afetler gibi zorunlu sebeplerle yurtlarını, mallarını ve mülklerini terk etmek zorunda kalan göçmenler. Bu grup, yeni çevrelerinde uyum sağlama kapasitesi ve mevcut koşullara bağlı olarak, göç sonrası yaşamlarından memnun ya da memnuniyetsiz olabilir. b) Kendisinin ve muhtemelen ailesinin geçimini sağlamak için, ya yanında götürdüğü ya da kendi ülkesinde bıraktığı yakınlarını özleyerek yaşayan göçmenler. Genellikle, kendi ülkelerinde yaptıkları basit işlere (amelelik, basit işçilik vb.) İran'da daha yüksek ücretle devam eden bu grup, mevcut durumlarından nispeten memnundur. Dünya ve İran'daki ekonomik zorluklara rağmen, İran iş piyasası göçmenler, özellikle Afganlar için hala cazibesini korumaktadır[36]. Bu nedenle, İran'a yapılan göçlerin çoğu "işçi göçü" kategorisinde değerlendirilmektedir[37]. Yapılan araştırmalar, göçmenlerin başlangıçta sınır bölgelerinde yerleştiğini, daha sonra

[35] Renani, Mohsen, Homayoun Shirazi, ve Behrouz Sadeghi Amroabadi. *"Dinamik Panel Modeli Kullanılarak İran'dan Göç Süreçlerinin Belirleyicilerinin Analizi."* Ekonomik Araştırmalar 49, no. 2 (2014).

[36] Monsutti, Alessandro. *"Guerres et Migrations : Réseaux Sociaux et Stratégies Économiques des Hazaras d'Afghanistan".* Neuchâtel-Paris : Institut d'Ethnologie-Maison des Sciences de l'Homme, 2004.

[37] Mirzaei, Hossein. *"Afgan Göçmenlerin Gündelik Hayatındaki Ekonomik Stratejilerin Antropolojik Analizi."* Asya Kültür ve Sanat Araştırmaları – İnsan Bilimleri ve Kültürel Araştırmalar Enstitüsü, Birinci Yıl, Birinci Sayı (2019): 297–334.

iş bulma ihtimali yüksek ve ücretlerin daha iyi olduğu gelişmiş bölgelere ve ekonomik merkezlere göç ettiğini göstermektedir[38].

Qeshm Adası, çeşitli nedenlerden dolayı İran'ın tartışmasız ekonomik merkezlerinden biridir. Qeshm, İran'ın en güney sınır noktasında, Fars Körfezi sularında, tarihin çeşitli dönemlerinde her zaman özel bir öneme sahip olmuştur. Jeopolitik öneminin yanı sıra, bu ada gaz ve petrol gibi doğal kaynakların varlığı, devasa ticari kompleksler, sanayi kasabası ve turizm alanları nedeniyle ulusal ekonomide etkili bir rol oynamaktadır. Qeshm toplumundaki bu potansiyelin varlığı, bu ortamların sadece yerliler için daha iyi yaşam koşulları sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda yerli olmayanların da bundan faydalanabileceği cazibesini yaratmıştır. Bu nedenle Qeshm Adası, ülke içinde önemli bir göçmen kabul merkezi haline gelmiştir. Bu durum, bir yandan geniş bir kültür, dil ve köken yelpazesinin varlığına, diğer yandan ise hizmetlerdeki düzensizliklere, konut ve istihdam için artan talebe ve bu ilçede sosyal gerilimlere yol açmıştır. Bu durum, sakinler için bir dizi fırsat ve tehdit yaratmıştır. Yeni gelenler, demografik yapıyı değiştirmekle kalmayıp, adanın kültürel, siyasi, sosyal ve ekonomik yapısını da değiştirmiş ve dönüştürmüşlerdir. İslam Devrimi'nin zaferinden sonra Qeshm daha da önem kazanmış ve bu adada köklü değişiklikler meydana gelmiştir. Qeshm Adası'ndaki çok sayıda dönüşüm, sosyal sistemi için "fırsat" veya "tehdit" şeklinde ortaya çıkabilir. Elbette, herhangi bir toplumda sosyal sistemin dengesinin bozulması veya yeni bir dengeye ulaşılması birçok faktörden kaynaklanır, ancak sosyal ortamlarda değişim faktörlerinin varlığı veya yokluğu üzerinde etkili olan şey, değişim aktörleridir. "Değişim aktörleri, toplumsal değişimi meydana getiren, bu değişime karşı çıkan ya da onu destekleyen bireyler, gruplar ve örgütlerdir"[39]. Qeshm Adası son yıllarda büyük değişim ve dönüşümlere tanık olmuş ve bu süreç günümüzde daha da hızlanarak devam etmektedir. Bu bölgeyi yöneten dönüşümler, göçmenlerin girişi ve çıkışı ile adanın stratejik ve ticari konumundan etkilenmektedir. Bu durum, sosyal sistemin dengesinin bozulmasına ve sosyal sistemin ortaya çıkan akımlardan etkilenen yeni bir sisteme ve

[38] Karimi, Zahra. *"Afgan Göçmenlerin Kaşan El Dokuması Halı Sektöründeki Rolü."* Görüşme Dergisi (Mevsimlik), Sayı 50 (2007): 99–117.
[39] Roche, Guy. *"Talcott Parsons'un Sosyolojisi".* Çeviri: Abdülhüseyin Nik Gohar. Tahran: Tebyan Kültürel Yayın Kurumu, 2000.

dengeye doğru hareket etmesine neden olmuştur. Bu tür sorunların incelenmesi, sosyoloji biliminin ve özellikle kalkınma sosyolojisi alanlarının görevlerindendir[40].

Bu araştırmada, SWOT analitik tekniği kullanılarak, Qeshm Adası'nda yaşayan yabancı göçmenlerin sosyal ve ekonomik boyutlardaki tehditleri, fırsatları, zayıf yönleri ve güçlü yönleri incelenmeye çalışılacaktır. Qeshm ilçesindeki göçmenlerin durumuna ilişkin net bir resim sunmanın, bu konudaki kapsamlı politika yapımını iyileştireceği şüphesizdir. Araştırmanın yürütülmesinde, bilgi ve istatistik eksikliğinin en önemli kısıtlama olduğu belirtilmelidir, ilgili kuruluşlar ve kurumlar, siyasi ve güvenlik nedenleriyle Afganlarla ilgili herhangi bir istatistik veya bilgi vermekten kaçınmışlardır. Ancak bu çalışma, saha çalışmaları, tarihsel analizler, kütüphane araştırmaları, anketler, mülakatlar ve diğer yöntemlerin sonuçlarını içermektedir.

1.2. Problemin önemi ve gerekliliği

Fazeli ve arkadaşları (2013), "Sosyal Gelişme, Göstergeler ve İran'ın Dünyadaki Konumu" başlıklı çalışmalarında İran'daki sosyal gelişmenin mevcut durumunu, ülkenin diğer dünya ülkeleri ve 16 bölge ülkesi arasındaki sıralamasını raporlamış, İran'ın konumunun uygun olmadığını ve bunun nedenleri ile nasıl iyileştirileceği konusunda ciddi bir değerlendirme gerekliliği olduğunu belirtmişlerdir[41]. Sosyal gelişme tartışmasının gerekliliği ve önemi, bu konudaki küresel uzlaşma ve İran'ın sosyal gelişmedeki mevcut durumu dikkate alındığında, geçmiş programlara eleştirel bir bakış ve bu programların farklı boyutlardan doğru ve temel bir şekilde değerlendirilmesi, kaynakların tekrar tekrar ve sonuçsuz ya da az sonuçlu kullanımını önlemek için vazgeçilmez bir zorunluluktur.

Öte yandan, gelişmekte olan ülkelerin (özellikle İran'ın) yönetim örgütlerinde sosyal mühendislik düşüncesinin gelişme literatüründeki hakimiyeti, nicel göstergelere odaklanmayı beraberinde getirmiş ve nitel göstergeler çoğunlukla göz ardı edilmiştir. Bu durum, devlet adamlarının gayri safi milli hasıla, yerli ve yabancı yatırım miktarı gibi ekonomik büyüme göstergelerindeki artışı kalkınma ile eş anlamlı görmelerine

[40] Abolhasan Tanhaei, Hossein, Baqer Sarukhani, Naderqoli Qurchian, ve Abbas Ebrahimi Qaleh Ghazi. *"Parsons Kuramı Temelinde Qeshm Adası'nda Sosyal Kalkınmanın Boyutları."* Bilimsel-Araştırma Coğrafya Dergisi (Bölgesel Planlama), Yedinci Yıl, Sayı 1 (2016): 225–234.
[41] Joghatayi, Faezeh, Mirtaher Mousavi, ve Mohammadjavad Zahedi. *"Kalkınma Programlarında Sosyal Kalkınmanın Boyut ve Bileşenleri."* Sosyal Refah Dergisi (Mevsimlik) 16, no. 63 (2016): 55–88.

neden olmuştur. Son yıllarda ekonomik ve kalkınma programları, kalkınma hedeflerine ulaşmada başarısız olmaları ve ana vurgu noktalarının nicel göstergeler olması sebebiyle eleştirilmiş ve incelenmiştir. Ancak, çeşitli yönetim örgütlerinin politikaları temelinde ortaya çıkan sosyal programların etkileri, sosyal alandaki kalkınma hedeflerinin eleştirisi ve değerlendirilmesi bağlamında daha az ele alınmıştır. Bu araştırmada sosyal kalkınma alanına vurgu yapılmasının sebebi, ihmal nedeniyle oluşan boşlukların gözden geçirilmesidir. Önceki araştırmalar, özellikle sosyal gelişmişlik alanındaki incelemeler, bu konuda çok az çalışma yapıldığını ve Qeshm Adası ile şehir ve köylerinde hiçbir çalışma bulunmadığını göstermektedir.

Ülke genelinde en yüksek göçmen kabul oranlarından birine sahip olan Qeshm Adası'ndaki sosyal gelişmenin olumsuz durumu, bu alanda daha fazla ve kapsamlı araştırmaya olan ihtiyacı ortaya koymaktadır. Göçmenlerin varlığı, bireyler için gelir ve istihdam fırsatları yaratmanın yanı sıra, adanın yapısal farklılaşmasına ve mozaik bir konuma sahip olmasına neden olmuştur. Sosyal kurumların zayıflaması, sosyal zararların artması ve bireylerin hedeflerine ulaşmada başarısızlık bu durumun sonuçlarıdır. Bu çelişkili durum, Qeshm Adası'nın sosyal yapısının yapılandırılması açısından derin bir ikilem ortaya koymaktadır. Sosyal darboğaz, sosyal etkileşim çevresindeki tıkanıklık ve kısıtlamalarla kısır bir döngü oluşturarak, sosyal ilişkilerin dönüşümünü ve kalitesini olumsuz etkilemiştir. Ayrıca devlet sektöründe, üst düzey yöneticiler tarafından hazırlanan kalkınma programları incelendiğinde, programların teorik ve pratik yaklaşımlarında belirgin bir tutarlılık olmadığı, kalkınma boyutlarının ve bileşenlerinin küresel kabul görmüş standartlarla uyumlu olmadığı ve toplum düzeyinde sosyal ve ekonomik gereklilikler arasında gereken uyumun sağlanamadığı görülmektedir. Bu nedenle, Qeshm Adası mahallelerinin sosyal gelişme göstergelerinin, boyutlarının ve bileşenlerinin ne olduğu ve mevcut durumlarının nasıl olduğu konusunda açık ve net bir tespit yapmak mümkün olmamaktadır.

Qeshm Adası'ndaki göçmen gruplarının durumunun incelenmesi aşağıdaki kısa nedenlerden dolayı önem taşımaktadır:

1. Son yıllarda Qeshm Adası'nın göçmen kabul etmesi,
2. Göçmenlerin toplumun az gelişmişliğindeki etkili faktörlerin araştırılması,

3. Qeshm Adası genelinde çok sayıda resmi ve gayri resmi göçmen nüfusunun bulunması,
4. Toplum düzeyinde İranlı olmayan vatandaşların gayri resmi varlığının risklerine karşı artan hassasiyet,
5. Qeshm Adası genelinde Afgan göçmenlerin gayri resmi yaşamlarının sosyal zorluklarının belirlenmesi.

1.3. Araştırmanın Temel Hedefleri

- Qeshm Adası'nın sosyal kalkınmasında göçmenlerin güçlü yönlerini belirlemek,
- Qeshm Adası'nın sosyal kalkınmasında göçmenlerin zayıf yönlerini belirlemek,
- Qeshm Adası'nın sosyal kalkınmasında göçmenler tarafından yaratılan fırsatları tespit etmek,
- Qeshm Adası'nın sosyal kalkınmasında göçmenler tarafından oluşturulan tehditleri ortaya koymak.

1.4. Araştırmanın Temel Soruları

- Qeshm Adası'nın sosyal kalkınmasında göçmenlerin güçlü yönleri nelerdir?
- Qeshm Adası'nın sosyal kalkınmasında göçmenlerin zayıf yönleri nelerdir?
- Qeshm Adası'nın sosyal kalkınmasında göçmenler tarafından yaratılan fırsatlar nelerdir?
- Qeshm Adası'nın sosyal kalkınmasında göçmenler tarafından yaratılan tehditler nelerdir?

1.5. Çalışma Bölgesinin Özelliklerine Kısa Bir Bakış: Qeshm Adası

1.5.1. Qeshm Adası'nın Doğal Coğrafyası

Qeshm Adası, 55 derece 15 dakika 38 saniye ile 56 derece 16 dakika 52 saniye doğu boylamları ve 26 derece 32 dakika 20 saniye ile 27 derece kuzey enlemleri arasında yer almakta olup, deniz seviyesinden yüksekliği yaklaşık 10 metredir[42]. Ada, kuzeyde Bender Abbas şehriyle, kuzeydoğuda Hürmüz Adası ile, doğuda Lark Adası ile, güneyde Hengam Adası ile ve güneybatıda Büyük Tunb Adası, Küçük Tunb Adası ve

[42] Jafari, Abbas. *"İran'ın Doğal Coğrafya Kimliği ve Mehran"*. Gitashenasi (Harita ve Coğrafya Yayınevi), 1984.

Ebu Musa Adası ile sınır komşusudur[43]. Qeshm Adası'nın uzunluğu yaklaşık 120 kilometre, en geniş kısmı kuzeydeki bir çıkıntıdan güneye olan çıkıntıya kadar yaklaşık 35 kilometre ve en dar kısmı Basaidu Burnu'nda yaklaşık 10 kilometredir. Toplam yüzölçümü ise 1628 kilometrekaredir[44]. Qeshm Adası'na en yakın ana kara limanı Bender Abbas olup, Qeshm'in ana limanına olan mesafe 10.8 deniz mili (20 kilometre) olarak belirlenmiştir. Qeshm Adası, İran'ın en güney noktasında yer almakta ve Hürmüzgan İli'ne bağlıdır. Ayrıca ada, stratejik konumu nedeniyle Hürmüz Boğazı'nda bulunmaktadır[45].

Şekil 1 : Qeshm Adası'nın Coğrafi Konumu

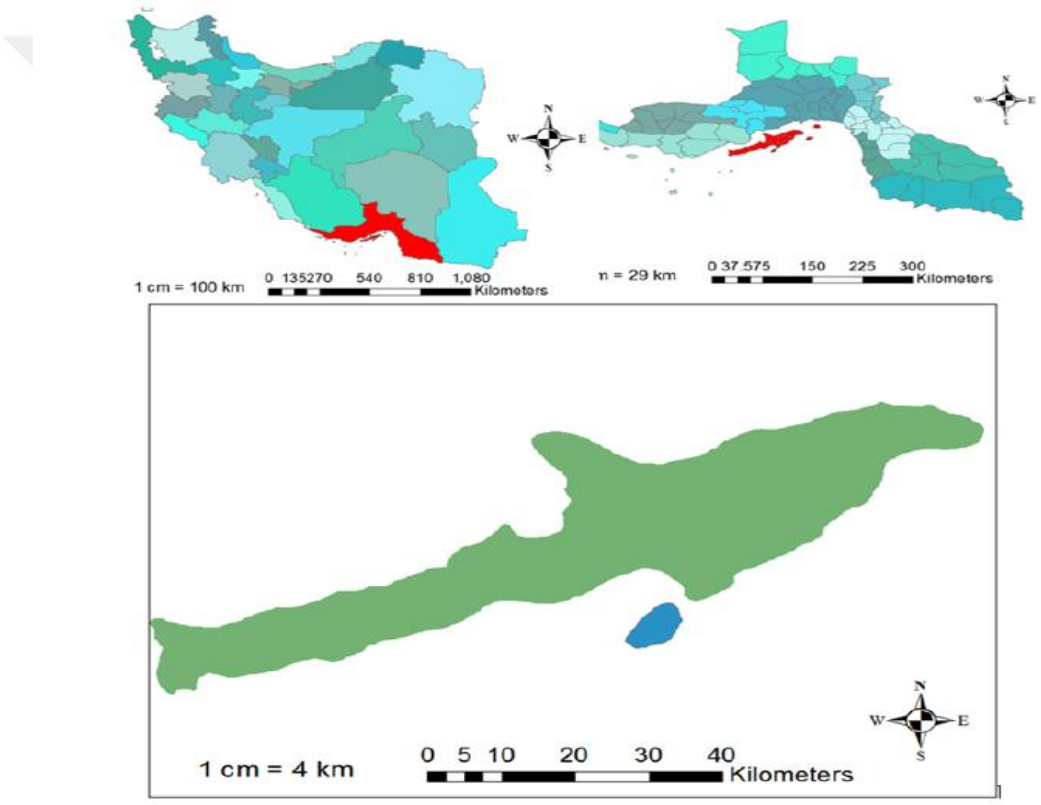

[43] Silahlı Kuvvetler Coğrafya Kurumu. *"İran Basra Körfezi Adalarının Coğrafyası: Qeshm, Larak, Hormoz, Hengam"*. Tahran: Silahlı Kuvvetler Coğrafya Kurumu, 2003.
[44] Bolouk Bashi, Ali. *"Qeshm Adası: Basra Körfezi'nin Bilinmeyen İncisi"*. Tahran: Kültürel Araştırmalar Ofisi, 2001.
[45] Amiri, Bazargan, Heydar Lotfi, Ezzatollah Ezzati, ve Majid Shari'at Panahi. *"Basra Körfezi Bölgesinde Politik, Güvenlik ve Ekonomik Mekânsal Planlama: Qeshm Adası İçin Stratejik Model Önerisi."* İslami Azad Üniversitesi Meşhed Şubesi Coğrafya Bilimleri Dergisi, 17, no. 35 (2021): 20–41.

2011 yılında Qeshm Adası, merkezi, Şahab ve Hürmüz olmak üzere üç bölgeye ve yedi kırsal bölgeye ayrılmıştır. Ülkenin son idari düzenlemelerine göre, Qeshm ilçesi günümüzde 69 şehir ve köyü kapsamaktadır[46]. 2025 yılı itibarıyla elde edilen güncel verilere göre, Qeshm Adası'nın toplam nüfusu takriben 190.000 kişiden oluşmaktadır. Bu nüfusun ortalama 94.000'i kentsel yerleşim alanlarında, yaklaşık 97.000'i ise kırsal yerleşim birimlerinde yaşamaktadır. Ayrıca, adada ikamet eden yabancı uyruklu göçmen nüfusu 25.000 kişi civarında kaydedilmiştir[47].

Qeshm Adası'nın iklimi, diğer Fars Körfezi adalarında olduğu gibi sıcak ve nemlidir. Bölgedeki minimum sıcaklık 7 °C'ye kadar düşerken, maksimum sıcaklık 49 °C'ye kadar çıkmaktadır[48]. Hava durumu Nisan ayında ısınmaya başlar ve sıcak mevsim Kasım başlarına kadar devam eder. Yağış miktarı oldukça az olup, yıllık maksimum yağış miktarı 170 milimetreyi geçmez. Yağışlar genellikle aralıklı ve sel şeklindedir ve büyük çoğunluğu Aralık, Ocak ve Şubat aylarında gerçekleşmektedir. Bölgedeki yıllık ortalama bağıl nem oranı yaklaşık %67,5'tir. Genel olarak, Qeshm Adası'nın iklimi yüksek sıcaklıklar, düşük yağış oranları, yoğun buharlaşma ve nispeten yüksek bağıl nem ile karakterize edilmektedir[49].

1.5.2. Qeshm Adası'nın Sosyal Tarihi

Qeshm Adası, tarih boyunca gelişmiş ve büyük köylere sahip olmuştur. Bu köylerde, varlıklı bireyler yaşamış ve refah düzeyinin tüm avantajlarından faydalanmışlardır. Halk, denizin sınırsız zenginliğinden ve Fars Körfezi çevresindeki diğer milletlerle olan ticaret ilişkilerinden yararlanarak, adayı önemli bir ticaret merkezi haline getirmiştir. Qeshm Adası'nın tarihi geçmişi, arkeolojik buluntulara göre Medler, Ahamenişler, Partlar ve Sasani dönemlerine kadar uzanmaktadır. Aryalılar, adaya yerleştikten sonra su sıkıntısı ile karşılaşmış, ancak hem kadınlar hem de erkekler, tüm zorluklara rağmen kararlılıkla çalışarak kısa sürede Qeshm'in yüksek bölgelerinde büyük depolar ve pek çok su havzası inşa etmişlerdir. Tarım, kuyu ve kariz kazma, hayvancılık, baraj ve köprü yapımı gibi alanlarda yeterli bilgi ve beceriye sahip olan Aryalılar, adanın imarı için

[46] İran İstatistik Web Sitesi. https://amar.org.ir
[47] Qeshm Adası Sağlık ve Tedavi Merkezi ile röportaj
[48] Nourbakhsh, Hossein. *"Qeshm Adası ve Basra Körfezi".* Birinci Baskı. Tahran: Emir Kebir Yayınları, 1990.
[49] Dehghan Nejad, Fatemeh. *"Qeshm Adası: Basra Körfezi'nin Balinası."* Basra Körfezi Uluslararası Bildiri Derlemesi: Tarihsel Perspektifle, Cilt 1. İsfahan: İsfahan Üniversitesi, 2005.

büyük çaba göstermiştir. Böylece, Qeshm Adası, doğu ile batı arasındaki ticaretin güvenli bir köprüsü olarak dünyaya tanıtılmıştır. Ahamenişler döneminde Fars Körfezi, dönemin en büyük deniz gücünün merkeziydi ve Qeshm ile Hürmüz adaları, doğu ile batı arasındaki deniz ve ticaret yollarını kontrol eden büyük denizcilik gücünün merkezleri olmuştur[50].

Sasani döneminde de Qeshm Adası, büyük bir ihtişam ve görkemle tanınıyordu. Bu dönemde, Qeshm, önemli bir deniz ve ticaret merkezi olup, tüm doğuya ve Çin'in kapılarına kadar uzanan stratejik üslerden biriydi. Sasani Devleti'nin yıkılması ve bölgedeki güvensizliklerin artmasıyla, İran'ın çeşitli bölgelerinden toplu göçler başlamıştır. Doğal olarak, denizcilik egemenliği ve ticaret ile ekonomi açısından önemli bir merkez olan Qeshm Adası da bu felaketlerden ve zor dönemlerden uzak kalamamış, adada yaşayan büyük kabileler vatanlarını terk ederek başka bölgelere göç etmişlerdir. Hicri 7. yüzyılın sonlarında, Qeshm Adası'ndaki önemli yerleşim yerleri yeniden canlanmış ve Fars Körfezi'ndeki tüccarlar için güvenli bir üs haline gelmiştir. Ancak, Hicri 7. ve 10. yüzyıllar arasındaki İran'daki karışık ve huzursuz dönem, Fars Körfezi'nin güneyindeki Arap kabilelerinin Qeshm Adası'na hakim olmalarına neden olmuş, bu kabileler uzun süre deniz haydutluğu yaparak adanın mutlak yöneticisi olmuşlardır. Safevi döneminin başlaması ve Avrupalı sömürgecilerin açgözlülüğüyle, Qeshm Adası önce Portekizlilerin, ardından ise İngilizlerin egemenliğine girmiştir[51]. Hatta İngiliz Kargah Petrol Şirketi, Qeshm Adası'ndaki Basaidu Limanı'nı faaliyetlerinin merkezi haline getirmiştir. Bu liman, uluslararası savaşta İngiliz savaş gemilerinin ve diğer gemilerinin durak noktası olmuş ve burada telsiz merkezleri, kömür ve mühimmat depoları kurulmuştur[52]. Nihayetinde, 1311 Hicri Şemsi yılında, İran merkezi yönetimi tarafından Qeshm Adası'ndaki ve Fars Körfezi'ndeki diğer limanlarda yabancı bayraklar indirilmeye başlanmıştır[53].

---

[50] Pakdaman, Rahmatollah. *"Qeshm, Tanıdık Bir Ada".* Birinci Baskı. Hürmüzgan İl Planlama ve Bütçe Kurumu, 1985.
[51] Pakdaman, Rahmatollah. *"Qeshm, Tanıdık Bir Ada".* Birinci Baskı. Hürmüzgan İl Planlama ve Bütçe Kurumu, 1985.
[52] Nourbakhsh, Hossein. *"Qeshm Adası ve Basra Körfezi".* Birinci Baskı. Tahran: Emir Kebir Yayınları, 1990.
[53] Pakdaman, Rahmatollah. *"Qeshm, Tanıdık Bir Ada".* Birinci Baskı. Hürmüzgan İl Planlama ve Bütçe Kurumu, 1985.

Kültür: Fars Körfezi, antik çağlardan beri farklı denizci, tüccar ve maceracı kabilelerin gelip geçtiği, karıştığı ve iletişim kurduğu bir bölge olmuştur. Bu kabilelerin farklı gelenekleri, dilleri ve düşünceleri bulunmaktaydı. Zaferler ve yenilgiler, zorunlu göçler ve komşu topraklara göç etme veya kıyı sakinlerinin topraklarına göç eden fatih kabilelerinin etkisiyle, kıyı halkının kültürü, folkloru, dili ve müziği zamanla birçok dönüşüm ve değişikliğe uğramıştır. Fars Körfezi ve Hürmüz Boğazı adalarının eski denizcileri, uzak denizlere — yani Çin Denizi'ne, Afrika'ya, Hindistan'a, Cava'ya ve Endonezya'ya — seyahat ederken, uzak kabilelerin müziklerini, lehçelerini, geleneklerini ve göreneklerini kendi topraklarına taşımış ve bunları yavaşça yaygınlaştırmışlardır[54]. David DeCamp'ın Jamaika halkı hakkında belirttiği gibi, çok ırklı toplumlarda, iki veya daha fazla baskın kültürün etkilerinin spektrumunun iki ucunda, nüfusu etkileyen bireyler bulunabilir. Ancak çok daha geniş bir kitle, dil, gelenek ve davranışlarında bu kültürel etkilerin çeşitli karışımlarını gösterir. DeCamp'ın incelediği Jamaika'da, küçük bir kesim kasıtlı olarak tamamen İngilizleşmişti. Başka küçük bir kesim ise tamamen Afrika-Karayip kökenliydi. Diğer insanlar ise bu iki uç nokta arasında bir yerde yer alıyordu. DeCamp, dilsel ve kültürel göstergelerin karışımını kullanarak, bu bireylerin kültürel etkileşimde ne derece bir eğilim gösterdiklerini karşılaştıran bir tür Guttman ölçeği oluşturdu. Bu testle, kişi, ışık spektrumuna benzer şekilde, kültürel etkileşimlerin bir spektrumunu ortaya koyabilir. Bu toplumlar, göç, ticaret, sömürge sınırlarının değişmesi, etnik evlilikler ve toplumlar arası temaslar gibi tarihsel faktörlerin ürünüdür[55].

Fars Körfezi, İran, Arap, Güney Asya, Doğu Afrika, Portekiz, Fransız ve İngiliz etkilerinin sadece birkaç örneği olduğu zengin bir kültürel karışım sunmaktadır. Antik çağlardan bu yana Fars Körfezi'ne gelen ardışık yolcu dalgaları, bu karışımda büyük pay sahibi olmuştur. Fars Körfezi'ni iç bölgelerden ayıran coğrafi geçirimsizlik, bu kültürel karışımın artmasına neden olmuştur. Çünkü Fars Körfezi kıyılarında yaşayan insanlar, iç bölgelerdekilerle kıyaslandığında çok daha kolay bir şekilde birbirleriyle iletişim kurmuşlardır. Günümüz hava yolculukları başlamadan önce, İran kıyılarından Şiraz'a yapılacak bir yolculuk bir hafta sürerken, uygun rüzgarlar altında bir tekne sadece iki

[54] Pakdaman, Rahmatollah. *"Qeshm, Tanıdık Bir Ada".* Birinci Baskı. Hürmüzgan İl Planlama ve Bütçe Kurumu, 1985.
[55] Pater, Lawrence J. *"Basra Körfezi Tarihi: En Eski Dönemlerden Günümüze"*. Çeviri: Muhammed Akaceri. Tahran: Ghoqnous Yayınları, 2014.

günde Dubai'ye ulaşabiliyordu. Ayrıca, bir tekne, insan veya yük hayvanlarının taşıdığından çok daha az çabayla, ama çok daha fazla yük taşıyabiliyordu. Bu nedenle, DeCamp'ın Jamaika halkı için geliştirdiği Guttman ölçeğini, Fars Körfezi halkı için de analojik olarak kullanmak mümkündür. Dil alışkanlıkları, yemek pişirme tarzları, giyim tarzları, evlilik gelenekleri, dini törenler ve konuşma biçimlerini içeren bir ölçüm yapılabilir. Her zaman sadece Arapça konuşan, Arap kıyafetleri giyen, Arap kahvesi içen ve çok eşli ailelere sahip olan insanlar bulunabilir. Diğer tarafta ise, yalnızca Farsça konuşan, erkeklerin sadece gömlek ve pantolon giydiği, kadınların ise çarşaf ve manto giydiği, çay içen ve tek eşliliğin yaygın olduğu ailelerden insanlar görülebilir. Bu, Fars Körfezi toplumunu şekillendiren kültürel unsurların anlık bir görüntüsünü elde etmek için öğeleri ve özelliklerini önemli bir başarıyla analiz edilebileceği ham bir listedir[56].

Din ve İnanç: Belazuri'nin Fütûhu'l-Buldân adlı eserine ve diğer kaynaklara göre, İslam'ın doğuşundan önce Fars Körfezi kıyılarındaki çoğu insan Zerdüşt dinine mensuptu. Qeshm Adası'nda yapılan son arkeolojik kazılarda Mihr (doğruluk ve yanlışlıkla karanlığa karşı savaşan tanrı) ve Nahid (kuyuların, pınarların, nehirlerin, denizlerin ve okyanusların su elementinin koruyucu tanrısı) tapınaklarının bulunması, bu bölgede Zerdüşt dininin varlığını göstermektedir. İslam'ın doğuşuyla birlikte ve Müslümanların ikinci halifesi Ömer bin Hattab döneminde, Qeshm Adası, Bahreyn valisi Amr bin el-As es-Sakafi tarafından fethedildi. Bahreyn'in Müslüman valisi Amr bin el-As es-Sakafi'nin önemli eylemlerinden biri, Kuşe köyündeki Zerdüşt ateş tapınağını yıkarak yerine Şeyh Berh Camii'ni inşa etmesidir, bu caminin sütunlarının kalıntıları hala bu köyde bulunmaktadır. Sonraki yıllarda, Mihr, Mitra ve Nahid tapınakları ve ziyaretgahlarının yerine yavaş yavaş tek Tanrı'ya ibadet etmek için başka camiler inşa edilmiş ve geçmiş dinlerin izleri yüzyıllar boyunca silinerek İslami isimlerle dağınık ayak izlerine dönüşmüştür. Şu anda Qeshm Adası'nda yüzlerce cami yükselmektedir. Qeshm Adası'nın yerli halkının çoğunluğu, Şafii mezhebine mensup Sünni Müslümandır[57].

[56] Pater, Lawrence J. *"Basra Körfezi Tarihi: En Eski Dönemlerden Günümüze"*. Çeviri: Muhammed Akaceri. Tahran: Ghoqnous Yayınları, 2014.
[57] Nourbakhsh, Hossein. *"Qeshm Adası ve Basra Körfezi".* Birinci Baskı. Tahran: Emir Kebir Yayınları, 1990.

Dil: Qeshm halkının resmi ve güncel dili, İran'ın güneyindeki tüm liman ve kıyı şehirlerinde ve diğer adalarda yaşayan insanlar gibi Farsçadır. Adadaki devlet okullarında dersler Farsça, dini okullarda ise bazı konular Arapça öğretilmektedir. Esnaf ve zanaatkarlar ticaret yaparken, devlet memurları ve çalışanları da dairelerde Farsça konuşmaktadır. Qeshm Adası'nın şehir ve köylerindeki halk arasında yaygın olan yerel dil, Farsça, Benderi, Arapça, Hintçe ve İngilizce dillerinin bir karışımıdır. Bunun nedeni, halkın Fars Körfezi'ndeki şeyhliklere, Hindistan'a ve Afrika ülkelerine sık sık seyahat etmesidir[58]. Dilbilimsel olarak da, İran'ın güney kıyıları ve adalarındaki halkın yerel lehçeleri, Şebankare lehçesi ve Sasani Pehlevicesi ile yakın ilişkili Farsça kökenlere sahiptir[59].

Göçmenlerin Qeshm'e Gelmesinin ve Yerleşim Merkezlerinin Kurulmasının En Önemli Tarihi ve Doğal Nedenleri Şunlardır:

1. Doğal İmkanlar: Çoğu adada bulunmayan yeraltı tatlı sularının varlığı ve kuru tarım faaliyetleri ile yerel keçilerin yetiştirilmesi, tarihi dönemlerde göçmenleri çeken önemli faktörler olmuştur.
2. Güvenlik: Adanın suyla çevrili olması, yabancı kabilelerin ve orduların saldırı ve istila olasılığını en aza indirmektedir. Nitekim Moğol İlhanlıların İran'ın güney bölgelerine saldırısı sırasında, ünlü Turanşah hükümdarı Larestan bölgesinden ordusu ve çevresiyle birlikte Qeshm ve Hürmüz adalarına göç etmiş ve bu güvenli adada uzun süre hüküm sürmüştür.
3. Ticari Faaliyetler ve Mal Değişimi: Deniz ticareti ve ilgili faaliyetler, nüfusun yerleşmesinde her zaman önemli bir rol oynamıştır. İran'ın Orta Doğu ve Küçük Asya'daki Roma gücü döneminde, mal değişimi çok gelişmişti ve İslam hükümetinin Afrika ve İber Yarımadası'na hakimiyetine kadar bu refah devam etti[60].

[58] Nourbakhsh, Hossein. *"Qeshm Adası ve Basra Körfezi".* Birinci Baskı. Tahran: Emir Kebir Yayınları, 1990.
[59] Pakdaman, Rahmatollah. *"Qeshm, Tanıdık Bir Ada".* Birinci Baskı. Hürmüzgan İl Planlama ve Bütçe Kurumu, 1985.
[60] Pakdaman, Rahmatollah. *"Qeshm, Tanıdık Bir Ada".* Birinci Baskı. Hürmüzgan İl Planlama ve Bütçe Kurumu, 1985.

1.5.3. Qeshm Adası Ekonomisi

Qeshm Adası'nın ekonomik görünümü geçmişte tarım, hayvancılık, balıkçılık, karides, istiridye, inci, lenc yapımı ve dokumacılığa dayanıyordu. Balık ve deniz canlıları açısından zengin bir toprak olan Qeshm Adası'nda yapılan kazılar iki önemli gerçeği ortaya koymuştur, 1) Bu kıyı balıkçılarının ekonomisi balık, karides ve kayalardan toplanan istiridyelerin yanı sıra deniz hayvanlarının avlanmasına dayanıyordu ve, 2) M.Ö. dördüncü bin yıla kadar bu antik balıkçı toplulukları kıyı sularında toplu balıkçılık yapıyorlardı, bu da tekneden balık avlamak için kullanılan istiridye kancalarının keşfiyle gösterilmektedir[61].

Balıkçılık endüstrisinin yanı sıra, Qeshm Adası'nda yüzlerce tekstil ve kumaş fabrikası ile boyama atölyeleri bulunuyordu. Sayısız işçi, bu fabrikalar ve atölyelerdeki çeşitli işlerde çalışıyordu ve binden fazla aile geçimini bu sektörlerden sağlıyordu. Qeshm Adası'nda üretilen tekstil makinelerinin yapımcıları adanın yerlileriydi. Bu makineler tek kişilikti ve kumaşlar elle ve iplikle dokunuyordu. Tekstil makineleri için kullanılan iplik veya sicim Hindistan'dan Qeshm'e ithal edilmekteydi. Üretilen ürünler ise genellikle gece çarşafı, havlu, hamam peştemali ve kadın ile erkek giyim kumaşlarıydı. Qeshm Adası halkı, binlerce yıldır denize bağlı bir yaşam sürdürdüğü için, halkın ilgisi eskiden beri gemi, lenc ve tekne yapımına, sularda seyahat etmeye, ticaret yapmaya ve uzak diyarlara yolculuk etmeye yönelmiştir. Adada üretilen balıkçı ve karides avlama teknelerinin çoğu, yük ve yolcu taşımacılığı yapan lencler, aynı zamanda Hürmüz Boğazı limanları ve adalarındaki balıkçılar tarafından kullanılan yelkenli gemiler de yerel ustalar, marangozlar ve işçiler tarafından yapılmaktaydı. Bu gemiler, yalnızca Qeshm halkının ihtiyaçlarını karşılamakla kalmıyor, aynı zamanda bölgedeki yerli ve yabancı talep sahiplerine ve çoğunlukla şeyhliklere satılmaktaydı. Qeshm Adası'nda lenc yapım endüstrisinin tarihi oldukça eskiye dayanmaktadır. Deniz kenarındaki atölyelerde, küçük cankurtaran botlarından balıkçı lenclerine kadar birçok farklı gemi türü üretilmiştir. Ayrıca, uzak yolculuklar için iki yüz ile üç yüz tonluk büyük lencler ve gemiler de yapılmıştır. Üretilen gemilerde kullanılan ahşaplar, Şiraz ve İsfahan gibi bölgelerden temin edilmiştir. Qeshm Adası'ndaki Pi Puşt köyü, Fars Körfezi'ndeki en

[61] Pater, Lawrence J. *"Basra Körfezi Tarihi: En Eski Dönemlerden Günümüze"*. Çeviri: Muhammed Akaceri. Tahran: Ghoqnous Yayınları, 2014.

önemli lenc yapım merkezlerinden biri olarak bilinmektedir ve burada yüzden fazla lenc yapım ustası ve tasarımcı yaşamaktadır[62].

Daha geniş bir perspektiften bakıldığında, Fars Körfezi'nin antik çağlardan itibaren önemli bir ticaret yolu olarak işlev gördüğü söylenebilir. Bahreyn Adaları'nda bulunan yazıtlar, Fenikelilerin Fars Körfezi'nde dünyanın ilk tüccar halkı olduğunu göstermektedir. Bu halkı takiben, bölgedeki ticaretin kontrolü bir süre İranlıların (Babilliler ve daha sonra Ahamenişler vb.) eline geçmiştir. Ahamenişler, Partlar ve Sasani İmparatorlukları gibi büyük imparatorlukların genişlemesiyle Fars Körfezi'nin stratejik önemi daha da artmıştır. Dış ticaret, genellikle bölgede yerel olarak bulunmayan malzemelerin temini açısından büyük bir önem taşımaktaydı. İnci, hurma, at ve metaller gibi yerel ürünler, Irak, İran, Doğu Afrika, Hindistan, Çin ve Uzak Doğu gibi uzak bölgelerden gelen mallarla takas edilmiştir. Bu bölgenin Mezopotamya ile ekonomik bağları, tarihi süreçler boyunca çok kalıcı bir özellik göstermiştir. Tüm tarihi dönemler boyunca, Fars Körfezi'nde adı zaman zaman değişen önemli bir liman mevcuttu. Mezopotamya'daki kraliyet hanedanları, bu bölge üzerinde siyasi egemenlik kurmak yerine onunla serbest ticaret yapmayı tercih etmişlerdir. Buna bağlı olarak, Fars Körfezi halkı genellikle özerkliğe sahipti ve bu özerkliğin bir örneği, Ahameniş İmparatorluğu'nun çöküşüyle Sasani hükümetinin kurulması arasındaki dönemde görülmektedir[63].

Sasani hükümeti, güney kıyılarını kullanarak Maskat ve Yemen'i ele geçirdi. 7. yüzyılda Arapların İran ve Mezopotamya'yı fethetmesinin ardından, Müslümanlar için Fars Körfezi üzerinden Hindistan ile bağlantı kuruldu ve bölgenin ticareti onların kontrolüne geçti. Böylece, o zamandan itibaren Fars Körfezi, Doğu ve Batı pazarları arasındaki en önemli bağlantı yolu haline geldi. 16. yüzyılın başından 1971 yılına kadar birçok sömürgeci devlet, sömürgeci hedefler ve bölgenin çeşitli ve zengin imkanlarından faydalanmak amacıyla birbirleriyle şiddetli bir güç mücadelesi ve rekabet içindeydiler. Bunların ilki Portekizliler, ardından Osmanlılar, Hollandalılar, Fransızlar, Çarlık Rusları ve son olarak bölgede daha geniş ve uzun süreli bir varlık gösteren İngilizlerdi.

[62] Nourbakhsh, Hossein. *"Qeshm Adası ve Basra Körfezi".* Birinci Baskı. Tahran: Emir Kebir Yayınları, 1990.
[63] Pater, Lawrence J. *"Basra Körfezi Tarihi: En Eski Dönemlerden Günümüze"*. Çeviri: Muhammed Akaceri. Tahran: Ghoqnous Yayınları, 2014.

Sömürgecilerin Fars Körfezi'ndeki rekabeti ve varlığı yaklaşık 4 yüzyıl boyunca sürekli ve kesintisiz devam etti[64]. Modern dönemde, 1908 yılından itibaren Fars Körfezi'nde, özellikle de Qeshm Adası'nda petrolün keşfedilmesi ve çıkarılması ile sanayi ürünlerinin Fars Körfezi bölgesine ithal edilmesi, bu bölgenin geleneksel ekonomisini modern sanayi ekonomisine dönüştürdü[65].

Fars Körfezi'nin önemi dört faktöre dayanmaktadır. İlk olarak, Fars Körfezi, Avrupa, Afrika, Güney ve Güneydoğu Asya arasındaki bağlantı eksenidir ve stratejik olarak Orta Doğu bölgesinde, üç kıta arasındaki en önemli bağlantı merkezi olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca, Fars Körfezi, Akdeniz, Kızıldeniz, Hint Okyanusu, Büyük Okyanus ve Atlantik Okyanusu'nu birbirine bağlayan geniş bir iletişim sisteminin parçasını oluşturur[66]. Diğer bir açıdan, Fars Körfezi, kıyı ülkelerini Hint Okyanusu'na bağlamakta olup, bu da onu ekonomik stratejilerde önemli bir operasyonel alan haline getirmiştir. Fars Körfezi yolu, Batı ile Doğu ya da Avrupa ile Kafkasya arasındaki küresel bağlantılar ve ticaret için bir taraftan, Doğu ve Güney Asya ile diğer taraftan en yakın ulaşım yolu olarak karşımıza çıkmaktadır ve aslında dünyanın büyük nüfus ve sanayi merkezlerini birbirine bağlar. Bu nedenlerle, Fars Körfezi, dünyanın en yoğun su ve hava yollarından biri olma özelliğine sahiptir. Ayrıca, Fars Körfezi, dünyanın en önemli hassas ve zenginlik üreten merkezlerinden biri olarak kabul edilmektedir[67] ve küresel ekonomik yapıda belirleyici bir rol oynayan en önemli petrol rezervine sahiptir. Petrol gelirlerinden faydalanan yaklaşık yüz milyonluk Fars Körfezi nüfusu, Batı'nın sanayileşmiş ülkeleri için iyi bir tüketim pazarı oluşturmakta olup, bu pazarı ele geçirmek ve petrol dolarlarını çekmek amacıyla ABD, Japonya, İngiltere, Fransa ve Batı Almanya gibi Batı'nın ekonomik güçleri arasında rekabetler yaşanmaktadır[68].

---

[64] Amiri, Bazargan, ve Heydar Lotfi. *"Basra Körfezi Bölgesinde Mekânsal Stratejik Planlama ve Örgütlenme: Qeshm Adası Örneği."* Bilimsel-Araştırma Coğrafya ve Bölgesel Planlama Dergisi, On Birinci Yıl, Üçüncü Sayı (2021): 598–627.

[65] Bolouk Bashi, Ali. *"Qeshm Adası: Basra Körfezi'nin Bilinmeyen İncisi".* Tahran: Kültürel Araştırmalar Ofisi, 2001.

[66] Hafeznia, Mohammadreza, Mohammad Ghasri, Hamid Ahmadi, ve Hossein Hosseini. *"Etnisite ve Mekânsal Siyasal Örgütlenme (Batı ve Kuzeybatı İran Örneği)."* Jeopolitik Dergisi (Mevsimlik), Sayı 2 (2005): 5–22.

[67] Madani, Seyyed Mostafa. *"Basra Körfezi'nin Jeopolitik Alanındaki Farklılıklar ve Çatışmalar."* Uygulamalı Sosyoloji Dergisi (Mevsimlik), Sayı 20 (2006): 149–170.

[68] Hafeznia, Mohammadreza, Mohammad Ghasri, Hamid Ahmadi, ve Hossein Hosseini. *"Etnisite ve Mekânsal Siyasal Örgütlenme (Batı ve Kuzeybatı İran Örneği)."* Jeopolitik Dergisi (Mevsimlik), Sayı 2 (2005): 5–22.

Kısaca, petrol rezervleri açısından Fars Körfezi'nin dünyanın diğer bölgelerine göre avantajları şunlardır:

Bölgedeki bol petrol kaynakları (dünya toplam rezervlerinin %64'ü Fars Körfezi ülkelerinde bulunmaktadır),

a) Çıkarmanın kolaylığı,
b) Düşük üretim maliyeti,
c) Fazla üretim kapasitesi,
d) Bölgedeki ham petrolün yüksek kalitesi,
e) Taşımacılığın kolaylığı,
f) Petrol kuyularının yüksek üretim kapasitesi,
g) Yeni rezervlerin keşfedilme olasılığı[69].

Fars Körfezi'nin stratejik öneminin araştırılması, Hürmüz Boğazı sorunları incelenmeden tamamlanmayacaktır, çünkü bu boğaz, Fars Körfezi'nin girişi olarak bölgedeki olaylar üzerinde özel bir etkiye sahiptir. Yaklaşık 158 kilometre uzunluğunda, minimum 56 ve maksimum 180 kilometre genişliğinde ve 115 metre derinliğindeki bu boğaz, Fars Körfezi'ni Umman Denizi üzerinden Hint Okyanusu'na ve uluslararası açık deniz nakliye hatlarına bağlayan dünyanın en stratejik geçitlerinden biri olarak kabul edilir. Bu su yolu, özel stratejik konumu nedeniyle dünya ekonomisinin can damarı olarak kabul edilir ve Fars Körfezi'ne giriş ve çıkış yolu olarak jeostratejik bir konuma sahiptir. Bu su yolu, sanayileşmiş ülkelerin ve bölgedeki kıyı ülkelerinin ekonomi, finans ve ticaret dengesinde çok hassas ve tartışmasız bir rol oynamaktadır ve bu bölgede denizcilik sağlığını ve güvenliğini tehdit eden her olay, bu ülkelerin çıkarlarını aynı oranda tehlikeye atacaktır[70].

[69] Amiri, Bazargan, ve Heydar Lotfi. *"Basra Körfezi Bölgesinde Mekânsal Stratejik Planlama ve Örgütlenme: Qeshm Adası Örneği."* Bilimsel-Araştırma Coğrafya ve Bölgesel Planlama Dergisi, On Birinci Yıl, Üçüncü Sayı (2021): 598–627.
[70] Ebrahimi, Shahrouz, ve Manzar Amraei. *"Basra Körfezi Bölgesinde Güvenliksizlik ve Ayrışma Sorunu: Kuramsal Yaklaşımlar."* Dış İlişkiler Dergisi (Mevsimlik), Sayı 24 (2014).

Şekil 2 : Qeshm Adası'nın Fars Körfezi ve Hürmüz Boğazı'ndaki Coğrafi Konumu

Stratejik Hürmüz Boğazı'nın kuzeyinde yer alan Qeshm Adası, Fars Körfezi'nin en büyük adası olarak, Fars Körfezi ile Hint Okyanusu arasında hassas ve özel bir konuma sahiptir. Çevresindeki tüm ülkelerin (İran, Irak, Kuveyt, Suudi Arabistan, Bahreyn, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri ve Umman) nakliye hatları güney kıyılarından geçmekte ve doğu ile batı hava trafiğinin büyük bir kısmı, uzay sınırlarının yakınından geçmektedir. Qeshm, tüm özellikleriyle Fars Körfezi'ne açılan bir kapıdır, bu nedenle, bu ada, dünyanın büyük bir petrol ve gaz hacminin dünya pazarlarına taşındığı bir kanalın üzerinde bulunmaktadır[71]. Bu özel konum, Qeshm'i Fars Körfezi'ndeki diğer adalardan ayırmaktadır. Ayrıca, günümüzde dünya ticaretinin %80'inden fazlası açık denizler üzerinden yapılırken, Qeshm Adası, Fars Körfezi koridorunun stratejik kapısında (Avrupa, Güney Asya ve Güneydoğu Asya kıtaları arasındaki dünyanın en yakın ve en önemli iletişim merkezi olarak kabul edilir) yer almaktadır.

Belirtmek gerekir ki, Orta Avrupa ülkelerinden başlayan uluslararası Kuzey-Güney Koridoru, nihayet Fars Körfezi, Umman Denizi ve Hint Okyanusu üzerinden Güney Asya ve Güneydoğu Asya'ya bağlanmaktadır. Yapılan tahminlere göre, bu güzergah üzerinden her bir konteynerin taşıma maliyeti, mevcut güzergah (Kızıldeniz, Süveyş Kanalı ve Akdeniz) üzerinden taşımaya kıyasla %30 daha ucuzdur ve taşıma süresi mevcut güzergahın %50 daha kısadır. Bu nedenle, Qeshm, stratejik Hürmüz Boğazı'nın ağzındaki istisnai konumuna ve bu adada ve çevresindeki hidrokarbon kaynaklarının

[71] Rostam Goorani, Ebrahim, Maryam Beyranvvezadeh, Seyyed Dana Alizadeh, ve Mahdi Heshmati Jadid. *"Qeshm Adası Serbest Ticaret Bölgelerinin Sürdürülebilir Kalkınma ve Sosyal Güvenlikteki Yeri."* Arazi Planlaması Bilimsel-Araştırma İkili Dergisi, Beşinci Dönem, Sayı 1 (2013): 27–49.

varlığına ek olarak, uluslararası Kuzey-Güney taşımacılık koridorunda da ayrıcalıklı bir konuma sahiptir. Bu ada, uluslararası nakliye rotasında (her 12 dakikada bir gemi geçişi sıklığıyla) yer alması, derin kıyılara sahip olması (23.5 metreden fazla derinliğe sahip Kaveh Limanı) ve bölgesel bir üretim ve ticaret merkezine dönüşme potansiyeli sayesinde, doğrudan ve dolaylı mal taşımacılığı alanındaki kıyı bölgelerinin avantajlarından yararlanarak, Güney İran bölgesinin ticari-endüstriyel gelişim perspektifinde dikkate alınabilecek özel avantajlara ve üstünlüklere sahiptir[72].

Hürmüz Boğazı'nın stratejik önemi, yüksek ve yerini doldurulamayacak enerji taşıyıcılarının geçişi nedeniyle inkar edilemez. Bu durum, boğazdaki seyir alanlarının dar olması (gidiş ve dönüş hatlarının her biri için yaklaşık 3 kilometre) nedeniyle bu adanın önemini iki katına çıkarmaktadır. ABD Enerji Bilgi İdaresi istatistiklerine göre, Fars Körfezi bölgesinden günlük olarak 16.5 ila 17 milyon varil ham petrol, ağırlıklı olarak Japonya, ABD, Batı Avrupa ve diğer Asya ülkelerine ihraç edilmektedir ve bunların tamamı Hürmüz Boğazı'ndan geçmektedir. Bu miktar, petrol ürünleri, sıvılaştırılmış gaz ve bölge ülkelerinin ihtiyaçları gibi boğazdan geçen büyük hacimli diğer ürünlerin dışındadır. Aslında, mevcut verilere göre, Suudi Arabistan petrolünün en az %88'i, İran petrolünün %90'ı, Irak petrolünün %98'i, Birleşik Arap Emirlikleri petrolünün %99'u ve Kuveyt ile Katar ülkelerinin petrolünün %100'ü Hürmüz Boğazı'ndan geçmektedir. Toplamda, Fars Körfezi üreticilerinin petrol ihracatının %90'ının petrol tankerleri aracılığıyla bu rotadan geçtiği söylenebilir. Genel olarak, Hürmüz Boğazı'nda yılda 12.000'den fazla petrol ve ticaret gemisi gidip gelmektedir. ABD Enerji Bilgi İdaresi, Hürmüz Boğazı'ndan geçen bu miktardaki ham petrolün, deniz yoluyla taşınan petrolün %40'ı ve dünya petrolünün %20'sinin bu stratejik su yolundan geçtiği anlamına geldiğini belirtmektedir[73].

Jeopolitik önemi ve Hürmüz Boğazı'ndaki stratejik konumunun yanı sıra, petrol ve gaz doğal kaynaklarının varlığı, büyük ticari kompleksler, sanayi bölgeleri ve turizm alanları[74] nedeniyle Qeshm Adası, Fars Körfezi'ne bakan bir serbest ticaret bölgesine

---

[72] Center for Free and Special Economic Zones. *"The Investment Opportunities in Qeshm Free Zone"*. Tehran: Designers Group, 2010. (In Persian)

[73] Aghazadeh, S. *"Hürmüz Boğazı'nın Küresel Ekonomi Üzerindeki Etkisi."* Accessed 2010. http://www.persiangulfstudies.com/fa/pages/695

[74] Rajabi, Naser, Vahidreza Mirabi, ve Khosrow Moradi Shahdadi. *"Qeshm Adası'nda Sürdürülebilir Turizmin Gelişimi İçin Doğal Turizm Görünümleri ve Zorlukları Odağında Bir Model Sunumu."* Kentsel Ekonomi ve Yönetim Dergisi (Bilimsel), Sayı Kırk Dört (2023): 1–20.

dönüşmüştür. Ayrıca, adanın biyolojik özellikleri, jeolojik yapısı, kültürel ve tarihi mirası, Qeshm Adası'nın önemini daha da artırmaktadır. Adadaki bu özelliklerin çeşitliliği ve kapsamı o kadar geniştir ki, Fars Körfezi bölgesinin çeşitli alanlarına ait tüm göstergeler bu adada bir arada gözlemlenebilir. Qeshm Adası'ndaki kıyı yapılarının çeşitliliği, Güney İran kıyılarının tamamının bir özeti olarak adada bir arada yer almaktadır[75].

1990 yılında Qeshm'ın serbest ticaret limanına dönüştürülmesiyle bu bölgede önemli ekonomik ve ticari gelişmeler yaşanmıştır:

A. Yurt dışından mal alımı ve bu malların Fars Körfezi limanları ile adalarına ve şeyhliklere dağıtılması,
B. Mal depolama ve doğudan batıya transit merkezi olarak işlev görmesi,
C. Hammadde ve yarı mamul ürünlerin girişinin sağlanması ve bu ürünlerin tüketim veya üretim mallarına dönüştürülerek bölge içinde veya ülke içinde ihraç ya da tüketilmesi,
D. Gemi mürettebatı ve turistlerin ihtiyaçlarının karşılanması[76].

Şu anda bu adadaki ekonomik kaynakların çeşitliliği, farklı ekonomik bölgelerin ve dolayısıyla çeşitli ekonomik ilişkilerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Örneğin, Qeshm, Dargahan, Ramkan ve Tabl şehirleri ticaret ve alışveriş merkezleridir. Laft şehri ve Pi Posht köyü, tekne yapım endüstrisinin ve mal taşımacılığı faaliyetlerinin ana merkezidir. Merkezi ovadaki yerleşim yerleri tarım merkezleri haline gelmiştir. Ramchah, Salakh, Basayidu, Masan ve diğer kıyı köyleri, Qeshm Adası'nı Hormozgan İli'nin önemli balıkçılık bölgelerinden biri haline getiren aktif balıkçılık ve avcılık merkezleridir. 4.000'den fazla kişi geleneksel yöntemlerle balıkçılık faaliyetlerinde bulunmakta olup, balıkçılık yan sanayilerindeki nüfusla birlikte bu sayı 10.000'i aşacaktır. Qeshm Adası nüfusunun yaklaşık %30'u balıkçılıkla geçimini sağlamaktadır. Qeshm Adası'nda 30 balıkçılık kooperatifi tescil edilmiştir. Qeshm Adası'nın balıkçılık potansiyelleri ve kapasiteleri şunlardır:

[75] Ghasemi Nejad Abdolmaleki, Maziar. *"Qeshm Küresel Jeoparkı"*. Tahran: Mah-o-Ma Yayınları, 2013.
[76] Nourbakhsh, Hossein. *"Qeshm Adası ve Basra Körfezi"*. Birinci Baskı. Tahran: Emir Kebir Yayınları, 1990.

- 4300 balıkçı teknesi (300 tekne, 4000 kayık),
- Eyalet toplam avının %30'unu oluşturan balıkçı payı,
- Eyaletteki küçük yüzey balıklarının avının %70'ini oluşturan Qeshm balıkçı payı,
- Balıkçılık soğuk hava depoları ve buz yapımı, konserve yapımı, balık unu, ahşap ve fiberglas tekne yapımı, ağ ve ip dahil 70 balıkçılık sanayi biriminin varlığı,
- Karides yetiştirme alanlarının varlığı,
- Kafes balıkçılığı yetiştirme alanının varlığı vb[77].

Buna ek olarak, zengin petrol, gaz, tuz kaynaklarının varlığı ve bunların kolayca işletilmesi, ucuz deniz taşımacılığı hizmetlerine erişim ve özellikle Körfez'in güneyindeki ülkeler gibi tüketici pazarlarına yakınlık, Qeshm Adası'nı doğal ve potansiyel olarak gelişmeye uygun bir bölge haline getirmiştir[78].

[77] Hormozgan İli Balıkçı Kooperatifleri Birliği CEO'su ile röportaj.
[78] Pakdaman, Rahmatollah. *"Qeshm, Tanıdık Bir Ada".* Birinci Baskı. Hürmüzgan İl Planlama ve Bütçe Kurumu, 1985.

İKİNCİ BÖLÜM
LİTERATÜRÜN IŞIĞINDA SOSYAL KALKINMA VE GÖÇMENLİK

2.1. Ampirik Literatürün İncelenmesi

Göçmenler konusunun ve özellikle son yıllarda Afgan göçmenlerin İran'a girişinin önemi nedeniyle, 2000'li yıllardan itibaren araştırmacıların bu çalışma alanına girişi genişlemiştir, ancak bu çalışmalar konunun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olabilmiş olsa da, aynı zamanda çok az araştırma konuyu sosyal açıdan ele almıştır. Yayınlanan bu az sayıdaki eser de daha çok teorik alanda kalmış ve genel tartışmalarla yetinmiş, özellikle sosyal politika açısından pratik ve uygulanabilir yönleri sunmamıştır. Mevcut literatürü anlamak için araştırmanın bu bölümünde bu önemli eserlere değinilecektir.

Sosyal ve ekonomik alanlardaki mevcut çalışmalar ağırlıklı olarak kimlik, güvenlik, demografik etkiler, göçmenlerin inşaattaki rolü, istihdam ve yoksulluk üzerindeki etkileri içermektedir (Altonji ve Card, 1991, Ahmadi Movahed, 2003, Gross, 2002, Asadul Islam, 2003, Alaeddini ve Emami, 2005, Jamshidihaha ve Anbari, 2004, Sardar Rashidzadeh, 2004, Ottaviano ve Peri, 2005, Mirlotfi ve Jahan Tigh, 2014, Isazadeh ve Mehranfar, 2012, Yahyai, 2008, Abdi Zarrin ve diğerleri, 2010, Fereydoun, 2007, Zahedi Asl, 2013, Sadeghi ve Abbasi Shavazi, 2016, Abbasi Shavazi ve Sadeghi, 2014).

Diğer araştırmalar da, Göçmenlerin halk sağlığı ve üreme sağlığı (Hosseini ve diğerleri, 2013, Motamedi, 2004, Riahi ve diğerleri, 2015, Parvish, 2004, Piran, 2004, Memouri ve Arghami, 2000, Moghaddas ve Vaezzadeh, 2004), göçmenlerin kültürel değişimleri (Ershad ve Mina, 2010, Bazi, 2006, Mahmoudian, 2005), göçmenlerin Afganistan'a dönüşü (Jamshidiha ve Ali Babaei, 2002, Jamshidiha ve Anbari, 2004, Abbasi ve diğerleri, 2005, Sadeghi ve Abbasi Shavazi, 2016), göçmenlerin uyumu ve adaptasyonu (Pfeiffer, 1999, Brodnikova ve Pachenkov, 1999, Sarikhani ve Homayi, 2014, Abbasi Shavazi ve Sadeghi, 2016, Sadeghi ve Abbasi Shavazi, 2014, Moghaddas ve Amiri, 2006), göçmen hareketliliği ve kalkınma sorunu (Hamer ve diğerleri, 1997, Siris Kandardja, 2005, Bazi, 2006, Shaterian ve Ganjipour, 2010, Hugo ve diğerleri, 2012, Mir Latifi ve Jahantigh, 2014, Sadeghi ve Shukriani, 2017, Askari Nadushan ve

diğerleri, 2018, Plotnikova ve Olsus, 2022), ikinci nesil göçmenlerde evlilik ve aile yapısı (Zanjani, 2001, Abbasi Shavazi ve diğerleri, 2013) ve göçün önemli sonuçlarından kaynaklanan kenar mahalleleşme ve zararlar (Zahedi ve Soleimani, 2023, Rezaei ve Komandari, 2014, Latifi ve Basatian, 2012, Khoshfar ve diğerleri, 2011) gibi konulara değinmiştir.

Göçü etkileyen faktörleri inceleyen araştırmalar aşağıdaki gibi sıralanabiliriz: Sadati ve Alavi (2018), Esmaili ve Mahmudian (2017), Esmaili ve Mahmudian (2016), Moshfegh ve Khazaei (2015), Titensor ve Mansouri (2017), Latouf ve arkadaşları (2018), Flory (2016), Gavous (2010) ve Painsky ve arkadaşları (2009) tarafından yapılan araştırmalar, göç akışlarının arttığını ve istihdam faktörünün bu akışların oluşumunda önemli olduğunu göstermektedir. Seifi (2017), Sadeghi ve Valadvand (2015), Payonsky (2009) ve Jolly ve arkadaşları (2005) tarafından yapılan araştırmalar, göçlerin çoğunlukla ekonomik nedenlerle gerçekleşmesine rağmen, kadınların göçü için eğitim ve insan sermayesi edinme gibi ekonomik olmayan motivasyonların öneminin daha fazla olduğunu göstermektedir. Karimian Hossein Abad ve arkadaşları (2022), Sadeghi ve arkadaşları (2021), Fani ve arkadaşları (2018), Taleshi ve Shabnama (2017), Rostamalizadeh (2017) ve Sharifi ve Zare Shah Abadi (2018) tarafından yapılan çalışmalar, imkanlara erişim düzeyi ve ilerleme ihtiyacı gibi sosyal faktörleri göçü etkileyen faktörler arasında saymışlardır. Shahbazin ve arkadaşları (2021), Nobahar ve arkadaşları (2021), Mehdipour ve arkadaşları (2020), Hosseini ve arkadaşları (2018), Esfandiar ve Nabiyan (2018), Taleshi ve Shabnama (2017) ve Rostamalizadeh (2017) tarafından yapılan incelemelerde, işsizlik ve yoksulluk gibi ekonomik faktörler, kaynak ülkedeki başlıca itici güçler olarak kabul edilmektedir.

Habibullah Zanjani'nin "*Göç*" adlı eseri[79], 2014 yılında Samt Yayınevi tarafından üniversite ders kitabı olarak yayımlanmıştır. Yazar bu çalışmasında, göç kavramının tanımlanmasına, İran'daki göç olgusunun durumuna ve bu alanda geliştirilen kuramsal yaklaşımlara yer vermiş, bunun yanı sıra seçilmiş bazı ülkelerde göçün sonuçları ile izlenen göç politikalarını da kapsamlı biçimde ele almıştır. Zanjani[80] tarafından gerçekleştirilen başka bir çalışmada ise, özellikle ikinci nesil göçmenler arasında

[79] Zanjani, Habibollah. *"Göç"*. Tahran: SAMT Yayınları, 2014.
[80] Zanjani, Habibollah. *"Göç"*. Birinci Baskı. Tahran: SAMT Yayınları, 2001.

çatışma ve pasif direniş eğilimlerinin arttığı vurgulanmaktadır. İran toplumunda Afgan göçmenlerin varlığı ve kültürel etkileşimleri, özellikle ikinci kuşakta eğitim düzeyinin yükselmesiyle birlikte, karmaşık sosyal sonuçlar doğurmuştur. Bu bağlamda, göçmen gençlerin kendi etnik ve kültürel kimlikleri doğrultusunda hareket etmeye olan isteksizlikleri ile ev sahibi toplum tarafından kabul görmeme durumu, bireylerin psikolojik, zihinsel ve sosyal sağlığı üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Bu etkiler, aile içi huzursuzluklar, gerilimler ve kişilerarası şiddet gibi çeşitli toplumsal sorunlar biçiminde kendini gösterebilir. İran toplumunda kimlik bulamayan ve büyüdükçe yalnızlık duygusu derinleşen Afgan kökenli ergen bireyler, göçün beraberinde getirdiği sınırlılıklar nedeniyle ev sahibi toplumla sağlıklı ilişkiler geliştirmekte zorlanmakta ve bu durum, kendilerinde bir "öteki" kimliği inşa etmelerine neden olmaktadır. Bu tür bir yabancılaşma hissi, zamanla çeşitli sosyal sapmalara zemin hazırlayabilir. Bu nedenle, göçmen ergenlerin sosyal durumlarını anlamak, toplumla ve aileleriyle ilişkilerini güçlendirmek üzere uygun yöntemlerin geliştirilmesi önem arz etmektedir. Bu noktada sosyalleşme süreci, göçmen bireylerin sosyal etkileşim becerilerini artırmada işlevsel bir araç olarak değerlendirilebilir. Sosyalleşme sayesinde birey, içinde bulunduğu grubun normlarını, değerlerini ve diğer sosyal, kültürel ve siyasal unsurları öğrenir, içselleştirir ve kendi kişiliğiyle bütünleştirir.

Pfeiffer[81], Kanada'nın Toronto kentinde yaşayan Vietnamlı göçmenlerin uyum süreçlerini incelemiştir. Araştırmaya göre, bu topluluğun büyük bir kısmı genç erkeklerden oluşmakta, çoğu düşük eğitim seviyesine sahip olmakta ve İngilizce ya da Fransızca dillerini yeterince konuşamamaktadır. Göçmenlerin çoğu, düşük ücretli, kayıt dışı ve özel sektöre ait işlerde istihdam edilmektedir. Pfeiffer'a göre, kültürel yanlış anlamalar ve dil bariyerleri, Vietnamlı göçmenlerin toplumsal uyumunu olumsuz yönde etkileyen temel sorunlar arasında yer almaktadır. Bununla birlikte, etnik ve özellikle dini temelli dernekler, göçmenlerin yeni topluma uyum sağlamalarında önemli bir destek mekanizması olarak rol üstlenmiştir.

[81] Pfeifer, Mark Edward. (1999). *"Community, Adaptation and the Vietnames in Toronto".* Available from: http://ceris. Metropolis.net/virtual%20 library/ community/ pfeifer2front.html, 1-9.

Brednikova ve Pachenkov[82] ise Rusya'nın St. Petersburg kentine göç eden Azerbaycanlı göçmenlerin sosyal ve kültürel uyum süreçlerini ele almışlardır. Çalışmalarında, göçmenlerin büyük çoğunluğunun erkek olduğu ve göçün temel amacının ekonomik nedenler, özellikle de iş bulma arayışı olduğu tespit edilmiştir. Azerbaycanlı göçmenlerin etnik dayanışmalarının zayıf olduğu, ancak aile yapısının ve bireylerin aile içindeki konumlarının büyük önem taşıdığı belirtilmiştir. Araştırmaya göre, göçmenlerin karşılaştığı en temel sorunlardan biri, Kafkas kökenli fiziksel görünümlerinin Rus toplumunda önyargılı tutumlara ve özellikle istihdam ile konut ediniminde ayrımcılığa neden olmasıdır. Bunun yanı sıra, çocukların okul bulma süreçleri ve Rusça dil yeterliliği eksikliği, göçmenlerin karşı karşıya kaldığı diğer başlıca sorunlar arasında yer almaktadır.

Sarukhani ve Homayi[83], "*Boomhen Şehrindeki Göçmenlerin Sosyal Uyumunu Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi*" başlıklı çalışmalarında, göçmen ve yerli bireylerin sosyal uyum düzeylerini etkileyen değişkenleri karşılaştırmalı olarak analiz etmişlerdir. Araştırma sonuçlarına göre, cinsiyet, medeni durum, yaş grubu ve sosyo-ekonomik statü ile sosyal uyum arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. Genel değerlendirmede, göçmen bireylerin sosyal uyum düzeylerinin yerel halka kıyasla daha düşük olduğu ortaya konmuştur.

Ghiyasi ve arkadaşları[84], göçün ülkedeki nüfusun mekânsal yeniden dağılımındaki etkisini göz önünde bulundurarak, SWOT analizi aracılığıyla Bahabad şehrinde göçü azaltmaya yönelik stratejik planlama üzerine bir çalışma gerçekleştirmiştir. Elde edilen bulgular, Bahabad'ın mevcut potansiyel ve yeteneklerinden azami düzeyde yararlanılması hâlinde, göçün azaltılması yönünde olumlu gelişmelerin sağlanabileceğini ortaya koymaktadır.

---

[82] Brednikova, Olga and Patchenkov, Oleg. (1991). "*Economic Migrants from Azerbijan in S. Petersburg: The problems of Social Adaptation and Integration."* Caucasian Regional Studies, Available from: http://poli.Vub.ac/public/ crs/eng/o401-04.html.

[83] Sarukhani, Nahid, ve Leila Homayi. *"Göçmenlerin Sosyal Uyumunu Etkileyen Faktörler (Örnek: Boumehen Şehri)."* İran Sosyolojik Araştırmalar Dergisi (Mevsimlik), Dördüncü Yıl, Sayı 13 (2014): 67–83.

[84] Ghiyasi, Mohammadhossein, Mostafa Hosseini, ve Mohammadreza Ayn Salehi. *"SWOT Tekniğiyle Bahabad Şehrinde Göçü Azaltmaya Yönelik Stratejik Planlama"*. Horasan Rezevi Emniyet Akademisi, 2014.

Hatami[85] ise "*Göçün İstenilen Politikası ve Afgan Göçmenlerin İran'daki Varlığı*" başlıklı makalesinde, konuyu siyasi ekonomi perspektifinden ele almış, Afgan diasporasının İran'daki ekonomik kalkınma sürecine pozitif katkılar sunduğunu vurgulamıştır. Yazar, Afgan göçmenlere yönelik mevcut politika anlayışının revize edilmesi gerektiğini ve bu topluluğun potansiyelinin göz önünde bulundurularak yeni bir yaklaşım geliştirilmesini önermektedir.

Göç ve kalkınma ilişkisine dair yapılan uluslararası çalışmalar da bu bağı büyük ölçüde teyit etmektedir. Örneğin, Massey[86], ekonomik kalkınma ile uluslararası göç arasındaki ilişkiyi analiz ettiği çalışmasında, bireylerin yaşadıkları ülkelerde savaş, işkence, ekonomik eşitsizlikler veya küresel yaşam standartlarındaki dengesizlikler gibi nedenlerle göç ettiklerini belirtmiştir.

Hammar ve arkadaşları[87] tarafından yürütülen araştırma ise, göç sürecinde göçmenlerin yaşı yerine refah ve sağlık hizmetlerine erişim sorunlarının daha belirleyici olduğunu ortaya koymuştur.

Jomehpoor[88], Tahran kırsalındaki köylerin gelişmişlik düzeyi ile Tahran kentine göç arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma bulguları, köyden kente göçün temelinde ekonomik nedenler ve gelir/istihdam farklılıkları gibi eşitsiz kalkınma göstergelerinin yer aldığını göstermiştir. Bu durum, kırsal ve kentsel alanlar arasındaki kalkınma dengesizliğinin göç üzerinde doğrudan etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Zaki[89], göçün *Şahin Şehir*'in sosyal ve ekonomik yapısı üzerindeki etkisini *Humeyni Şehir* ile karşılaştırarak incelemiştir. Araştırma bulguları, göçün iki şehirdeki sosyoekonomik yapılar üzerinde belirleyici etkileri olduğunu ortaya koymuştur.

---

[85] Hatami, Mohammadreza. *"Afgan Göçmenlerin İran'daki Varlığına Yönelik Uygun Göç Politikası."* İslam Dünyası Siyaset Araştırmaları Dergisi (Bilimsel-Araştırma), On Birinci Yıl, Birinci Sayı (2021): 1–17.

[86] Massey, Douglas S. *"Economic Development and International Migration."* Population and Development Review 14, no. 3 (1988): 383-413.

[87] Hammar, Tomas, Grete Brochmann, Kristof Tamas, and Thomas Fais. *"International Migration, Immobility and Development"*. International Journal of Population Geography, 5 (1997): 235-239.

[88] Askari Neduşen, Abbas, Ehsan Leşgeri ve Sümeyye Feramerziyan. 2016. *"İran'daki Şehirlerin Kalkınma Göstergeleri ve Göç Alma Oranı Arasındaki İlişki."* Sosyal Analiz Dergisi, 4. sayı: 127-152.

[89] Zaki, Mohammad Ali. *"Göçün Kentsel Sosyoekonomik Yapıya Etkisi (Örnek: Şahinşehir ile Khomeynişehir Karşılaştırması)."* Kentsel Araştırmalar Dergisi (Mevsimlik), İkinci Yıl, İkinci Sayı (2012): 83–112.

Özellikle *Şahin Şehir*, yeni göçmenleri kabul eden bir kent olarak, daha heterojen bir sosyal ve ekonomik yapıya sahipken, *Humeyni Şehir*'in daha homojen ve yerli nüfus ağırlıklı bir yapıya sahip olması, göçün etkilerini farklılaştırmaktadır.

Haghighattalab ve Chitsazzadeh[90], "İran'daki Yasadışı Göçmenlerin Yaşamı: Zorlukların İncelenmesi ve Çözüm Yollarının Sunulması" başlıklı raporlarında, öncelikle mülteci, yasal göçmen ve yasadışı göçmen gibi temel kavramları tanımlayarak, yasadışı göçmenlik üzerine yürütülen teorik tartışmalara ve mevcut istatistiksel verilere yer vermişlerdir. Ardından, bu bireylerin İran'a giriş yolları, nedenleri, ülkedeki yabancı işgücü yasaları, yasadışı giriş-çıkışların ekonomik etkileri ve çözüm önerileri kapsamlı biçimde ele alınmıştır.

Altonji ve Card[91], *"Göçün Düşük Vasıflı Yerlilerin Gelirleri Üzerindeki Etkisi"* başlıklı çalışmalarında, göçmen sayısı ile yerli bireylerin ücret düzeyi arasındaki ilişkiyi şehir düzeyinde analiz etmişlerdir. Bu amaçla, 1970–1980 yılları arasında gerçekleştirilen nüfus sayımı verilerini kullanarak, ABD'deki 120 büyük şehirde bireylerin gelirleri ile göçmen yoğunluğu arasındaki korelasyonu incelemişlerdir. Araştırmada, farklı sektörlerdeki göçmen ve yerli işçilerin göreceli dağılımı analiz edilerek, işgücü piyasasında rekabet düzeyi belirlenmiştir. Yazarlar, işgücünü "vasıflı" ve "vasıfsız" olmak üzere iki kategoriye ayırmış ve bu grupların kendi içlerinde birbirlerinin tam ikamesi olduğu varsayımını temel almışlardır. Araştırmanın sonuçları, göçmen işçiler ile düşük vasıflı yerli işçiler arasında görece düşük bir rekabet düzeyinin mevcut olduğunu ortaya koymuştur. Söz konusu on yıllık süreçte, göçmen işçi sayısındaki artışın, vasıfsız işgücüne yüksek derecede ihtiyaç duyan sektörlerde işgücü arzında eşdeğer bir artışla birlikte gerçekleştiği saptanmıştır. Tahminler farklı yöntemlere duyarlı olmakla birlikte, araştırmacılar tarafından kullanılan "birinci dereceden fark modeli" ve "araçsal değişken yöntemi" gibi gelişmiş ekonometrik tekniklerle yapılan analizler, şehir nüfusunun %1 oranında göçmen artışı göstermesi durumunda, düşük

[90] Haghighattalab, Peyman, ve Amir Hossein Chitsazzadeh. İran'daki Yasadışı Göçmenlerin Yaşamı: Zorlukların İncelenmesi ve Çözüm Önerileri Sunumu. Tahran: Cumhurbaşkanlığı Stratejik İncelemeler Merkezi'ne Bağlı Rahbord Kitabı, (2023).

[91] Altonji, Joseph G., and David Card. *"The Effects of Immigration on the Labor Market Outcomes of Less-skilled Natives."* South European Society and Politics, 1991.

vasıflı yerli işçilerin ücretlerinde yaklaşık %1.2 oranında bir düşüş yaşandığını ortaya koymuştur.

Ottaviano ve Peri[92], *"Göçün Ücretler Üzerindeki Etkileri Üzerine Yeniden Düşünmek"* başlıklı çalışmalarında, Borjas'ın yaklaşımını temel alarak, göçmenler ile yerlilerin belirli eğitim ve yaş grupları içinde dahi eksik ikame edilebilirliğini kabul etmişlerdir. 1990–2004 yıllarını kapsayan analizlerinde, göçün ortalama Amerikalı yerli işçilerin ücretlerini artırıcı bir etkisi olduğunu ortaya koymuşlardır. Bu bulgular, Peri'nin (2007) *"Göçmenler, Tamamlayıcılar ve Ücretler"* başlıklı çalışmasında Kaliforniya eyaleti özelinde yeniden test edilmiştir. Bu bölgede göçmenlerin oranı oldukça yüksek olup, çoğunluğu düşük eğitim seviyesine sahiptir. Ancak, Peri'nin çalışmasında göçmen varlığının bu koşullara rağmen ABD doğumlu işçilerin ortalama ücretleri üzerinde olumlu etkileri olduğu gösterilmiştir.

Karimi[93], *"Afgan Göçmenlerin İran'daki Ücret ve İstihdam Düzeyi Üzerindeki Etkisi"* başlıklı araştırmasında, Afgan göçmenlerin işsizlik oranları ve istihdam düzeyine olan etkilerini incelemiştir. Bu çalışmada, regresyon modelleri "en küçük kareler yöntemi" ile tahmin edilmiştir. Modelde kullanılan veriler, 2001 yılında gerçekleştirilen yabancı uyruklulara ilişkin kimlik tespiti projesinin sonuçları ile aynı dönemde İran İstatistik Merkezi tarafından yayımlanan eyalet düzeyindeki istatistiklere dayanmaktadır. Karimi, araştırmasında her eyaletteki işsizlik oranı ile Afgan işçilerin varlığı arasında zayıf düzeyde negatif bir ilişki saptamıştır. Bu ilişkinin yorumuna göre, Afgan göçmenler daha çok işsizlik oranının düşük olduğu eyaletlerde ikamet etmektedir.

Sardar Rashidzadeh[94], *"İşgücü Piyasasında Yabancı Göçmenlerin Ekonomik Etkileri"* başlıklı tezinde, 2001 yılı itibarıyla ülke genelindeki tüm eyaletlerdeki yabancı göçmen varlığının işsizlik oranı üzerindeki etkilerini incelemiştir. Araştırmasında, 2001 yılı yabancı uyrukluların kimlik tespiti projesi ile Merkez Bankası tarafından yayımlanan verilerden yararlanmış, modelini ise En Küçük Kareler Yöntemi (OLS) ile tahmin

[92] Ottaviano, Gianmarco I.P., and Giovanni Peri. *"Rethinking the Effects of Immigration on Wages"*. NBER Working Paper No. 12487, 2006.
[93] Karimi, Zahra. *"Afgan Göçmenlerin İran'da Ücret ve İstihdam Düzeyine Etkisi."* İran Ekonomi Araştırmaları Dergisi (Mevsimlik), Sayı 18 (2004).
[94] Rashidzadeh, Sardar. *"Yabancı Göçmenlerin İşgücü Piyasasına Ekonomik Etkileri"*. Yüksek Lisans Tezi. Buali Sina Üniversitesi (Hamedan), 2004.

etmiştir. Analiz sonuçları, yabancı göçmenlerin yoğun olduğu eyaletlerde işsizlik oranlarının pozitif yönde etkilendiğini göstermiştir.

Gross[95], *"Göç, İşsizlik, İşgücüne Katılım Oranı ve Reel Ücret Değişkenleri Arasındaki İlişki"* başlıklı çalışmasında, Johansen ve Juselius eşbütünleşme testi yöntemini uygulayarak değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkileri ortaya koymuştur. Ayrıca hata düzeltme modeli (Error Correction Model) ile uzun vadede göç ile işsizlik oranı arasında tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit etmiş, yasal ve yasa dışı göçmenlerin uzun vadede işsizlik oranını artırdığı sonucuna ulaşmıştır. Çalışma ayrıca, kısa vadede göçün işsizlik ve katılım oranı üzerinde nedensel etkilerinin bulunduğunu, ancak işgücüne katılım oranının işsizlik oranını artırma etkisinin göçten daha güçlü olduğunu vurgulamıştır.

Asadul Islam[96], *"Kanada'da İşsizlik Oranı, Reel Ücret ve Göçmen Değişkenleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi"* başlıklı tezinde, Gross'un (2002) kullandığı yöntemleri referans alarak 1968-2002 yıllarına ait mevsimlik veriler üzerinden analizler gerçekleştirmiştir. Sonuçlar, uzun vadede göçmen sayısı ile işsizlik oranı arasında çift yönlü ve negatif bir ilişki olduğunu göstermiş, buna karşılık kısa vadede bu iki değişken arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Faridoun[97], *"İsveç'te Göç ve Kişi Başı Gelir Değişkenleri Arasındaki Nedensel İlişkinin İncelenmesi"* başlıklı çalışmasında, 1980-2004 yıllarını kapsayan döneme ait verileri kullanarak değişkenler arasındaki uzun vadeli ilişkiyi test etmek ve nedensellik yönünü belirlemek amacıyla ARDL eşbütünleşme testi ile Vektör Hata Düzeltme Modeli (VECM) yöntemlerini uygulamıştır. Elde edilen bulgular, incelenen değişkenler arasında uzun vadeli bir eşbütünleşme ilişkisi olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca Granger nedensellik testleri, uzun dönemde göç ile kişi başı gelir arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunduğunu göstermiştir.

---

[95] Gross, Dominique M. *"Three Million Foreigners, Three Million Unemployed? Immigration Flows and the Labour Market in France."* Applied Economics, 34 (2002): 1969–1983.

[96] Islam, Asadul. *"Labor Market Effects of Immigration: Evidence from Canada"*. Master's thesis, University of Saskatchewan, Canada, 2003.

[97] Feridun, Mete. *"Immigration, Income and Unemployment: An Application of the Bounds Testing Approach to Cointegration."* The Journal of Developing Areas 41, no. 1 (2007): 37-49.

Plotnikova ve Ulceluse [98], "*Göçün İtici Gücü Olarak Eşitsizlik*" başlıklı çalışmalarında sosyal ağ analizi yöntemiyle göç rejimlerini incelemişlerdir. Bulgularına göre, birinci göç rejimi ağırlıklı olarak Avrupa Birliği (AB) üyesi ülkeler arasında yüksek vasıflı işgücünün hareketini yansıtmaktadır. İkinci göç rejimi ise Avrupa'daki diğer ülkelerden gelen göçmenlerin ücret farklılıkları ve iş fırsatlarına bağlı olarak gerçekleşen hareketlerini kapsamaktadır. Yapılan regresyon analizleri, göç akışlarının düşük gelirli ülkelerden yüksek gelirli ülkelere doğru yöneldiğini ortaya koymuş, grafiksel analiz ise eski AB üyesi ülkeler ile AB ile ilişkili ülkeler arasındaki göç akışlarının daha yoğun olduğunu desteklemiştir.

Erşad ve Mina[99], İran'ın periyodik nüfus sayımı verilerini kullanarak *"Göç, Eşitsizlik ve Sonuçları"* konusunu ele almışlardır. Araştırmaları, göç ile eşitsizlik arasındaki ilişkinin çok boyutlu ve karmaşık olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, göç yalnızca coğrafi nüfus dağılımını değiştirmekle kalmayıp, aynı zamanda mesleki, sosyo-ekonomik, cinsiyet, eğitim, sağlık gibi alanlarda da yapısal değişimlere yol açmakta, bu da eşitsizlik koşullarını daha karmaşık ve derinlemesine bir hale getirmektedir.

Siris Kandarcja[100], ekonomik kalkınma ile Avrupa'ya yönelik uluslararası göç eğilimleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmanın sonuçları, göçün özellikle 19. ve 20. yüzyıllarda Avrupa'nın ekonomik kalkınmasında belirleyici bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Ayrıca, Avrupa ülkelerindeki siyasi ve idari engellerin azlığı ile bu ülkelerin ucuz işgücüne olan ihtiyacı, uluslararası göçün artmasına zemin hazırlamıştır.

Bezi[101], *"Zabol Şehri'nde Afgan Göçmenlerin Kültürel, Ekonomik ve Sosyal Etkileri ve Sonuçları"* üzerine yaptığı araştırmasında, göçmenlerin varlığının mal kaçakçılığı (benzin, gazyağı, gaz tüpü, çimento, alçı, un vb.), okuryazarlığın yaygınlaşması, İranlıların kimlik kartlarının yasa dışı satın alınması, emlak fiyatlarının artışı, erken

[98] Plotnikova, Maria, and Magdalena Ulceluse. *"Inequality as a Driver of Migration: A Social Network Analysis"*. Population, Space and Place 28, no. 8 (2022): e2497.
[99] Ershad, Farhang, ve Sadaf Mina. *"Göç, Eşitsizlik ve Sonuçları."* Toplumsal Analiz Dergisi, Sayı 4 (2010): 59–92.
[100] Sriskandarajah D. (2005*)."Migration and development"*. A paper prepared for the Policy Analysis and Research Programme of the Global Commission on International Migration.
[101] Bezi, Khodarahm. *"Zabul Şehrinde Afgan Göçmenlerin Kültürel, Ekonomik ve Sosyal Etkileri."* Coğrafi Perspektif Dergisi (Mevsimlik), Birinci Yıl, Sayı 3 (2006): 23–36.

evlilikler ve bölgedeki güvenlik algısının zayıflaması gibi sosyal ve ekonomik sonuçlara yol açtığını tespit etmiştir.

Shaterian ve Ganjipour[102], SPSS programı kullanarak yaptıkları tanımlayıcı istatistik analizleri ile Afgan göçmenlerin Kaşan şehrinin ekonomik ve sosyal koşulları üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Bulgular, Afgan göçmenlerin yerel işgücüne kıyasla daha yüksek verimlilik ve düşük maliyetlerle çalışmasının, Kaşan'da iş fırsatlarının azalmasına ve işsizlik oranının yükselmesine neden olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca, göçmenlerin arazi ve konut satın alımı, kentte konut sıkıntısı ve kira fiyatlarında artışa sebep olmaktadır. Sosyal açıdan ise, Afgan göçmenlerin varlığı, nüfus artışı, yoksulluk ve sınıf ayrımlarının derinleşmesi, okuryazarlık oranındaki değişimler ve kimliksiz göçmenlerin İranlı kadınlarla evlenmesi sonucu kolektif kimlik krizine yol açması gibi olumsuz etkiler doğurmaktadır.

Mir Latifi ve Jahantigh[103], *"Afganların Sistan Sınır Köylerinin Sosyo-Ekonomik Gelişim Düzeyi Üzerindeki Yerleşim İlişkisinin Analizi"* başlıklı çalışmalarında taksonomi yöntemi ve Spearman korelasyon testi kullanmışlardır. Taksonomi analizinin seviyelendirme sonuçları, incelenen 31 köyden sadece 6'sının arzu edilen gelişim düzeyine sahip olduğunu, diğer 25 köyün ise orta ve düşük gelişim düzeyinde yer aldığını göstermiştir. Spearman testi sonuçları ise %99 güven düzeyinde, Afgan yerleşim yoğunluğu ile köylerin ekonomik (r = -0,814) ve sosyal (r = -0,672) gelişim düzeyleri arasında anlamlı ve ters yönlü bir korelasyon olduğunu ortaya koymuştur. Bu doğrultuda, Afgan nüfusunun artışı köylerin ekonomik ve sosyal kalkınma düzeylerinde azalmaya, azalması ise gelişim düzeylerinde artışa neden olmaktadır.

Sadeghi ve Shokriani[104], "*İran'da Kalkınmanın İlçeler Arası İç Göç Üzerindeki Etkisinin Mekansal Dalgalanmalarının Analizi"* başlıklı çalışmalarında, İran ilçelerinin kalkınma düzeylerinin mekânsal olarak farklılaştığını ve bu düzeylerin mekânsal bir

[102] Shaterian, Mohsen, ve Mahmoud Ganjipour. *"Afgan Göçmenlerin Kaşan Şehri Üzerindeki Sosyoekonomik Etkileri."* Kent Araştırmaları ve Planlama Dergisi, Birinci Yıl, Üçüncü Sayı (2010): 83–102.
[103] Mir Latifi, Mahmoudreza, ve Hasanali Jahantigh. *"Afgan Göçmen Yerleşimlerinin Sosyoekonomik Kalkınma ile İlişkisi."* Arazi Planlaması, Altıncı Dönem, Sayı 2 (2014): 309–333.
[104] Sadeghi, Rasoul, ve Mohsen Shokriani. *"İşsizlik, Bölgesel Kalkınma Eşitsizliği ve İç Göçte Mekânsal Kalıplar."* İran Sosyal Sorunlar Araştırmaları Dergisi (Mevsimlik) 1, no. 3 (2016): 41–65.

yapıya sahip olduğunu belirtmişlerdir. Genel Moran testi sonuçları, kalkınma ile net göç arasındaki ilişkinin farklı mekânsal modellerle ifade edilebildiğini göstermektedir. Ayrıca, yerel Moran testi bulguları kalkınma düzeyi ile göç alma yoğunluğu arasında pozitif ve anlamlı, kalkınma düzeyi ile göç verme yoğunluğu arasında ise negatif ve anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur.

Askari Neduşen ve arkadaşları[105] tarafından gerçekleştirilen *"İran'daki İlçelerin Kalkınma Göstergeleri ve Göç Alma Kapasitesi"* konulu çalışmada, ilçelerin istihdam ve eğitim olanaklarından yararlanmasının göç alma kapasitelerini açıklamada belirleyici faktörler arasında olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca, ülke içi göç hareketlerinin planlanması ve yönetiminde bu bileşenlerin dikkate alınmasının önemine işaret edilmiştir.

Qarakhloo ve Habibi[106], İran'ın illerinin kalkınma düzeyi ile göç ilişkisini planlama yöntemleri çerçevesinde analiz etmiş ve iller arasında kalkınma düzeyi ile göç arasında anlamlı bir ilişkinin varlığını tespit etmişlerdir.

2.2. Kavramsal ve Teorik Çerçeve

2.2.1. Kalkınma Kavramı

R. P. Misra (2001), kalkınmayı bireyin doğuştan sahip olduğu potansiyelin tam anlamıyla gerçekleşmesini sağlayan dinamik bir süreç olarak tanımlamaktadır. Başka bir ifadeyle kalkınma, bireylerin ve toplumun ihtiyaçlarını karşılamak üzere toplumsal sermaye, insan sermayesi ve sosyal kapasitenin artırılmasını içeren çok boyutlu ve kapsamlı bir dönüşüm sürecidir. Bu süreçte, ihtiyaçların tanımı toplumun kültürel normları ve evrensel sürdürülebilirlik ilkeleri ışığında sürekli olarak yeniden yapılandırılmaktadır. Kalkınma kavramı, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde (1945 sonrası) modernleşme paradigması çerçevesinde bir kurtuluş ve ilerleme ideali olarak ortaya çıkmış, toplumların kalkınma yoluyla refah ve sosyal adalete ulaşabileceği düşüncesi yaygınlaşmıştır. Bu bağlamda kalkınma, sosyoloji

[105] Askari Neduşen, Abbas, Ehsan Leşgeri ve Sümeyye Feramerziyan. 2016. "İran'daki Şehirlerin Kalkınma Göstergeleri ve Göç Alma Oranı Arasındaki İlişki." Sosyal Analiz Dergisi, 4. sayı: 127-152.
[106] Qarakhloo, Mahdi, ve Kioumars Habibi. *"Kalkınmışlık Seviyeleriyle Göçün İlişkisi: İran İllerine Göre Analiz."* Coğrafi Araştırmalar Dergisi (Mevsimlik), Sayı 81 (2006): 60–83.

literatüründe hem bir hedef hem de çok boyutlu yapısı nedeniyle kavramsal tartışmalara açık karmaşık bir olgu olarak ele alınmaktadır[107].

Kelime kökeni itibarıyla kalkınma, "zarftan çıkma" veya "sınırlardan kurtulma" anlamı taşımaktadır. Modernleşme teorileri açısından ise "zarf", geleneksel toplumun sosyal yapısını, kültürel değerlerini ve normlarını ifade eder. Modernleşme süreci, toplumun bu geleneksel yapıdan koparak daha çağdaş, endüstriyel ve bireyci bir yapıya evrilmesini ifade etmektedir[108].

Çeşitli sosyolojik okullarda ve teorilerde kalkınmaya ilişkin farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Kısaca, kalkınmaya dair beş sosyolojik teori veya ekolünden söz edilebilir[109]:

1. **Ekonomizm** Teoriler**:** Bu **ekolü**nun temel görüşü, ekonomik büyüme, gayri safi milli hasıla ve saf ekonomiye odaklanmaktır. Bu yaklaşıma göre, kalkınma tartışmaları tamamen ekonomik bir nitelik taşır ve ekonomik düşünürler, ekonomik büyümeyi kalkınmanın eşdeğeri olarak kabul ederler. Bu çerçevede, piyasa kısıtları, piyasa ekonomisinin yaygın olmaması ve ekonomideki olumsuz döngüler Üçüncü Dünya'nın kalkınmasının başlıca engelleri olarak görülür. Ayrıca, sınırsız işgücünün varlığı, Üçüncü Dünya'daki kalkınmamışlığın temel nedeni olarak kabul edilir. Kalkınma teorileri ele alınırken, bu tür yaklaşımların kalkınmanın daha çok ekonomik boyutlarına odaklandığı, sosyal kalkınma ve göstergelerine ise daha az önem verdiği belirtilmelidir.
2. **Psikolojik ve Bireycilik Teorileri:** Bu **ekolü**nun genel görüşü, her türlü kalkınmanın ön koşulu olarak bireylerin gelişimine odaklanır. Burada başarı ihtiyacının bir içsel motivasyon kaynağı olduğu ve bireylerin görevlerini daha iyi yerine getirmeleri için bu motivasyonun önemli olduğu vurgulanır. Ayrıca, bireylerde yenilikçilik ve modernleşme kavramları öne çıkar, başarı motivasyonunun varlığı, zaman perspektifinde hem şimdiki hem geleceğe

[107] Hsu, Chia-Chien, and Brian A. Sandford. *"The Delphi Technique: Making Sense of Consensus."* Practical Assessment, Research & Evaluation 21, no. 10 (2007): 1.
[108] Azkia, Mostafa, ve Gholamreza Ghaffari. *"Kalkınma Sosyolojisi"*. 7. Baskı. Tahran: Keyhan, 2008.
[109] Movahedi, Masoud. *"İran'daki Geniş Sanayi Kuruluşlarında Örgüt Kültürü Boyutları."* İnsan Kaynakları Yönetimi Araştırmaları Dergisi (Mevsimlik) 2, no. 2 (2010): 91–116.

yönelik planlama ve doğayı kontrol etme yeteneğine inanma gibi kültürel zorunluluklar ön plana çıkar.

3. **Kurumsal ve Sosyal Değerler Teorileri:** Bu teorilerde odak noktası kurumların ve sosyal değerlerin gelişimidir. Burada "kurum" kavramı, bir ülkedeki ekonomik, sosyal ve siyasi örgütlerin tümünü ifade eder. Max Weber'in kapitalizmin gelişimi üzerine yaptığı çalışmalar bu **ekolü**ne örnektir, Weber, kalkınmayı (kapitalizmi) destekleyen kurumların ve değerlerin ortaya çıkışına vurgu yapar. Bu bağlamda, dünyevi başarıları desteklemek amacıyla dini inançlarda meydana gelen değişiklikler, rasyonellik ve çileci yaşam tarzı gibi kültürel zorunluluklar önemli kabul edilir. Ayrıca, toplumun geleneksel aşamadan modern aşamaya geçişi (eğitim seviyesinin yükselmesi, kentleşme, medya erişimi ve siyasi katılım gibi) bu **ekolü**nun çalışma alanı içindedir, uygun değer sistemleri ve uyumlu kurumsal yapılar da kültürel zorunluluklar arasında yer alır.
4. **Yapısalcı-İşlevselci Teoriler:** Bu teoride temel yaklaşım, kurumların birbirleriyle, sosyal yapı ile ve tarihsel süreçle ilişkili rollerinin tanımlanmasına vurgu yapmaktır. Gelişmiş Batı ülkelerinin kalkınma modellerinden esinlenme ve yapısal farklılaşmanın (sosyal kurumların birbirinden daha fazla göreceli bağımsızlığı ve aynı zamanda işlevsel sürekliliğinin artması) geliştirilmesi bu yaklaşımda öne çıkar. Bu durum, temel sosyal ve kültürel faaliyetlerin ve toplumdaki başlıca kaynakların (ekonomik ve insani) geleneksel kısıtlamalardan ayrılarak özgürleşmesini, aynı zamanda modellerin ve normların sürekliliği, uyumu ve tutarlılığı gibi kültürel gereklilikleri kapsar ve özel bir önem taşır. Bu teorinin diğer önemli önerileri arasında, kurumlar ve bireylerin faaliyetlerinde uzmanlaşmaya dayalı yapısal farklılaşmanın ve sosyal iş bölümünün genişletilmesi ile demokrasinin vurgulanması yer alır. Ayrıca, bilgiye gelenek yerine güvenme eğilimi, teknolojinin daha yoğun kullanımı ve şehirlerin ile ticaretin gelişimi bu teorinin kültürel gereklilikleri arasında kabul edilir.
5. **Bağımlılık Teorileri:** Bağımlılık teorisi, gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasında sömürgeci bir ilişki türü olduğunu savunur. Az gelişmiş ülkelerin geri kalmışlığının, gelişmiş ülkelerle olan tarihi ve sürekli ekonomik ilişkilerinin bir sonucu olduğunu ve bu durumun toplumun dış sorunlarından kaynaklandığını

ileri sürer. Bu ekolün genel görüşü, kapitalizmin sömürgeci ve emperyalist doğasından kaynaklanan kapsamlı bağımlılığın kesilmesi ve iç gücün geliştirilmesi gerektiğidir. Teorinin bazı temel özellikleri arasında dış gücün rolüne aşırı vurgu yapılması ve ülkelerin iç yapısına daha az dikkat edilmesi, dünyanın gelişmiş ve geri kalmış ülkeler olarak ikili bir ayrımda değerlendirilmesi, Üçüncü Dünya'nın iç yapısına önem verilmemesi ve bu ülkelerde içeriden değişiklik yaratılmasının göz ardı edilmesi yer almaktadır[110].

Kalkınmayla ilgili önemli ve dikkat çekici noktalardan bazıları, kalkınmanın değerli kabul edilmesi, çok boyutluluğu, karmaşıklığı ve iyileşme kavramıyla olan yakın ilişkisidir[111]. İnsan bilimlerinde birçok fenomen gibi, kalkınma kavramının da farklı tanımları bulunmaktadır. Kalkınma uzmanlarından Michael Todaro, kalkınmayı sosyal yapıda, halkın tutumlarında ve ulusal kurumlarda temel değişiklikler gerektiren çok boyutlu bir süreç olarak görmüş, ekonomik büyümenin hızlandırılması, eşitsizliğin azaltılması ve mutlak yoksulluğun ortadan kaldırılmasının gerekliliğini vurgulamıştır[112]. Todaro'ya göre, tüm toplumlarda kalkınmanın üç ana hedefi takip edilmelidir: birincisi, gıda, barınma, sağlık ve eğitim gibi yaşamı sürdüren hizmetlere daha geniş erişim, ikincisi, daha yüksek gelir, artan istihdam ve gelişmiş eğitim gibi yaşam standartlarının yükseltilmesi, üçüncüsü ise bireylerin ve ulusların kölelik ve bağımlılık zincirlerinden kurtularak ekonomik ve sosyal seçeneklerinin genişletilmesidir. Bu bağlamda, günümüzde kalkınma tartışmalarının vardığı nokta, kalkınmanın çok yönlü bir olgu olduğu ve tüm yönlerinin birlikte ileriye doğru gelişmesiyle gerçekleştiğidir[113].

Dudley Seers ise kalkınmayı yoksulluk, işsizlik ve eşitsizlik durumlarındaki değişiklik olarak tanımlamış, bu üç alandaki önemli azalmaların bir ülke ya da bölgedeki

[110] Motaqqi, Samira. *"İran'ın Sosyal Kalkınma Göstergelerinin Analizi (Kalkınma Programları Yaklaşımıyla)."* İran Sosyal Araştırmalar Dergisi, Onuncu Dönem, Sayı 2 ve 3 (2017): 183–205.
[111] Azkia, Mostafa, ve Gholamreza Ghaffari. *"Kalkınma Sosyolojisi"*. 7. Baskı. Tahran: Keyhan, 2008.
[112] Azkia, Mostafa. *"Yoksulluk, Kırılganlık ve Sosyal Kalkınma: İran'ın Kırsal Toplumu Üzerine Bir Vurgu."* Toplumsal Kalkınma Sempozyumu Bildiri Kitabı, 51–69. Tahran: Bilimsel ve Kültürel Yayınlar, 2001.
[113] Todaro, Michael. *"Gelişmekte Olan Ülkelerde İç Göç".* Çeviri: Sarmedi, Mustafa ve Pervin Reisi Ferd. Tahran: Çalışma ve Sosyal İşler Enstitüsü, 1988.

kalkınmanın göstergeleri olduğunu belirtmiştir[114]. Dudley Seers'in yanı sıra Bernstein ve Peter Donaldson gibi kalkınma alanındaki diğer düşünürler de kalkınma kavramına ilişkin tanımlar sunmuşlardır. Bu tanımlarda ortak olarak, çok boyutluluk, değer odaklılık (kalkınmaya ulaşma çabası), sosyal yapılarda temel değişiklikler yaratma ve daha iyi bir yaşama ulaşma arayışı vurgulanmaktadır[115].

Genel olarak kalkınma, ekonomik, sosyal, kültürel ve diğer göstergelerde niceliksel ve niteliksel uyum ve eşzamanlılık olarak tanımlanabilir. Bu, toplumun bir kesiminde fiziksel, maddi ve nicel olanaklar (donanım) ile fiziksel olmayan ve nitel yapılar (yazılım) eşzamanlı ve sürekli hareket ederse, kalkınmadan söz edilebileceği anlamına gelir. Yukarıdaki kalkınma tanımının modernleşme (modernizm) ile yakınlığı, bu kavramların eşzamanlı olarak ortaya çıkması ve kalkınma kavramının modernleşme teorisindeki teorik kökenlerine dayanmasından kaynaklanmaktadır. İnsan yaşamının her alanında bu nesnel ve öznel boyutların eşzamanlılığını göz önüne alırsak, ekonomik kalkınma, insani kalkınma, sosyal kalkınma, kültürel kalkınma gibi çeşitli kalkınma türlerinden söz etmek mümkündür[116].

Günümüzde kalkınma için belirlenen hedefler yalnızca ekonomik boyutlarla sınırlı olmayıp, aynı zamanda siyasi, sosyal ve kültürel hedefleri de kapsamaktadır. Bu nedenle, kalkınma teorisyenlerinin artık kalkınmayı tek boyutlu bir olgu olarak ele almadığı rahatlıkla söylenebilir. Belirlenen her kalkınma hedefi, toplumun ve bireylerin yaşamının en azından bir bölümünü etkilediği için sosyal ve kültürel boyutları da içermektedir. Bu perspektiften bakıldığında, kalkınma, bir ülkenin temel kurumlarında ve halkının temel davranışlarında zorunlu olmasa bile dolaylı olarak etkili olan köklü bir sosyal dönüşüm süreci olarak tanımlanabilir. Sosyal boyut ise kalkınmanın önemli

[114] Kalantari, Khalil. *"Bölgesel Planlama ve Kalkınma (Kuramlar ve Teknikler) ".* 3. Baskı. Tahran: Khoşbin Yayınları, 2009.
[115] Azkia, Mostafa. *"Yoksulluk, Kırılganlık ve Sosyal Kalkınma: İran'ın Kırsal Toplumu Üzerine Bir Vurgu."* Toplumsal Kalkınma Sempozyumu Bildiri Kitabı, 51–69. Tahran: Bilimsel ve Kültürel Yayınlar, 2001.
[116] Azkia, Mostafa, Habibollah Zanjani, Seyyed Mohammad Seyyed Mirzaei, ve Hadi Barghamadi. *"Tahran Şehrinde Sosyal Kalkınma Düzeyinin İncelenmesi."* İran Sosyal Kalkınma Çalışmaları Dergisi, Altıncı Yıl, Dördüncü Sayı (2014).

bir bileşeni olup, bu yönü ölçmek ve değerlendirmek amacıyla uzmanlar tarafından çeşitli göstergeler geliştirilmiştir[117].

2.2.2. Sosyal Kalkınma Kavramı

Teorik olarak sosyal kalkınma, "kalkınma" ve "sosyal" kavramlarını içeren iki bileşenli bir terimdir. Yukarıda belirtilen anlamlara göre kalkınma, daha gelişmiş ve evrimleşmiş bir duruma veya konuma doğru büyüme eylemi veya süreci olarak tanımlanır[118]. "Sosyal" kelimesi ise insanlar arasındaki etkileşimleri ve bu etkileşimlerden doğan karmaşık olguları, örneğin gruplar ve dernekler, sosyal ağlar, değerler, kültürler ve kurumları ifade eder[119]. Sosyal kalkınma terimi ilk kez, Darwin'in evrimci araştırmalarından etkilenmiş olan sosyolog Hobhouse tarafından 1942 yılında ortaya atılmıştır. Hobhouse, *Social Development* adlı eserinde sosyal kalkınmayı, sosyal değişimlerin savunmasız bireyler üzerindeki olumsuz ve istenmeyen etkilerinin iyileştirilmesi olarak değerlendirmiştir[120].

Genel anlamda sosyal kalkınma, sosyal refahın artırılmasına yönelik planlı bir değişim süreci olarak kabul edilmektedir ve bu değişimin gerçekleştirilme aracı genellikle yerel topluluklar ya da resmi anlamda hükümetlerdir. Sosyal kalkınma tanımları arasındaki tartışmalar ve anlaşmazlıklar da bu değişimin hangi aktörlerce gerçekleştirildiğine bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Sosyal kalkınmanın tanımlanmasında, yerel toplulukların aracılığı veya hükümetin merkeziliğine göre iki temel yaklaşım bulunmaktadır. Birinci yaklaşım, sosyal kalkınmayı topluluk temelli faaliyetler ve aktif grup katılımı aracılığıyla, dolayısıyla refahın artırılmasıyla tanımlar, Paiva, Omer, Spalter, Singh, Hollister, Spregel ve Miyagi'nin tanımları bu kategoriye dâhildir. Bu topluluk temelli katılım yaklaşımı, sosyal değişimlerin, yoksulluğu ve eşitsizliği sürdürmekte olan sosyal yapıların sıradan bireyler tarafından sorgulanmasıyla gerçekleştiğini savunur, bu

---

[117] Mir Hashemi, Malek, Mohammadjavad Ghaed Mohammadi, ve Behnam Shokri. *"Tahran Eyaleti İlçelerinin Sosyal Kalkınma Açısından Durumunun Analizi."* Sosyal Araştırmalar Dergisi (Mevsimlik), Birinci Yıl, Birinci Sayı (2008): 155–172.

[118] Pearce, John, ve Richard Kent Robinson. *"Stratejik Planlama ve Yönetim"*. Çeviri: Sohrab Halili Şurini. Kitap Anısı, Tahran, 2009.

[119] Vaezzadeh, Sajedeh, ve Ali Iyaseh. *"İran Kalkınma Programlarında Kentsel Sürdürülebilir Sosyal Kalkınma Göstergelerine Vurgu ile Sosyal Kalkınma Durumu."* Kentsel Sosyoloji Çalışmaları 10, no. 36 (2020): 1–22.

[120] Meijli, James. *"Sosyal Kalkınma: Kuram ve Eylem"*. Çevirmenler: Seyyid Ahmed Firuzabadi ve Hamide Debbağı. Tahran: Bilimsel ve Kültürel Yayınlar, 2019.

nedenle sivil aktivizm, sivil toplum kuruluşları ve sosyal hareketler önemli kabul edilir[121].

İkinci kategori tanımlar, birinci kategorinin aksine, sosyal kalkınmayı devletin merkezi rolüyle ilişkilendirerek, sosyal planlama ve sosyal politika yoluyla gerçekleştirilebilir bir süreç olarak ele alır. Jones ve Pandey'in tanımları ile Myrdal ve Seers'ın yaklaşımları bu kategoriye örnek teşkil etmektedir. Bu devlet-merkezli tanımlar, Birleşmiş Milletler (BM), Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) gibi uluslararası kalkınma kuruluşlarının uygulamalarının temelini oluşturmuştur. 1995 yılında Kopenhag'da gerçekleştirilen Dünya Sosyal Kalkınma Zirvesi'nde BM üyesi ülkelerin kabul ettiği taahhütler ve bu doğrultuda 2000 yılında ilan edilen Binyıl Kalkınma Hedefleri (Millennium Development Goals – MDGs), sosyal kalkınmanın devletçi tanımını kurumsal düzlemde temsil etmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, ekonomik kalkınmadan bağımsız olarak yaşam standartlarının yükseltilmesini hedefleyen sosyal reformlar, sosyal politikalarla uyumlu refah amaçlarını benimsemiş ve devletin yatırımcı işlevine odaklanmıştır. Bu doğrultuda şekillenen müdahaleci yaklaşımlar, toplumun ve ekonominin yatırımlardan faydalanmasını esas alan üretken sosyal yatırım modellerini ortaya koymuştur. 1601 tarihli *Elizabeth Poor Law*, 19. yüzyıl sonlarında Almanya Şansölyesi Otto von Bismarck tarafından geliştirilen sosyal sigorta sistemleri, 1930'lu yıllarda Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Roosevelt'in *New Deal* ekonomik düzenleme programı kapsamında geliştirilen sosyal koruma politikaları ve İkinci Dünya Savaşı'nın ardından İngiltere'de hazırlanan, sosyal ve ekonomik politikaları birleştirerek eğitim, sağlık ve konut alanlarına yatırım yapılmasını öngören *Beveridge Raporu*, bu devletçi sosyal kalkınma yaklaşımının tarihsel örnekleri arasında yer almaktadır. Bu bağlamda, 1995 yılında Kopenhag'da düzenlenen Dünya Sosyal Kalkınma Zirvesi ile birlikte Binyıl Kalkınma Hedeflerinin kabul edilmesi, devletin sosyal kalkınmadaki müdahalesini yeniden canlandırmış, bununla birlikte,

[121] Meijli, James. *"Sosyal Kalkınma: Kuram ve Eylem"*. Çevirmenler: Seyyid Ahmed Firuzabadi ve Hamide Debbağı. Tahran: Bilimsel ve Kültürel Yayınlar, 2019.

eklektik ve çoğulcu bir yaklaşımla sivil toplum kuruluşlarının ve uluslararası örgütlerin etkisi de belirgin biçimde artmıştır[122].

Birleşmiş Milletler'in öncülüğünde 1995 yılında Danimarka'nın başkenti Kopenhag'da düzenlenen Sosyal Kalkınma için Dünya Zirvesi, sosyal kalkınma kavramının küresel düzeyde kurumsallaşması ve uygulanması açısından tarihsel bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Zirveye 117 ülkeden üst düzey devlet yetkilileri katılmış, ayrıca yaklaşık 180 ülkeden 20.000'e yakın katılımcı yer almıştır. Bu süreçte sivil toplum kuruluşları (STK'lar), zirvenin hazırlanmasında ve yürütülmesinde etkin bir rol üstlenmiştir. Zirve sonucunda, üye devletler tarafından benimsenen "Sosyal Kalkınma Bildirgesi ve Eylem Programı", sosyal kalkınma alanında izlenecek politikalar açısından kapsamlı bir yol haritası niteliği taşımaktadır. Bu belgede, sosyal kalkınmanın sadece ekonomik göstergelerle değil, aynı zamanda toplumsal bütünleşme, eşitlik, insan hakları ve kültürel çeşitlilik gibi daha geniş toplumsal hedeflerle ilişkili olduğu açıkça ifade edilmiştir. Zirvede kabul edilen on temel taahhüt, sosyal kalkınmanın çok boyutlu yapısını yansıtmaktadır[123]:

1. Sosyal kalkınmayı teşvik edici bir ortam oluşturma: Bireylerin sosyal kalkınmaya ulaşabilmesi için uygun ekonomik, siyasal, sosyal, kültürel ve hukuki koşulların sağlanması,
2. Yoksulluğun ortadan kaldırılması: Ulusal programlar ve uluslararası işbirlikleri yoluyla, yoksulluğun ahlaki, sosyal ve siyasal bir zorunluluk olarak ele alınması,
3. Tam istihdamın sağlanması: Tüm bireyler için üretken, özgürce seçilmiş ve sürdürülebilir istihdam fırsatlarının artırılması, istihdamın sosyal kalkınmanın temel önceliklerinden biri olarak kabul edilmesi,
4. Sosyal bütünleşmenin güçlendirilmesi: Ayrımcılığın önlenmesi, hoşgörü, çeşitliliğe saygı, fırsat eşitliği ve özellikle kırılgan ve dezavantajlı grupların topluma tam katılımının sağlanması yoluyla, güvenli ve istikrarlı toplumların inşası,

[122] Meijli, James. *"Sosyal Kalkınma: Kuram ve Eylem".* Çevirmenler: Seyyid Ahmed Firuzabadi ve Hamide Debbağı. Tahran: Bilimsel ve Kültürel Yayınlar, 2019.
[123] Social Watch. *"Social Watch: Civil Society Monitoring of the Copenhagen Commitments".* 2000. www:undp.org/seped/publications/conf-pub.htm

5. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin teşviki: Kadınların siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel yaşama tam katılımının ve liderlik rollerinin desteklenmesi, kadın haklarının sosyal kalkınmanın ayrılmaz bir unsuru olarak ele alınması,
6. Eğitim ve sağlık hizmetlerine evrensel erişimin sağlanması: Her bireyin kaliteli eğitime ve temel sağlık hizmetlerine ulaşımının güvence altına alınması, sağlık ve eğitimdeki eşitsizliklerin giderilmesi,
7. Kültürel çeşitliliğin korunması ve teşviki: Kültürel haklara saygının artırılması, kültürün sosyal kalkınmadaki rolünün tanınması ve desteklenmesi,
8. Az gelişmiş ülkelerde kalkınmanın hızlandırılması: Bu ülkelerde insan kaynaklarının geliştirilmesi ve ekonomik-sosyal kalkınmanın desteklenmesi,
9. Yapısal uyum programlarında sosyal hedeflerin gözetilmesi: Ekonomik yeniden yapılandırma politikalarının sosyal etkilerinin dikkate alınması ve sosyal kalkınma hedefleriyle uyumlu hale getirilmesi,
10. Sosyal kalkınma için kaynakların artırılması ve işbirliğinin güçlendirilmesi: Ulusal düzeyde kaynakların etkin kullanımı ve Birleşmiş Milletler başta olmak üzere uluslararası kuruluşlar aracılığıyla bölgesel ve küresel işbirliklerinin geliştirilmesi[124].

Bu on taahhüt, sosyal kalkınmanın yalnızca ekonomik kalkınma ile sınırlı bir süreç olmadığını, aynı zamanda insan onuru, toplumsal adalet ve kültürel katılım gibi insani değerlere dayalı bütüncül bir yaklaşımla ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Böylece, hem devlet merkezli politikaların hem de sivil toplumun aktif katılımının bir arada işlediği eklektik ve çoğulcu bir kalkınma yaklaşımı küresel düzeyde teşvik edilmiştir.

Birleşmiş Milletler'in güncel tanımlarına göre sosyal kalkınma, "iyi olma hâli" ile demokratik ve adil yönetişim ilkeleri doğrultusunda, toplumda daha adil, uyumlu ve kapsayıcı sosyal ilişkilerin inşa edilmesine yönelik dönüşüm süreci olarak tanımlanmaktadır. Bu kapsamda sosyal kalkınma, yalnızca maddi boyutlara —örneğin sağlık hizmetlerine erişim, kaliteli eğitim, güvenli ve yaşanabilir bir çevrede sürdürülebilir yaşam koşulları— değil, aynı zamanda maddi olmayan boyutlara —insan

[124] Ghanei Rad, Mohammadamin. *"İran'da Yoksulluğu Azaltmaya Yönelik Programlara Sosyal Kalkınma Yaklaşımı."* Sosyal Refah Dergisi (Bilimsel-Araştırma), Beşinci Yıl, Sayı 18 (2005).

onuru, güvenlik hissi, sosyal dâhil olma ve aidiyet duygusu— da işaret eder. Buna ek olarak, vatandaşların siyasal temsiliyeti, toplumsal yaşama etkin katılımı ve karar alma süreçlerinde görünürlüğü de sosyal kalkınmanın vazgeçilmez bileşenleri arasında yer alır[125].

Bu tanım, 1970'lerden itibaren kalkınma paradigmasında yaşanan dönüşümün bir yansımasıdır. Özellikle 20. yüzyılın ortalarında hakim olan ekonomik planlamacı yaklaşımların ve 1980'li yıllarda küresel ölçekte benimsenen yapısal uyum politikalarının toplum üzerindeki olumsuz etkileri, sosyal kalkınma anlayışının doğuşuna zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda sosyal kalkınma, yalnızca devlet kurumlarının yurttaşların ihtiyaçlarına cevap üretmesiyle sınırlı olmayıp, aynı zamanda bireylerin ve yerel toplulukların kapasitelerinin geliştirilmesini, katılımın güçlendirilmesini, kurumsal ve yapısal reformları ve ekonomik-sosyal hedeflerin entegrasyonunu içeren çok boyutlu bir süreç olarak ele alınmaktadır[126]. Nitekim 1990'lı yıllardan itibaren sosyal kalkınma kavramı, hak temelli bir yaklaşımla toplumun tüm kesimlerinin sosyal süreçlere eşit katılımını, temel hak ve özgürlüklerin tanınmasını ve bu haklarla birlikte gelen toplumsal sorumlulukların açıklığa kavuşturulmasını içeren bir çerçevede değerlendirilmeye başlanmıştır. Bu yönüyle sosyal kalkınma, ayrımcılığın ortadan kaldırılması, bireylerin potansiyellerini ortaya çıkaracak sosyal ortamların oluşturulması ve kapsayıcı bir kalkınma anlayışının inşası açısından stratejik bir önem taşımaktadır[127].

Birleşmiş Milletler Bölgesel Kalkınma Merkezi, sosyal kalkınmayı yurttaşların ihtiyaç duyduğu sosyal hizmetlerin sağlanması süreci olarak tanımlar. Bu çerçevede eğitim, istihdam, sağlık, barınma, sosyal refah, toprak reformu, yerel kalkınma, doğal afetlere karşı güvenlik gibi alanlara odaklanılmakta, ayrıca kadınlar ve çocuklar dahil olmak üzere toplumun tüm kesimlerine dikkat gösterilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu yaklaşım, sosyal kalkınmanın temel amacını bireylerin yaşam kalitesini artırmak olarak

[125] Aghamirzaei Mahalli, Tahereh, Jamileh Aghatabar Rudbari, ve Maryam Taghvai Yazdi. *"Noshirvani Teknoloji Üniversitesi Öğretim Üyeleri ve Yöneticilerinin Bakış Açısından Sosyal Gelişme Boyutlarının Sıralaması ve Değerlendirilmesi."* (2020).
[126] Ghanei Rad, Mohammadamin. *"İran'da Yoksulluğu Azaltmaya Yönelik Programlara Sosyal Kalkınma Yaklaşımı."* Sosyal Refah Dergisi (Bilimsel-Araştırma), Beşinci Yıl, Sayı 18 (2005).
[127] Piran, Parviz. *"Küreselleşme ve Sosyal Kalkınma."* Toplumsal Kalkınma Bildirileri Derlemesi. Tahran: Ulusal Yönetim ve Planlama Kurumu Yayınları, 2005.

belirler[128]. Birleşmiş Milletler'e göre sosyal kalkınma, daha iyi yaşam standartlarına ulaşmak amacıyla sosyal sistemlerin, sosyal yapıların, kurumların, hizmetlerin ve politikaların kapasitesinin artırılması süreci olarak tanımlanmaktadır[129].

McFarland, sosyal kalkınmayı, toplumun hedef ve isteklerini gerçekleştirebilmek amacıyla insan enerjisini ve yaratıcılığını ortaya çıkaran, organize eden ve yönlendiren sosyal örgütlenmenin giderek artan karmaşıklığı şeklinde tanımlar[130]. Benzer şekilde Stevis, sosyal kalkınmayı, insanların temel ihtiyaçlarının karşılanması, ekonomik büyümeyle elde edilen servetin adil dağıtılması, insan ve sosyal sermayenin geliştirilmesi, bireylerin fırsatlara erişimlerinin artırılması, sosyal adaletin ve eşit fırsatların teşviki ve yoksulluğun ortadan kaldırılması süreci olarak ifade eder[131]. Piran'a göre ise sosyal kalkınma, insan davranışları, kurumsal yapılar ve sosyal ilişkiler üzerine odaklanan bir kalkınma boyutudur. Bu yaklaşım, ekonomik büyümeden ziyade, toplumsal katılımı artırmayı, kurumsal eşitsizlikleri azaltmayı ve toplumun sosyal dokusunu güçlendirmeyi amaçlar[132].

Sosyal gelişme, birey ile toplum arasında daha güçlü bir uyumun sağlanması, vatandaşlar için her alanda güvenli bir yaşam ortamının oluşturulması, coğrafi açıdan eşit fırsatların yaratılması ve bölgesel ile bölgeler arası dengesizliklerin giderilmesi süreci olarak tanımlanabilir. Bu süreç, bireylerin refah düzeyinin ve yaşam memnuniyetinin artmasını hedeflemektedir. Sosyal gelişmenin gerçekleştiği bir toplumda, sınıfsal farklılıklar, ayrımcılık ve sömürü en aza indirgenmiş, gelir ve güç adil biçimde dağılmış, zengin-fakir, kentsel-kırsal ve kadın-erkek arasındaki yapısal eşitsizlikler önemli ölçüde azaltılmış olmalıdır[133].

---

[128] UNCRD. *"Regional Development Dialogue"*. International Journal Publishing High Quality 7, no. 1 (1988): 32-36.
[129] Griffin, Keith, ve Terry McKinley. *"İnsani Kalkınma: Yaklaşımlar ve Stratejiler"*. Çeviri: Gulamreza Hâcepur. Vedad Yayınları, 1998.
[130] Macfarland, C., Garry Jacobs, and Harlan Cleveland. *"Social Development Theory"*. 1999. www//socialDevelopment/theory.
[131] Zarghani, Seyyed Hadi, ve Seyyedeh Zahra Mousavi. *"Uluslararası Göçler ve Ulusal Güvenlik."* Stratejik Çalışmalar Dergisi (Mevsimlik), On Altıncı Yıl, Sayı 59 (2012): 7–26.
[132] Piran, Parviz. *"Küreselleşme ve Sosyal Kalkınma."* Toplumsal Kalkınma Bildirileri Derlemesi. Tahran: Ulusal Yönetim ve Planlama Kurumu Yayınları, 2005.
[133] Firoozabadi, Seyyed Ahmad, Seyyed Rasoul Hosseini, ve Rouhollah Ghasemi. *"İran Eyaletlerinde Sosyal Kalkınma Göstergeleri ve Sosyal Sermaye ile İlişkisi."* Sosyal Refah Dergisi (Mevsimlik), Onuncu Yıl, Sayı 37 (2010): 57–94.

1995 yılında düzenlenen Sosyal Gelişme Dünya Zirvesi'nin nihai bildirgesinde, katılımcı ülkeler sosyal gelişmenin üç temel ekseni üzerinde uzlaşmaya varmıştır:

1. İnsanın gelişmenin öznesi ve aracısı olduğu vurgulanmıştır. İnsanların yaşam kalitesindeki artış, gelişmenin etkinliğinin bir göstergesi olarak kabul edilmekte, toplumsal katılım ve sorumluluk alma ise kalkınma sürecinde hem ön koşul hem de başarıyı belirleyen temel faktörler arasında yer almaktadır.
2. Toplumun sosyal sermayesi, iletişim biçimleri, kültürel yapılar ve kurumsal düzenlemeler ile şekillenmektedir. Bugüne dek daha çok fiziksel, beşeri ve doğal sermaye üzerine yoğunlaşılmışken, gelişmenin sürdürülebilirliği açısından sosyal sermayenin tanımlanması ve güçlendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir.
3. Gelişmenin motivasyon kaynakları arasında insan, kurumlar ve toplum yer almaktadır. Bu bağlamda, belirlenen hedef ve politikaların işlerliğini artırmak amacıyla toplumsal, kültürel ve kurumsal dinamiklerin daha iyi anlaşılması gerektiği vurgulanmıştır[134].

Öte yandan, sosyal gelişme tartışmalarında — diğer birçok ekonomik ve toplumsal kavramda olduğu gibi — başlıca iki kuramsal yaklaşım ön plana çıkmaktadır: Refahçı (welfarist) ve Marksist yaklaşımlar. Refahçı kuramcılar, sosyal gelişme kavramını daha iyi yaşam koşullarına yönelik bir ilerleme süreci olarak tanımlamaktadır. Bu görüşe göre, sosyal gelişme bireylerin yaşam kalitesini artırmaya yönelik bir dönüşümdür. Bu bağlamda, Warner (1958) sosyal gelişmeyi, "toplum üyelerinin daha iyi bir yaşam sürmeleri için refah olanaklarının sağlanması" şeklinde tanımlamaktadır. Max Weber ise sosyal gelişme ile yaşam şansı (Lebenschancen) arasındaki ilişkiye odaklanarak, yaşam şansını bireyin "daha uygun yaşam koşullarına ulaşma imkânı" ve "daha tatmin edici kişisel yaşam deneyimleri" elde edebilmesi olarak açıklamaktadır. Birleşmiş Milletler'in insani ve sosyal gelişme raporlarına göre de kalkınmanın nihai amacı,

[134] Kalantari, Abdolhossein, Peyman Roshanfekr, ve Farshid Moghaddam Salimi. *"Sosyal Kalkınma: Küresel Perspektif ve İran'ın Durumu".* Birinci Baskı. Tahran Üniversitesi Yayınları, 2014.

bireylere eğitim, sağlık, refah, beslenme, barınma ve istihdam gibi temel hizmetlere erişim yoluyla daha nitelikli yaşam olanakları sunmaktır[135].

Marksist olmayan kuramcılar, sosyal gelişme tartışmalarında genellikle sosyal refah kavramını merkeze almaktadır. Bu yaklaşımda sosyal gelişmenin temel dayanağı olarak refahın güçlendirilmesi görülmektedir. Bu kuramcılara göre toplumun kalkınmasında en temel kaynak insan gücüdür, dolayısıyla kalkınma programlarının odak noktası, insan kaynağının beceri ve yetkinliklerini geliştirmek olmalıdır. Bu bağlamda, ulusal kalkınmaya ulaşmanın yolu, sosyal refah politikaları aracılığıyla insanî gelişmeyi gerçekleştirmekten geçmektedir. Sosyal refah kavramı ise şu şekilde tanımlanmaktadır: "Sosyal refah, bireylerin fiziksel ve zihinsel düzeydeki bireysel ihtiyaçlarının yanı sıra toplumsal gereksinimlerinin de kabul edilebilir düzeyde karşılandığı, tüm bireylerin bu koşullar altında biyolojik, sosyal, ekonomik ve politik güvenliği hissedebildiği yaşam standartlarını ifade eder"[136].

Marksist yaklaşımlar ise sosyal gelişme tartışmalarında, refahçı yaklaşımlardan farklı olarak, sosyal eşitliğe dayalı değerleri ön plana çıkarmaktadır. Bu perspektife göre sosyal gelişme, sadece bireylerin yaşam kalitesinin artırılması değil, aynı zamanda yapısal eşitsizliklerin giderilmesini de hedeflemelidir. Dong Kim'e göre sosyal gelişme, toplumun dezavantajlı çoğunluğuna yalnızca ulusal kaynaklardan pay talep etme hakkı tanımakla kalmayıp, aynı zamanda bu hedefe ulaşmalarını mümkün kılan bir toplumsal yapının varlığı ile ilgilidir. Ona göre eğer toplumsal yapının dönüşümü, dezavantajlı grupların ulusal kaynaklardan adil paylar elde etmelerine olanak tanıyacak yönde ilerliyorsa, bu dönüşümün kendisi zaten gelişme süreci anlamına gelir. Marksist bakış açısından sosyal gelişme, sömürgecilikten ve toplumsal sömürüden arındırılmış, adil ve eşitlikçi bir toplum düzenine geçiş süreci olarak tanımlanır[137].

---

[135] Shamdani Haqq, Ali. *"Sosyal Kalkınmanın Yöntemsel Boyutları (Nicel ve Nitel Göstergeler)."* Birinci Sosyal Kalkınma Sempozyumu. Düzenleyen: İçişleri Bakanlığı Sosyal İşler Dairesi. Tahran: Bilimsel ve Kültürel Yayınlar, 2001.

[136] Rafiei, Hassan, ve Saeed Madani. *"İran'da Kalkınma ve Sosyal Refah Görüşlerinin Karşılaştırmalı İncelemesi."* Toplumsal Kalkınma Sempozyumu Bildirileri, 71–100. Tahran: Bilimsel ve Kültürel Yayınlar, 2001.

[137] Nazari, Mohsen. *"İran İşgücü Piyasasında Son 40 Yılda (1956–1996) Meydana Gelen Değişiklikler."* Siyasi-Ekonomik Bilgiler 12 (1998): 129–130.

Sosyal kalkınma kuramına katkı sunan düşünürlerden biri olan Paiva, bu kavramı iki temel boyutta ele almaktadır. İlk olarak, bireylerin hem kendi refahlarını hem de toplumun genel refahını sağlayacak kapasite ve yetkinliklerini sürekli olarak geliştirmeleri, ikinci olarak ise, özellikle alt sınıflar başta olmak üzere tüm toplumsal katmanların ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak sosyal kurumların gelişimi ve dönüşümü sağlanmalıdır. Bu çerçevede, bireyler ile sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel kurumlar arasındaki ilişkiler, sosyal ihtiyaçların karşılanmasında temel araçlar olarak işlev görmektedir. Sosyal kurumlar aracılığıyla, toplumun mevcut yapısı ile onun nicel ve nitel ihtiyaçları arasında dengeli bir ilişki kurulması hedeflenmektedir. Paiva'ya göre, sosyal kalkınma ile sosyal adalet arasında güçlü bir bağ bulunmaktadır. Sosyal kalkınmanın nihai amacı, bireylerin ihtiyaçlarına uygun biçimde yanıt verebilen kurumsal yapıların inşa edilmesi ve bu sayede daha insancıl bir toplum düzenine ulaşılmasıdır[138]. Sunulan kuramsal çerçeve doğrultusunda, daha iyi bir yaşam düzeyine erişim için sosyal katılımın artırılması, bireyler arasında dayanışma duygusunun güçlendirilmesi ve bu bağlamda sosyal güvenin tesis edilmesi, sosyal gelişmenin temel unsurları arasında değerlendirilmektedir. Bu nedenle, sosyal ilişkilerin niteliği ve sosyal güven düzeyi, toplumsal dönüşüm süreçlerinde belirleyici faktörler arasında yer alır[139].

Sosyal kalkınma literatüründe, aşağıda sıralanan beş temel teorik yaklaşım öne çıkmaktadır:

1) Temel İhtiyaçlar Yaklaşımı: Bu yaklaşım, bireylerin eğitim, sağlık, gıda, giyim ve barınma gibi temel ihtiyaçlara insan hakları çerçevesinde erişimini savunur[140]. Bu görüşe göre, sosyal kalkınmanın temel amacı, insanlığın evrensel ihtiyaçlarını karşılamak ve böylece yaşam kalitesini yükseltmektir. Temel ihtiyaçlar, toplumların eğilimlerine ve yapısal sınırlılıklarına göre farklılık gösterebilir[141]. Bu tür bir kalkınma,

---

[138] Shamdani Haqq, Ali. *"Sosyal Kalkınmanın Yöntemsel Boyutları (Nicel ve Nitel Göstergeler)."* Birinci Sosyal Kalkınma Sempozyumu. Düzenleyen: İçişleri Bakanlığı Sosyal İşler Dairesi. Tahran: Bilimsel ve Kültürel Yayınlar, 2001.

[139] Azkia, Mostafa, Habibollah Zanjani, Seyyed Mohammad Seyyed Mirzaei, ve Hadi Barghamadi. *"Tahran Şehrinde Sosyal Kalkınma Düzeyinin İncelenmesi."* İran Sosyal Kalkınma Çalışmaları Dergisi, Altıncı Yıl, Dördüncü Sayı (2014).

[140] Asgharpoor Masooleh, Ahmadreza, Payam Roshanfekr, ve Abdolhossein Kalantari. *"Tahran Şehrinde Sosyal Kalkınma".* Tahran: Tahran Şehir Planlama ve Araştırma Merkezi Yayınları, 2014.

[141] Madani Qahfarkhi, Saeed, ve Payam Roshanfekr. *"Sosyal Kalkınma: Kavramsallaştırma ve Ölçüm"*. Tahran: Baztab Yayınları, 2015.

devletin kaynak tahsisinde dezavantajlı grupları önceleyen yaratıcı müdahaleleri, bu grupların siyasal olarak seferber edilmesini ve tüm bireylerin kalkınma sürecine katılımını gerektirir. Ayrıca, piyasa mekanizmalarının sosyal hedefler doğrultusunda yeniden yapılandırılması da bu yaklaşımın temel stratejilerindendir[142].

2) Evrimsel Yaklaşım: Evrimsel yaklaşıma göre sosyal kalkınmanın temel hedefi, sosyal düzenin inşası ve bu sayede sosyal bütünleşmenin sağlanmasıdır. Bu süreç, insani, kültürel, siyasal ve ekonomik kalkınmanın kurumsallaşmasına bağlıdır[143]. Sosyal kalkınma, bu bağlamda doğrusal ve karmaşık bir gelişim sürecine sahiptir, her aşama, kendinden önceki aşamanın bir sonucu olarak görülür. Bu nedenle, bu yaklaşım "evrimsel" olarak adlandırılır. Ayrıca sosyal kalkınma, genellikle "modernleşme" kavramı ile özdeşleştirilir ve toplumsal değişimin bir çıktısı olarak ele alınır[144].

3) İşlevselci Yaklaşım: Fonksiyonalist perspektif, sosyal kalkınmayı ulusal kalkınmanın dört temel unsurundan biri olarak görür: siyasal, ekonomik, kültürel ve sosyal kalkınma. Bu alanların her biri görece özerkliğe sahiptir. Bu yaklaşıma göre, sosyal kalkınma, bireylerin sosyal yaşam alanlarının genişletilmesi ve güçlendirilmesiyle tanımlanır. Nihai hedef ise, sosyal kalkınmanın normatif boyutu tarafından belirlenen ideal toplumsal yapıya ulaşmaktır[145].

4) Yapısalcı Yaklaşım: Yapısalcı yaklaşım, sosyal kalkınmayı, sosyal bütünleşme, sosyal uyum ve güç sahibi aktörlerin hesap verebilirliği ilkeleri doğrultusunda, toplumsal yapı ve ilişkilerde köklü dönüşümler yaratma süreci olarak değerlendirir[146]. Bu dönüşüm, hem sosyal adaleti sağlama hem de toplumsal eşitsizlikleri azaltma amacı taşır.

---

[142] Asgharpoor Masooleh, Ahmadreza, Payam Roshanfekr, ve Abdolhossein Kalantari. *"Tahran Şehrinde Sosyal Kalkınma".* Tahran: Tahran Şehir Planlama ve Araştırma Merkezi Yayınları, 2014.
[143] Asgharpoor Masooleh, Ahmadreza, Payam Roshanfekr, ve Abdolhossein Kalantari. *"Tahran Şehrinde Sosyal Kalkınma".* Tahran: Tahran Şehir Planlama ve Araştırma Merkezi Yayınları, 2014.
[144] Madani Qahfarkhi, Saeed, ve Payam Roshanfekr. *"Sosyal Kalkınma: Kavramsallaştırma ve Ölçüm"*. Tahran: Baztab Yayınları, 2015.
[145] Asgharpoor Masooleh, Ahmadreza, Payam Roshanfekr, ve Abdolhossein Kalantari. *"Tahran Şehrinde Sosyal Kalkınma".* Tahran: Tahran Şehir Planlama ve Araştırma Merkezi Yayınları, 2014.
[146] Asgharpoor Masooleh, Ahmadreza, Payam Roshanfekr, ve Abdolhossein Kalantari. *"Tahran Şehrinde Sosyal Kalkınma".* Tahran: Tahran Şehir Planlama ve Araştırma Merkezi Yayınları, 2014.

5) Bütünleşik Yaklaşım (Kopenhag Bildirgesi Yaklaşımı): Bu yaklaşıma göre sosyal kalkınma ve sosyal adalet, barış ve güvenliğe ulaşmanın ön koşuludur. Aynı zamanda ekonomik kalkınma, sosyal kalkınma ve çevresel sürdürülebilirlik birbiriyle karşılıklı ilişkili alanlar olarak ele alınmakta ve bu bütünlük çerçevesinde "sürdürülebilir kalkınma" kavramsallaştırılmaktadır. Bu yaklaşımın temel amacı, tüm insanlık için yaşam kalitesinin artırılmasıdır[147]. Tablo bir'de, bu teorik yaklaşımların felsefi eğilim, konu, amaç ve sosyal kalkınma için benimsedikleri tanım gibi yönlere göre karşılaştırılması amaçlanmıştır[148].

Tablo 1 : Sosyal Kalkınmaya Yönelik Kuramsal Yaklaşımlar

Yaklaşım Adı	Felsefi Eğilim	Konu	Amaç
Temel İhtiyaçlar	İnsan hakları çerçevesinde temel ihtiyaçların karşılanması	Sosyal ve yaşamsal ihtiyaçlar	Bireyin yaşam kalitesini artırmak ve insan hakları ile değerlerine odaklanmak
Evrimsel	Evrensel kalkınma, ortak ilkelerle	Toplumsal değişim	Toplumsal dayanışmayı sağlamak üzere sosyal düzenin tesisi
İşlevselci	Sosyal hayatın dört temel alanından biri olarak sosyal kalkınma	Sanayi ve sonrası toplumla uyum	Toplumsal yapının bütünlük ve istikrar içinde devamı
Yapısalcı	Sosyal kalkınmanın üç ideali: sosyal entegrasyon, birlik ve hesap verebilirlik	Sosyal sistemin verimliliğini maksimize etmek	Yoksulluğun azaltılması, gelir dağılımının daha adil olması, güçlü kurumlarla sosyal sistemi desteklemek
Bütünleşik	Sosyal kalkınma ile küreselleşme arasındaki yakın ilişki	Kopenhag Bildirisi ve Eylem Planı	Yaşam kalitesinin yükseltilmesi

Kaynak[149]

[147] Asgharpoor Masooleh, Ahmadreza, Payam Roshanfekr, ve Abdolhossein Kalantari. *"Tahran Şehrinde Sosyal Kalkınma".* Tahran: Tahran Şehir Planlama ve Araştırma Merkezi Yayınları, 2014.
[148] Shahbazi, Zohreh, Mahdi Mobaraki, ve Najmeh Sadat Mostafavi. *"İran'da Sosyal Kalkınmanın Amaç ve Olanaklarının Belirlenmesi."* Sosyoloji Çalışmaları, On Beşinci Yıl, Sayı 58 (2023): 7–30.
[149] Madani Qahfarkhi, Saeed, ve Payam Roshanfekr. *"Sosyal Kalkınma: Kavramsallaştırma ve Ölçüm"*. Tahran: Baztab Yayınları, 2015.

Azkiya ve Gaffari (2008) gibi sosyal kalkınma araştırmacıları, sosyal kalkınmayı bir toplumdaki bireylerin yaşam tarzı ve biçimiyle yakından ilişkili bir kavram olarak değerlendirmektedir. Somut boyutlarda ise daha çok yoksulluğun giderilmesi, beslenme, sağlık, barınma, istihdam, eğitim ve boş zamanların değerlendirilmesi gibi alanlarda uygun ve optimal koşullar yaratarak genel yaşam standardının yükseltilmesini amaçlamaktadır. Sosyal kalkınmanın temel hedefi, toplumdaki bireylerin sosyal durumunda iyileşme sağlamaktır. Bu iyileşmenin gerçekleşebilmesi için kısıtlayıcı ve gereksiz davranış kalıplarının değiştirilmesi, daha olumlu bir bakış açısı, ideal ve inançların benimsenmesi hedeflenir ki bu sayede sosyal sorunlara çözümler bulunabilsin. Daha geniş bir perspektiften bakıldığında ise sosyal kalkınma, sivil toplum, sosyal demokrasi, sosyal adalet, sosyal refah ve sosyal sermaye gibi konuları temel meseleler olarak ele almaktadır[150]. Başka bir tanıma göre sosyal kalkınma, "sosyal adalet" ve "sosyal bütünleşme ve uyum" sağlamak, "yaşam kalitesi seviyesini" yükseltmek, "toplumdaki bireylerin niteliğini artırmak" ve "sosyal güvenlik katsayısını" yükseltmek amacıyla "kurumsallaşma ve sosyal rollerin yeniden dağıtılması" yoluyla sosyal sistemin kalitesinin artırılmasıdır[151].

Sosyal kalkınmaya ilişkin tanımlar genel olarak iki ana kategoriye ayrılabilir: özel tanımlar ve genel tanımlar. Özel tanımlarda sosyal kalkınma kavramının bir ya da birkaç boyutuna vurgu yapılarak, bu boyutların kalkınma sürecindeki önemi ön plana çıkarılır. Buna karşılık genel tanımlarda sosyal kalkınma çok boyutlu bir bütün olarak ele alınmakta ve kavramın kapsamlı biçimde değerlendirilmesi için tüm alt boyutlarının birlikte ölçülmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Sosyal Kalkınmanın Özel Tanımları: Daha önce de belirtildiği gibi, bu tür tanımlar sosyal kalkınma kavramında bir veya iki belirli boyuta vurgu yaparak bu boyutları ön plana çıkarmaktadır. Bu tanımlar arasında, Estes'in sosyal kalkınmaya ilişkin tanımı daha geniş kabul görmüş ve yaygın olarak kullanılmaktadır. Estes, ekonomi ve özgürlük olmak üzere iki boyuta dikkat çekerek sosyal kalkınmayı, toplumun tüm düzeylerinde

[150] Azkia, Mostafa, ve Gholamreza Ghaffari. *"Kalkınma Sosyolojisi"*. 7. Baskı. Tahran: Keyhan, 2008.
[151] Shamdani Haqq, Ali. *"Sosyal Kalkınmanın Yöntemsel Boyutları (Nicel ve Nitel Göstergeler)."* Birinci Sosyal Kalkınma Sempozyumu. Düzenleyen: İçişleri Bakanlığı Sosyal İşler Dairesi. Tahran: Bilimsel ve Kültürel Yayınlar, 2001.

bireylerin maddi ve sosyal refahını iyileştirmeyi amaçlayan disiplinlerarası ve sektörlerarası bir alan olarak tanımlamaktadır. Bu tanım dolaylı olarak iki temel noktayı ifade etmektedir: Birincisi, temel ihtiyaçların karşılanması yoluyla insanların asgari düzeydeki gereksinimlerinin karşılanması, ikincisi ise insanların sahip olabileceği seçenekler dizisiyle ölçülen özgürlük düzeyinin artırılmasıdır. Estes'e göre sosyal kalkınma hedefleri, insanların kalkınma hedeflerinin ve sonuçlarının belirlenmesine mümkün olan en yüksek düzeyde katılımıyla gerçekleştirilir[152].

Önde gelen ekonomist Joseph Stiglitz, sosyal kalkınmanın bir toplumun çatışmaları barışçıl yollarla çözme ve çıkar çatışması durumlarında ortak kaynakları ve çıkarları birleştirme yeteneği olduğunu vurgulamıştır. Stiglitz, sosyal kalkınmanın önemli unsurları olarak karşılıklı alışverişi kolaylaştırmada sosyal sermaye ve güvenin rolüne dikkat çekmiştir[153]. Kalkınma alanında faaliyet gösteren uluslararası kuruluşlar ve kurumlar da bu kavrama dair kendi tanımlarını sunmuş ve bu tanımlara dayanarak yıllık raporlarını hazırlamışlardır. Bu bağlamda, Dünya Bankası sosyal kalkınmayı tanımlarken artan sosyal uyum ve güçlü aktörler ile kuruluşların hesap verebilirliğini sağlama yönündeki yapısal dönüşümü ön plana çıkarmıştır[154]. Bu durum, kalkınma stratejileri ve planlamaları yapılırken, gücün dinamikleri, toplumun kültürel yapısı ve değer sistemi ile resmi ve gayri resmi sosyal yapılar hakkında yeterli ve gerekli bilgi sahibi olunmasını gerektirmektedir. Sosyal kalkınmanın özel tanımlarında yer alan diğer boyutlar ise, iş edinme, girişimcilik ve çeşitli ayrımcılıkların azaltılması, ekonomik kalkınmanın dinamik süreçleriyle halkın refahının artırılması ile daha iyi hesap verebilirlik ve daha eşit, uygun erişim olanaklarıdır[155]. Sosyal kalkınma alanında sunulan özel tanımlar dikkate alındığında, sosyal kalkınmanın boyutları aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

---

[152] Firoozabadi, Seyyed Ahmad, Seyyed Rasoul Hosseini, ve Rouhollah Ghasemi. *"İran Eyaletlerinde Sosyal Kalkınma Göstergeleri ve Sosyal Sermaye ile İlişkisi."* Sosyal Refah Dergisi (Mevsimlik), Onuncu Yıl, Sayı 37 (2010): 57–94.

[153] Stiglitz, Joseph. *"Participation and Development: Perspectives from the Comprehensive Development Paradigm."* Review of Development Economics 6 (2002): 152-182.

[154] World Bank. *"Strategic Directions for the World Bank in Social Development"*. Brainstorming Workshop Notes. Washington, D.C., October 15-16, 2002.

[155] World Bank Operations Evaluation Department. *"Putting Social Development to Work for the Poor: An OED Review of World Bank Activities"*. Washington, D.C., 2005.

A. Güven, entegrasyon ve sosyal uyum gibi sosyal göstergelere dikkat edilmesi, bu göstergeler sosyal sermaye kavramı altında toplanabilir,
B. Çevresel faktörlere ve sonuçlara vurgu yapılması,
C. Bireysel ve sosyal özgürlüklere dikkat edilmesi, cinsel ayrımcılığın ortadan kaldırılması ve kalkınma için istikrarlı bir ortam yaratmada güvenliğin sağlanması,
D. Ekonomik göstergelere dikkat edilmesi,
E. Güçlü aktörlerin, kurumların ve kuruluşların hesap verebilirliğinin sağlanması,
F. Kalkınmanın sonuçlarının ve başarılarının, insanlığın bireysel ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanması açısından değerlendirilmesi,
G. Halkın kalkınma projelerinin planlanmasına, kaynak sağlanmasına, uygulanmasına ve değerlendirilmesine katılımının sağlanması (genellikle sivil toplum kuruluşları, sivil toplum örgütleri ve yerel topluluk temelli örgütler aracılığıyla)[156].

Kaynakları gözden geçirme sürecinde, geçmişten günümüze yaklaştıkça iş bölümü süreci, işlerin farklılaşması, bilimlerin uzmanlaşması ve kavramların hassaslaştırılması eğilimiyle birlikte, bu kavramların daha özel anlamlarda kullanımında artış görülmüştür. Öyle ki günümüzde sosyal yaşamın dört alanı itibarıyla toplumda en az dört tür kalkınma (ekonomik, politik, kültürel ve sosyal) bulunmaktadır. Bu kalkınma türleri, her ne kadar her toplumda ulusal kalkınma sürecinde birbirleriyle etkileşim, etki ve karşılıklı ilişki içinde olsa da, kendi kimliklerine, göreceli bağımsızlıklarına ve özgün özelliklerine sahiptirler. Buna göre, uyum ve birlik alanı olan sosyal kalkınma, diğer alanlarla karşılıklı ilişki ve etkileşim içinde bulunmasına rağmen göreceli bir kimliğe ve bağımsızlığa sahiptir ve sosyal bir gerçeklik olarak incelenebilir[157].

Yukarıda belirtilen hususlar dikkate alındığında, sosyal kalkınmanın çok boyutlu bir yapıya sahip olduğu, sunulan özel tanımların hiçbirinin tüm boyutları tek başına

[156] Fazeli, Mohammad, Sajjad Fattahi, ve Seyyedeh Nasrin Zanjan Rafiei. *"Sosyal Kalkınma, Göstergeler ve İran'ın Dünya Sıralaması."* Sosyal-Kültürel Kalkınma Çalışmaları Dergisi (Mevsimlik) 2, no. 1 (2013): 149–171.
[157] Alexander, Jeffrey C. *"Civil Societies"*. London: Sage publication, 1995.

kapsayamadığı ve bu nedenle sosyal kalkınmanın genel bir tanımına ihtiyaç duyulduğu görülmektedir.

Sosyal kalkınmanın genel tanımları: Gary Jacobs ve Harlan Cleveland (2008), "Sosyal Kalkınma Teorisinin Boyutları" başlıklı makalelerinde genel bir yaklaşım benimseyerek sosyal kalkınmayı şu şekilde tanımlamışlardır: "Sosyal kalkınma, daha iyi sonuçlar elde etmek amacıyla insan faaliyetlerini ve enerjilerini yüksek seviyelerde organize eden ve bu yeteneği kullanan bir süreçtir." Sosyal kalkınmanın, enerjiyi, verimliliği, kaliteyi, üretkenliği, karmaşıklığı, anlamayı, yaratıcılığı, özgürlüğü ve iradeyi, hakimiyeti, faydayı ve toplumun başarısını düşük seviyelerden daha yüksek seviyelere taşıyan yukarı doğru bir sosyal hareket olduğuna inanmaktadırlar. Bireylerin ve toplumların kalkınmayı, insan özgürlüğünü ve iradesini artırmakta ve bu özgürlükleri gerçekleştirme yeteneğini yükseltmektedir[158].

Gunber, McFarland ve Asokan (2008) kalkınma ve sosyal kalkınma kavramlarını eşdeğer tutarak, bunu toplumun düşük seviyelerden yetenek, verimlilik, kalite, üretkenlik, karmaşıklık, anlama, yaratıcılık, beceri, zevk ve erdemin yüksek seviyelerine doğru kapsamlı (teorik ve pratik) ve mükemmelliğe yönelik bir hareket olarak tanımlamışlardır[159]. Jones ve Pande (2008), "Kurumsal Dönüşüm Yoluyla Sosyal Kalkınma" başlıklı makalelerinde sosyal kalkınmanın genel tanımını dikkate alarak şu tanımı yapmışlardır: "Sosyal kalkınma, sosyal organizasyon ile sosyal planlama ve tasarımın birleşimidir. Ancak bu iki alanın basit bir birleşiminden daha fazlasıdır. Sosyal kalkınmayı, politik stratejiyi, ekonomik gelişimi, sosyal desteği, planlama analizini, devleti ve değerlendirme araştırmasını içerir ve bunları bir arada ister"[160].

Ekonomi, siyaset, kültür gibi alanları kapsayan toplum kavramına maksimum bir kapsam verilmesi ve "Toplumlar neden gelişmeli?" gibi temel bir sorudan elde edilen yanıtın mevcut teorik araştırmalarla birleştirilmesiyle, sosyal kalkınmanın etkili bir tanımı sunulabilir ve bu kavramın gizli potansiyeli daha fazla açığa çıkarılabilir.

---

[158] Jacobs, Gary, ve Harlan Clevelve. *"Sosyal Kalkınma Kuramının Boyutları".* Çeviri: Bir Grup Çevirmen. Tahran: Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü, 2008.
[159] Yaghoubiar, Gary, Robert McFarbend, ve An Asokan. *"Sosyal Kalkınmanın Kapsayıcı Kuramı"*. Çeviri: Bir Grup Çevirmen. Tahran: Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü, 2008.
[160] Jones, G. F., ve R. S. Pend. *"Kurumsal Dönüşüm Yoluyla Sosyal Kalkınma".* Çeviri: Bir Grup Çevirmen. Tahran: Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü, 2008.

Aşağıdaki satırlarda bu amaca ulaşmak için yapılan ön bir çaba yer almaktadır. İnsanlığın tarihi boyunca karşılaştığı en temel ihtiyaç, karmaşık bir ortamda hayatta kalma gerekliliğidir. İnsan, çevresindeki karmaşık ortamda biyolojik olarak donatılmadığından, hayatta kalmak için kurumları ve sosyal yaşamı organize etmeye ihtiyaç duyar[161].

Ancak toplumun kendisi ve içinde bulunan çeşitli kurumlar da insan gibi karmaşık bir ortamla karşı karşıyadır. Bu ortamla başa çıkma şekli ve bir toplumun bir bütün olarak bu karmaşıklıklara verdiği yanıtlar, o toplumun farklı insan toplumları arasındaki hayatta kalma süresini belirler. Bu tartışmalar ışığında sosyal kalkınmanın tanımı şu şekilde yapılabilir: Sosyal kalkınma, insan toplumlarının, hayatta kalmasıyla ilgili çevresel karmaşıklıklarla başa çıkma yeteneğinin artırılmasıdır. Bilimin, bir toplumun hayatta kalması ve yok olmasıyla ilgili sosyal yaşamın tüm boyutlarını tanımlayamaması nedeniyle, sosyal kalkınma kavramı akışkan bir kavramdır ve insan bilgisinin, insan toplumlarının hayatta kalmasını tehdit eden riskler hakkındaki bilgisi genişledikçe bu kavram daha geniş boyutlar kazanır. Bu açıdan sosyal kalkınma düzeyi daha yüksek olan toplumlar, diğer toplumlara kıyasla çevresel karmaşıklıklarla başa çıkmada daha iyi performans ve tepkiler gösterir, sonuç olarak hayatta kalma olasılıkları artar. Bu tanımın, sunulan diğer tanımlara kıyasla bazı avantajları vardır. Birincisi, sosyal kalkınma kavramını insanlar ve insan toplumları arasındaki temel ve ortak bir ihtiyaca dayandırarak, bazı durumlarda sunulan diğer tanımlara güçlü şekilde hâkim olan ve dolayısıyla farklı toplumlara genelleştirilmesini zorlaştıran değer yargılarından büyük ölçüde uzaklaşır. İkincisi, çevresel karmaşıklıklar göz önünde bulundurularak sosyal kalkınmanın, tüm özel tanımlarda belirtilen boyutları kapsamasını sağlar[162].

Ayrıca, sosyal kalkınma literatürü, oluşumundan bu yana, bu kavramla ilgili en az dört genel yaklaşımın olduğunu göstermektedir. Bazı araştırmacılar, "sosyal kalkınması", gelişimin bir yönü ve kültürel, siyasi ile ekonomik gelişimin tamamlayıcısı olarak görmüşlerdir. İkinci grup ise, birinci gruba benzer şekilde sosyal kalkınması, gelişimin

[161] Turner, Bryan S. *"The Cambridge Dictionary of Sociology"*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
[162] Fazeli, Mohammad, Sajjad Fattahi, ve Seyyedeh Nasrin Zanjan Rafiei. *"Sosyal Kalkınma, Göstergeler ve İran'ın Dünya Sıralaması."* Sosyal-Kültürel Kalkınma Çalışmaları Dergisi (Mevsimlik) 2, no. 1 (2013): 149–171.

dengeleyicisi ve sürdürülebilir kılıcısı olarak kabul etmiştir. Onlara göre sosyal kalkınma, farklı ekonomik, sosyal ve fiziksel hedefler arasında denge ve uyum yaratmayı amaçlar, bu nedenle çoklu gelişimi ifade eder. Üçüncü gruba göre ise sosyal kalkınma ve ekonomik kalkınma, kalkınmanın iki yüzüdür. Dördüncü gruba göre ise — ki bu da mevcut araştırmanın odaklandığı tanımdır— sosyal kalkınma, hem ekonomik kalkınmanın hem de diğer siyasi, kültürel vb. gelişim türlerinin dikkate alındığı bağımsız ve bütünleşik bir yaklaşım olarak kabul edilir. Son görüşte, "sosyal" eki, ekonomik, siyasi ve kültürel gibi kavramlarla aynı düzeyde değil, daha ziyade kapsamlı anlamıyla (toplumsal) sosyal, kültürel, siyasi ve ekonomik yaşamın tüm boyutlarını kapsar. Bu şekilde sosyal kalkınma, tüm insanların hayati, sosyal, kültürel, siyasi, çevresel vb. ihtiyaçlarının karşılandığı bir süreci ifade eder. Başka bir deyişle sosyal kalkınma, bütünleşik bir bütün olarak sadece toplumun kültürel, sosyal, siyasi ve ekonomik yapılarındaki yapısal değişim ve dönüşümlerin bir bütünü değil, aynı zamanda toplumun insan yetenekleri ve üretken kaynakları fırsatlarla ve zorluklarla başa çıkmak için organize etme yeteneğinin bir sonucu olarak da kabul edilir[163]. Bu çalışmada kastettiğimiz sosyal kalkınma kavramı, tüm boyutları içeren kapsamlı (genel) bir anlamda ele alınmaktadır.

2.2.3. Sosyal Kalkınma Göstergeleri

Klasik ve çağdaş sosyoloji uzmanlarının görüşlerinde sosyal kalkınma göstergeleri zımnen ve açıkça ele alınmıştır. Durkheim, toplumları geleneksel ve endüstriyel ya da modern olarak sınıflandırarak, her ikisinin de özelliklerini incelemiştir, modern toplumlardaki uzmanlaşma, bütünleşme ve organik düzen, sosyal kalkınmanın önemli göstergeleri olarak kabul edilebilir[164]. Genel olarak, sosyal kalkınma göstergeleri nicel ve nitel olmak üzere iki kategoriye ayrılabilir. Sosyal kalkınmanın başlıca nitel göstergeleri şunlardır:

---

[163] Momeni, Farshad. *"Sosyal Kalkınma ile Sosyal Adalet İlişkisi."* Birinci Sosyal Kalkınma Sempozyumu. Düzenleyen: İçişleri Bakanlığı Sosyal İşler Dairesi. Tahran: Bilimsel ve Kültürel Yayınlar, 2001.

[164] Toulaii, Hossein. *"Çocuk İşçiliği ile Sosyal Kalkınma Arasındaki İlişki".* Yüksek Lisans Tezi. Rehabilitasyon Bilimleri Üniversitesi, 2009.

- Bir toplumun seçim özgürlüğü (toplumun kendi isteklerini karşılamak için çeşitli çözümlere sahip olması ve seçim özgürlüğüne sahip olması anlamında),
- Modernleşme idealleri (sosyo-ekonomik planlamanın rasyonelliği, sosyo-ekonomik eşitlik ve sürdürülebilir sosyo-ekonomik büyüme için gerekli olan reforme edilmiş semboller ve algılar dahil),
- Siyasi irade (eşitsizliği, yoksulluğu ve işsizliği ortadan kaldırmak gibi alanlarda çeşitli sosyal, ekonomik ve kurumsal reformlar yoluyla kararlı, bilinçli, amaçlı, bağımsız, belirli siyasi sonuçlar ve seçimler anlamına gelir),
- Özsaygı (herhangi bir toplumdaki sosyal, siyasi ve ekonomik sistemler ile kurumlar, o toplumun bireylerinin saygısını artırmak, statülerini yükseltmek, mükemmelliklerini ve özerkliklerini geliştirmek için çalıştığında, insanların özsaygılarının artmasına neden olur, böylece bireyler kendilerine ve topluma saygı gösterir, kendi ve başkalarının özgürlüklerine saygı duyarken karşıt görüşlere tahammül edebilirler),
- Toplumun istikrarı ve güvenliği[165].

Sosyal kalkınmanın nicel göstergeleri, sosyoloji ve kalkınma literatüründe yaygın olarak kabul gören çeşitli kriterlerden oluşmaktadır. Bu göstergeler, toplumların ekonomik, sağlık, eğitim ve sosyal yapısal düzeylerini ölçmeye yönelik objektif verilerdir. Başlıca nicel göstergeler arasında kişi başına düşen gayri safi yurt içi hasıla (GSYİH), doğumda beklenen yaşam süresi, nüfus artış hızı, bebek ölüm oranı, okuryazarlık oranı, sağlık hizmetlerine erişim, eğitim düzeyi, tam istihdam oranı, kadınların güçlendirilmesi ve yaşam kalitesi gibi ölçütler yer almaktadır[166]. Tavalaei (2009), sosyal kalkınmanın nicel göstergeleri kapsamında yaşam standardı, verimlilik düzeyi, bağımlılık oranı, gelir dağılımı, sosyal faaliyetlere katılım, çeşitli sigorta türlerinin kapsamı, mal ve hizmet üretiminin sosyal faydaları ile yenilik ve yaratıcılık gibi unsurları da vurgulamaktadır. Bu göstergeler, sosyal kalkınmanın farklı boyutlarını

[165] Maslahat Konseyi, Stratejik Araştırmalar Merkezi, Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Başkanlığı, Sosyal Araştırmalar Grubu. *"İran'daki Sosyal Kalkınma Göstergelerinin İncelenmesi".* Tahran: İran Düzenin Yararını Belirleme Konseyi – Stratejik Araştırmalar Merkezi, Stratejik Rapor, Sayı 110, 2011.

[166] Lashkari, Mohammad. *"Sosyal Kalkınmada Nicel ve Nitel Göstergeler."* Accessed 2012. modiryar.com.

nicel olarak ortaya koyan temel unsurlardır ve sosyal yapının çeşitli alanlardaki işleyişinin ölçülebilir hale getirilmesini sağlamaktadır.

Sosyal kalkınmanın ölçümünde günümüzde öne çıkan göstergelerden biri de Sosyal İlerleme Endeksi (Social Progress Index - SPI) olmuştur. SPI, bir ülkenin vatandaşlarının temel sosyal ve çevresel ihtiyaçlarını ne ölçüde karşıladığını değerlendiren kapsamlı bir göstergeler sistemidir. Bu endeks, temel insan ihtiyaçları, refah temelleri ve fırsatlar olmak üzere üç ana başlık altında elli iki farklı göstergeyi kapsar ve ulusların sosyal performanslarını karşılaştırmalı olarak analiz eder[167]. SPI, Amartya Sen, Douglass North ve Joseph Stiglitz gibi önemli akademisyenlerin sosyal kalkınma üzerine geliştirdikleri teorilerden esinlenmiştir. Sosyal İlerleme Endeksi'nin temel farkı, toplumsal refahı doğrudan sosyal ve çevresel sonuçlar üzerinden ölçmesi ve ekonomik faktörlere indirgememesiyle ortaya çıkar. Endeks kapsamında yer alan sosyal ve çevresel faktörler arasında kişisel güvenlik, ekosistem sürdürülebilirliği, sağlık ve esenlik, barınma ve temel hijyen koşulları, adalet ve sosyal kapsayıcılık, kişisel özgürlük ve seçim hakkı gibi unsurlar bulunmaktadır[168]. Sonuç olarak, herhangi bir toplumda sosyal kalkınmanın düzeyini doğru şekilde ölçmek için, sosyal kalkınmanın tanımında öne çıkan kriterlere dayalı uygun sosyal kalkınma göstergelerinin tanımlanması ve bu göstergelerle ilgili istatistiksel verilere erişilmesi gerekmektedir[169]. Böylece sosyal kalkınma, ekonomik göstergelerin ötesinde, toplumun sosyal yapısının kapsamlı ve çok boyutlu bir şekilde analiz edilmesine imkân tanımaktadır.

Birleşmiş Milletler'in sosyal kalkınmaya ilişkin ilk kapsamlı ve önemli belgesi, 1954 yılında uzman bir grup tarafından hazırlanan ve sosyal kalkınma kriterleri ile düzeylerinin uluslararası tanımı ve ölçümüne odaklanan rapordur. Bu raporda, o dönemde "yaşam düzeyleri" olarak adlandırılan sosyal kalkınmanın temel göstergeleri şu şekilde sıralanmıştır: 1) Demografik koşullar dahil sağlık, 2) Gıda ve beslenme, 3) Eğitim (materyaller ve beceri eğitimi dahil), 4) Çalışma koşulları, 5) İstihdam durumu,

[167] Social Progress Imperative. *"Social Progress Index: Measuring National Progress"*. Social Progress, 2013.
[168] The Economist. *"Beyond GDP."* 2013. www.economist.com/blogs/feastandfamine/2013/04/social-progress.
[169] Azkia, Mostafa, Habibollah Zanjani, Seyyed Mohammad Seyyed Mirzaei, ve Hadi Barghamadi. *"Tahran Şehrinde Sosyal Kalkınma Düzeyinin İncelenmesi."* İran Sosyal Kalkınma Çalışmaları Dergisi, Altıncı Yıl, Dördüncü Sayı (2014).

6) Toplam tasarruf ve tüketim, 7) Ulaşım, 8) Konut (evsel olanaklar dahil), 9) Giyim, 10) Eğlence ve dinlenme, 11) Sosyal güvenlik, 12) İnsan özgürlükleri[170].

Bu ilk belgenin yayımlanmasının ardından Birleşmiş Milletler, bu bileşenlerin her birinin ilerlemesini ölçmek için gerekli çok sayıda göstergenin olduğunu, ancak çoğu ülke için bu göstergelere ilişkin güvenilir ve eksiksiz veri bulunmadığını tespit etmiştir. Bu bağlamda, sosyal kalkınmanın temel ve öncelikli göstergelerinden oluşan daha sınırlı bir liste önerilmiştir. Bu liste şu göstergeleri içermektedir: doğumda beklenen yaşam süresi, bebek ölüm oranı, ulusal gıda tedarikinin ortalaması (mikro düzeyde gerekli kalori miktarına kıyasla), 5-14 yaş arası çocukların okullara kayıt oranı, belirli yaşın üzerindeki okuryazar nüfusun yüzdesi (toplam ve cinsiyet dağılımı ile birlikte), ekonomik olarak aktif nüfusun oranı (işsizlik oranı olarak da ifade edilir), ekonomik olarak aktif nüfusun ana sanayi ve mesleki sınıflandırmalara göre dağılım oranı ile milli gelirin bir oranı olarak kişisel tüketim ve bunun neden olduğu değişiklikler[171].

Birleşmiş Milletler Araştırma Enstitüsü ve diğer uluslararası kuruluşların sosyal kalkınma alanındaki çabaları, mevcut veriler ışığında analitik çalışmalarda kullanılabilecek göstergelerin seçimi ve belirlenmesine yönelik kriterlerin geliştirilmesine odaklanmıştır. Bu enstitüler, bir ülkenin eğitim veya sağlık gibi spesifik alanlardaki mutlak düzeyini değil, bu alanlardaki durumun genel sosyal ve ekonomik kalkınma düzeyine göre göreceli konumunu gösteren göstergelerin oluşturulması üzerinde çalışmışlardır.

Diğer sosyal kalkınma göstergeleri kapsamında çeşitli uluslararası ve bölgesel yaklaşımlar da literatürde yer almaktadır. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nde 1973 yılında belirlenen sosyal refah kriterleri, şu temel alanları içermektedir: 1) Gelir, servet ve istihdam durumu, 2) Yaşam ortamı, 3) Sağlık hizmetlerine erişim, 4) Eğitim, 5) Sosyal düzen ve aidiyet duygusu, 6) Eğlence ve boş zaman faaliyetleri. Benzer şekilde, Yenofsky'nin 1974 tarihli yaşam standardı göstergeleri beslenme, giyim, barınma, sağlık, eğitim, boş zaman, güvenlik, sosyal çevre ve fiziksel çevre olmak üzere dokuz alanı kapsamaktadır. Öte yandan, 1976 yılında OECD tarafından belirlenen

[170] Zahedi Mazandarani, Mohammad Javad. Gelişme ve Eşitsizlik. Tahran: Maziar Yayınları, 2007.
[171] Guy, Daram. *"İnsani ve Sosyal Kalkınma Göstergelerinin İncelenmesi."* Kırsal ve Kalkınma Bülteni, Dördüncü Sayı (1998).

sosyal bakım alanları ise sağlık, kişisel gelişim (yeni bilgi ve beceriler edinme), istihdam ve çalışma yaşamının kalitesi, boş zaman kullanımı, kişisel ekonomik durum, fiziksel ve sosyal çevre, kişisel güvenlik ve adalet, sosyal fırsatlar ve katılım düzeyi ile erişilebilirlik gibi kapsamlı göstergeleri içermektedir[172].

Özellikle Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) 1990 yılından itibaren yayımladığı yıllık "İnsani Gelişme Raporları" serisi, sosyal ve insani gelişimin ölçülmesine yönelik genel yaklaşımların geliştirilmesinde dönüm noktası olmuştur. Bu raporlar, sosyal gelişmeyi daha bütüncül ve çok boyutlu bir biçimde ölçmek için kapsamlı göstergeler sunmuştur. Andrews, Weity, Dronovsky, Goulet, Maslow ve Miles gibi araştırmacılar da bu yaklaşımı desteklemişlerdir. UNDP raporlarına göre, İnsani Gelişme Endeksi'nin temel bileşenleri şunlardır: doğumda beklenen yaşam süresi, yetişkin okuryazarlık oranı, ilkokul, ortaokul ve lise kayıt oranlarının kombinasyonu ve satın alma gücü paritesi bazında kişi başı gayri safi yurt içi hasıla (GSYİH) olarak tanımlanır. Bu göstergeler tahmin edildikten sonra, üç bileşik alt endeks hesaplanır: yaşam süresi (doğumda beklenen yaşam süresi), eğitim seviyesi (yetişkin okuryazarlık oranı %66, tüm eğitim seviyelerindeki kayıt oranı %33 ağırlıkla) ve insana yakışır geçim düzeyi (GSYİH kişi başı dolar cinsinden). Sonuçta, İnsani Gelişme Endeksi, bu üç alt endeksin ağırlıksız ortalaması olarak oluşturulmaktadır. Önerilen göstergeler genel olarak dört ana kategoriye ayrılmaktadır: Birinci kategori, sağlık, beslenme, barınma, temiz su erişimi ve sağlık tesisleri gibi yaşam koşullarına odaklanırken, ikinci kategori bilgi ve kültürel unsurlarla ilgili göstergeleri kapsar (okuryazarlık oranları, eğitim, kütüphane ve medya erişimi, sanat ve kültür faaliyetleri gibi). Üçüncü kategori, sosyal konulara yönelik olup insan hakları, kadınların durumu, sosyal katılım, eşitlik, kişisel güvenlik, çocuk işçiliği, uyuşturucu kullanımı, yolsuzluk ve çevre durumu gibi alanları içerir. Son kategori ise bireylerin psikolojik ve ruhsal durumunu ölçmek amacıyla mutluluk, güvenlik hissi, yaşam memnuniyeti, huzur ve umut gibi göstergeleri dikkate alır[173].

[172] Smith, D. M. *"Where the Grass Is Greener: Living in an Unequal World"*. Penguin Books, 1979.
[173] Akbari, Ghezanfar. *"İran Toplumunun Güncel Durumu: Sosyal Kalkınma Göstergeleri Açısından Bir Değerlendirme."* Toplumsal Kalkınma Sempozyumu Bildirileri. Tahran: Bilimsel ve Kültürel Yayınlar, 2001.

1995 yılında düzenlenen Kopenhag Zirvesi'nde sosyal kalkınmanın gerçekleştirilmesi ve karşılaşılan zorlukların aşılması amacıyla on temel eylem belirlenmiş ve zirveye katılan ülkeler bu maddelere uyma taahhüdünde bulunmuştur. Bu on madde, sosyal kalkınmanın kapsamını ve ilgili alanlarını büyük ölçüde şekillendirmiştir. Söz konusu maddeler şu şekilde sıralanmaktadır: 1) Ulusal ve uluslararası düzeyde sosyal kalkınmayı destekleyen kapasite geliştirme ortamının yaratılması, 2) Yoksulluğun ortadan kaldırılması için yoğun çaba harcanması, 3) Tam istihdamın sağlanması için girişimlerde bulunulması, 4) Sosyal bütünleşmenin teşvik edilmesi, 5) Kadınların sosyal ve ekonomik durumunun iyileştirilmesi, 6) Eğitim ve sağlık hizmetlerine eşit erişimin sağlanması, 7) Kaynakların sosyal kalkınma önceliklerine göre tahsis edilmesi, 8) Sosyal kalkınma hedeflerinin yapısal uyum programlarına entegre edilmesi, 9) Afrika ve diğer az gelişmiş ülkelerin kalkınmasının hızlandırılması, 10) Birleşmiş Milletler sistemi aracılığıyla sosyal kalkınma alanında işbirliğinin güçlendirilmesi[174].

Bunun yanı sıra, sosyal kalkınma endeksi oluşturma çabaları kapsamında, Birleşmiş Milletler'in 2006 yılı Sosyal Kalkınma Raporu'nda sosyal kalkınmanın altı temel boyutu dikkate alınarak kapsamlı bir "Sosyal Kalkınma Endeksi" geliştirilmiştir. Bu endeks, demografik göstergeler, sağlık, eğitim olanaklarına erişim, altyapı koşulları, ekonomik yoksunluk ve sosyal yoksunluk alanlarındaki çok boyutlu göstergeleri içermektedir. Endeks, 1991 ve 2001 yıllarındaki veriler baz alınarak, ülkeler bazında ayrı ayrı analiz edilmiştir[175].

Özellikle 2006 yılında Hindistan'da yayımlanan Sosyal Kalkınma Raporu, sosyal kalkınmanın kavramsal yapısını oluşturan altı ana boyutu kapsayan bileşik göstergeler geliştirmiştir. Bu göstergeler şu şekilde gruplanmaktadır:

1. Demografik göstergeler: Doğum kontrolü yaygınlığı, toplam doğurganlık oranı ve bebek ölüm oranı,

[174] Piran, Parviz. *"Küreselleşme ve Sosyal Kalkınma."* Toplumsal Kalkınma Bildirileri Derlemesi. Tahran: Ulusal Yönetim ve Planlama Kurumu Yayınları, 2005.
[175] Azad Armaki, Taghi, Mahdi Mobaraki, ve Zohreh Shahbazi. *"Sosyal Kalkınmanın Uygulamalı Göstergelerinin Belirlenmesi ve İncelenmesi."* Sosyal-Kültürel Kalkınma Çalışmaları Dergisi (Mevsimlik), Birinci Yıl, Birinci Sayı (2011): 7–30.

2. Sağlık göstergeleri: Resmi doğumların oranı ve yetersiz beslenen çocukların oranı,
3. Temel olanaklar göstergeleri: Kalıcı konuta sahip hane oranı, içme suyuna erişimi olan haneler, sağlık hizmetlerine erişimi olan haneler ve elektriğe erişimi olan haneler,
4. Eğitim göstergeleri: Okuryazarlık oranı, öğrenci-öğretmen oranı ve okula devam oranı,
5. Ekonomik yoksunluk göstergeleri: İşsizlik oranı ve kişi başına düşen tüketim harcamasında Gini katsayısı,
6. Sosyal yoksunluk göstergeleri: Planlanmış kast ve kabile nüfuslarının okuryazarlık oranları ile genel nüfus arasındaki farklar, Müslüman nüfusun kişi başı tüketim harcaması ile toplam nüfus arasındaki oran, kadın nüfusunun okuryazarlık oranı ile genel nüfusun ortalaması, kadın işsizlik oranı ile genel işsizlik oranı, çocukların cinsiyet oranı gibi göstergeler[176].

Michigan Üniversitesi Sürdürülebilir Sistemler Merkezi (2013) tarafından hazırlanan raporda, dünya genelindeki sosyal kalkınma göstergelerinin mevcut durumu ele alınmış ve Milenyum Kalkınma Hedefleri'ne (MDG) doğru ilerlemenin ölçümünde kullanılan çok sayıda gösterge sosyal kalkınma kapsamında değerlendirilmiştir. Bu göstergeler şu başlıklar altında toplanmaktadır:

1. Nüfus göstergeleri: Nüfus büyüklüğü ve artışı, HIV/AIDS, çocuk ölüm oranları, anne ölüm oranları, ergen doğurganlık oranı ve doğumda beklenen yaşam süresi gibi insan nüfusunu doğrudan etkileyen unsurlar,
2. Yaşam standartları: Küresel yoksulluk sınırının altında yaşayan kişi sayısı, gelir dağılımının adaleti ve evsiz nüfus oranı gibi göstergeler,
3. Gıda tüketimi: Gıda, içecek ve tütün ürünlerine harcanan ortalama gelir oranı. Bu oran, yüksek gelirli ülkelerde %17 iken, düşük gelirli ülkelerde %53 olarak gözlemlenmektedir. Örneğin, Amerika'da bireyler gelirlerinin %10'undan azını gıdaya ayırırken, Nijerya'da bu oran %73 seviyesindedir,

[176] Fazeli, Mohammad, Sajjad Fattahi, ve Seyyedeh Nasrin Zanjan Rafiei. *"Sosyal Kalkınma, Göstergeler ve İran'ın Dünya Sıralaması."* Sosyal-Kültürel Kalkınma Çalışmaları Dergisi (Mevsimlik) 2, no. 1 (2013): 149–171.

4. Su ve kanalizasyon: İçme suyuna erişimi ve uygun kanalizasyon sistemine sahip nüfusun sayısı, kentsel ve kırsal alanlar ayrımıyla,
5. Hastalıklar ve sağlık hizmetleri: HIV/AIDS ve benzeri büyük hastalıklara yakalanan veya bu hastalıklardan ölen kişilerin oranları ve hastalıkların yaygınlık düzeyi,
6. Eğitim ve istihdam: Ülkedeki okuryazarlık oranı, okul kayıt oranları ve mesleklere uygulanan asgari ücretler,
7. Çevresel göstergeler: Çevre kirliliği düzeyi ve sera gazı emisyonları[177].

Buna ek olarak, Dünya Bankası'nın 2016 yılı sosyal kalkınma raporunda, sosyal kalkınma altı ana boyutta sınıflandırılmıştır:

a) Demografik göstergeler: Gebelikten korunma oranları, doğum oranları, bebek ölüm oranları,
b) Sağlık göstergeleri: Resmi doğum oranları ve yetersiz beslenme oranları,
c) Resmi altyapı göstergeleri: Kalıcı konut sahipliği, içme suyuna erişim, elektrik erişimi ve sağlık hizmetlerinden faydalanma oranları,
d) Eğitimsel ilerleme göstergeleri: Okuryazarlık oranı, öğrenci-öğretmen oranı ve okula devam oranları,
e) Ekonomik yoksunluk göstergeleri: İşsizlik oranı ve gelir dağılım eşitsizliğini gösteren Gini katsayısı,
f) Sosyal yoksunluk göstergeleri: Planlı kast ve kabile nüfuslarının okuryazarlık oranları ile genel nüfusun ortalaması arasındaki farklar, Müslüman nüfusun kişi başına düşen aylık tüketim harcaması ile genel nüfus arasındaki oran, kadınların okuryazarlık oranı ve işsizlik oranlarının genel nüfusla karşılaştırılması ve çocukların cinsiyet oranı.

Saygın Legatum Enstitüsü, her yıl kendi topladığı verileri Gallup Küresel Anketi, Dünya Değerler Araştırması ve diğer güvenilir uluslararası veri kaynaklarıyla birleştirerek, ülkelerin performansını yansıtan kapsamlı bir sıralama sunmakta ve bunu Legatum Refah Endeksi adı altında yayımlamaktadır. Bu endeks, ekonomi, girişimcilik ve fırsat,

[177] Fazeli, Mohammad, Sajjad Fattahi, ve Seyyedeh Nasrin Zanjan Rafiei. *"Sosyal Kalkınma, Göstergeler ve İran'ın Dünya Sıralaması."* Sosyal-Kültürel Kalkınma Çalışmaları Dergisi (Mevsimlik) 2, no. 1 (2013): 149–171.

yönetişim, eğitim, sağlık, güvenlik ve emniyet, bireysel özgürlük ile sosyal sermaye olmak üzere 8 alt endeksten oluşmakta ve toplamda 89 farklı değişkeni ölçmektedir. Legatum Enstitüsü tarafından yayınlanan bu endeks, ulusların başarısını gelir ve refah temelli tek küresel ölçüm aracı olarak kabul edilmektedir. Ayrıca, sosyal kalkınmanın farklı tanımlarında yer alan hemen tüm değişkenleri kapsayarak, dünya genelinde 142 ülkeyi içine alan geniş bir karşılaştırma imkânı sağlamaktadır. Sosyal kalkınma alanında uzmanlaşmış bir diğer önemli kurum ise Uluslararası Sosyal Araştırmalar Enstitüsüdür. Bu enstitü, her beş yılda bir Sosyal Kalkınma Göstergeleri başlıklı bir rapor yayımlamakta ve verilerini kamuya açık hale getirmektedir. Söz konusu raporlarda sosyal kalkınma, aşağıdaki altı gösterge kapsamında ölçülmektedir: 1) Sivil faaliyetler, 2) Kulüpler ve derneklerin varlığı, 3)Grup içi uyum, 4) Kişiler arası güven ve güvenlik, 5) Cinsiyet eşitliği ve Azınlıkların entegrasyonu[178].

2.2.4. Göç Kavramı

Göç, eski çağlardan beri çeşitli kabileler ve topluluklar arasında yaygın bir olgu olmuş ve her zaman toplumların güvenlik, sosyal ve ekonomik ilişkilerinde önemli ve temel dönüşümlerin kaynağı olarak kabul edilmiştir. Sözlük anlamıyla göç, ana vatanı terk ederek geçici veya kalıcı biçimde başka bir yerde ikamet etmek olarak tanımlanır[179],[180]. Todaro'ya göre göç, bireylerin veya grupların olağan ikamet yerlerini uzun süreli ya da kalıcı olarak değiştirmesi anlamına gelir ve bu eylemi gerçekleştiren kişi göçmen olarak adlandırılır. Yeni sömürgecilik öncesi dönemde, coğrafi sınırların belirsizliği nedeniyle nüfus hareketleri yaygın olup genellikle toprakları ve uygun coğrafi alanları fethetmek amacıyla gerçekleşmekteydi. Günümüzde ise siyasi ve sosyal engellerin ortaya çıkmasıyla bu tür göçler neredeyse imkânsız hale gelmiş, devletler sınırlarını sıkı biçimde kontrol etmekte ve bireylerin ülkeye giriş-çıkışlarını denetlemektedir[181].

---

[178] Fazeli, Mohammad, Sajjad Fattahi, ve Seyyedeh Nasrin Zanjan Rafiei. *"Sosyal Kalkınma, Göstergeler ve İran'ın Dünya Sıralaması."* Sosyal-Kültürel Kalkınma Çalışmaları Dergisi (Mevsimlik) 2, no. 1 (2013): 149–171.
[179] Taghavi, Nematollah. *"Demografi Temelleri"*. Niya Yayınları, 1992.
[180] Sheikhi, Mohammadtaghi. *"Demografi Temelleri"*. Tahran: Sefid Yayınları, 1993.
[181] Todaro, Michael. *"Gelişmekte Olan Ülkelerde İç Göç"*. Çeviri: Sarmedi, Mustafa ve Pervin Reisi Ferd. Tahran: Çalışma ve Sosyal İşler Enstitüsü, 1988.

Everett Lee, göçü, hareket mesafesi, göçün isteğe bağlı ya da zorunlu oluşu ile iç veya dış göç ayrımı gözetmeksizin, kalıcı ya da yarı kalıcı ikamet değişikliği olarak tanımlamıştır. Uluslararası göçü iç göçten ayıran bir diğer tanım ise, bir yıl veya daha uzun süreyle siyasi sınırları aşarak ikamet yerinin değiştirilmesidir[182]. Nispeten yeni bir olgu olan uluslararası göç, 20. yüzyılın başlarında ülkeler arası seyahat akışlarını düzenlemek amacıyla pasaport ve vize sistemlerinin icadıyla yaygınlık kazanmıştır[183]. Bu gelişmeyle birlikte farklı ülkelerdeki göçmen istatistikleri de önem kazanmıştır. Birleşmiş Milletler ise 1988 yılında, bir kişinin ikamet süresi bir yılı aştığında, unvanının uluslararası ziyaretçiden uluslararası göçmene dönüştüğünü belirtmiştir[184],[185].

Günümüzde uluslararası göçler, ulus devletlerin ekonomik ve sosyal yapılarının ayrılmaz bir bileşeni haline gelmiş, bu süreçlerin hem olumlu hem de olumsuz sonuçları, çok sayıda ülkenin sosyoekonomik dinamiklerini derinden etkilemektedir. Uluslararası göç olgusu, gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde farklı karakteristikler sergilemekte ve bu farklılıklar göçün ülkelere etkilerinde heterojenlik yaratmaktadır. Bu bağlamda, uluslararası göçün bazı ülkelerde kalkınma ve ilerlemeye katkı sağlarken, diğer ülkelerde tersine sonuçlar doğurmasının altında yatan dinamikler akademik tartışmaların odak noktası olmuştur. Taylor (2006), gelişmekte olan ülkelerde göçün, beyin göçü yoluyla insan sermayesinin önemli bir kısmının kaybına yol açtığını, buna karşılık, daha düşük beceri ve eğitim seviyesine sahip göçmenlerin girişinin ise toplumun düşük gelirli kesimlerine ekonomik katkı sağladığını belirtmektedir. Gelişmiş ülkeler ise, insan ve maddi sermayeye sahip göçmenleri kabul etmek amacıyla kapsamlı eleme mekanizmaları uygulamakta, örneğin, yeşil kart sahipleri, uzmanlar ve kanaat önderleri bu süreçte öncelikli olarak tercih edilmektedir. Bu durum, az gelişmiş

[182] Vahidi, Paridokht. *"Uluslararası Göç ve Sonuçları".* Planlama ve Bütçe Kurumu, 1985.
[183] Widgren, Younes, ve Philip Martin. *"Uluslararası Göç ve Karşılaşılan Zorluklar"*. Çeviri: Ebülkasım Nazemi Erdekanî ve Muhammed Ameli Hurrasganî. Tahran: Ticari Yayıncılık ve Baskı Şirketi, 2007.
[184] Kritz, M. M. *"International Migration."* In The Blackwell Encyclopedia of Sociology, edited by G. Ritzer, vol. 5. Oxford: Blackwell Publishing, 2007.
[185] Vosoughi, Mansour, ve Majid Hojjati. *"Uluslararası Göçmenler: Memleket Gelişiminde Katılımcılar (Lar Şehri Örneği)."* İran Sosyal Kalkınma Çalışmaları Dergisi, Dördüncü Yıl, İkinci Sayı (2012): 23–39.

ülkelerin ise genellikle hem maddi hem de beşeri sermaye açısından sınırlı niteliklere sahip uluslararası göçmenleri kabul etmesiyle çelişmektedir[186].

Uluslararası göçmenlerin sınıflandırılması, göçmenlerin niyetleri ve giriş şekillerine göre yapılmakta olup, turistler, iş insanları, öğrenciler, geçici işçiler, siyasi sığınmacılar, siyasi mülteciler, daimi ikamet edenler ve belgesiz göçmenler gibi farklı kategoriler bulunmaktadır[187]. Aşağıdaki tabloda, göç olgusunun hukuki açıdan farklı türleri şematik olarak sunulmuştur[188].

Şekil 3 : Göç Türleri (Hukuki Statüye Göre)

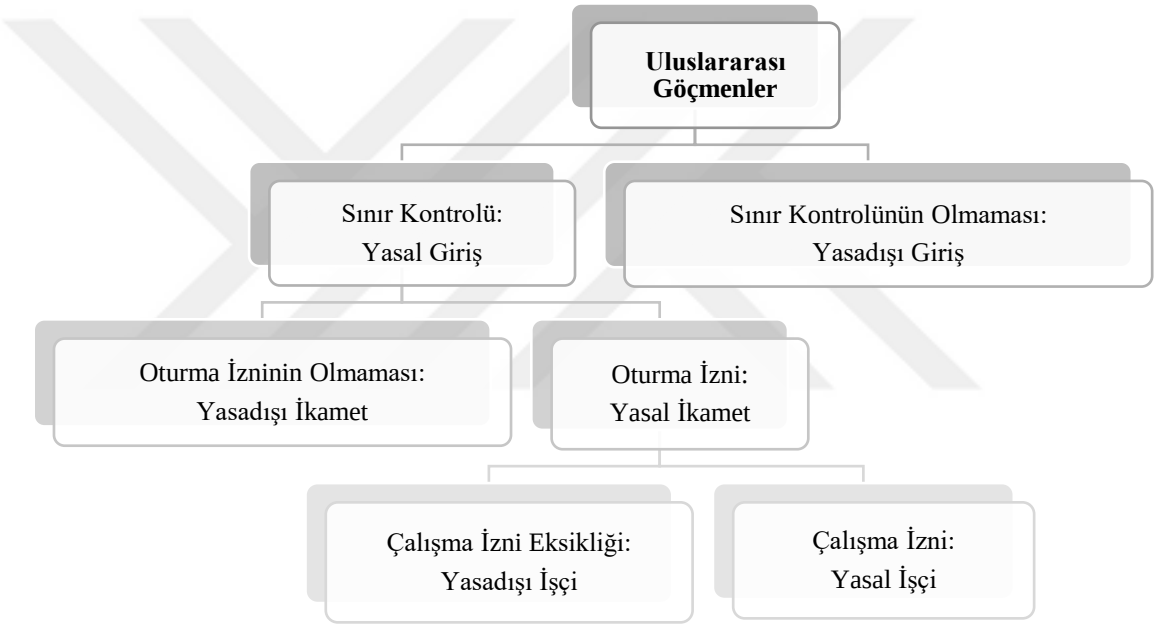

İnsanlar genellikle yoksulluk, gıda kıtlığı, doğal afetler, savaş, işsizlik ve güvenlik eksikliği gibi olumsuz itici faktörlerden kaçınmak amacıyla göç etmektedirler. Bunun yanı sıra, daha iyi sağlık hizmetleri, eğitim olanakları, yüksek gelir düzeyi ve daha elverişli konut koşulları gibi çekici unsurlar da bireylerin göç kararlarını şekillendirmektedir. Göçmenler, yaşam kalitesini artırmak, eğitim fırsatlarından yararlanmak, zulümden kurtulmak veya aile ve sosyal çevrelerine yakın olmak gibi

[186] Taylor, J. Edward. *"International Migration and Economic Development"*. International Symposium on International Migration and Development. United Nations Secretariat, Turin, Italy, June 28-30, 2006.
[187] Delamare-Le Deist, Françoise, and Jonathan Winterton. *"What Is Competence?"* Human Resource Development International, 8, no. 1 (2005): 27–46.
[188] Aslani, Seyyed Mojtaba. *"İç Göçler ve Ulusal Güvenlik"*. Tahran: Milli Savunma Üniversitesi, 2009.

çeşitli motivasyonlarla yer değiştirmektedirler. Öte yandan göç, kıtlık, yoksunluk, zulüm, savaş ve doğal afetlere karşı bireylerin verdiği doğal bir tepki olarak da değerlendirilmektedir[189]. Geleneksel göç teorileri, göçü şekillendiren etmenleri "itici" ve "çekici" faktörler olarak iki ana kategoride ele almaktadır. Itici faktörler, bireyleri menşe ülkelerinden göç etmeye yönelten nedenlerdir. Özellikle ekonomik temelli göçlerde (işgücü göçü) ücret farklılıkları belirleyici rol oynamaktadır. Gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerdeki düşük gelirli bireyler, gelişmiş ülkelerdeki daha yüksek yaşam standartları nedeniyle göç eğilimindedirler. Bu bağlamda, yoksulluk bir itici faktör iken, hedef ülkelerdeki istihdam olanakları çekici bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, doğal afetler gibi olumsuz olaylar, yoksulluktan kaynaklanan göç akışlarını artırabilmektedir. Bu tür göçlerin bir kısmı ise hedef ülkede yasadışı statüyle gerçekleşebilmektedir[190]. Bunun yanı sıra, göç olgusu zaman zaman sözleşmeli istihdam bağlamında da gerçekleşmektedir. Çok uluslu şirketlerin, uluslararası kuruluşların, sivil toplum örgütlerinin ve diplomatik temsilciliklerin personeli, uluslararası düzeyde çalışma fırsatı bulmaktadır. Bu kişiler, genellikle "gurbetçi" olarak nitelendirilmekte olup, çalışma koşulları ev sahibi ülkedeki yerel işgücüyle eşdeğer veya daha avantajlı düzeyde olmaktadır. Eğitim ise birçok göçmen için birincil çekim unsuru olmaktan ziyade, diğer faktörlerle birlikte değerlendirilmektedir. Ayrıca, gelişmiş ülkelerden daha düşük yaşam maliyetine ve daha elverişli iklim koşullarına sahip ülkelere emeklilik amacıyla göç eden bireyler, günümüzde yeni bir uluslararası göç türü olarak ortaya çıkmaktadır. Bazı göçmenler ise kültürel veya sağlıkla ilgili nedenlerle yer değiştirmekte, genç bireyler ise ifade özgürlüğü ve sosyal taleplerini karşılamak amacıyla, gelişmiş ülkelerden farklı kültürel ortamlara yönelmektedirler[191]. Aşağıdaki tabloda, göç türlerinin sınıflandırılması görselleştirilmiştir[192].

---

[189] Currie, Samantha. *"De-skilled and Devalued: The Labour Market Experience of Polish Migrants in the UK Following EU Enlargement."* International Journal of Comparative Labour Law and Industrial Relations 23, no. 1 (2007): 83–116.

[190] Lucio, Miguel Martínez, Robert Perrett, Jo McBride, and Steve Craig. *"Migrant Workers in the Labour Market"*. 2007.

[191] Currie, Samantha. *"De-skilled and Devalued: The Labour Market Experience of Polish Migrants in the UK Following EU Enlargement."* International Journal of Comparative Labour Law and Industrial Relations 23, no. 1 (2007): 83–116.

[192] Zarghani, Seyyed Hadi, ve Seyyedeh Zahra Mousavi. *"Uluslararası Göçler ve Ulusal Güvenlik."* Stratejik Çalışmalar Dergisi (Mevsimlik), On Altıncı Yıl, Sayı 59 (2012): 7–26.

Tablo 2 : Göç Türlerinin Sınıflandırılması

Sınıflandırma Ölçütü	Göç Türü	Tanım
Biçimsel	Bireysel Göç	Bireyin ya tek başına ya da hane üyeleriyle birlikte gerçekleştirdiği göç hareketidir (Zanjani, 2001: 15)
	Toplu Göç	Geniş insan kitlelerinin birlikte hareket ettiği ve genellikle kriz temelli kitlesel göçlerdir.
İrade Temelli	Zorunlu Göç	Hayat ve geçim tehditleri, savaş, doğal afetler, nükleer tehlike gibi nedenlerle yapılan, bireyin özgür iradesine dayanmayan göçlerdir.
	Gönüllü Göç	Bireyin kendi kararıyla ve isteğiyle gerçekleştirdiği göç sürecidir .
Zamana Dayalı	Kesin Göç	Geri dönmeyi düşünmeyen veya geri dönme imkânı bulunmayan bireylerin göçüdür.
	Geri Dönüş Göçü	Belli bir süre sonra bireyin eski yaşadığı ülkeye geri dönmeyi hedeflediği göç türüdür.
Hukuki Açıdan	Yasal Göç	Ev sahibi ülkenin onayıyla girilen ve yerleşilen göç biçimidir.
	Yasadışı Göç	Bireyin geçerli giriş veya oturum izni olmadan bir ülkeye yerleşmesidir (Andreas & Thomas, 1998: 27).
Mekânsal	İç Göç	Ülke içi kalıcı ya da yarı kalıcı yer değişikliklerini ifade eder (kırsal-kentsel, küçük-kent vb.).
	Dış Göç	Bir ülke sınırlarının dışına yapılan göçlerdir (Aslani, 2008: 60).

Kaynak[193]

[193] Zarghani, Seyyed Hadi, ve Seyyedeh Zahra Mousavi. *"Uluslararası Göçler ve Ulusal Güvenlik."* Stratejik Çalışmalar Dergisi (Mevsimlik), On Altıncı Yıl, Sayı 59 (2012): 7–26.

Göç alanındaki düşünürler ve araştırmacıların görüşleri genel olarak üç ana kuramsal çerçeve altında ele alınmaktadır: Klasik Teoriler, Çatışma Teoriler ve Sistem Teorileri.

A) Klasik Teoriler: Klasik teoriler yaklaşımında göç, iş ve yaşam koşullarını iyileştirme amacıyla rasyonel ve amaçlı bir arayış süreci olarak kabul edilmektedir[194]. Bu yaklaşımın öncü ismi olan Ernst Georg Ravenstein, çekme-itme (push-pull) teorisini geliştirerek göçmenleri daha iyi bir yaşam arayışı içinde rasyonel karar veren aktörler olarak tanımlamıştır. Ravenstein, göç mekanizmasını genel ilkelere dayandıran ilk kuramcı olarak kabul edilmektedir. 1885 yılında yayımladığı "Göç Yasaları" adlı makalesinde, 19. yüzyıl sonlarında İngiltere ve Galler'de gerçekleşen iç göç hareketlerini incelemiş ve bu alandaki modern çalışmalara temel oluşturmuştur[195]. Ravenstein, 1871 ve 1881 nüfus sayımlarından elde ettiği verilerle gerçekleştirdiği araştırmalarda çekme ve itme yasalarını şu şekilde ifade etmiştir: Göçmenler, daha az ekonomik ve sosyal fırsat sunan yoksul bölgelerden, daha fazla imkân barındıran bölgelere doğru hareket etmektedir. Ayrıca, göç süreci aşamalı olarak işler, küçük yerleşim yerlerinden büyük kentlere doğru bir kademelenme görülür. Büyük şehirlere göç edenler, kendi yerlerini daha küçük yerleşimlerden gelen göçmenlere bırakırlar[196].

Ravenstein'in çekme-itme yasaları dört temel varsayımda özetlenebiliriz:

1. Göç ve Mesafe İlişkisi: İki bölge arasındaki göç oranı, aralarındaki mesafenin uzunluğu ile ters orantılıdır. Yani, kaynak ve hedef arasındaki mesafe azaldıkça göç oranı artar. Araştırmalar, göçmenlerin çoğunlukla kısa mesafeli yer değiştirmeler yaptığını ortaya koymaktadır. Mesafe arttıkça, göçmenlerin büyük şehirler ve ekonomik merkezlere yönelme eğilimleri artmaktadır[197].

---

[194] Aslani, Seyyed Mojtaba. *"Son Üç On Yılda İran İslam Cumhuriyeti'nde Göç Süreci ve Ulusal Güvenlik Üzerindeki Etkisi (Tahran'a İç Göç Üzerine Vurgu ile)."* Nüfus Dergisi (Mevsimlik), Sayı 55 (2014): 45–82.

[195] Skeldon, Ronald. *"Migration and Development over Twenty Years of Research: Progress and Prospects"*. In Migration in a Globalised World: New Research Issues and Prospects, edited by C. Audebert and M. Dorai, 2010.

[196] Mahdavi, Masoud, Mojtaba Ghadiri Masoum, ve Behrouz Mohammadi Yeganeh. *"Zencan Eyaletinde Kırsal Göçlerin İstikrarsızlığında Doğal Coğrafyanın Rolü."* Coğrafi Araştırmalar Dergisi (Mevsimlik) 36, no. 49 (2004).

[197] Lucas, David, ve Paul Mir. *"Nüfus Çalışmalarına Giriş".* Çeviri: Hüseyin Mahmudian. Tahran: Tahran Üniversitesi Yayın Kurumu, 2005.

2. Aşamalı Göç Modeli: Göç hareketleri, yoksul ve kırsal alanlardan başlayarak önce küçük şehirlere, ardından daha büyük kentlere ve sanayi-hizmet merkezlerine doğru aşamalı bir biçimde gerçekleşir. İnsanlar, küçük şehirleri geçiş noktası olarak kullanıp, nüfusun daha az yoğun olduğu bölgelerden, ekonomik açıdan daha aktif bölgelere hareket etmektedirler[198].
3. İtici ve Çekici Faktörler: Nüfusun dağılımı ve yoğunluğu, göçü tetikleyen itici (push) ve çekici (pull) faktörlerin etkileşimine bağlıdır. Olumsuz sosyal, ekonomik, politik ve çevresel koşullar bireyleri yerlerinden ederken, olumlu koşullar diğer bölgelerde nüfusun yoğunlaşmasına neden olur. Ravenstein'e göre, bu süreçte çekici faktörler itici faktörlerden daha belirleyicidir. Göçün temel nedeni, hoşnutsuzluktan kaçmak değil, daha iyi bir yaşam arzusudur.
4. Ekonomik Motivasyonların Önceliği: Ravenstein, göçü etkileyen çeşitli faktörlerin (sert yasalar, ağır vergiler, olumsuz iklim, sosyal koşullar vb.) önemini vurgulasa da, ekonomik nedenlerin göç hareketlerinin oluşumu, gelişimi ve sürekliliğinde en baskın faktör olduğunu savunmaktadır[199],[200].

B) Çatışma Teorileri: Klasik teorilerin aksine, çatışma teorisyenleri göçü yalnızca rasyonel ve planlı bir süreç olarak görmezler, aksine, göçün birçok durumda plansız, ani ve birden fazla koşulun tetiklediği tepki niteliğinde olduğunu savunurlar. Bu yaklaşım, göçü bireysel karar ve motivasyonların ötesinde, aile, grup ve sosyal ilişkiler bağlamında analiz eder. Göç kararı genellikle tesadüfi ve rastlantısal etkilerin bir araya gelmesiyle şekillenir. Marx, Wallerstein ve diğer çatışma teorisyenleri, göçü daha çok ikamet ve mesleki kısıtlamalara karşı pasif bir tepki olarak değerlendirirler. Bu perspektife göre, göçmenleri hareket etmeye zorlayan temel etkenler, göç edilen bölgedeki baskın itici güçlerdir[201].

C) Sistem Teorisi: Uluslararası göç sorununa bütüncül bir yaklaşım sunmayı amaçlayan sistem teorisi, Kertiz ve meslektaşları tarafından geliştirilen ve farklı

[198] Zare, Bijan. *"Savaş Sosyolojisi: Göçmenlerin Varış Noktasında Sosyolojik Analizi".* Tahran: Cihad-e Daneshgahi, 2012.
[199] Zanjani, Habibollah. *"Demografik Analiz".* Tahran: SAMT Yayınları, 2002.
[200] Lahsaei Zadeh, Abdolali. *"Göç Kuramları".* Şiraz: Navid Yayınları, 1989.
[201] Aslani, Seyyed Mojtaba. *"Son Üç On Yılda İran İslam Cumhuriyeti'nde Göç Süreci ve Ulusal Güvenlik Üzerindeki Etkisi (Tahran'a İç Göç Üzerine Vurgu ile)."* Nüfus Dergisi (Mevsimlik), Sayı 55 (2014): 45–82.

görüşleri sentezleyen bir çerçevedir. Bu teoriye göre, kaynak ve hedef bölgeler arasında gerçekleşen uluslararası göçler, birbirine bağlı birçok faktörle iç içe geçmiş halkalar şeklinde bir sistem oluşturur. Göç dinamik ve sürekli gelişen bir akış olup, bu sistem içerisindeki farklı bileşenlerin etkileşimiyle şekillenir. Tarihsel, kültürel, politik ve ekonomik ilişkiler, göçü bağımsız ve izole faktörler olarak değil, ayrılmaz bir bütünün parçaları olarak etkiler. Bu bütünlük, göç alışverişlerinin gerçekleşmesi ve devam etmesi için gerekli zemini sağlar[202].

Devamında, göç olgusu çerçevesinde geliştirilen en önemli ve en yaygın teorilerden bazıları ele alınacaktır.

Arthur Lewis'in (1954) ortaya koyduğu ve daha sonra Fei ile Ranis tarafından geliştirilerek derinleştirilen **İkili Ekonomi Teorisi**, göçü ekonomik kalkınma süreçlerinin temel dinamiklerinden biri olarak ele almaktadır. Bu kurama göre, ekonomi iki farklı sektörden oluşmaktadır: modern kapitalist sektör ve geleneksel geçimlik (subsistence) sektör. Modern sektör, sermaye birikimi, teknoloji kullanımı ve işgücünün yüksek verimliliği temelinde üretim yaparken, geleneksel sektör sermaye ve teknoloji eksikliği nedeniyle düşük verimlilik seviyesine sahiptir ve burada "gizli işsizlik" olarak adlandırılan, tam istihdamın ötesinde işgücü fazlası bulunmaktadır[203]. Modern sektörün büyüyebilmesi ve üretim kapasitesini artırabilmesi için işgücüne olan talebi karşılamak amacıyla, geleneksel sektördeki düşük verimli işgücü fazlası bu sektörden modern sektöre doğru transfer edilmektedir. Bu transfer süreci, modern sektörde artı değer yaratılmasını ve kapitalist sektörün genişlemesini mümkün kılmaktadır. Dolayısıyla, göç, ekonomik kalkınmanın itici bir unsuru olarak ortaya çıkar ve bu süreç devam ettikçe, gayri safi milli hasıla içinde tasarruf oranları artar. Ayrıca, geleneksel sektörde gizli işsizliğin azalması, üretim maliyetlerinin düşmesine ve geleneksel sektörün verimliliğinin artmasına katkı sağlar. Böylelikle, modern ve geleneksel sektörler

[202] Zanjani, Habibollah. *"Göç"*. Birinci Baskı. Tahran: SAMT Yayınları, 2001.
[203] Lewis, W. Arthur. *"Economic Development with Unlimited Supplies of Labour."* The Manchester School 22, no. 2 (1954): 139-191.

arasındaki gelişmişlik farkı giderek azalır ve ekonomik yapıda dengeli bir kalkınma süreci mümkün hale gelir[204].

Çekme ve İtme Teorisi, göç olgusunu açıklamada temel bir yaklaşım olup, başlangıçta Ravenstein'ın (1885) göç yasalarına dayanmakta, 1930'lu yılların başında ise Herbel'in çalışmalarıyla daha da şekillenmiştir. Bu teori, göçü iki temel faktör çerçevesinde ele alır: (a) İtici güçler, yani bireyin mevcut yaşadığı yerden ayrılmasına neden olan faktörler, (b) Çekici güçler ise bireyi başka bir yere yönlendiren, yeni yerin sunduğu olanaklardır[205]. Everett S. Lee (1966), çekme ve itme teorisini detaylandırarak göç kararının dört ana bileşenin etkileşimiyle şekillendiğini ileri sürmüştür: (1) kaynak bölgeye ilişkin faktörler, (2) hedef bölgeye ilişkin faktörler, (3) engelleyici unsurlar (örneğin, mekânsal mesafe, fiziksel engeller, göç yasaları) ve (4) bireysel özellikler. Bu kapsamda, her iki bölgede de bireyleri çekebilecek ya da itebilecek çok sayıda faktör bulunmaktadır[206]. Lee, kaynak bölgedeki eğitim, istihdam ve gelir olanaklarının artmasının çekici faktörler arasında yer aldığını belirtirken, hedef bölgedeki yüksek yaşam maliyetleri, aileden ve sosyal çevreden uzaklaşma ile çevresel kirlilik gibi unsurların itici faktörler olduğunu ifade etmektedir[207],[208]. Bu bağlamda, sosyo-ekonomik kalkınma göstergeleri, göçmenlerin hareketliliğinde önemli belirleyiciler olarak kabul edilmektedir.

Zimp (1946), Stouffer (1960), Lowry (1966) ve Rogers, göç süreçlerini etkileyen müdahale faktörlerini incelemişlerdir. Stouffer (1960) ve Zimp'in (1946) teorik yaklaşımlarına göre, istihdam ve konut gibi çekici fırsatların varlığı ile göç arasında pozitif ve doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Diğer yandan, Lowry (1966) ve Rogers, göç hareketlerinin hem kaynak hem de hedef bölgelerdeki işsizlik oranları ile doğrudan korelasyon gösterdiğini ileri sürmektedirler. Keith Griffin (2005) ise işgücü göçünün

[204] Lewis, W. Arthur. *"Economic Development with Unlimited Supplies of Labour."* The Manchester School 22, no. 2 (1954): 139-191.
[205] Moboganj, Aklin. *"Kırsal-Kentsel Göç Kuramı Üzerine Sistem Yaklaşımı Göç Teorileri."* çev. Hamid Hızrnecat, der. Abdü'l-Ali Lehesâîzâde. Şiraz: Navid Yayınları, 1989.
[206] Lahsaei Zadeh, Abdolali. *"Göç Kuramları".* Şiraz: Navid Yayınları, 1989.
[207] Papeli Yazdi, Mohammadhossein, ve Mohammad Ebrahimi. *"Kırsal Kalkınma Kuramları".* Tahran: SAMT (Üniversite Ders Kitapları Yayın Kurumu), 2002.
[208] Rostam Alizadeh, Valiollah, ve Reza Nobakht. *"İran Sınır Bölgelerinden Göçte Eşitsizliklerin Rolü: Politika Yapımı Açısından Bir Perspektif."* İran Sosyal Sorunlar Araştırmaları Dergisi (Bilimsel), Sayı 5 (2022): 101–134.

temel nedenlerini düşük ücret seviyeleri ve serbest mesleklerdeki belirsizlik olarak tanımlamaktadır. Göç sürecinin, göç veren bölgelerde işgücü arzını azaltırken, göç alan bölgelerde artırdığına dikkat çekmektedir. Bu durum, göç veren bölgelerde reel ücretlerin yükselmesine ve gelir dağılımının iyileşmesine katkı sağlamaktadır. Griffin'e göre, göç yalnızca ekonomik farklılıkların bir sonucu olmakla kalmayıp, aynı zamanda göçü tetikleyen önemli bir motivasyon kaynağıdır. Bu bağlamda, göç, yaşam standartları arasındaki mevcut eşitsizliklerin azalmasında etkili bir mekanizma olarak değerlendirilmektedir[209],[210].

Bu teorinin önemli araştırmacılarından Bogue, göç motivasyonlarının üç temel boyutunu, hedef seçiminde etkili olan faktörleri ve göçü şekillendiren sosyo-ekonomik koşulları kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. Bogue'a göre, bu faktörler şu şekilde sınıflandırılabilir:

- Önemli göç motivasyonları: Eğitim, evlilik, istihdam ve gelir fırsatları, kişisel göçler, iş transferleri, düşük ücret seviyesi, doğal afetler, zorunlu yer değiştirmeler, yabancı nüfuz ve istilası, siyasi, etnik ve dini baskılar, zorunlu hareketlilik gibi nedenler.
- Hedef seçimini etkileyen faktörler: Akraba ve yakın arkadaşların varlığı ve onlarla birlikte yaşama arzusu, iş olanaklarının varlığı, çevrenin cazibesi, iş olanaklarına erişim kolaylıkları gibi etkenler.
- Göçü etkileyen sosyo-ekonomik koşullar: Büyük yatırımların ve ticari faaliyetlerin durgunluğu veya dalgalanmaları, ekonomik politikadaki taktiksel değişiklikler, sosyal refah düzenlemeleri, göç politikaları ve azınlıkların toplum tarafından farklı biçimlerde kabul edilme düzeyleri[211].

[209] Zimpf, George Kingsley. *"The P1/P2/D Hypothesis: On the Intercity Movement of Persons."* The American Sociological Review 11 (1946): 677-686.
[210] Griffen, Kate. *"Ekonomik Kalkınma Stratejileri".* Çeviri: Muhammed Hüseyin Haşemi. 3. Baskı. Tahran: Neşr-i Ney, 2005.
[211] Mazidi, Ahmad, ve Alireza Zare Shahabadi. *"Yezd Şehri'ndeki Kırsal Göçmenlerin Varlığı ve Durumu."* Coğrafya ve Bölgesel Kalkınma Dergisi, Sayı 7 (2006).

Bu bağlamda, Bogue'un çalışmaları göç sürecinin çok boyutlu yapısını anlamada önemli bir çerçeve sunmakta ve göç olgusunu sadece bireysel tercihlerin değil, aynı zamanda yapısal ve sosyal faktörlerin de belirlediğini ortaya koymaktadır.

Nispi Yoksunluk Teorisi yeni ekonomi yaklaşımı temelinde geliştirilmiştir. Bu teorinin öncüleri olan Stark (1984) ve Stark ile Bloom (1985), bireylerin veya hanehalklarının göç kararlarını yalnızca mutlak gelirlerini artırmak amacıyla vermediklerini, aynı zamanda kendilerini referans aldıkları sosyal gruplara göre göreceli olarak daha iyi konuma getirmek için de göç ettiklerini ileri sürmektedirler. Başka bir deyişle, hanehalkları sadece gelirlerini yükseltmekle kalmayıp, aynı zamanda toplumdaki diğer bireylerin gelirleriyle karşılaştırıldığında kendi gelirlerini artırmayı hedeflemektedirler. Bu yaklaşım çerçevesinde, eğer genel olarak tüm hanehalklarının gelir seviyesi düşük ise, göç motivasyonu azalmakta ancak bazı hanehalklarının gelir düzeyi yüksek olduğunda, nispi yoksunluk hissi artmakta ve dolayısıyla göç motivasyonu da yükselmektedir[212]. Stark ve destekçileri, göçün ancak göçle ilişkili nispi yoksunluğun, göçün olmadığı durumda hissedilen nispi yoksunluktan daha fazla olması durumunda gerçekleşeceğine işaret etmektedirler. Ayrıca, Stark ve Yitzhaki (1988), zengin bireylerin göç için motivasyonunun düşük olma ihtimalinin yüksek olduğunu, buna karşın yoksul bireylerin hem göç için güçlü bir motivasyona sahip olduklarını hem de ekonomik koşullarının zayıf olduğunu belirtmektedirler. Bu nedenle, yoksul bireylerin göç motivasyonu, zenginlere kıyasla daha belirgin olmaktadır. Bhandari (2004) ise, bireylerin veya ailelerin göç kararlarında sadece gelir artışını değil, aynı zamanda sosyal konumlarını referans gruplarıyla karşılaştırmalarının belirleyici olduğunu savunmaktadır[213].

2.2.5. Kalkınma ve Göç

Kalkınma, makro düzeyde çok boyutlu bir kavram ve göstergeler bütünüdür, bir toplumun veya bölgenin gelir düzeyi, sağlık, eğitim, yaşam standartları gibi çeşitli

[212] Massey, Douglas S. *"Social Structure, Household Strategies, and the Cumulative Causation of Migration."* Population Index 56 (1990): 3-26.
[213] Rostam Alizadeh, Valiollah, ve Reza Nobakht. *"İran Sınır Bölgelerinden Göçte Eşitsizliklerin Rolü: Politika Yapımı Açısından Bir Perspektif."* İran Sosyal Sorunlar Araştırmaları Dergisi (Bilimsel), Sayı 5 (2022): 101–134.

sosyal ve ekonomik nimetlerden ne derece faydalandığını ortaya koyar. Bununla birlikte, kalkınma ile göç arasındaki bölgesel ilişkilerin doğası, göç literatüründe farklı perspektiflerden ele alınan karmaşık bir konudur. Bireyler, daha iyi ve daha uygun ekonomik ile sosyal koşullar arayışı içinde, mevcut yaşam ortamlarının olumsuz ve elverişsiz koşullarından kaçmak amacıyla yaşadıkları yerleri terk ederek başka bölgelere göç etmektedirler. Bu bağlamda, günümüz dünyası sürekli bir hareketlilik içinde olup, göç neredeyse tüm ülkelerde önemli bir sosyal ve ekonomik olgu haline gelmiştir[214]. Ayrıca, göç hem göç veren hem de göç alan bölgeler üzerinde derin ve karmaşık etkiler ile sonuçlar doğurmaktadır[215].

De Haas gibi bazı göç teorisyenleri, göç teorilerinin çoğunluğunun, özellikle gelişmekte olan ülkeler üzerindeki etkiler bağlamında, göçün kalkınmaya etkileri konusunda kapsamlı ve sistematik bir anlayış sunamadığını, genellikle heterojen ve eklektik etkilerden bahsetmekle yetindiğini ileri sürmektedir[216]. Bu alanda bazı kuramcılar, göçü kalkınma için olumlu ve destekleyici bir unsur olarak değerlendirmekte, işlevselci, kalkınmacı, neoklasik ve modernleşme yaklaşımlarının savunucuları göçü ekonomik ve sosyal kalkınmanın bir aracı olarak görmektedirler. Buna karşılık, neomarksist yaklaşımlar, bağımlılık teorisi ve dünya sistemleri kuramı gibi farklı ekolü ve teorisyenler göçü olumsuz bir olgu olarak yorumlamakta, göçün toplumdaki birçok yapısal sorunun temelinde yer aldığını ileri sürmektedirler. Bu bölümde, göç ve kalkınma ilişkisine dair bu farklı bakış açıları ve tartışmalar sistematik biçimde ele alınacaktır.

- Göçe Olumlu Bakış Açıları: 1950'ler ve 1960'lı yıllar, yoksul ülkelerin geniş sermaye transferleri ve sanayileşme politikaları yoluyla hızlı ekonomik kalkınma ve modernleşme süreçlerine ulaşabilecekleri yönündeki genel kabulün hâkim olduğu bir dönemdir. Bu dönemde, gelişmekte olan ülkelerden gelişmiş

[214] Heilmann, Conrad. *"Remittances and the Migration–Development Nexus—Challenges for the Sustainable Governance of Migration."* Ecological Economics 59, no. 2 (2006): 231-236. www.elsevier.com/locate/ecolecon.
[215] Rostam Alizadeh, Valiollah, ve Reza Nobakht. *"İran Sınır Bölgelerinden Göçte Eşitsizliklerin Rolü: Politika Yapımı Açısından Bir Perspektif."* İran Sosyal Sorunlar Araştırmaları Dergisi (Bilimsel), Sayı 5 (2022): 101–134.
[216] De Haas, Hein. *"Remittance, Migration and Social Development: A Conceptual Review of the Literature"*. United Nations Research Institute for Social Development, 2007.

ülkelere yönelik geniş kapsamlı işgücü göçleri hız kazanmıştır. Gelişmekte olan ülkelerin hükümetleri, göçmenlerin gönderdikleri dövizler ve transfer ettikleri sermayenin ulusal kalkınmayı destekleyebileceğini fark ettiklerinde, göçü ulusal kalkınmanın bir aracı olarak benimseyip aktif şekilde teşvik etmeye başlamışlardır[217]. Bu iyimser yaklaşım, büyük ölçüde neoklasik göç ekonomisi teorileri ve kalkınmacı-modernleşme paradigmasının etkisiyle şekillenmiş ve işlevselci paradigmanın temelini oluşturmuştur[218].

İşlevselci Kuram: Göçün işlevselci perspektiften ilk tutarlı incelemeleri, 1930'lu yıllarda "Chicago Sosyoloji Ekolü" sosyologları tarafından gerçekleştirilmiştir[219]. Bu yaklaşımın teorisyenleri, toplumların örgütlenmesi ve işlevlerini yalnızca belirli bir gelişim evresinde analiz etmeyi benimsemekte ve tarihsel sürekliliğe vurgu yapmamaktadırlar. Bu nedenle, işlevselcilik sosyal değişimleri göz ardı ediyormuş gibi algılansa da[220], aslında toplumsal değişimleri sistemin denge ve uyum arayışı bağlamında değerlendirmektedir. Göç, bu çerçevede, farklı bölgeler arasındaki ekonomik ve sosyal dengesizliklerden kaynaklanan ve sosyal sistemi yeniden dengelemeye yönelik bir değişim biçimi olarak görülmektedir[221]. İşlevselci yaklaşımın savunucularına göre, sosyal sistemin devamlılığı ve işleyişi için sistemde birlik ve denge esastır, dolayısıyla göç, sosyal sistemin hayatta kalması ve istikrarı yönünde bir dengeleyici mekanizma olarak kabul edilmektedir[222].

Bu perspektifte, göçün nedenleri analiz edildikten sonra, göçün kaynak bölge, hedef bölge ve göçmenin sosyo-ekonomik durumu üzerindeki etkileri incelenir. İşlevselciler, hedef toplumun yapısının göçmeni önce içine çektiğini, ardından onu sosyal ve kültürel açıdan hedef topluma benzeterek entegrasyonunu sağladığını ileri sürerler. Göçmen,

---

[217] De Haas, Hein. *"Remittance, Migration and Social Development: A Conceptual Review of the Literature"*. United Nations Research Institute for Social Development, 2007.
[218] Vosoughi, Mansour, ve Majid Hojjati. *"Uluslararası Göçmenler: Memleket Gelişiminde Katılımcılar (Lar Şehri Örneği)."* İran Sosyal Kalkınma Çalışmaları Dergisi, Dördüncü Yıl, İkinci Sayı (2012): 23–39.
[219] Coser, Lewis A. *Büyük Sosyologların Hayatı ve Düşünceleri*. Çeviren Mohsen Salasi. Tahran: Elmi Yayınları, 1994.
[220] Roche, Guy. *"Talcott Parsons'un Sosyolojisi".* Çeviri: Abdülhüseyin Nik Gohar. Tahran: Tebyan Kültürel Yayın Kurumu, 2000.
[221] Iman, Mohammadtaghi. *"Üçüncü Dünya Ülkelerinde Göç: Kuramlar, Araştırmalar ve Bir Çerçeve Önerisi."* Şehit Bahonar Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dil ve Edebiyat Dergisi (Kerman), Sayı 1 (1990).
[222] Vosoughi, Mansour, ve Majid Hojjati. *"Uluslararası Göçmenler: Memleket Gelişiminde Katılımcılar (Lar Şehri Örneği)."* İran Sosyal Kalkınma Çalışmaları Dergisi, Dördüncü Yıl, İkinci Sayı (2012): 23–39.

benzeşme sürecinin sonunda hedef toplumla bir birliktelik yakalar. Sonuç olarak, hedef sistem göçmeni ve onun soyundan gelen bireyleri, kalıcı üyeleri gibi ekonomik ve sosyal özellikleriyle kabul eder. Genel olarak işlevselciler, göçü, toplumdaki yapısal dengesizliklerin yol açabileceği sosyal zararlara karşı güvenilir bir dengeleyici faktör olarak görmektedirler[223].

Gelişimci Kuram: Gelişim teorisyenleri, işlevselci yaklaşımdaki mevcut ilkelere dayanarak teorilerini açıklamakta ve bazı bölgelerin gelişim açısından diğer bölgelerin gerisinde kaldığına, buna karşın bu bölgelerde yaşayanlar için çeşitli fırsatlar yarattığına inanmaktadırlar. Buna göre, bir bölgede biriken insan gücü, kapasitesinin üzerinde fırsatlar sunan bölgelere doğru çekilmekte ve böylece kaybedilen denge topluma geri kazandırılmaktadır[224]. Gelişimciler, göçün olumlu etkilerine inanmakta, göçün yatırım fonlarının transferini kolaylaştıracağına, geleneksel toplumların liberal toplumlara dönüşümünü hızlandıracağına ve rasyonel, demokratik fikirlerin, eğitimin ve modern düşüncelerin yayılmasına yol açacağına inanmaya başlamışlardır[225].

Modernleşme Kuramı: Gelişim sosyolojisi çerçevesinde değerlendirme yapan modernleşme teorisyenleri, gelişmiş ülkelerin değerlerinin gelişmekte olan ülkelere nüfuz etmesinin, bu ülkelerin insanları arasında yeni arzular yarattığına inanırlar. Bu arzulara ulaşmak amacıyla nüfus hareketleri büyük şehirlere ya da diğer ülkelere doğru gerçekleşir. Bu düşünürler, göç biçimindeki nüfusun coğrafi hareketlerinin ülkelerin ekonomik gelişimi yönünde olduğunu savunurlar. Çünkü sosyal dönüşüm mekânsal hareketlilik yaratmakta ve bu da ekonomik büyümeye yol açmaktadır[226]. Batı değerleri ve tüketim biçimlerinin geri kalmış ülkelere nüfuz etmesi, toplumun dinamik kesimlerinde yeni idealler ve arzular doğurur. Bu sosyal değişiklikler toplumlarda mevcut dengeyi bozar. Büyük şehirler bu yeni değerleri sunmaya hazır oldukları için, insanlar bu hedeflere ve arzulara ulaşmak amacıyla bu bölgelere göç ederler. Bu

---

[223] Shaterian, Mohsen, ve Mahmoud Ganjipour. *"Afgan Göçmenlerin Kaşan Şehri Üzerindeki Sosyoekonomik Etkileri."* Kent Araştırmaları ve Planlama Dergisi, Birinci Yıl, Üçüncü Sayı (2010): 83–102.

[224] Iman, Mohammadtaghi. *"Üçüncü Dünya Ülkelerinde Göç: Kuramlar, Araştırmalar ve Bir Çerçeve Önerisi."* Şehit Bahonar Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dil ve Edebiyat Dergisi (Kerman), Sayı 1 (1990).

[225] De Haas, Hein. *"Remittance, Migration and Social Development: A Conceptual Review of the Literature"*. United Nations Research Institute for Social Development, 2007.

[226] Iman, Mohammadtaghi. *"Üçüncü Dünya Ülkelerinde Göç: Kuramlar, Araştırmalar ve Bir Çerçeve Önerisi."* Şehit Bahonar Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dil ve Edebiyat Dergisi (Kerman), Sayı 1 (1990).

yaklaşımda, bir ülkenin farklı bölgelerindeki gerçek ücret farklılıkları, ücretlerin tüm bölgelerde eşitlendiği yeni bir denge yaratan iki akım takip eder. Birincisi, düşük ücretli bölgelerden yüksek ücretli bölgelere vasıfsız veya az vasıflı işgücünün göçüdür. İkincisi ise, yüksek ücretli bölgelerden düşük ücretli bölgelere sermaye transferidir. Bu sermaye akımı esas olarak, vasıflı işgücünün göçüyle birlikte gerçekleşen emek yoğun sanayi sermayesini içerir. Modernleşme teorisyenleri, köylü göçmenin varış yerinde önceden inşa edilmiş ve işlenmiş bir sosyal yapıya dâhil olduğunu savunurlar. Bu yapı, kökene kıyasla boyut ve yoğunluk açısından daha büyük ve daha karmaşık bir iş bölümüne sahiptir. Varış yeri yapısı önce göçmeni içine çeker, ardından onu kendine benzetir. Bu aşamadan sonra göçmen ile sosyal çevre arasında karşılıklı bir ilişki, yani birlik oluşur. Bu süreçte birey ile çevre arasındaki gerilimler ortadan kalkar ve göçmen artık kendisinin çevreden, çevrenin de kendisinden olduğuna inanır[227].

Neoklasik İktisat Kuramı: Neoklasik göç teorisi, göçün kaynak ülke kalkınması üzerindeki olumlu etkilerini ele almaktadır. Bu teori, büyük ölçüde Ravenstein'in çalışmaları temel alınarak geliştirilmiştir. Ravenstein'in göçle ilgili son üç yasası, göçün ekonomik gelişim bağlamındaki rolünü açıklamaktadır:

1. Göç hacmindeki artış, ulaşım altyapısının gelişmesi ve ticari ile endüstriyel ilerlemeyle paralellik gösterir.
2. Göçün temel yönü, tarım bölgelerinden sanayi ve ticaret merkezlerine doğrudur.
3. Göçün ana nedeni ekonomik faktörlerdir, bu bağlamda ekonomik kalkınma göçü şekillendirir[228].

Neoklasik perspektif, bireylerin bütçe kısıtlamaları içinde refahlarını maksimum düzeye çıkarmaya yönelik rasyonel kararlar aldığını varsayar. Bu yaklaşımda, göçün temel motivasyonu, göçmen gönderen ve alan bölgeler arasındaki ücret farklılıklarıdır. Ayrıca, göçmenlerin ev sahibi toplumdaki daha yüksek gelir beklentileri ve umutları,

[227] Hosseini, Hatam. *"Demografik Değişim ve Özellikler".* Tahran: SAMT Yayınları, 2010.
[228] Vosoughi, Mansour, ve Majid Hojjati. *"Uluslararası Göçmenler: Memleket Gelişiminde Katılımcılar (Lar Şehri Örneği)."* İran Sosyal Kalkınma Çalışmaları Dergisi, Dördüncü Yıl, İkinci Sayı (2012): 23–39.

göç kararında belirleyici rol oynar[229],[230]. Bu bağlamda neoklasik teori, göç ve kalkınma ilişkisini ekonomik rasyonalite ve piyasa mekanizmaları çerçevesinde değerlendirmekte, göçün ekonomik gelişime olumlu katkısını vurgulamaktadır. Bu modellerde, ücretler arasındaki dengesizlik devam ettiği sürece göç olgusu meydana gelir. Teori, göç akışlarını, ekonomik literatürde bilinen "arz ve talep" ilkesi çerçevesinde açıklamaktadır. Cadwallader (1992) ve Jobs (2000) gibi araştırmacılar, bu teorik yaklaşım doğrultusunda insanların yer değiştirmesinin, yerler arasındaki ekonomik fırsatların yoğunluğunun bir sonucu olduğunu savunmaktadır. Buna göre bireyler, yaşam koşullarını ve sosyoekonomik refahlarını iyileştirecek bölgeleri tercih etmektedir. Todaro ise göçmenlerin ekonomik motivasyonlarının diğer motivasyonlardan daha güçlü olduğunu ve göç kararının temelinde sermaye ile işgücünün eşitsiz dağılımı ve buna bağlı olarak ücret farklılıklarının yattığını ileri sürmektedir. Göçün esasen bireyin ekonomik ve rasyonel hesaplamalarına dayandığını belirtmiştir[231],[232].

Todaro'nun (1969) "Üçüncü Dünya'da Ekonomik Kalkınma" adlı eserinde ortaya koyduğu göç modeli dört ana özellik taşımaktadır:

1. Göç, seçici bir akış olup motivasyonu rasyonel ekonomik değerlendirmeler, göreceli kar ve maliyetlere dayanmaktadır, ekonomik olduğu kadar psikolojik boyutları da vardır.
2. Göç kararı, kırsal ve kentsel alanlar arasındaki beklenen gelir farkına bağlıdır, gerçek gelir farkına değil.
3. Kentsel iş bulma olasılığı, kentsel işsizlik oranı ile ters orantılıdır.
4. Kentsel ve kırsal alanlar arasında beklenen gelir farkı çok büyükse, istihdam olanaklarının ötesinde aşırı göçün ortaya çıkması sadece mümkün değil, aynı zamanda mantıklı ve kaçınılmazdır. Bu nedenle yüksek kentsel işsizlik,

[229] Lewis, W. Arthur. *"Economic Development with Unlimited Supplies of Labour."* The Manchester School 22, no. 2 (1954): 139-191.
[230] Fei, John C. H., and Gustav Ranis. *"A Theory of Economic Development."* The American Review, 51 (1961): 533-565.
[231] Rostam Alizadeh, Valiollah, ve Reza Nobakht. *"İran Sınır Bölgelerinden Göçte Eşitsizliklerin Rolü: Politika Yapımı Açısından Bir Perspektif."* İran Sosyal Sorunlar Araştırmaları Dergisi (Bilimsel), Sayı 5 (2022): 101–134.
[232] McCatty, M. *"The Process of Rural-Urban Migration in Developing Countries"*. Bachelor's thesis, Carleton University, Ottawa, 2004.

gelişmekte olan ülkelerde kırsal ve kentsel ekonomik fırsatlar arasındaki ciddi dengesizliğin doğal bir sonucudur[233].

Neoklasik iktisatçılar, makro düzeyde işgücü arzının sermaye birikiminden fazla olduğu bölgelerde ücretlerin düşeceğini, buna karşılık, sermaye birikiminin işgücünden fazla olduğu bölgelerde ise ücretlerin artacağını ileri sürmektedirler. Bu durum, işgücünün düşük ücretli bölgelerden yüksek ücretli bölgelere doğru göç etmesini teşvik eder ve böylece işgücü ile ücretler arasında bir denge oluşmasına katkı sağlar[234]. Neoklasik teorilerin göç olgusuna dair diğer olumlu yaklaşımlardan temel farkı, mikro düzeydeki bireysel karar alma süreçlerine odaklanmalarıdır. Bu yaklaşıma göre, göçmenler ve aile bireyleri, mali çıkarlar doğrultusunda bir yerden başka bir yere göç etmeye karar verebilen, düşünme ve karar verme kapasitesine sahip rasyonel aktörler olarak değerlendirilir. Öte yandan, diğer ekonomik yaklaşımlar ise uluslararası göçleri makro ölçekte ele almakta ve bu hareketleri, bireyin iradesinden bağımsız yapısal güçlerin bir sonucu olarak değerlendirmektedir. Bu bağlamda, bireyin arzuları ve iradesi, sistemin belirleyiciliği karşısında ikincil planda kalmaktadır[235]. Ancak genel olarak, küresel ölçekte neoklasik yaklaşımın baskın olduğu bir dünyada, göçün ücret farklılıklarını eşitleyen bir faktör olarak işlevi tartışmalıdır. Yakın zamana kadar, göç ve kalkınma ilişkisine dair bu neoklasik bakış açısı, özellikle uluslararası finans kuruluşları arasında yaygın biçimde kabul görmekteydi. Nitekim, 2002 yılında Dünya Bankası tarafından yayımlanan "Küreselleşme, Büyüme ve Yoksulluk" başlıklı raporda, göç politikaları değerlendirilmiş ve göçün alıcı ülkeler açısından sağladığı ekonomik faydalar vurgulanmıştır[236].

Meksika, Kerala, Fas ve Senegal Nehri Vadisi gibi örneklerde göçmenlerin kalkınma sürecindeki katkıları dikkat çekicidir. Göçmenlerin gönüllü katkıları ve bazı kurumların destekleri sayesinde, bu bölgelerde yüzlerce kalkınma projesi hayata geçirilmiştir. Bu projeler arasında satın alma kooperatifleri, dispanserler, doğum klinikleri, kırsal

[233] Todaro, Michael P. *"A Model for Labour Migration and Urban Unemployment in Less Developed Countries."* American Economic Review 59, no. 1 (1969): 48-138.
[234] Zanjani, Habibollah. *"Göç"*. Birinci Baskı. Tahran: SAMT Yayınları, 2001.
[235] Zanjani, Habibollah. *"Göç"*. Birinci Baskı. Tahran: SAMT Yayınları, 2001.
[236] Vosoughi, Mansour, ve Majid Hojjati. *"Uluslararası Göçmenler: Memleket Gelişiminde Katılımcılar (Lar Şehri Örneği)."* İran Sosyal Kalkınma Çalışmaları Dergisi, Dördüncü Yıl, İkinci Sayı (2012): 23–39.

eczaneler, eğitim kurumları, köylere elektrik temini, sebze bahçeleri, arazi sulama sistemleri ile içme ve kullanma suyu altyapıları yer almaktadır. Gelişmekte olan ülkelere yönelik bu tür kalkınma faaliyetleri, genellikle göçle birlikte ortaya çıkan geleneksel ve yapısal ihtiyaçların bir sonucu olarak değerlendirilmektedir. Söz konusu faaliyetler, uluslararası düzeyde farklı kolektif ve kurumsal yapılar aracılığıyla desteklenmekte, bu durum, göçmenlerin ve anavatanlarında kalan aile üyelerinin karşılaştıkları temel ihtiyaç ve endişelerin giderilmesine katkı sunmaktadır. Nitekim bu tür kalkınma girişimlerinin kaynağında, anavatanlarında yaşayan aile bireyleri için daha iyi yaşam koşulları sağlamak amacıyla bireysel düzeyde çaba gösteren küçük ölçekli göçmen grupları yer almaktadır[237].

- Göç Konusunda Karamsar Yaklaşım: 1973 Petrol Krizi, küresel ölçekte bir ekonomik durgunluk, sanayi yapısının yeniden şekillendirilmesi ve işsizlik oranlarında ciddi artışın yaşandığı bir dönemin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Bu dönemde, uluslararası göç çağının sona erdiği yönünde görüşler dile getirilmiştir. Söz konusu gelişmeler, göç ve kalkınma ilişkisine dair yürütülen tartışmalarda yaşanan temel yön değişiklikleriyle aşağı yukarı aynı döneme denk gelmiştir. Özellikle 1960'ların sonlarından itibaren, göç veren bölgelerde göç ve kalkınma arasındaki ilişkiye dair olumlu yaklaşımlar ciddi biçimde sorgulanmaya başlanmıştır. Bu sorgulamanın arkasında iki temel dinamik yer almaktadır: İlki, sosyal bilimlerde yapısalcı yaklaşımların etkisini artırmasıyla ortaya çıkan paradigma değişimidir, ikincisi ise, göç ve kalkınma arasındaki pozitif ilişkiyi desteklemeyen ampirik çalışmaların sayısında gözlemlenen artıştır. Çeşitli akademik çalışmalar, göçün azgelişmişliği pekiştirdiği yönündeki hipotezi savunmaktadır[238]. Göçe dair karamsar yaklaşımı benimseyen birçok düşünür —özellikle neomarksistler, bağımlılık ekolü ve dünya sistemi teorisinin savunucuları— yapısalcı sosyal teori çerçevesinde pozisyon almaktadır. Bu teorik çerçevede, göç olgusunun, göç veren

[237] Gonin, Patrick. *"International Migration and Territorial (Re)construction: The Place and Role of Migrants as 'Frontier Runners' in Development."* In Migration in a Globalised World: New Research Issues and Prospects, edited by A. Cédric and M. Dorai. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2010.
[238] De Haas, Hein. *"Remittance, Migration and Social Development: A Conceptual Review of the Literature"*. United Nations Research Institute for Social Development, 2007.

toplumlarda yapısal azgelişmişliği derinleştirdiği yönünde genel bir kanaat mevcuttur.

Tarihsel Yapısalcı Kuram: 1960'lı yıllardan itibaren, göç olgusuna yönelik farklı yorumlar, kökenleri dünya sistemi teorileri ve Marksist politik ekonomi yaklaşımlarına dayanan tarihsel yapısalcı paradigma aracılığıyla kalkınma literatürüne dahil olmuştur. Bu yaklaşım, işlevselci paradigma (neoklasik iktisat ve modernleşme kuramı) çerçevesindeki görüşlere bir tepki olarak şekillenmiştir. Özellikle 1970'lerde ve 1980'lerde, göç üzerine yapılan çalışmaların önemli bir kısmı sosyal bilimlerin genelinde olduğu gibi tarihsel yapısalcı perspektifle yürütülmüştür. Tarihsel yapısalcı teorisyenler, küresel ekonomik sistemin gelişmiş ve azgelişmiş ülkeler arasında yapısal eşitsizlikler yarattığını, bu eşitsizliklerin de bireylerin kaynaklara erişimini belirleyen temel etmen olduğunu ileri sürmektedir. Bu yaklaşıma göre, sermaye akışı ile işgücü hareketliliği aynı yöndedir, bu yönüyle tarihsel yapısalcı paradigma, sermaye ile emeğin ters yönlü hareket ettiğini savunan neoklasik görüşe eleştirel bir duruş sergilemektedir[239]. Tarihsel yapısalcılar, bireyin göç kararının rasyonel ve özgür bir seçim olmadığını, aksine, bireylerin toplumsal, ekonomik ve siyasal yapılar tarafından şekillendirildiğini vurgulamaktadır. Küresel politik ekonomi sistemine bağımlı hale gelen yerel ekonomik yapılar, bireyleri ucuz işgücüyle rekabet etmeye zorlamakta ve bu süreçte geleneksel geçim kaynaklarını ortadan kaldırmaktadır. Bu bağlamda göç, bireylerin çıkarlarından çok, kentsel kapitalist sınıfların ekonomik ihtiyaçlarını karşılamaya hizmet eden bir sürece dönüşmektedir[240].

Zorunlu Göç Kuramı: Castells, göç olgusunun küresel sosyal dönüşüm bağlamında ele alınması gerektiğini savunmaktadır. Ona göre zorunlu göç, şaşırtıcı bir biçimde artış göstermiş ve günümüzde küreselleşmenin ayrılmaz bir bileşeni haline gelmiştir. Bu durum, Soğuk Savaş sonrası dönemde gelişmiş ülkeler ile azgelişmiş ülkeler arasındaki ilişkilerin yeniden şekillenmesini yansıtmaktadır. Zorunlu göç, hem kaynak hem de hedef toplumlarda meydana gelen çok katmanlı sosyal dönüşüm süreçleriyle yakından bağlantılıdır. Bu nedenle zorunlu göç sosyolojisinin izole bir alan olarak ele alınması

[239] De Haas, Hein. *"Migration and Development: A Theoretical Perspective"*. International Migration Institute (IMI), 2008.
[240] De Haas, Hein. *"Migration and Development: A Theoretical Perspective"*. International Migration Institute (IMI), 2008.

mümkün değildir. Aksine, bu olgu, sosyal, kültürel ve siyasal boyutlarıyla birlikte ele alınmalı, disiplinlerarası ve ulusötesi bir çerçevede değerlendirilmelidir[241]. Zorunlu göç biçimleri çoğu zaman birbiriyle örtüşmekte ve ayrıştırılması güç kategoriler oluşturmaktadır. Günümüzde milyonlarca insan, baraj, havaalanı, otoyol, konut kompleksi, koruma alanı ve eğlence parkı gibi büyük ölçekli kalkınma projeleri nedeniyle yerinden edilmektedir. Buna ek olarak, savaş, doğal afetler, endüstriyel kazalar ve çevresel kirlilik gibi nedenlerle de büyük kitlelerin zorunlu göçe maruz kaldığı gözlemlenmektedir. Bu gibi durumlarda, çevresel, ekonomik ve siyasal faktörleri birbirinden ayırmak oldukça güçtür. Dolayısıyla, tüm bu durumları "mültecilik" başlığı altında toplamak hem indirgemeci hem de kavramsal olarak yanıltıcı olabilir, zira söz konusu göç hareketlerinin ardında çok boyutlu nedenler yatmaktadır[242]. Öte yandan, gelişmiş ülkelerde nitelikli ve ucuz işgücüne duyulan yüksek talep ile bu ülkelere girişte uygulanan katı politikalar birleştiğinde, göç olgusu yeni bir "göç endüstrisi" doğurmuştur. Bu endüstri, seyahat acenteleri, nakliye firmaları, bankalar gibi yasal aktörlerin yanı sıra insan kaçakçılığı yapan yasa dışı yapıları da içermektedir ve göç süreçlerini bir tür ticari fırsat alanına dönüştürmektedir[243].

Şiddet ve zorunlu göç, kaynak ülkelerde derin sosyal dönüşümlere neden olmaktadır. Bu dönüşüm süreci, ekonomik kaynakların tahrip edilmesi, geleneksel yaşam biçimlerinin zayıflaması ve toplulukların parçalanması ile karakterizedir. Bu bağlamda zorunlu göç, yalnızca bireylerin fiziksel yer değiştirmesine yol açmakla kalmayıp, aynı zamanda kalkınma sürecini geciktiren, sosyal bağları zayıflatan ve toplumların olumlu değişim kapasitesini düşüren bir faktör olarak değerlendirilmektedir. Zorunlu göç, yalnızca kaynak ülkelerde değil, göçmen kabul eden toplumlarda da önemli güvenlik tehditleri doğurmaktadır. Göç sürecinin öngörülemezliği ve kontrolsüz gelişimi, bu ülkelerde toplumsal endişelere ve istenmeyen toplumsal tepkilere neden olabilmektedir. Özellikle uluslararası suç ağlarının (örneğin, uyuşturucu ve insan kaçakçılığı) güç kazanması, yasa dışı hareketliliğin artması ve göçmen ağlarının bu süreçleri

[241] Haj Hosseini, Hossein. *"Göç Kuramlarına Genel Bir Bakış."* Strateji Dergisi (Mevsimlik), Sayı Kırk Bir (2006).
[242] Tavakkol, Mohammad, ve Iman Erfanmanesh. *"Bilim Sosyolojisinin Bütüncül Yaklaşımıyla Beyin Göçü: İran Toplumu Örneği."* Bilim ve Teknoloji Politikası Dergisi, Yedinci Dönem (2015).
[243] Zamani, Mohsen. *"Göçle İlgili Görüş ve Kuramların İncelenmesi: Kırsal-Kentsel Göç Kuramlarına Odaklı."* Üçüncü Ulusal Şehircilik ve Mimarlık Sempozyumu. Kazvin: İmam Humeyni Uluslararası Üniversitesi, 2015.

kolaylaştırması, küresel düzeyde ciddi güvenlik sorunları yaratmaktadır. Tüm bu toplumsal dönüşüm süreçlerinin ve potansiyel çatışmaların önlenmesi, yalnızca güvenlik politikaları ile değil, aynı zamanda hümanist yaklaşımlarla bütünleşmiş kalkınma politikaları ile mümkün olabilir. Nitekim Nobel Ekonomi Ödülü sahibi ve Dünya Bankası eski Kıdemli Başkan Yardımcısı Joseph Stiglitz, 1998 yılında yaptığı bir konuşmada, kalkınmanın yalnızca ekonomik göstergelerle değil, kültürel değerler ve sosyal ilişkilerde köklü dönüşümlerle mümkün olabileceğini belirtmiş ve bu süreçte uluslararası kuruluşların daha etkin rol alması gerektiğini vurgulamıştır. Castells'e göre, zorunlu göç yalnızca kaynak ülkeleri değil, aynı zamanda hedef ülkelerdeki toplumsal yapıları da dönüştürmektedir. Göçmenlerin hedef topluma entegrasyonu, nüfusun sosyal ve kültürel açıdan çeşitlenmesine ve ulusötesi toplulukların oluşmasına neden olmaktadır. Bununla birlikte, zorunlu göç, ekonomik kriz, yapısal dönüşüm, sanayisizleşme, özelleştirme süreçleri ve devlet denetimlerinin küresel ölçekte zayıflaması gibi etkenlerle birleştiğinde daha da karmaşık hale gelmektedir. Bu durum, göç ve sığınmacılık konularının kamuoyunda siyasallaşmasına yol açmış, özellikle seçim dönemlerinde politik aktörlerin göçmen karşıtı söylemleri meşrulaştırmasına zemin hazırlamıştır. Sonuç olarak, bazı toplumsal kesimlerde ırkçı şiddet olayları artmış ve göçmenlerin sosyal yaşam içindeki varlığı giderek yasa dışı bir olgu olarak görülmeye başlanmıştır[244].

Uluslararası göç ve kalkınma konulu teorik tartışmalarda, göçün kalkınma üzerindeki olumsuz etkilerine ağırlık verilmekte, olumlu etkiler ise çoğu zaman ikincil düzeyde ele alınmaktadır. Bu bağlamda, örneğin Borjas (2003) tarafından yürütülen bir araştırma, göçmenlerin ev sahibi ülkelerdeki işgücü ve sermaye piyasalarında durgunluğa neden olabileceğini ortaya koymuştur. Negatif görüşe sahip kuramcılar, özellikle zorunlu göçlerin ve siyasi sığınmacı hareketlerinin, ev sahibi ülkelerin kalkınma süreçlerini olumsuz yönde etkilediğini savunmaktadır[245]. Bu eleştirel bakış açısını destekleyen birçok akademik çalışma, uluslararası göçün, göç veren ülkelerde azgelişmişliği pekiştirdiğini öne sürmektedir. Bu tür çalışmalarda, göçün insan gelişimini tehdit ettiği,

[244] Coser, Lewis Alfred. *"Temel Sosyolojik Kuramlar"*. Çeviri: Ferheng Erşad. Tahran: Neşr-i Ney, 2004
[245] Nyberg-Sorensen, Ninna, Nicholas Van Hear, and Poul Engberg-Pedersen. *"The Migration–Development Nexus—Evidence and Policy Options."* International Migration, 40 (2002): 49–73.

ev sahibi toplumların kültürel normları, geleneksel yapıları ve yerel ekonomilerinin zayıflamasına yol açtığı vurgulanmaktadır[246].

İran'a yönelik yabancı nüfus hareketleri, uluslararası göç kategorisinde değerlendirildiğinden, aşağıdaki tabloda uluslararası göçün kalkınma üzerindeki etkileri ortaya konulmuştur.

Tablo 3 : Uluslararası Göçün Kalkınma Üzerindeki Etkilerinin Özeti

BOYUT	SONUÇLAR	KAYNAKLAR
Ekonomik	– İş fırsatlarının azalması, – vergi yükünün artması, ücretlerin düşmesi, – yerli iş gücünde işsizlik, mal kaçakçılığı, – ekonomik durgunluk, – devlet harcamalarında artış, – kira fiyatlarının yükselmesi, – gayrimenkul alımlarında artış, – işçi ücretlerinde artış, – kişi başına düşen gelirde artış	Altonji & Card (1991), Ottaviano & Peri (2006), Rashidzadeh (2004), Grass (2002), Fereydoun (2007), Bezi (2006), Shaterian & Ganjipour (2010), Anbari & Jamshidiha (2004), Mahmoudian (2007), Balbo & Marconi (2006)
Sosyal	– Suç oranlarının artışı (şiddet, kaçakçılık, hırsızlık vb.), – kültürel çatışmalar, – sosyal gerilimler, – etnik azınlıkların oluşması, – mücadele ruhunda artış, – kişiler arası şiddet, – okuryazarlık eksikliği, – erken evlilikler, – yoksulluk ve sınıf ayrımı, – kolektif kimlik krizi	Zanjani (2001), Bezi (2006), Shaterian & Ganjipour (2010), Moeinabadi (2009), Buzan (1998), Margason (2007), Mahmoudian (2007), Pourahmad et al. (2014), Avrupa Komisyonu (2013)

[246] Vosoughi, Mansour, ve Majid Hojjati. *"Uluslararası Göçmenler: Memleket Gelişiminde Katılımcılar (Lar Şehri Örneği)."* İran Sosyal Kalkınma Çalışmaları Dergisi, Dördüncü Yıl, İkinci Sayı (2012): 23–39.

Sağlık	– Göçmenlerden kaynaklanan çevresel tehditler, – bulaşıcı hastalıkların yayılması, – ekolojik dengenin bozulması, – doğal kaynakların (örneğin su) tüketiminde artış	Wanger (2005), Avrupa Komisyonu (2013)
Siyasi	– Siyasal dengenin bozulması, – iç ve dış tehditler, – özerklik hareketlerinin ortaya çıkması, – güvenliğin azalması, – göç veren ülkelerle siyasi ilişkilerin zayıflaması, – devletin toplum üzerindeki kontrolünün azalması	Bezi (2006), Buzan (1998), Zorqani & Mousavi (2012)

Kaynak : Yazar tarafından çeşitli kaynaklardan hazırlanmıştır.

De Haas Modeli: De Haas, bir çalışmasında göç ile toplumların kalkınması arasındaki ilişkiyi açıklayan bir model sunmaktadır. Ona göre göç ile kalkınma arasındaki ilişki ne doğrusal ne de ters yönlüdür. Toplumların büyümesi ve kalkınmasıyla birlikte hedef ülkelere göre gelişmişlik farklarının azalması, göçü daha çok "J eğrisi" ve "ters U eğrisi" çerçevesinde etkiler. Kalkınma sürecinin başlangıcında eğri yukarı yönlü bir seyir izlerken, belirli bir doygunluk noktasına ulaşıldığında düşüşe geçmektedir. Literatürde bu olgu, teorik olarak "göç zirvesi" (migration hump) olarak tanımlanmaktadır[247].

Bu modelde toplumsal ve ekonomik sermayenin asgari bir seviyede dikkate alınması mümkündür, bu seviyede toplum, insan sermayesine duyulan ihtiyacı artırmaktadır. Kalkınmanın ilk aşamalarında göçmen kabul kapasitesi üssel olarak artış göstermektedir; zira nispeten sınırlı bir gelişme bile daha fazla insan gücüne olan ihtiyacı tetikler. Aynı zamanda bireylerin beklenti ve motivasyonları da yükselmekte, bu durum göçün artmasına neden olmaktadır. Bu hızlı göç artışı, ekonomik ve sosyal

[247] De Haas, Hein. *"International Migration and Regional Development in Morocco: A Review"*. MDR Working Paper No. 4, 2005.

sermaye birikimini beraberinde getirerek göç ağlarının (migration networks) oluşumunu sağlar. Kalkınma süreci ilerledikçe eğrinin yukarı yönlü hareketi, göç potansiyelinin doyum noktasına kadar devam eder. Bu noktada göçmenlerin büyük çoğunluğu, insan gücü kapasitesini maksimum düzeye ulaştırmıştır. Bu aşamadan sonra kalkınmadaki artış, göç kabul oranlarını azaltıcı yönde etki etmektedir[248]. Bununla birlikte, modelin öngördüğü bir diğer yaklaşım, insan kalkınması (human development) ile iç göç (internal migration) arasındaki ilişkinin pozitif ve doğrusal olmasıdır. Bu varsayıma göre, bir bölgede veya ülkede kalkınma düzeyi arttıkça, o bölgeye yönelik göç hareketleri de artış göstermektedir[249].

Şekil 4 : De Haas Modeli

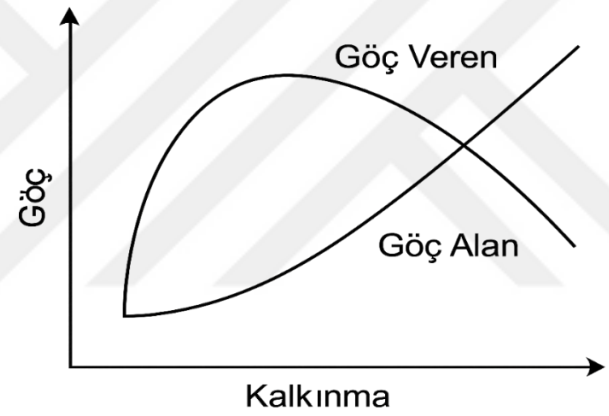

[248] De Haas, Hein. *"Migration Transitions: A Theoretical and Empirical Inquiry into the Developmental Drivers of International Migration"*. 2010.
[249] Vosoughi, Mansour, ve Majid Hojjati. *"Uluslararası Göçmenler: Memleket Gelişiminde Katılımcılar (Lar Şehri Örneği)."* İran Sosyal Kalkınma Çalışmaları Dergisi, Dördüncü Yıl, İkinci Sayı (2012): 23–39.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMSEL ROTASI: DELPHİ VE SWOT

3.1. Araştırma Yöntemi

Flick ve arkadaşları (2004), nitel araştırma yöntemini, aktörlerin ve katılımcıların yaşam dünyalarını kendi bakış açılarından tanımlayarak sosyal gerçekliklerin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayan bir yaklaşım olarak tanımlamaktadır. Flick'e göre, nitel yöntemler sayesinde aktörlerin zihinsel kategorileri hakkında daha doğru bir kavrayış elde edilmekte ve sosyal gerçeklik daha sağlıklı bir şekilde tanımlanabilmektedir. Silverman (2000) ise nitel yöntemi, esasen "sosyal gerçekliğin inşası" sürecini inceleyen yöntemler olarak nitelendirmektedir. Yorumlayıcı paradigmaya ve sosyal inşacılığa göre temel varsayım, insani ve sosyal fenomenlerin anlam kategorileri içerisinde yer aldığı ve aktörler tarafından inşa edildiğidir. Buna karşılık, pozitivist yaklaşımlar ve nicel yöntemler; hipotez testleri ve tümdengelimli teorik yaklaşımlar aracılığıyla sosyal gerçeklik, fenomenler, olaylar ve sosyal ilişkiler üzerinde önceden belirlenmiş anlamlar ve tanımlar dayattıkları için gerçeklikleri saf ve özgün biçimde yansıtmakta yetersiz kalmaktadırlar[250].

Nitel araştırma yöntemi, beşeri bilimlerde uzun ve zengin bir geçmişe sahiptir. Özellikle sosyolojide Chicago Okulu'nun 1920 ve 1930'lardaki çalışmaları, nitel araştırmanın insan gruplarının yaşamlarını anlamada önem kazanmasına neden olmuştur. Günümüzde nitel yöntemler, eğitim, tarih, siyaset bilimi, işletme, tıp, hemşirelik, sosyal hizmet ve iletişim gibi birçok sosyal ve davranış bilimlerinde hızla yaygınlaşmaktadır[251].

Nitel araştırma, adından farklı olarak tek ve sabit bir yöntem değil, çok sayıda yöntemi kapsayan çok yönlü bir yaklaşımdır. Bu nedenle birçok farklı tanımı mevcuttur. En kapsamlı tanımlardan biri şöyledir: Nitel araştırma, çok yöntemli bir odakla, incelenen konuyu doğa bilimlerine özgü yorumlayıcı yaklaşımla ele alır. Bu yaklaşımda nitel

[250] Talebpour, Akbar, ve Mahmoud Bastami Nejad. *"İran Kalkınma Modelinin Delphi Yöntemiyle Tasarımı."* Ekonomik ve Kalkınma Sosyolojisi Dergisi (İkili Yayın), Dokuzuncu Yıl, İkinci Sayı (2020): 253–283.
[251] Azkia, Mostafa, ve Rashid Ahmadresh. *"Kalkınma Kuramları".* Yayıncı: Ehsan Düşünceleri, 2017.

araştırmacılar, olguları doğal ortamlarında inceleyerek, bireylerin olgulara yüklediği anlamlara göre yorumlamaya çalışırlar. Nitel araştırma, deneysel materyallerin doğal ortamda toplanması ve uygulanmasını, vaka çalışmaları, kişisel deneyimler, iç gözlemler, yaşam öyküleri, mülakatlar, metin analizleri, tarihsel ve görsel gözlemleri içerir; bunlar, bireylerin yaşamlarındaki sıradan ve zorlu anları ve bu anların anlamlarını açığa çıkarır[252].

Ayrıca, nitel araştırmada araştırmacının kendine yönelik eleştirel bir denetim ve aktif bir yansıtıcı süreç içinde olması gerekmektedir. Bu durum, araştırmacının araştırma sürecindeki eylemlerini ve rolünü sürekli göz önünde bulundurması; diğer veri analizlerine uyguladığı eleştirel denetimi kendi süreçlerine de uygulaması anlamına gelir. Buradaki temel varsayım, araştırmacının ürettiği bilgi ve kanıtlara karşı tarafsız, nesnel ya da bağımsız olamayacağıdır. Bunun yerine, sürece olan etkisini anlamaya çalışması önemlidir. Araştırma esnasında kendine zor sorular yöneltmek, yansıtıcı süreçlerin ayrılmaz bir parçasıdır[253].

Kalkınma çalışmalarında sadece nicel yaklaşımlara dayanmak, az gelişmişliğe yol açan faktörlerin göz ardı edilmesine ve önceden belirlenmiş teorik çerçeve nedeniyle etkili olabilecek uygulamaların dikkate alınmamasına neden olabilir. Bu araştırmada, hedeflere ulaşmak ve araştırma sorularını yanıtlamak için Delphi yöntemi ile SWOT analizi tekniklerinin uygun olduğu belirlenmiş ve bu yöntemler kullanılmıştır.

3.1.1. Delfi Yöntemi

Delfi yöntemi, sosyal araştırmalar ve gelecek çalışmaları alanında nispeten yeni bir yöntem olup, kapsamlı tanımlara ve farklı uygulama biçimlerine sahiptir[254]. Bu yöntem, bir konu ya da araştırma sorusu hakkında uzmanlardan görüş almak ve katılımcıların anonimliğini koruyarak, bir dizi anket turu aracılığıyla grup fikir birliğine ulaşmak

[252] Mohammadpour, Ahmad. *"Nitel Araştırma Yöntemi: Karşı-Yöntem"*. Cilt 2. Tahran: Sosyologlar Yayınları, 2013.
[253] Beliki, Norman. *"Sosyal Araştırmaların Tasarımı"*. Çeviri: Hasan Çavuşiyan. 9. Baskı. Tahran: Neşr-i Ney, 2014.
[254] Esalem Nejad Giloui, Mona, Morteza Masrour, ve Sajjad Moradi. *"Gilan'ın Kalkınmasını Hızlveıracak Etkili Kültürel-Yerel Stratejiler, Politikalar, Amaçlar ve Programların Tanımı"*. Gilan Kültür ve İrşad Genel Müdürlüğü Araştırma Kurulu, 2021.

amacıyla sistematik bir yaklaşım sunar. Başka bir deyişle, Delfi yöntemi, heterojen ve bağımsız uzmanlardan, anketlerle profesyonel yargılar toplamak ve fikir birliğine ulaşılana kadar bu süreci tekrarlamaktır[255].

Burns ve Grove'a (2001) göre, özellikle konu öznel olduğunda ve uzmanların bir araya gelmesi mümkün olmadığında yazılı yanıtlar yoluyla görüş toplamak için çok aşamalı bir çalışma biçimidir. Amaç, katılımcılara yorumlarını özgürce ifade etme ve sayısal tahminler üzerinden görüşlerini gözden geçirme imkanı sunarak fikir birliği sağlamaktır[256]. Helmer (1997) ise Delfi'yi, uzmanlar arasında görüşlerin formüle edilmesini kolaylaştıran etkili bir iletişim aracı olarak görür. Baldwin (1975) ise karar vericilerin, mevcut bilimsel bilginin yetersiz olduğu durumlarda doğrudan algı ve uzman görüşlerine dayanarak karar vermek zorunda olduklarını vurgular[257]. Delfi tekniği, uzmanların yüz yüze etkileşime ihtiyaç duymadan fikir birliğine varabilmelerini sağlar. Uzmanların tek bir toplantıda bir araya gelmesinin mümkün olmadığı durumlarda tercih edilen bir yöntemdir[258],[259].

Delphi tekniğinin temel amacı geleceği öngörmek olsa da, karar alma süreçlerinde ve bu süreçlerin etkinliğini artırmada; yargılama, sorun çözmeyi kolaylaştırma, ihtiyaç analizi, hedef belirleme, planlamaya yardımcı olma, öncelik tayini, yaratıcılık, grup içi iletişimin organizasyonu, grup halinde bilgi toplama, cevaplayıcı grubun eğitimi, politika belirleme, kaynak tahsisi ve grup içi uzlaşı veya fikir birliği sağlama gibi çeşitli alanlarda da kullanılmaktadır[260].

---

[255] Haji Zadeh, Fatemeh, Seyyed Jamad Mirkarimi, Abdolrasoul Salman Mahini, ve Marjan Mohammadzadeh. *"Gorgan Şehrinde Kentsel İç Mekân Gelişmişlik Göstergelerinin Delphi Yöntemiyle Önceliklendirilmesi."* Uygulamalı Coğrafi Bilimler Araştırmaları Dergisi, Yirmi Dördüncü Yıl, Sayı 74 (2024): 314–327.

[256] Ahmadi, Fazlollah, Khadijeh Nasiriyani, ve Parvaneh Abazari. *"Araştırmalarda Bir Araç Olarak Delphi Tekniği."* İran Tıp Eğitimi Dergisi, 8, no. 1 (2008): 175–185.

[257] Sarmad, Zohreh, Abbas Bazargan, ve Elaheh Hejazi. *"Davranış Bilimlerinde Araştırma Yöntemleri"*. Tahran: Agah Yayınları, 2024.

[258] Stone Fish, L., and D. Busby. *"The Delphi Method."* In Research Methods in Family Therapy, edited by D. Sprenkle and F. Piercy, 2nd ed., 238–253. New York: Guilford Press, 2005.

[259] Shia, Esmaeil, Seyyed Abdolhadi Daneshpour, ve Maryam Roosta. *"Sosyal Sürdürülebilirlik Mekânsal Göstergeleri Modelinin Delphi ve Shannon Yöntemleriyle Geliştirilmesi."* Armanşehr Mimarlık ve Şehircilik Dergisi, Sayı 19 (2017): 119–129.

[260] Ahmadi, Nasibe. *"Delphi Yönteminin Tanıtımı ve Eleştirisi."* Sosyal Bilimler Dergisi, 22 (2009): 100–108.

Delphi tekniğinin üç temel özelliği ise; katılımcıların birbirlerini tanımaması (anonimlik), geri bildirim alma ve sürecin tekrar edilmesidir[261]. Bu yöntemde her bir uzman (panel üyesi) kendi görüşünü diğer uzmanlara danışmadan bağımsız şekilde ifade etmelidir. Ayrıca Delphi araştırmasına katılan uzmanlar birbirlerinin varlığından haberdar değildir (anonimlik özelliği). Araştırmacı ilk turda elde edilen sonuçları toplar ve bu sonuçları tekrar panel üyelerine sunar (geri bildirim özelliği); bireysel görüşler isim verilmeden diğer katılımcılarla paylaşılır. İlk turun sonuçlarının uzmanlara sunulmasının ardından, her bir katılımcı tekrar görüş bildirir. Bu süreç, fikir birliği sağlanana kadar birkaç tur sürebilir (tekrar özelliği)[262].

Delphi yöntemi, dört ana türde sınıflandırılabilir: Klasik Delphi, Politika Delphi, Karar Delphi ve Grup Delphi. Klasik Delphi, belirli bir konuda uzman görüşlerini birbirine yaklaştırmayı hedefler ve beş özelliğe sahiptir: anonimlik, tekrar, kontrollü geri bildirim, yanıtların istatistiksel analizi ve belirli bir konuda uzman yanıtlarının tutarlılığı. Politika Delphi ise daha çok siyasal ve toplumsal konularla ilgili olup, uzmanlardan bireysel olarak birkaç turda veri toplanmasıyla yürütülür; burada da önceki tur sonuçları sürekli olarak geri bildirim şeklinde sunulur. Ancak bu yöntemde amaç uzmanlar arasında fikir birliği sağlamak değildir. Bu yönü, Politika Delphi ile Klasik Delphi arasındaki en önemli farktır. Bu yöntemin özellikleri; isteğe bağlı anonimlik, tekrar, kontrollü geri bildirim, zıt görüşlerin sınıflandırılması ve yapılandırılmış tartışmadır. Karar Delphi yönteminde amaç, toplumsal konularda karar vermektir. Önceki iki tür mevcut gerçeklikten hareket ederken, Karar Delphi'de karar verici grup mevcut durumu tanımlar. Bu yöntem; yarı anonimlik, tekrar, kontrollü geri bildirim, yanıtların istatistiksel analizi ve belirli bir konuda yanıtların tutarlılığı ve yakınsaması gibi özellikler taşır. Delphi yönteminin son türü olan Grup Delphi ya da Uzman Atölyesi, genellikle bir günlük çalıştay şeklinde gerçekleştirilir ve amacı, riskli sonuçlar doğurabilecek konulara yönelik hızlı kararlar üretmektir. Grup Delphi yöntemi beş özelliğe sahiptir: bir günlük grup tartışması, tekrar, kontrollü geri bildirim, yanıtların

[261] Fadaei, Gholamreza, ve Maryam Nakhoda. *"İran Üniversite Kütüphanelerinde Değişim Yönetimi Modeli: Delphi Araştırması."* Bilgi ve Kütüphanecilik Araştırmaları 16, no. 3 (2010): 145–168.
[262] Talebpour, Akbar, ve Mahmoud Bastami Nejad. *"İran Kalkınma Modelinin Delphi Yöntemiyle Tasarımı."* Ekonomik ve Kalkınma Sosyolojisi Dergisi (İkili Yayın), Dokuzuncu Yıl, İkinci Sayı (2020): 253–283.

istatistiksel analizi ve belirli bir konuda yanıtların tutarlılığı ve yakınsaması[263]. Woudenberg, temel Delphi türlerini ilk üç kategori (klasik, politika ve karar verme) olarak sınıflandırırken; Strauss ve Zeigler ise bu yöntemin temel türlerini sayısal, politika belirleyici ve tarihsel olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda, politika belirleyici yöntem Woudenberg'in politik Delphi yaklaşımıyla büyük ölçüde örtüşmektedir[264].

Hsu ve Sandford (2007), Delphi yöntemine ilişkin makalelerinde, bu yöntemin uygulanmasının birkaç aşamadan oluştuğunu belirtmiş ve alan uzmanlarının görüşlerini toplayarak süreci sistematik bir biçimde açıklamışlardır. İlk aşamada, Delphi süreci açık uçlu bir anket ya da mülakat ile başlatılır. Bu açık uçlu görüşmede, konuya dair literatür taramasından elde edilen temel ilkeler dikkate alınır. Bu aşamada toplanan veriler doğrultusunda araştırmacı, ikinci bir (açık veya kapalı uçlu) anket formu hazırlar. İkinci aşamada, her panel üyesine bir önceki turun özet bulgularını içeren yeni bir anket formu gönderilir. Bu aşamada katılımcılardan, daha önce dile getirdikleri görüşleri yeniden gözden geçirmeleri ya da fikir ayrılığı yaşanan konular hakkında gerekçelerini açıklamaları istenir. Bu aşama, panel üyelerine tartışılan konular hakkında bilgilerini netleştirme fırsatı sunar. Bu aşamada bir fikir birliği sağlanması beklenir. Eğer fikir birliği oluşmazsa, üçüncü bir tur düzenlenir ve katılımcılar birbirlerinin görüşlerini değerlendirme sürecine girer. Bu döngü, ortak ve kapsamlı bir uzlaşı sağlanıncaya kadar devam eder. Dördüncü ve son aşamada ise, elde edilen tüm yanıtlar ve görüşler doğrultusunda fikir birliğine varılan unsurları içeren bir liste oluşturulur. Delphi yönteminde tekrar sayısı ve aşama sayısı, panel üyeleri arasındaki uzlaşma düzeyine bağlı olarak iki ile dört tur arasında değişebilir[265].

Delphi Panelinin Oluşturulması ve Bileşimi: Delphi yöntemi, araştırma konusuna ilişkin bilgi ve uzmanlığa sahip kişilerin katılımıyla gerçekleştirilir. Bu kişiler "Delphi paneli" olarak adlandırılır. Delphi paneline nitelikli üyelerin seçimi, yöntemin en kritik aşamalarından biridir; zira elde edilen sonuçların geçerliliği, bu kişilerin yetkinliği ve

[263] Esalem Nejad Giloui, Mona, Morteza Masrour, ve Sajjad Moradi. *"Gilan'ın Kalkınmasını Hızlveıracak Etkili Kültürel-Yerel Stratejiler, Politikalar, Amaçlar ve Programların Tanımı".* Gilan Kültür ve İrşad Genel Müdürlüğü Araştırma Kurulu, 2021.

[264] Esalem Nejad Giloui, Mona, Morteza Masrour, ve Sajjad Moradi. *"Gilan'ın Kalkınmasını Hızlveıracak Etkili Kültürel-Yerel Stratejiler, Politikalar, Amaçlar ve Programların Tanımı".* Gilan Kültür ve İrşad Genel Müdürlüğü Araştırma Kurulu, 2021.

[265] Hsu, Chia-Chien, and Brian A. Sandford. *"The Delphi Technique: Making Sense of Consensus."* Practical Assessment, Research & Evaluation 21, no. 10 (2007): 1.

bilgi düzeyiyle doğrudan ilişkilidir[266]. Nicel araştırmalarda yaygın olan olasılıklı örnekleme yöntemlerinin aksine, Delphi yöntemi grup temelli karar alma süreci olduğundan, konu hakkında derin bilgiye ve kavrayışa sahip uzmanlara ihtiyaç duyar. Danahue[267], panel grubunun büyüklüğü, özellikleri ve bileşimi konusunda; yanıtlayıcıların uzmanlık düzeyinin araştırma problemleriyle uyumlu olması gerektiğini vurgulamıştır. Bu bağlamda dört temel kriter öne çıkar: araştırma alanında bilgi ve deneyim sahibi olmak, katılım için yeterli istek ve motivasyona sahip olmak, katılım için yeterli zamana sahip olmak ve etkili iletişim kurma becerisine sahip olmak[268]. Ayrıca, uzmanların farklı uzmanlık alanlarından ve farklı coğrafi bölgelerden seçilmesi önerilmektedir[269]. Panel üyeleri genellikle olasılıksız örnekleme yöntemiyle seçilir. Bu bağlamda en yaygın kullanılan yöntemlerden biri amaçlı (yargısal) örneklemedir. Bu yöntem, araştırmacının toplum hakkındaki bilgisine dayanarak panel üyelerini seçmesini öngörür. Ancak araştırmacı tüm uygun kişileri tanımıyorsa, zincirleme örnekleme yöntemine de başvurabilir. Bu yöntemde araştırmacı, sürece bilgili bir kişi ya da grupla başlayarak, onların yönlendirmesiyle diğer uygun katılımcılara ulaşır. Bu yöntem, özellikle uygun katılımcıların tanımlanmasının zor olduğu durumlarda tercih edilir[270].

---

[266] Powell, Catherine. *"The Delphi Technique: Myths and Realities."* Methodological Issues in Nursing Research 41, no. 4 (2003).

[267] Alshehri, Saud Ali, and Yacine Rezgui. *"Delphi-based consensus study into a framework of community resilience to disaster."* Natural Hazards, 75 (2015): 2221–2245. DOI:10.1007/s11069-014-1423-x.

[268] Radestad, Monica, Maria Jirwe, Maaret Castren, Leif Svensson, Dan Gryth, and Anders Ruter. *"Essential Key Indicators for Disaster Medical Response Suggested to Be Included in a National Uniform Protocol for Documentation of Major Incidents: A Delphi Study."* Scandinavian Journal of Trauma, Resuscitation and Emergency Medicine 21, no. 68 (2013): 1–11. http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/24025366. DOI: 10.1186/1757-7241-21-68.

[269] Danladi Musa, Haruna, Mohd Rusli Yacob, Ahmad Makmom Abdullah, and Mohd Yusoff Ishak. *"Delphi Method of Developing Environmental Wellbeing Indicators for the Evaluation of Urban Sustainability in Malaysia."* Procedia Environmental Sciences, 30 (2015): 244–249. DOI:10.1016/j.proenv.2015.10.044.

[270] Rasouli, Reza, Alireza Moghli, ve Mahdi Rashidi. *"Bilgi Temelli Personelin Kurumsal Kalıcılığını Güçlendirme Modeli: Delphi Tekniği ile."* Mesleki ve Kurumsal Danışmanlık Dergisi (Mevsimlik) 6, no. 21 (2014): 66–94.

3.1.2. SWOT Analiz Tekniği

SWOT tekniği, mevcut durumun analizinde, karar verme süreçlerinde, olası sonuçların ve seçeneklerin değerlendirilmesinde oldukça faydalı bir yöntemdir. Bu teknik yalnızca mevcut durumu değil, aynı zamanda gelecekte ortaya çıkabilecek fırsat ve tehditleri de göz önünde bulundurur[271]. SWOT kelimesi; Güçlü Yönler (Strengths), Zayıf Yönler (Weaknesses), Fırsatlar (Opportunities) ve Tehditler (Threats) kavramlarının baş harflerinden oluşmaktadır. SWOT analizi ya da SWOT matrisi (bazen TOWS olarak da adlandırılır), bir sistemin dış çevresindeki tehditleri ve fırsatları tanımaya, iç yapısındaki zayıflıklar ve güçlü yönleri belirlemeye yarayan bir araçtır. Bu analiz, sistemin mevcut durumunu değerlendirmek ve yönlendirmek amacıyla stratejiler geliştirmek için kullanılır. Bu teknik, 1982 yılında Heinz Weihrich tarafından kaleme alınan klasik bir makale olan "SWOT Matrisi: Durum Değerlendirme Aracı" başlıklı çalışma ile ayrıntılı bir biçimde literatüre kazandırılmıştır[272].

SWOT modeli veya matrisi, yalnızca durum değerlendirme aşamasında değil, strateji geliştirme sürecinde de kullanılabilecek bir yöntemdir. Durum analizinin yapıldığı süreçlerde, analizlerin güncel politikalar veya ilgili bireylerin kişisel eğilimleri ve otoriteleri tarafından etkilenmesi mümkündür. Bu bağlamda SWOT tekniği, analiz sürecine yapı kazandırarak; düzen, nesnellik, açıklık ve odaklanma sağlayarak çevresel karar alma kalitesini artırmada etkili bir rol oynayabilir. SWOT matrisi, dış çevredeki "tehditler" ve "fırsatlar" ile iç yapıya ait "zayıf" ve "güçlü" yönlerin tanımlanması ve analiz edilmesine olanak sağlayan kavramsal bir çerçevedir[273].

SWOT analizi temelde, bir stratejinin en uygun biçimde uyum sağlayabileceği faktörlerin sistematik olarak tanımlanmasını amaçlamaktadır. Bu yaklaşımın temel mantığı; etkili bir stratejinin, güçlü yönleri ve mevcut fırsatları en üst düzeye çıkarması, zayıflıklar ve tehditleri ise en aza indirmesi gerektiği düşüncesine dayanmaktadır[274].

---

[271] Badri, Seyyed Ali, Khalil Rahmani, Majid Sejasi Gheydarai, ve Omid Hasanpour. *"Merivan İlçesinde Ekoturizm Kalkınma Stratejileri."* Kırsal Araştırmalar, İkinci Yıl, İkinci Sayı (2011): 31–54.

[272] Golkar, Kourosh. *"SWOT Tekniğinin Kentsel Tasarıma Uygunlaştırılması."* Saffe Bilimsel-Araştırma Dergisi, Sayı 41 (2006).

[273] Golkar, Kourosh. *"SWOT Tekniğinin Kentsel Tasarıma Uygunlaştırılması."* Saffe Bilimsel-Araştırma Dergisi, Sayı 41 (2006).

[274] Pearce, John, ve Richard Kent Robinson. *"Stratejik Planlama ve Yönetim"*. Çeviri: Sohrab Halili Şurini. Kitap Anısı, Tahran, 2009.

SWOT analiz süreci, içsel ve dışsal olmak üzere iki temel çevrede ve her biri iki boyutta yapılandırılır:

3.1.2.1. İçsel Faktörler: Güçlü ve Zayıf Yönler

Bu boyut, bir grubun mevcut durumunun içsel güçlü ve zayıf yönlerinin analizine odaklanmaktadır. Bu aşamada esas olarak sistemin ya da grubun iç dinamikleri göz önünde bulundurulmaktadır. İçsel güçlü ve zayıf yönler aşağıdaki şekilde tanımlanabilir:

Güçlü Yönler: Grubun hedeflerine ulaşmasında yardımcı olan özelliklerdir. Bu özellikler, hedeflere başarıyla ulaşmada pozitif etki yaratma potansiyeline sahiptir. Bu nedenle, grup tarafından alınacak önlemler bu olumlu özelliklerin güçlendirilmesine yönelik olarak tasarlanmalıdır.

Zayıf Yönler: Hedeflere ulaşma sürecinde olumsuz etkiler yaratarak bu süreci sekteye uğratabilecek özelliklerdir. Bu nedenle, grup stratejileri bu tür olumsuz faktörlerin etkisini azaltmak veya ortadan kaldırmak üzerine şekillendirilmelidir.

3.1.2.2. Dışsal Faktörler: Fırsatlar ve Tehditler

Bu boyut ise çevresel koşullar çerçevesinde dışsal fırsat ve tehditlerin analizine odaklanmaktadır. Bu bağlamda özellikle ulusal ve uluslararası düzeydeki faktörlerin hedeflere ulaşma sürecindeki rolü dikkate alınmaktadır.

Fırsatlar: Çevredeki olumlu potansiyele sahip durumlar olup, grubun hedeflerine ulaşmasını kolaylaştırabilecek çevresel fırsatlardır. Mevcut güçlü yönlerle birleştiğinde, hedeflere ulaşma sürecini hızlandırabilir.

Tehditler: Çevredeki olumsuz durumlar olup, grubun hedeflerine ulaşmasının önünde engel oluşturabilecek potansiyele sahiptir. Bu nedenle, grup stratejileri bu engelleyici faktörleri fırsata çevirmeye ve olumlu faktörlere dönüştürmeye yönelik olarak planlanmalıdır[275],[276].

[275] Wilson, R. F. *"Doing a SWOT Analysis for Your Internet Marketing Plan".* London: Routledge, 2002.
[276] Dehghan, Alireza, Elnaz Khormaei, Farhad Ghanemat, ve Seyyed Masoud Tabatabaei. *"Qeshm Adası Kırsalında Sürdürülebilir Ekoturizm Kalkınmasında Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Rolü."* Coğrafi Çevrenin Sürdürülebilir Kalkınması Dergisi (Mevsimlik), Birinci Yıl, İkinci Sayı (2019): 33–52.

Bu matris, öncelikle mevcut durumun değerlendirilmesine olanak sağlar. Ardından, aktörlerin niyetleri ve mevcut değişkenlere dair değerlendirmeleri doğrultusunda veriler analiz edilir. Uygun bir stratejinin seçilmesiyle planlama aşamasına geçilir ve somut eylemler gerçekleştirilir. Gerçekleştirilen faaliyetlerin ve olası sonuçların izlenmesiyle birlikte, ortaya çıkan yeni değerlerin yeniden tanımlanması gündeme gelir ve bu durum yeni bir süreci başlatır. Bu döngü, sürekli biçimde kendini yenileyerek devam eder. Daha önce de belirtildiği gibi, SWOT analizi hem içsel hem de dışsal iki genel alanda gerçekleştirilmektedir. Ancak analiz sürecinde bu alanlar arasında mutlak bir öncelik sırası yoktur; araştırmanın zaman ve mekân bağlamındaki gereklerine göre her iki boyuttan biriyle başlanabilir[277].

Şekil 5 : SWOT Matrisi

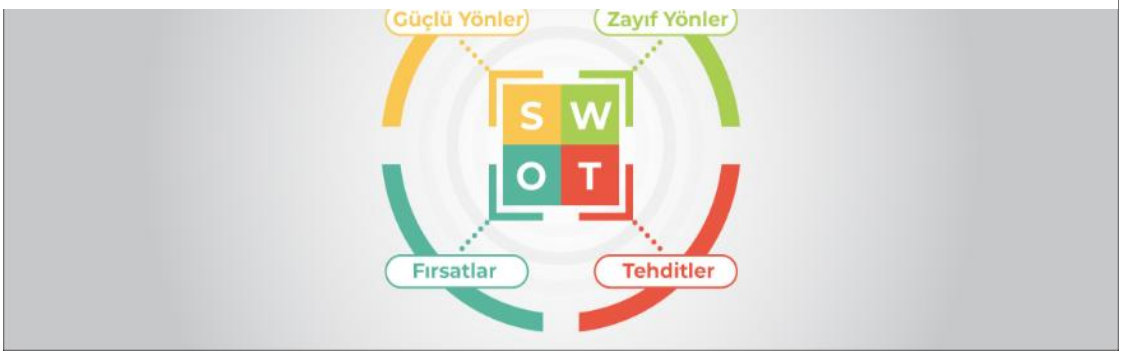

3.2. Veri Toplama Aracı

Veriler, araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış bir soru formu kullanılarak yüz yüze gerçekleştirilen derinlemesine mülakatlar aracılığıyla toplanmıştır. Bu çerçevede, uzman katılımcılardan göçmenler ve sosyal kalkınma ile ilgili güçlü yönler, zayıf yönler, fırsatlar ve tehditler konusunda açık uçlu şekilde görüş bildirmeleri istenmiştir. Gerekli durumlarda, yanıtların daha iyi yorumlanabilmesi amacıyla telefon mülakatlarından da yararlanılmıştır.

[277] Esalem Nejad Giloui, Mona, Morteza Masrour, ve Sajjad Moradi. *"Gilan'ın Kalkınmasını Hızlveıracak Etkili Kültürel-Yerel Stratejiler, Politikalar, Amaçlar ve Programların Tanımı".* Gilan Kültür ve İrşad Genel Müdürlüğü Araştırma Kurulu, 2021.

3.2.1. Veri Toplama Aracının Geçerliliği ve Güvenilirliği

İçerik geçerliliğini sağlamak amacıyla, mülakat formları uygulama öncesinde sosyoloji alanında uzman birden fazla üniversite öğretim üyesi tarafından gözden geçirilmiş ve gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Delphi yönteminde geçerlilik ve güvenilirlik, klasik nicel araştırma yöntemlerinden farklı biçimlerde değerlendirilir ve teyit edilir. Ahmadi ve arkadaşlarına[278] göre: "Ne yazık ki Delphi yönteminde geçerlilik ve güvenilirliğin kontrolü kolay değildir... Ancak bu eleştiri, tüm nitel araştırmalar için de geçerli olabilir. Dolayısıyla Delphi yöntemi nicel ölçütlerle değil; aktarılabilirlik, inanılırlık, uygulanabilirlik ve teyit edilebilirlik gibi ölçütlerle değerlendirilmelidir. Bununla birlikte, çalışmaya katılan bireyler araştırma konusunu temsil eden bilgi alanlarını yeterince kapsıyorlarsa, içerik geçerliliği sağlanmış sayılabilir"[279].

3.2.2. Araştırmanın Evreni

Bu araştırmanın hedef evrenini, Qeshm Adası'nda göçmenler ve sosyal kalkınma konularında bilgi ve deneyime sahip olan, planlama ve kalkınma politikalarının oluşturulmasında yer alan bireyler oluşturmaktadır. Bu kapsamda; Qeshm Adası'ndaki idari ve yürütme birimlerinde görevli yetkililer, göçmenlerle doğrudan ilişkisi bulunan ticaret merkezi yöneticileri ve ekonomik aktörler, sosyal sorunlara dair bilgi sahibi olan yerel uzmanlar, üniversitelerin çeşitli bölümlerinde görev yapan öğretim üyeleri ve ilgili kurumlardan temsilciler (örneğin: Çalışma ve Sosyal Refah Kurumu, Milli Eğitim Müdürlüğü, Sağlık Merkezleri, Qeshm Serbest Bölge Kurumu ve benzeri kuruluşlar) bu evrenin parçası olarak tanımlanmıştır.

Örneklem seçiminde, amaçlı örnekleme, kartopu örnekleme ve zincirleme örnekleme yöntemlerinden faydalanılmıştır. Bu bağlamda, öncelikle konu hakkında bilgi sahibi olduğu bilinen kişilerle iletişime geçilmiş ve bu bireylerden, benzer uzmanlığa sahip başka kişileri önermeleri istenmiştir. Bu yöntemden azami düzeyde yararlanabilmek

[278] Ahmadi, Fazlollah, Khadijeh Nasiriyani, ve Parvaneh Abazari. *"Araştırmalarda Bir Araç Olarak Delphi Tekniği."* İran Tıp Eğitimi Dergisi, 8, no. 1 (2008): 175–185.
[279] Esalem Nejad Giloui, Mona, Morteza Masrour, ve Sajjad Moradi. *"Gilan'ın Kalkınmasını Hızlveıracak Etkili Kültürel-Yerel Stratejiler, Politikalar, Amaçlar ve Programların Tanımı".* Gilan Kültür ve İrşad Genel Müdürlüğü Araştırma Kurulu, 2021.

için, katılımcıların mümkün olduğunca çeşitli profillerden seçilmesine özen gösterilmiştir.

Ayrıca, bu yöntemle elde edilen bulguların tüm İran toplumuna genellenebilir olmadığı, bu araştırmanın esas amacının karmaşık bir sorunu anlamaya yönelik açıklayıcı modeller geliştirmek olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Bu nedenle, araştırmada nicelikten çok nitelik ve yeterlilik ön planda tutulmuştur; yani amaç, etkenlerin tekrar sayısından çok, konuya dair tüm boyutların dikkate alındığından emin olmaktır.

3.2.3. Kavramların Tanımları

Bu araştırmanın temel değişkenleri "sosyal kalkınma" ve "uluslararası göçmenler"dir.

Sosyal Kalkınma: Sosyal kalkınma terimi, "kalkınma" ve "sosyal" olmak üzere iki temel bileşenden oluşur. "Kalkınma", daha ileri ve gelişmiş bir duruma doğru büyüme süreci ya da eylemi olarak tanımlanır[280]. "Sosyal" ön eki ise, ekonomik, siyasi ve kültürel gibi diğer kavramların karşıtı ya da alternatifi olarak değil; toplumsal yaşamın tüm boyutlarını kapsayan bütüncül bir anlamda kullanılır. Bu doğrultuda sosyal kalkınma, tüm bireylerin hayati, toplumsal, kültürel, siyasi, çevresel ve benzeri ihtiyaçlarının karşılandığı bütünsel bir süreci ifade eder.

Uluslararası Göçmenler: Siyasi sınırları aşarak, zorunlu veya gönüllü nedenlerle bir yıldan uzun süreyle yerleşim yeri değiştiren bireylerdir.

Şekil 6 : Araştırmanın İşleyiş Süreci ve Akış Şeması

[280] Perkio, Mikko. *"Perspectives to Global Social Development"*. Global Social Work. Finland: Tampere University Press, 2009.

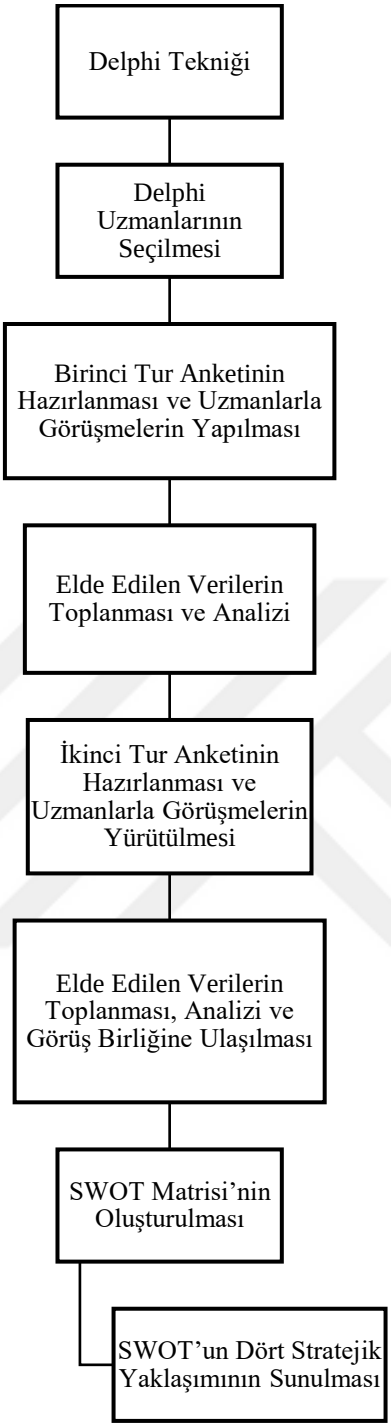

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
QESHM ADASI'NDA GÖÇMENLİK: GÜÇLÜ YÖNLER, ZAYIFLIKLAR, FIRSATLAR VE TEHDİTLER

Bu bölümde, araştırmadan elde edilen bulgular sunulmakta ve analiz edilmektedir. Öncelikle, bu sonuçlara ulaşmak için izlenen yöntemsel adımlar açıklanmakta, ardından yapılan mülakatlar doğrultusunda Qeshm Adası'ndaki yabancı göçmenlerin sosyal kalkınma sürecine etkileri güçlü yönler, zayıf yönler, fırsatlar ve tehditler (SWOT) çerçevesinde analiz edilmektedir. Son olarak, bu bulgular temelinde sosyal kalkınmayı teşvik edecek stratejik öneriler geliştirilmekte ve her stratejiye yönelik uygulanabilir eylem adımları sunulmaktadır.

Araştırmanın uygulama aşamasında öncelikle, kalkınma planlaması ve politika oluşturma alanında görev alan aktörler, Qeshm Adası'ndaki kamu yöneticileri, ekonomik aktörler, ticari pasaj yöneticileri, akademisyenler ve göçmenlik ile kalkınma konularında faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlar dikkate alınarak potansiyel katılımcı listesi oluşturulmuştur. Bu kapsamda, alana ilişkin bilgi, deneyim veya çalışmaları bulunan uzmanlar belirlenmiş; iletişim bilgilerine ulaşılarak görüşme davetleri iletilmiştir.

Saha çalışması sürecinde bu uzman ve yerel paydaşlardan toplam 40 kişiyle ön görüşmeler gerçekleştirilmiş, araştırmanın amacı ve kullanılan yöntemler hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Görüşülen kişilerden 25'i araştırmaya katılmayı kabul etmiştir. Katılımcıların profili, mesleki uzmanlıkları ve kurumsal pozisyonları itibarıyla aşağıdaki gibidir:

- 2 kişi: Ekonomi ve Kalkınma Sosyolojisi alanında doktora derecesine sahip akademisyen
- 2 kişi: Sosyoloji alanında doktora derecesine sahip akademisyen
- 2 kişi: Psikoloji ve Rehberlik alanında doktora derecesine sahip uzman
- 2 kişi: Kimya alanında doktora sahibi olup sosyal alanda aktif sivil toplum gönüllüsü
- 1 kişi: Edebiyat doktoru ve yerel yazar

- 3 kişi: Ticari pasaj ve alışveriş merkezi yöneticisi
- 1 kişi: Üretim sektöründe faaliyet gösteren yerel ekonomik aktör
- 1 kişi: Hizmet sektöründe faaliyet gösteren yerel ekonomik aktör
- 2 kişi: Belediye başkanı
- 1 kişi: Şehir konseyi başkanı
- 1 kişi: Qeshm Adası Kooperatif, Çalışma ve Sosyal Refah Dairesi Başkanı
- 1 kişi: Qeshm Adası Eğitim ve Öğretim Dairesi Başkan Yardımcısı
- 1 kişi: Qeshm Adası Sağlık ve Tedavi Merkezi Başkan Yardımcısı
- 1 kişi: Qeshm Serbest Bölge Teşkilatı Planlama ve Kalkınma Başkan Yardımcısı
- 1 kişi: Qeshm Serbest Bölge Teşkilatı Yatırım Başkan Yardımcısı
- 1 kişi: Qeshm Adası Balıkçılık Kooperatifleri Birliği Genel Müdürü
- 1 kişi: Qeshm Adası Tüccarlar Enstitüsü Genel Müdürü
- 1 kişi: %90'ından fazlası yabancı uyruklu öğrencilerden oluşan bir okulun müdürü

Bu çeşitlilik, elde edilen verilerin çok boyutlu, temsil gücü yüksek ve alandaki farklı bakış açılarını içerecek şekilde yapılandırılmasına olanak tanımıştır. Katılımcıların mesleki ve kurumsal çeşitliliği, göçmenlerin sosyal kalkınma üzerindeki etkilerini çok yönlü değerlendirme imkânı sunmuş, araştırmanın geçerlilik ve derinlik düzeyini artırmıştır.

Araştırmanın ilk aşamasında, yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Bu aşamada araştırmacı, öncelikle uzman katılımcıların Qeshm Adası'ndaki yabancı göçmenler konusuna ve bu göçmenlerin adanın sosyal kalkınması üzerindeki etkilerine ilişkin bakış açılarını ve yaklaşımlarını ortaya koymayı amaçlamıştır. Görüşmelerde, sosyal kalkınmayı etkileyen en önemli unsurların uzmanlar tarafından nasıl tanımlandığı analiz edilmiştir.

Mülakatlardan elde edilen veriler, içerik analizi yöntemiyle sistematik biçimde çözümlenmiştir. Bu analiz sonucunda, sosyal kalkınmayı etkileyen durum ve eğilimlere ilişkin ifadeler belirlenmiş ve bu ifadeler, SWOT analiz çerçevesine göre dört başlık altında (güçlü yönler, zayıf yönler, fırsatlar, tehditler) sınıflandırılmıştır.

Delphi yönteminin ikinci aşamasında, analiz sonucu elde edilen ifadeler yeniden yapılandırılmış ve katılımcılara dört kategori halinde (güçlü yönler, zayıf yönler, fırsatlar ve tehditler) sunulmuştur. Bu aşamada amaç, katılımcılardan hem sunulan ifadelerin doğruluğuna ilişkin onay almak hem de belirli ifadeler etrafında fikir birliği sağlanıp sağlanmadığını belirlemek olmuştur. Bu çerçevede yapılan yeniden görüşmeler sonucunda, bazı ifadeler uzmanların önerileri doğrultusunda revize edilmiş, bazıları birleştirilmiş ve bazıları çıkarılmıştır. Sonuç olarak, uzmanlardan toplanan geri bildirimlerle birlikte her bir kategoriye ilişkin nihai ifadeler kesinleştirilmiş ve SWOT tekniğine uygun biçimde dört ana başlık altında yapılandırılmıştır.

Araştırmanın bir sonraki aşamasında, elde edilen SWOT bileşenlerine dayanılarak strateji matrisi oluşturulmuştur. Bu strateji matrisinde, göçmenlerin sosyal kalkınma üzerindeki zayıf yönleri ve tehditleri ortadan kaldırmaya veya en aza indirmeye yönelik çözüm yolları geliştirilmiştir. Aynı zamanda, Qeshm Adası'nın sosyal kalkınmasını destekleyecek mevcut fırsatlar ve güçlü yönler ise güçlendirilerek stratejik yönelimlerin temel dayanakları haline getirilmiştir. Bu yapılandırma, hem sosyal kalkınma sürecini güçlendirmek hem de göçmenlerin sürece entegrasyonunu daha yapıcı hale getirmek amacıyla stratejik planlamaya dayalı bir yaklaşım sunmuştur.

4.1. Bulgular

4.1.1. Güçlü Yönler

Araştırma bulgularına göre, göçmenlerin Qeshm Adası'ndaki varlığı, özellikle bedensel işgücü gerektiren alanlardaki katkılarıyla belirgin bir şekilde öne çıkmaktadır. Göçmenler, yerel halkın fiziksel zorluklar, düşük ücret, işin tehlikeliliği veya sosyal statü nedeniyle tercih etmediği birçok sektörde aktif olarak görev almaktadır. Bu durum, adadaki işgücü açığının kapatılmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Qeshm Adası'nın sıcak ve kurak iklimi, aynı zamanda içme suyu kaynaklarının sınırlı oluşu nedeniyle, derin kuyular açılması gibi zorlu fiziksel işlerin yapılmasını gerektirmektedir. Yaz aylarında hava sıcaklıklarının 40–50°C'ye ulaşması, yerel iş gücünün bu tür faaliyetlerde bulunma motivasyonunu ve kapasitesini azaltmakta; bu

boşluk ise büyük oranda Afgan göçmen işçiler tarafından doldurulmaktadır (Görüşülen Kişi No. 6).

Bununla birlikte, adada bulunan gümrük noktaları ve kargo iskelelerinde gerçekleştirilen yükleme ve boşaltma işlemleri, özellikle sıcak havalarda oldukça yorucu ve riskli olabilmektedir. Bu işler de büyük oranda Afganistan ve Pakistan kökenli göçmen işçiler tarafından yürütülmektedir (Görüşülen Kişi No. 2).

İnşaat sektörü, Qeshm Adası'nda büyüyen ve işgücü talebinin yüksek olduğu sektörlerden biridir. Afgan göçmenler, bu sektörde önemli görevler üstlenmektedirler. İnşaat malzemelerinin taşınması, yüksek yerlerde çalışılması, temel yapı işlemleri gibi fiziksel dayanıklılık gerektiren işlerde yoğun biçimde görev almaktadırlar (Görüşülen Kişi No. 3).

Adanın sınır konumu nedeniyle yaygın olan yasa dışı ticari faaliyetler –özellikle mal kaçakçılığı gibi yüksek risk içeren işler– bazı göçmenler tarafından yürütülmektedir. Bu tür faaliyetler çoğunlukla deniz yoluyla gerçekleştirilmekte ve genellikle Afgan göçmenler tarafından, yerel işverenlerin yönlendirmesiyle yapılmaktadır (Görüşülen Kişi No. 9).

Temizlik ve atık toplama gibi toplum tarafından görünürlüğü düşük ve sosyal prestiji az işlerde de göçmenler ön plandadır. Yerel gençlerin bu alanda çalışmaya istekli olmaması, göçmen işçilerin kent merkezleri ve kırsal alanlarda evsel atık toplama görevlerini üstlenmesine neden olmuştur. Bu durum, yalnızca çevresel temizlik açısından değil, aynı zamanda halk sağlığı açısından da olumlu etkiler yaratmıştır (Görüşülen Kişi No. 22).

Göçmen işçilerin yaygın varlığı, işgücü piyasasında ciddi bir arz fazlası yaratmakta ve bu durum, emek ücretlerinde düşüşe yol açmaktadır. Göçmenler arasındaki rekabetin artması, işverenlerin daha düşük maliyetlerle işgücü temin etmelerini mümkün kılmış ve bu durum özellikle yerel müteahhitler ve küçük işletmeler açısından ekonomik bir avantaj doğurmuştur (Görüşülen Kişi No. 17).

Göçmenlerin Qeshm Adası'ndaki temel iş gücü piyasasında düşük statülü, fiziksel olarak zorlayıcı ve çoğu zaman düşük ücretli işlerde yaygın biçimde yer almaları, dolaylı biçimde yerel halkın mesleki ve sosyal konumunu yükseltici bir etki yaratmıştır.

Yerel halk, göçmenlerin üstlendiği bu işlerden uzaklaşarak daha yüksek statülü mesleklerde yer alma eğilimi göstermektedir. Bu durum, hem bireysel düzeyde mesleki gelişimi desteklemiş hem de toplumsal refahın artışına katkı sağlamıştır (Görüşülen Kişi No. 4).

Göçmenler ile yerel halk arasında gözlemlenen sosyal ve kültürel etkileşimler de güçlü yönler arasında değerlendirilmektedir.

Qeshm Adası'nda yaşayan Sünni azınlık ile Afgan göçmenlerin çoğunlukla Sünni mezhebine mensup olmaları, kültürel ve dini bağlamda bir yakınlık ve uyum yaratmıştır. Ülkenin genelinde baskın olan mezhepsel farklılıkların aksine, bu dini ortaklık, sosyal bütünleşmeyi kolaylaştırıcı bir unsur olarak öne çıkmaktadır (Görüşülen Kişi No. 11).

Qeshm toplumu genel olarak geleneksel ve dindar yapısıyla bilinmektedir. Göçmenlerin de benzer şekilde dini değerlere sahip olmaları, dini bayramlar, ibadetler, törenler ve cami etkinliklerine aktif katılımlarıyla yerel halkla ortak bir manevi alan yaratmalarını mümkün kılmıştır. Bu ortak paydada buluşma, kültürel dayanışmayı artırmış ve göçmenlerin sosyal uyumunu güçlendirmiştir (Görüşülen Kişi No. 18).

Göçmenlerin bireysel ve davranışsal özellikleri de önemli bir güçlü yön olarak değerlendirilmektedir.

İş disiplini, dakiklik, çalışkanlık, dürüstlük, görev bilinci ve mazeretsiz devamsızlık yapmama gibi özellikler, yerel işverenlerin göçmen işçilere olan güvenini artırmış ve onları iş gücü piyasasında tercih edilir kılmıştır. İnşaat sektörü ve diğer zorlu sektörlerde bu tür özelliklerin göçmenlerde sıkça gözlemlenmesi, bu grubu işverenler için vazgeçilmez hale getirmiştir (Görüşülen Kişi No. 24).

Göçmenlerin ekonomik motivasyonları ve çalışma arzuları, yerel gençler üzerinde de olumlu etkiler yaratmıştır. Göçmenlerin gösterdiği başarı ve çaba, bazı yerel gençlerde rekabet duygusu ve girişimcilik motivasyonu oluşturmuştur. Düşük eğitim düzeyine rağmen ekonomik başarıya ulaşan göçmenlerin örnek teşkil etmesi, yerel gençlerin ekonomik potansiyelleri değerlendirme yönünde motive olmalarına yol açmıştır (Görüşülen Kişi No. 8).

Qeshm Adası'ndaki yabancı göçmenlerin varlığının güçlü yönlerinden biri de, bu bireylerin ticaret alanındaki aktif katılımları ve dünyanın çeşitli bölgelerinden mal tedariki süreçlerinde oynadıkları etkili roldür.

Afganistanlı göçmenler, ülkelerinde yaşanan iç ve dış savaşların yarattığı olumsuz koşullar nedeniyle Asya ve Avrupa'nın farklı ülkelerine dağılmışlardır. Bu coğrafi dağınıklık, etnik dayanışma ve aralarındaki güçlü sosyal bağlarla birleşerek, uluslararası düzeyde etkili iletişim ağlarının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu potansiyelin yansıması Qeshm Adası'nda da açıkça gözlemlenmektedir. Nitekim bu göçmenler, sahip oldukları küresel bağlantılar aracılığıyla farklı ülkelerden çeşitli markalara ait ürünlerin ithalatını gerçekleştirmekte ve bu sayede adadaki ticaretin canlanmasına önemli katkılarda bulunmaktadırlar (Görüşmeci No.1).

Son olarak, göçmenlerin ikinci ve üçüncü nesillerinin Qeshm Adası'nda doğmuş ve büyümüş olmaları, sosyal uyumun ve birlikte yaşamanın kurumsallaşmasına katkı sağlamaktadır.

Bu yeni nesiller, yerel okullarda eğitim almakta ve akranlarıyla etkileşim kurarak adanın kültürünü içselleştirmektedir. Bu durum, göçmenler ile yerel halk arasındaki toplumsal sınırların yumuşamasına ve barışçıl birlikte yaşam kültürünün güçlenmesine katkı sağlamaktadır (Görüşülen Kişi No. 13).

Yabancı göçmenlerin Qeshm Adası'ndaki varlığı, sadece ekonomik ve iş gücü alanlarında değil; aynı zamanda kültürel, eğitimsel ve dilsel alanlarda da önemli güçlü yönler yaratmaktadır. Bu yönler, uzun vadede sosyal kalkınma süreçlerini destekleyici potansiyele sahiptir.

Göçmen nüfusunun kültürel çeşitliliği, yerel halk için yeni diller öğrenme ve farklı kültürel yapılarla tanışma fırsatları doğurmuştur. Afganistan, Pakistan, Bangladeş, Çin ve diğer ülkelerden gelen göçmenler sayesinde yerel gençler Peştuca, Urduca, Bengalce, Çince gibi dillerle doğrudan temas kurabilmekte; bazıları bu dillerde temel düzeyde bilgi edinmektedir. Bu dilsel etkileşimler, genç kuşakta kültürlerarası farkındalığın ve iletişim becerilerinin artmasına katkıda bulunmakta; bu da adanın insan sermayesinin niteliğini artırmaktadır (Görüşülen Kişi No. 19).

Ayrıca, Çinli göçmenlerin varlığı, Doğu Asya kültürünün bazı unsurlarının yerel topluma aktarılmasına zemin hazırlamıştır. Çinli iş insanları ve çalışanlar aracılığıyla yerel halk, farklı yaşam biçimleri, çalışma disiplinleri ve tüketim kültürleriyle tanışma imkânı bulmuş; bu da kültürel perspektifin genişlemesine neden olmuştur (Görüşülen Kişi No. 14).

Adanın geleneksel endüstrilerinden biri olan balıkçılık sektöründe de göçmenlerin katkısı dikkat çekicidir.

Geçmişte Bangladeşli, günümüzde ise ağırlıklı olarak Afgan işgücünün bu sektördeki aktifliği, su ürünleri üretimi, balık kurutma, işleme ve paketleme gibi alanlarda verimliliği artırmıştır. Göçmen işçiler, zorlu iklim koşullarına rağmen bu alanda çalışarak adanın balıkçılık kapasitesinin güçlenmesini sağlamışlardır (Görüşülen Kişi No. 7).

Eğitim ve kültürel katılım düzeyinde de göçmen gençlerin önemli bir varlığı söz konusudur.

Yerel kütüphanelere yapılan ziyaretlerde Afgan göçmen gençlerin daha yüksek oranda aktiflik gösterdiği; kitap okuma yarışmalarına katılımlarının ise kayda değer olduğu belirtilmiştir. Bu durum, göçmen gençlerin eğitimsel motivasyonlarının yüksekliğini ve toplumsal entegrasyon süreçlerine olumlu katkılarını göstermektedir (Görüşülen Kişi No. 23).

Teknik beceriler alanında ise özellikle Pakistanlı göçmenlerin rolü öne çıkmaktadır.

Mekanik, marangozluk, oto boyama, ev aletleri tamiri gibi mesleklerde uzmanlaşmış olan bu göçmenler, adanın teknik hizmet ihtiyacını karşılamakta ve profesyonel, sorunsuz bir hizmet sunmaktadırlar. Ayrıca düşük profilli yaşam tarzlarıyla, yerel halkın sosyal yapısına müdahale etmeden mesleki alanlarına odaklanmaları da toplumsal huzuru destekleyen bir unsur olarak değerlendirilmektedir (Görüşülen Kişi No. 15).

Göçmenlerin sayısal artışıyla birlikte mal ve hizmetlere olan talebin yükselmesi, yerel ekonomide canlılık yaratmıştır.

Gıda ürünleri, ev aletleri, tekstil ürünleri ve tüketim mallarına yönelik artan talep, pazarın genişlemesine ve küçük esnafın gelirinin artmasına neden olmuştur. Bu durum, adada iç piyasa döngüsünün güçlenmesini sağlamış ve ekonomik büyümeyi desteklemiştir (Görüşülen Kişi No. 21).

Çinli göçmenlerin varlığı ayrıca yatırım ve teknoloji transferi açısından da önemli bir güçlü yön oluşturmuştur.

Adaya yatırımcı kimliğiyle gelen Çinli göçmenler, özellikle petrol, enerji ve maden işleme alanlarında faaliyet göstermekte; geçmişte ham madde olarak ihraç edilen doğal kaynakların ilk aşama işlenmesini yerinde gerçekleştirmektedirler. Bu sanayi faaliyetleri, adada katma değer üretimini desteklemekte ve endüstriyel gelişime ivme kazandırmaktadır. Her ne kadar bu süreç henüz başlangıç aşamasında olsa da, göçmen varlığının ekonomik kalkınma üzerindeki doğrudan etkisini göstermesi açısından önemlidir (Görüşülen Kişi No. 10).

4.1.2. Zayıf Yönler

Qeshm Adası'ndaki yabancı göçmen varlığı, önemli sosyal ve ekonomik katkılar sunmakla birlikte, bazı yapısal ve sosyoekonomik sınırlılıkları da beraberinde getirmiştir. Bu sınırlılıklar, adanın sosyal kalkınma hedeflerini doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen önemli zayıf yönler olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, en belirgin zayıf yönlerden biri, göçmen nüfusun büyük bir kısmının düşük sosyoekonomik düzeye sahip olmasıdır. Nitekim, bu göçmen kitlenin büyük bölümünün vasıfsız iş gücü niteliğinde olması ve sosyal entegrasyon kapasitelerinin sınırlı kalması, kalkınma süreçlerinde aktif rol üstlenmelerini güçleştirmektedir. Göçmenlerin düşük eğitim düzeyi ve niteliksiz iş gücüne sıkışmış olmaları, yalnızca bireysel gelişimlerini sınırlamakla kalmamakta, aynı zamanda toplumun genel gelişmişlik göstergeleri üzerinde de olumsuz bir etki yaratmaktadır. Bazı bölgelerde göçmen yoğunluğunun artmasıyla birlikte altyapı, kamu hizmetleri ve eğitim sistemleri üzerinde baskı oluşmuş; bu durum sosyal eşitsizliklerin derinleşmesine yol açmıştır.

Afganistan'dan gelen göçmenler; savaş, şiddet ve siyasi istikrarsızlık gibi zorlayıcı koşullardan kaçan, büyük ölçüde savunmasız, yoksul ve düşük eğitim düzeyine sahip

bireylerden oluşmaktadır. Bu bireylerin temel motivasyonları can güvenliğini sağlamak ve acil geçim ihtiyaçlarını karşılamak olduğundan, uzun vadeli ekonomik hedefler, bireysel gelişim ya da toplumsal kalkınmaya katkı gibi stratejik kaygılar taşıma olasılıkları oldukça düşüktür (Görüşülen Kişi No. 4).

Qeshm Adası'na gelen göçmen profili, yüksek beşeri sermayeye sahip bireylerin ağırlıkta olduğu Avrupa ülkelerine gelen göçmen profiliyle karşılaştırıldığında, daha düşük eğitim, beceri ve sosyal sermaye düzeyine sahiptir. Bu durum, göçmenlerin yalnızca düşük vasıflı işlerde istihdam edilmesine neden olmuş ve onları kalkınma süreçlerinin pasif bir öğesi hâline getirmiştir. Uzmanlık, girişimcilik ya da yenilik üretme kapasitesi düşük olan bu göçmen kitlesi, uzun vadede sosyal kalkınma hedefleri açısından sürdürülebilir olmayan bir iş gücü tabanı oluşturmaktadır (Görüşülen Kişi No. 9).

Qeshm'e gelen göçmenlerin büyük bir kısmı düşük vasıflı olup, insan sermayesi açısından sınırlı bir potansiyele sahiptir. Bu durum, göçmenlerin kalkınma sürecine aktif bir şekilde katkıda bulunmalarını zorlaştırmakta ve onları çoğunlukla pasif işgücü konumuna itmektedir (Görüşülen Kişi No. 22).

Göçmenlerin düşük sosyoekonomik profili, vasıf eksiklikleri, entegrasyon sorunları ve kurumsal destek eksikliği; Qeshm Adası'nda sosyal kalkınmanın önünde duran temel zayıf yönler arasında yer almaktadır. Bu zayıf yönler, göçmenlerin sosyal dışlanma riskiyle karşı karşıya kalmalarına ve toplumsal uyum süreçlerinin zedelenmesine neden olmaktadır.

Yabancı göçmenlerin Qeshm Adası'ndaki varlığı, yalnızca ekonomik düzeyde değil; kültürel, sosyal ve güvenlik açısından da bazı zorlukları beraberinde getirmektedir. Bu zorluklar, özellikle yoğun göçmen nüfusunun bulunduğu bölgelerde daha belirgin hâle gelmiştir. Nitekim sosyal uyum, kültürlerarası etkileşim ve kamusal yaşam düzeni gibi alanlarda gözlemlenen çeşitli sorunlar, göçmen varlığının zayıf yönleri arasında değerlendirilmektedir.

Okullarda ve toplumsal yaşam alanlarında göçmen çocuklarla yerli halkın çocukları arasında belirgin sosyal ve kültürel farklılıklar gözlemlenmektedir.

Özellikle ekonomik olarak dezavantajlı durumda olan Afgan göçmen öğrenciler, kişisel hijyen, sosyal iletişim becerileri ve dil yeterliliği açısından çeşitli yetersizlikler göstermektedir. Bu durum, okul ortamında yerli öğrencilerle göçmen öğrenciler arasında gerilimlere ve ayrışmalara neden olmuş; bazı yerli aileler, çocuklarını göçmen öğrencilerle aynı sınıfta okutmak istemediklerini dile getirmiştir. Ayrıca, göçmen öğrencilerin Farsça diline tam anlamıyla hâkim olmamaları ve yerel kültürel kodlara aşinalıklarının sınırlı olması, kültürlerarası anlayışı ve karşılıklı etkileşimi zayıflatmaktadır (Görüşülen Kişi No. 13).

Sosyo-kültürel etkileşim eksikliğinin yanı sıra, göçmen toplulukların yaşadığı bazı mahallelerde kamusal güvenlik algısında ciddi bir düşüş gözlemlenmektedir. Görüşmelere göre, geçmişte yüksek toplumsal güven düzeyine sahip olan yerel mahallelerde, göçmen nüfusunun artmasıyla birlikte kapıların açık bırakıldığı bir ortamdan, kapalı ve denetimli yaşam alanlarına geçiş yaşanmıştır. Özellikle düşük gelirli göçmen ailelerin yaşadığı bölgelerde suç oranlarının arttığına dair yaygın bir toplumsal algı oluşmuştur. Bu durum, mahalle sakinlerinin kamusal alanlara erişimini sınırlamış, çocukların özgürce oynadığı alanlar giderek daralmıştır (Görüşülen Kişi No. 2).

Göçmenlerin yerleşim alanlarında gözlemlenen düzensizlik ve plansızlık, toplumsal etkinliklerin organizasyonunda da olumsuz etkiler yaratmaktadır. Özellikle düğünler, dini bayramlar ve geleneksel törenler gibi sosyal dayanışma pratikleri, göçmen mahallelerinde giderek seyrekleşmiş veya farklı kültürel normlara dayalı olarak uygulanmaya başlamıştır. Bu durum, yerel halk arasında sosyal yabancılaşma ve hoşnutsuzluk yaratmış; kültürel uyumun sağlanamaması, toplumsal bütünleşmeyi zayıflatan bir unsur hâline gelmiştir (Görüşülen Kişi No. 7).

Kültürel çatışmalar yalnızca etkinliklerde değil, toplumsal norm ve değer sistemlerinde de kendisini göstermektedir. Afgan ve Pakistanlı göçmenlerin ataerkil yapıya sahip kültürel arka planları, kadınların kamusal alandaki görünürlüğünü kısıtlamakta ve Qeshm Adası'nda hâkim olan karma toplumsal cinsiyet ilişkileriyle çelişmektedir. Yerel halk için normal olan karma çalışma ve yaşam alanlarında, göçmen erkeklerin katı davranış biçimleri ve kadınlara karşı tahammülsüz tutumları, özellikle kadınların

kamusal alandaki güvenlik duygusunu zedelemiş ve toplumsal ilişkilerde gerilim yaratmıştır (Görüşülen Kişi No. 22).

Diğer bir önemli unsur ise, göçmen toplulukların bazı durumlarda saldırgan davranışlar sergilemesi ve düşük tolerans düzeylerine sahip olmalarıdır. Günlük yaşam içerisinde karşılaşılan küçük sorunlara karşı gösterilen aşırı tepkiler, toplumsal uyum sürecini sekteye uğratmakta ve göçmen-toplum ilişkilerinde karşılıklı güvensizliği artırmaktadır. Bazı görüşmelerde, aile içi şiddet, toplumsal normlara aykırı davranışlar ve kültürel önyargıların da göçmen varlığının sosyal dokuda yarattığı zayıf yönler arasında yer aldığı belirtilmiştir (Görüşülen Kişi No. 4).

Göçmenlerin yaşadığı mahallelerde sosyal güvenlik algısı azalmış, bu bölgelerdeki suç oranlarında artış gözlemlenmiştir. Önceden güvenli olan kentsel ve kırsal alanlarda, artık insanlar evlerinden çıkarken temkinli davranmakta ve çocuklarını dışarıda yalnız bırakmaktan çekinmektedirler (Görüşülen Kişi No. 2).

Dilencilik, özellikle Pakistanlı göçmenler arasında sıkça gözlemlenen bir olgudur. Bu bireylerin hastaneler, lokantalar ve sokaklarda dilencilik yapması, adanın estetik görünümünü ve sosyal güvenlik algısını olumsuz etkilemiştir (Görüşülen Kişi No. 25).

Qeshm Adası'nda göçmenlerin varlığıyla ilişkili en önemli tehditlerden biri, çeşitli suç türlerinin yaygınlaşması ve suç oranlarındaki artıştır.

Sahada yapılan incelemeler, adadaki bazı suçların tür ve biçimlerinde değişiklikler meydana geldiğini ve daha önce bölgede görülmeyen yeni suç yöntemlerinin ortaya çıktığını göstermektedir. Bu değişimlerin özellikle Afganistanlı göçmenlerin gelişiyle başladığı ve ilk suçları işleyenlerin bu göçmenler olduğu, ardından bu suç davranışlarının yerel halk arasında da yayıldığı ifade edilmiştir (Görüşmeci No.16).

Yabancı göçmenlerin, ev sahibi topluma yönelik aidiyet duygularının zayıf ya da yok denecek düzeyde olması, onları cinayet, hırsızlık ve ağır şiddet olayları gibi suçlara daha meyilli hâle getirmiştir. Özellikle yoksul göçmen grupları arasında, maddi kazanç karşılığında yasa dışı eylemlerde bulunmaya yönelik eğilim ve motivasyonun yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum, göçmen grubundaki suç oranlarını artırmakta ve Qeshm Adası'ndaki sosyal sorunların da doğrudan artmasına yol açmaktadır (Görüşmeci No.23).

Ekonomik olarak güçlü göçmenlerin yerel topluma yönelik yardım faaliyetlerine katılımı oldukça sınırlıdır.

Özellikle Qeshm'de büyüyen ve belirli bir ekonomik refaha ulaşan Afganistanlı göçmenlerin, yerel topluma zekât, sadaka ve kamu yararına yapılan bağışlar konusunda anlamlı bir katkı sunmadıkları gözlemlenmektedir. Bu ekonomik kayıtsızlık, yerel yoksul kesimlere sağlanan destek kaynaklarının azalmasına ve sosyal dengenin bozulmasına neden olmuştur (Görüşmeci No.10).

Ticaret alanında, yeterli mesleki donanıma sahip olmayan ve düşük nitelikli göçmenlerin varlığı, yerel ekonomiye ciddi zararlar vermiştir. Bu bağlamda, kayıt dışı ticari faaliyetler, kaçakçılık ve yasaklı ürünlerin satışı gibi uygulamalara rastlanmaktadır.

Afgan göçmenler; giyim, ayakkabı satışı gibi basit mesleklerde ya da güvenlik ve temizlik işlerinde çalışmakla birlikte, bazı durumlarda yasa dışı ürünlerin (uyuşturucu, alkollü içki vb.) gizli ticaretiyle meşgul olmaktadırlar. Bu faaliyetler hem kentsel hem de kırsal alanlarda kolaylıkla yürütülmekte ve adada kara borsanın yaygınlaşmasına neden olmaktadır (Görüşmeci No.17).

Afgan göçmenler, bazı sektörlerde (örneğin ayakkabı satışı) pazar tekelini ele geçirmişlerdir. İthalat, dağıtım ve perakende satış süreçlerinin tümünü kontrol eden bu yapı, yerel girişimcilerin rekabet edebilmesini zorlaştırmakta ve onları ticaretin dışına itmektedir (Görüşmeci No.1).

Atık toplama ve geri dönüşüm sektörü de tamamen Afgan göçmenlerin kontrolüne geçmiştir. Yerli işgücünün bu sektörde yer almaması, elde edilen tüm gelirlerin bu gruba ait olmasına yol açmıştır (Görüşmeci No.18).

Göçmenlerin Qeshm Adası'ndaki pazar ve ticari faaliyetlerde yoğun biçimde yer almalarına rağmen, bölgeye anlamlı bir bilgi ya da ticaret becerisi aktarımı gerçekleşmemiştir. Bu göçmenlerin büyük bölümü adaya geldiklerinde düşük eğitim seviyesine ve yetersiz mesleki bilgiye sahipti. Başlangıçta işçi olarak çalışan bireylerin bir kısmı zamanla ticaret alanına geçiş yapmıştır. Ancak bu düzensiz ve aşırı göçmen varlığı, yerel gençler için iş olanaklarının daralmasına ve yerel halkın ekonomik alanlardan dışlanmasına neden olmuştur (Görüşmeci No.24).

Afgan iş gücüne olan aşırı bağımlılık, özellikle inşaat ve ticaret sektörlerinde önemli yapısal boşluklara yol açmıştır. Bu iş gücünün azalması ya da tamamen çekilmesi durumunda ortaya çıkacak boşluk, yerel iş gücünün eksikliği nedeniyle doldurulamamaktadır. Bu nedenle, işverenler bu iş gücünü elde tutmak adına her türlü koşulu kabul etmekte, bu durum ise ücret rekabetini göçmenler lehine artırmaktadır (Görüşmeci No.12).

Afgan göçmenler, avcılık ve balıkçılık sektörü ile su ürünleri sanayiinde de ciddi bir sorun hâline gelmiş ve bu sektöre önemli ölçüde zarar vermişlerdir.

Geçmişte yalnızca vasıfsız işçi olarak sektörde yer alan Afgan göçmenler, bugün tekne sahibi olacak kadar ekonomik güç kazanmış ve bağımsız balıkçılık yapmaya başlamışlardır. Ancak bu faaliyetler, hem ekolojik sürdürülebilirlik hem de yasal mevzuat açısından ciddi tehditler barındırmaktadır. Göçmenler, teknik bilgi ve çevresel farkındalıktan yoksun biçimde aşırı avlanma yapmakta, standart dışı av araçları ve yöntemleri kullanmakta, bu da deniz biyoçeşitliliğinin azalmasına ve deniz çevresinin tahribine yol açmaktadır. Üstelik, bu kişilerin hiçbirinin yasal balıkçılık iznine sahip olmaması, bu faaliyetlerin tamamını kaçak ve yasa dışı hâle getirmektedir (Görüşülen Kişi No. 20).

Göçmenlerin yüksek nüfusu, devlet tarafından sübvanse edilen hizmet ve ürünlerin tedarikinde de ciddi baskılara neden olmaktadır.

Özellikle un ve ekmek gibi temel gıda maddelerinde, fırınlara yerli nüfusa göre tahsis edilen kotaların göçmenler tarafından tüketilmesi, yerel halk için arz sıkıntılarına ve fiyat artışlarına yol açmıştır (Görüşülen Kişi No. 8).

Aynı şekilde, et, pirinç, yağ ve tavuk gibi temel besin maddelerine olan yoğun talep, piyasalarda arz-talep dengesini bozmuş ve yerli halkın alım gücünü zayıflatmıştır (Görüşülen Kişi No. 2).

Göçmenlerin kamu hastaneleri, devlet klinikleri ve okullar gibi kamusal hizmet alanlarında yoğun şekilde hizmet alması, yerli halkın özel hizmetlere yönelmesine neden olmuş; bu durum da eğitim ve sağlık harcamalarının artmasıyla birlikte ekonomik yükü artırmıştır (Görüşülen Kişi No. 21).

Konut alanında, özellikle Afganistanlı göçmenlerin varlığıyla bağlantılı olarak, göçmenlerin olumsuz etkileri somut biçimde gözlemlenmektedir. Göçmen nüfusunun hızla artması, Qeshm Adası'ndaki konut kiralarının belirgin şekilde yükselmesine neden olmuştur.

Göçmenlerin kalabalık aile yapıları ve düşük yaşam standartlarına razı olmaları nedeniyle birden fazla ailenin tek konutta yaşaması, ev sahiplerinin yüksek kira talep etmelerine yol açmıştır. Bu durum, yerel halkın barınma olanaklarına erişimini zorlaştırmış, özellikle yoksul kesimlerin konut bulma imkânlarını kısıtlamıştırç Aynı şekilde, göçme.lerin bazı ticari dükkânları yasal ya da yasa dışı ticari faaliyetlerle yüksek fiyatlara kiralamaları, ticari kiraları da artırmış, bu da yerli esnaf üzerinde ekonomik baskı oluşturmuştur (Görüşülen Kişi No. 5).

Sağlık alanında da, Afgan göçmenler arasında temel hijyen prensiplerine uyulmaması ve doğum kontrolünün olmaması nedeniyle önemli sorunlar ortaya çıkmıştır.

Birçok Afgan göçmen, özellikle düşük gelirli kesimden olanlar, tıbbi ve tedavi süreçlerine geleneksel ve bilimsel olmayan bir yaklaşımla yaklaşmakta, bilimsel temeli bulunmayan alışılmadık yöntemler kullanmaktadır. Bu durum, toplumda hastalıkların yayılma olasılığını artırmakta ve sağlık sistemine ağır tedavi maliyetleri yüklemektedir. Bu durumun açık bir örneği, Kovid-19 salgını döneminde gözlemlenmiştir (Görüşülen kişi no. 14).

Göçmenler arasında doğumlar genellikle tıbbi kontrol ve uzman denetimi olmaksızın gerçekleşmektedir. Afgan göçmenler arasında yaygın olan kültürel inançlara göre, doğum kontrol yöntemlerinin kullanımı tabulaştırılmış ve ahlaki bir yasak olarak görülmektedir. Bu nedenle, bu grup nüfus planlamasından kaçınmakta ve doğumlar genellikle sağlık merkezleri dışında, evde gerçekleşmektedir. Bu durum, sağlık personeli ve toplum sağlığı yetkilileri açısından ciddi bir endişe kaynağı oluşturmaktadır. Göçmenler arasındaki doğurganlık oranı, yerel nüfusa kıyasla çok daha yüksektir ve bu demografik artış, uzun vadede Qeshm Adası'nın sosyal yapısı, gelenekleri ve yerel kültürü üzerinde olumsuz etkiler yaratma potansiyeline sahiptir (Görüşülen kişi no. 9).

Ekonomik durumu zayıf olan bazı Afgan göçmenler, hastalık nedeniyle acil tedavi gereksinimi doğduğunda hastane ve sağlık merkezlerine başvurmakta, ancak

iyileştikten sonra ilgili ücretleri ödemeden bu kurumlardan gizlice ayrılmaktadır. Bu uygulama, söz konusu kişilerin tedavi maliyetlerinin yerel toplum ve sağlık sistemi tarafından karşılanmasına neden olmakta ve ek bir ekonomik yük oluşturmaktadır. Bu sorunların özellikle yasa dışı statüdeki göçmenler arasında daha sık görüldüğü belirtilmektedir (Görüşülen kişi no. 11).

Qeshm Adası'ndaki yeşil alanlar, parklar ve eğlence tesisleri giderek yabancı göçmenlerin, özellikle Afgan göçmenlerin toplanma alanı hâline gelmiştir.

Sağlık ve kültürel kaygılar nedeniyle, adanın yerel halkı bu alanları kullanma konusunda isteksizlik göstermekte, hatta çocuklarını parklara göndermekten kaçınmaktadır. Bunun başlıca nedeni, göçmen ve yerli çocuklar arasında kültürel çatışmalar ya da olası şiddet olaylarının yaşanabileceği endişesidir. Bu durum, eğlence alanlarının özellikle parkların, büyük ölçüde göçmenler tarafından kullanılmasına ve yerel çocukların bu imkânlardan yeterince yararlanamamasına yol açmıştır (Görüşülen kişi no. 20).

Düşük gelirli göçmenlerin oyun ekipmanları ve eğlence tesislerini doğru şekilde kullanma konusunda yeterli bilgiye sahip olmamaları, bu tür alanlarda fiziki hasarlara neden olmaktadır. Ağaçların zarar görmesi ve oyun ekipmanlarının tahrip edilmesi, söz konusu alanlarda gözlemlenen belirgin zararlardandır. Bu durum, yerel yaşam kalitesi ve çevresel sürdürülebilirlik üzerinde olumsuz etkilere yol açmaktadır (Görüşülen kişi no. 13).

Qeshm Adası'nın sıcak ve kurak iklim koşulları nedeniyle içme suyu kıtlığı, her zaman bölgenin temel sorunlarından biri olmuştur. Qeshm Adası'na göçmenlerin yoğun biçimde yerleşmesi bu sorunu daha da şiddetlendirmiştir.

Gerekli içme suyu altyapısı oluşturulmadan göçmen nüfusunun artması, mevcut su kaynakları üzerinde ek baskı yaratmıştır. Ayrıca, adadaki su kısıtlamaları hakkında yeterli bilgiye sahip olmayan bazı göçmenlerin aşırı su tüketimi, kaynakların israfına ve su krizinin derinleşmesine neden olmuştur (Görüşülen kişi no. 1).

Ulaşım alanında, yeterli bilgi ve beceri eksikliği nedeniyle birçok göçmen araç kullanımı konusunda önemli zayıflıklar göstermekte ve trafik kurallarına uymamaktadır.

Gece saatlerinde ışıksız, yüksek hızla veya kask kullanmadan motosiklet süren bireylerin büyük çoğunluğunu Afgan göçmenler oluşturmaktadır. Bu tür davranışlar, diğer vatandaşlar için kazalara ve hayati tehlikelere yol açmaktadır. Ayrıca, doğru araç kullanma becerisine sahip olmayan çocukların sokaklarda ve ara yollarda gerçekleştirdiği tehlikeli davranışlar, yerel halk arasında ciddi rahatsızlığa neden olmaktadır (Görüşülen kişi no. 5).

Afgan göçmenlerin varlıklı ve sermaye sahibi kesimlerinde, kişisel çıkarlar doğrultusunda yasa dışı faaliyetlerde bulunma ve kamu kurumlarına rüşvet verme eğilimi yaygındır.

Zengin göçmenlerin çoğu, düşük maaş alan kamu görevlileri ve öğretmenlere karşı küçümseyici tutumlar sergilemekte ve kural ihlallerini gizlemek amacıyla rüşvet yoluna başvurmaktadır (Görüşülen kişi no. 1).

Yabancı göçmenler arasında, fahiş fiyatlarla arazilerin yasa dışı satın alınması ve gerekli izinler alınmadan gece saatlerinde inşaat faaliyetlerine başlanması sıkça gözlemlenen durumlardandır. Ayrıca, su ve elektrik bağlantısı süreçlerinde de, idari işlemler rüşvet karşılığında hızlandırılmakta ve bireysel menfaatler doğrultusunda yönlendirilmektedir (Görüşülen kişi no. 16).

Qeshm Adası'ndaki göçmenlik sürecinin yönetimine dair yapısal zayıflıkların başında, gelen göçmen hacmine uygun yeterli altyapının bulunmaması gelmektedir.

Stratejik planlama eksikliği, kurumsal kapasite yetersizliği ve göçmen giriş-çıkışlarının etkili biçimde denetlenememesi, adanın sosyal ve ekonomik sistemi üzerinde ağır yükler doğurmuştur. Her tür bilgi, beceri ya da sosyal geçmiş düzeyine sahip göçmenlerin denetimsiz biçimde adaya giriş yapması, bazılarının yasal oturum veya çalışma izni olmadan gayri resmi olarak yaşamlarını sürdürmesine neden olmuştur. Bu durum ise bazı durumlarda ciddi güvenlik, sosyal ve ekonomik sorunları beraberinde getirmiştir (Görüşülen kişi no. 22).

En büyük zorluklardan biri, etkili filtreleme mekanizmalarının eksikliği nedeniyle, geçmişi ve yetkinlik düzeyi incelenmeyen yasa dışı göçmenlerin sayısında görülen artıştır. Qeshm Adası'nda bildirilen zararların ve düzensizliklerin büyük kısmı,

kontrolsüz şekilde adaya giriş yapan bu göçmenlerle ilişkilendirilmiştir (Görüşülen kişi no. 17).

Politika yapımı ve yönetişim alanında da çeşitli zayıflıklar mevcuttur. Qeshm Adası'na yönelik göç politikaları, kalkınma odaklı ilkeler, ekonomik ihtiyaç analizleri veya stratejik öncelikler temelinde şekillendirilmemiştir. Bu nedenle, yoksul ve düşük vasıflı göçmenlerin adanın kalkınma sürecine olumlu katkı sunması beklenmemektedir (Görüşülen kişi no. 15).

Göç yasalarının uygulanmasında şeffaflık eksikliği, bazı icra kurumlarının mevcut yasaları doğru biçimde uygulamaması ve çeşitli idari yolsuzluk vakalarının bulunması, göçmenlerin karşılaştığı sorunları derinleştirmiş ve adadaki göç krizini daha da karmaşık hâle getirmiştir. Bu yapısal sorunlar yalnızca göçmenleri olumsuz etkilemekle kalmamış, aynı zamanda adanın sosyal ve kalkınma yapıları üzerinde doğrudan tahribat yaratmıştır (Görüşülen kişi no. 24).

Hükümet, Qeshm Adası'ndaki yasal ya da yasa dışı göçmenler için bugüne kadar herhangi bir mali kaynak veya özel bütçe tahsis etmemiştir. Sonuç olarak, yabancı göçmenlerle ilgili tüm giderler, yerel nüfusa tahsis edilen ulusal kişi başı bütçelerden karşılanmaktadır. Bu durum, Qeshm Adası'nın kalkınma sürecini yavaşlatmış ve yerel halk üzerindeki ekonomik yükü artırmıştır (Görüşülen kişi no. 8).

4.1.3. Fırsatlar

Yabancı göçmenlerin Qeshm Adası'ndaki varlığı, kalkınmayı destekleyen çeşitli alanlarda birtakım kapasite ve potansiyeller sunmakta, bu da mevcut kaynakların harekete geçirilmesini mümkün kılan uygun fırsat alanları yaratmaktadır. Bu bölümde, saha çalışmasına katılan uzmanların görüşleri doğrultusunda öne çıkan fırsat başlıkları ele alınmaktadır.

Bu fırsatlardan biri, göçmenlerin Avrupa ülkeleri, Doğu Asya ve Körfez ülkeleriyle kurdukları geniş ve etkili ilişkilerdir. Göçmenler, sahip oldukları diaspora bağlantıları ve ulusötesi iletişim ağları aracılığıyla ev sahibi toplum ile başka coğrafyalardaki topluluklar arasında işlevsel bir köprü kurmakta ve bu ağlar aracılığıyla hem ekonomik hem de kültürel bilgi akışına katkı sunmaktadırlar. Bu durum, Qeshm Adası'nın küresel

düzeyde etkileşim kapasitesini artırmakta ve yerel girişimciler için uluslararası işbirliği fırsatları yaratmaktadır (Görüşülen kişi no. 13).

Diğer önemli fırsat alanı, Afgan sermayedar ve girişimci göçmenlerin yerel ekonomiye aktif katılımıdır. Bu grup, başta emlak, konut ve inşaat sektörü olmak üzere çeşitli alanlarda yatırımlar yapmakta; sermaye enjekte ederek ve ithal inşaat malzemeleri getirerek adanın fiziksel gelişimine doğrudan katkıda bulunmaktadır. Bu bağlamda, göçmenlerin sadece emek gücü değil, aynı zamanda sermaye taşıyıcı aktörler olarak da değerlendirilmesi mümkündür (Görüşülen kişi no. 6).

Hem işgücü sınıfı hem de sermayedar sınıf içerisindeki göçmenler, genel olarak ekonomik kalkınmaya olumlu yaklaşmakta ve ekonomik entegrasyona yatkınlık göstermektedir. Özellikle Afgan göçmenlerin Qeshm Adası'ndaki yüksek işgücü yoğunluğu, yerel işverenler açısından düşük maliyetli, hızlı erişilebilen bir emek rezervi işlevi görmekte ve üretim süreçlerini kolaylaştırmaktadır. Bu durum, kısa vadeli istihdam krizlerinin önüne geçilmesinde bir avantaj olarak görülmektedir (Görüşülen kişi no. 3).

Göçmenlerin varlığı, aynı zamanda İran kültürü ve Farsça dilinin küresel düzeyde yaygınlaşmasına da dolaylı katkı sunmaktadır. Farklı ülkelerden gelen bireyler, ev sahibi toplumun kültürel unsurlarına maruz kalmakta ve bu kültürü kendi sosyal çevrelerine taşıma potansiyeline sahip olmaktadırlar. Bu kültürel aktarım, İran'ın yumuşak gücünü destekleyen bir araç olarak değerlendirilebilir (Görüşülen kişi no. 17).

Göçmenlerin bir diğer stratejik avantajı, ev sahibi toplumun üretim ve tüketim kalıplarına dair kazanmış oldukları bilgi ve deneyimdir. Bu durum, özellikle dış ticaret ve ihracat faaliyetlerinde önemli bir rol oynayabilir. Göçmenler, kendi ülkelerindeki tüketici tercihlerini ve ticari prosedürleri iyi bildiklerinden, Qeshm Adası'nda üretilen malların dış pazarlara taşınmasında aracılık yapabilecek potansiyele sahiptirler. Böylelikle göçmenlerin, Qeshm Adası'nın ticaret hacmini artırma yönünde işlevsel bir rol üstlenmeleri mümkündür (Görüşülen kişi no. 8).

Son olarak, yasal statüye sahip göçmenlerin vergi, harç ve hizmet bedeli ödeyerek kamu bütçesine doğrudan katkıda bulunmaları da göz ardı edilmemelidir. Bu durum, ev sahibi toplumun ekonomik yapısının güçlenmesini sağladığı gibi, kamu hizmetlerinin

sürdürülebilirliği açısından da olumlu bir faktör olarak değerlendirilmelidir. Özellikle hizmet sektörünün genişlediği bölgelerde bu katkının görünürlüğü daha da artmaktadır (Görüşülen kişi no. 24).

4.1.4. Tehditler

Yabancı göçmenlerin İran toplumu ve Qeshm Adası için yarattığı fırsatlara paralel olarak, dikkate değer önemli tehditler de bulunmaktadır. En önemli tehditlerden biri, Qeshm Adası'ndan ve ülkeden büyük miktarda dövizin geniş çaplı çıkışıdır; bu durum ekonomiye büyük bir darbe vurmakta ve ekonomik kalkınma yolunda ciddi bir engel teşkil etmektedir.

Çoğu yabancı göçmen, İran'daki ve özellikle Qeshm Adası'ndaki çalışma ve ticari faaliyetlerinden elde ettikleri gelirleri menşe ülkelerine veya üçüncü ülkelere aktarmaktadır. Bu gelirler, İran'ın ekonomik döngüsüne girip iç ekonomiyi güçlendirmek yerine doğrudan ülkeden çıkmaktadır. Özellikle İran'daki milyonlarca Afgan göçmen nüfusu ve Qeshm Adası'ndaki binlerce göçmen göz önüne alındığında, bu durum ülkenin parasal ve döviz istikrarı açısından ciddi bir tehdit olarak kabul edilmektedir (Görüşülen kişi no. 11).

Toplumda bulunan yasa dışı göçmenler, vergi, harç ve hizmet bedeli ödemedikleri için sadece toplumun yükünü artırmakta ve ekonomik ile sosyal kalkınmada olumlu bir rol oynamamaktadırlar; aksine maliyet yaratmakta ve kalkınmaya engel olmaktadırlar (Görüşülen kişi no. 8).

Bu göçmenler tarafından sahte işler ve yasaklı malların alım-satımı gibi yasa dışı faaliyetler yaygın olarak gerçekleştirilmektedir. Ayrıca, bu faaliyetlerle ilişkili kara para aklama operasyonları yalnızca Qeshm Adası'nın ticaretine zarar vermekle kalmayıp, tüm ülke ekonomisine de ciddi bir darbe vurmaktadır (Görüşülen kişi no. 18).

Diğer bir tehdit ise, savaş mağduru Afgan göçmenlere yönelik açık kapı politikasıdır; bu göçmenler herhangi bir planlama, kontrol veya kısıtlama olmaksızın İran'a ve özellikle Qeshm Adası'na giriş yapmışlardır. Göçmen nüfusundaki bu ani artış, yerel toplumda birçok güvenlik sorununa yol açmıştır.

İran sınırlarının yeterince kontrol edilmemesi, hem toplum için tehlike oluşturmayan kişilerin hem de yüksek riskli bireylerin kimlik kaydı ve değerlendirme yapılmaksızın ülkeye girmesine neden olmuştur. Kimliklerin doğru bir şekilde kaydedilmemesi ve yasal kontrolün olmaması, bazı göçmenlerde sahte bir özgüven yaratmış; bu kişiler suç işledikten sonra başka bir şehre veya ülkeye kolayca göç edebileceklerini düşünerek cezasız kalabileceklerini hissetmektedirler. Bu durum, toplumdaki güvenlik seviyesinin düşmesine yol açmıştır (Görüşülen kişi no. 23).

Yönetim sisteminde de ciddi zayıflıklar mevcuttur; göçmenlerle ilgili yasalar gerekli istikrardan ve kapsamlılıktan yoksun olup, bu konuda yeterli bilgilendirme yapılmamaktadır. Bu durum, göçmenlerin özellikle sanayi ve üretim alanlarındaki yatırımlarının sınırlı ve verimsiz olmasına neden olmuştur; çünkü yabancı yatırımlar için mevcut yasalar katı ve uygunsuzdur (Görüşülen kişi no. 2).

Afganistan ve Pakistan bölgeleri, sıtma, tüberküloz, Kırım-Kongo kanamalı ateşi ve diğer bulaşıcı hastalıklar için ana rezervuar olarak bilinmektedir. Bu bölgelerden gelen yabancı göçmenler, bu hastalıkların ev sahibi toplumda yayılması ve genişlemesi için potansiyel kaynaklar olarak kabul edilmekte ve birçok sağlık sorununa neden olmaktadır.

İran'a ve özellikle Qeshm Adası'na göç eden Afgan ve Pakistanlı göçmenlerin çoğu, zayıf ekonomik koşullara ve düşük sağlık kültürü seviyesine sahiptir. Bu hastalıkların kendi menşe ülkelerinde henüz tamamen ortadan kaldırılmadığı göz önüne alındığında, bu göçmenler ev sahibi toplumda bu hastalıkların geri dönmesi ve yeniden yayılması için ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. İran'da bu hastalıkların çoğu resmi olarak ortadan kaldırılmış olsa da, son birkaç yıldır Qeshm Adası'ndaki Afgan göçmenlerin yoğun olduğu bölgelerde yeni tüberküloz ve sıtma vakalarının görüldüğüne dair sağlık merkezlerine raporlar ulaşmıştır (Görüşülen kişi no. 15).

Afgan ve Pakistanlı göçmenlerin menşe ülkelerinde aşılanmamış olmaları, bulaşıcı hastalıkların ev sahibi topluma bulaşmasını kolaylaştırmıştır. Bu kişilere temel önleyici hizmetler ve aşılama sağlamak, sağlık merkezleri ve ulusal kişi başına düşen bütçe üzerinde önemli maliyetler oluşturmuş, bu da göçmenleri toplumun sağlık sistemi için ağır bir yük haline getirmiştir (Görüşülen kişi no. 6).

Göçmenlerin çoğu sağlık sigortasına sahip değildir veya sigorta primlerini ödemek istememektedir; sonuç olarak tedavi masrafları sigorta kuruluşları tarafından mali geri dönüş olmaksızın karşılanmaktadır. Sağlık merkezlerine başvurduklarında da hizmet bedellerini ödemekten kaçınmaları, yerel topluma ait sağlık ve tedavi bütçesi üzerinde ek bir mali yük oluşturmaktadır (Görüşülen kişi no. 19).

Her toplumda kapitalist sınıf, işçi sınıfı ve zayıf sınıf gibi farklı sosyal sınıfların varlığı genellikle göreceli bir dengeyle birlikte gelir. Kapitalist ve varlıklı sınıf, zayıf kesimlere destek ve yardım sağlayarak sınıf farklılıklarını azaltmaya çalışır.

Toplumumuzda, göçmen işçilerin ve zayıf/yoksul kesimlerin yaygın ve artan varlığı ile birlikte, varlıklı göçmen sınıfların bu kesimlere yeterli katılım ve yardım sağlamaması toplumsal dengeyi bozmuştur. Özellikle zayıf Afgan göçmenlerin varlığı, ülke genelindeki hayır kurumları ve destekleyici kuruluşlar üzerinde ek bir yük oluşturmuştur (Görüşülen kişi no. 12).

Göçmenlerin varlığının toplumun kültürü ve sosyal durumu üzerindeki olumsuz etkileri açıkça gözlemlenmektedir.

Afgan göçmenlerin yüksek yoğunlukta yaşadığı şehir ve köylerde, onların baskın kültürü somut biçimde kendini göstermekte ve bu etki sağlık, okullardaki eğitim kalitesi, kentsel yapı ve görünüm ile diğer sosyal alanlarda kendini göstermektedir. Mahallelerdeki Afgan hane halklarının yoğunluğunun artması, yerli halkın zorunlu olarak başka mahalle ve şehirlere göç etmesine yol açmıştır (Görüşülen kişi no. 10).

Afgan göçmenlerden İran toplumuna aktarılan kültürel olgulardan biri, çocuk işçiliği kültürünün yaygınlaşmasıdır. Göçmen ailelerin yoksulluğu ve ekonomik zayıflığı nedeniyle çocuklar, aile gelirine katkıda bulunmak amacıyla küçük yaşlardan itibaren işgücü piyasasına girmektedir. Bu durum, toplumun çeşitli düzeylerinde, pazarlarda ve kamusal alanlarda Afgan çocukların yaygın olarak iş faaliyetlerinde bulunmasına neden olmuştur. Bu kültür, yerel kültürü de karşılıklı olarak etkilemiş ve bazı yerli ailelerin çocuklarının eğitimine odaklanmak yerine onları çalıştırmasına yol açmıştır (Görüşülen kişi no. 5).

Afgan göçmenlerden yerel kültüre yayılan bir diğer kültür ise erken yaşta evlilik, yani çocuk evliliğidir. Bu olgu Afganlar arasında yaygın olup, yerli çocuklar ile aynı yaştaki

göçmenler arasındaki etkileşimlerin artmasıyla birlikte yerel topluluklara da taşınmıştır. Küçük yaşta evlenen yerli ve göçmen gençler arasındaki yakın ilişkiler, uygunsuz farkındalıklara, erken ergenliğe ve gençler arasında çocuk evliliklerinin yaygınlaşmasına zemin hazırlamıştır (Görüşülen kişi no. 14).

Ulusal düzeyde, kişi başına düşen su kıtlığı sorunu İran'da ciddi şekilde hissedilmektedir. Ülke genelindeki milyonlarca göçmenin varlığı bu krizi derinleştirmiştir.

Birçok göçmen, su tasarrufu ve optimum su tüketimi ilkelerine riayet etmemekte ve yaşadıkları toplum ile ülkedeki su kaynaklarının sınırlılığına gereken önemi vermemektedir (Görüşülen kişi no. 20).

Şekil 7 : SWOT Bulguları Matrisi Diyagramı

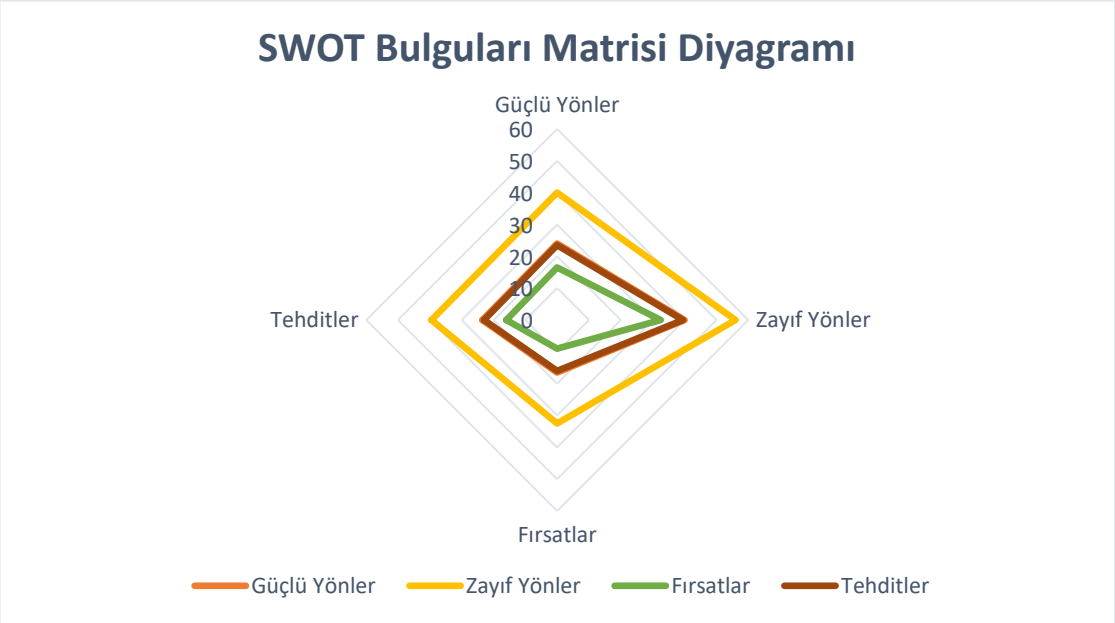

Kaynak : Yazar tarafından hazırlanmıştır**.**

Katılımcıların görüşlerine göre SWOT'un dört boyutuna ait matris, aşağıdaki tablolarda sunulmaktadır:

🔷 Güçlü Yönler (Kapasiteler)

Tablo 4: Güçlü Yönler

SIRA	İFADE
1	Göçmenler, yerel halkla dini yakınlıkları nedeniyle nispeten iyi uyum sağlamaktadırlar.
2	Göçmenler, Cuma namazı ve bayramlar gibi dini tören ve ritüellerde güçlü bir varlığa sahiptir.
3	Göçmenler arasında büyüklere saygı kültürüne rastlanmaktadır.
4	Göçmenler arasında iş birliği duygusu yüksek düzeydedir.
5	Göçmenler işlerinde düzenli olup, izinsiz devamsızlık yapmazlar ve dakiktirler.
6	Kültürel çeşitlilik, göçmenler ile yerel halk arasında olumlu iş birliklerine yol açmıştır.
7	Göçmenler, Qeshm pazarlarındaki mal tedarikinde oluşan boşlukları doldurmuşlardır.
8	Yüksek sayıda göçmen işçi, yerel halk, müteahhitler ve işletme sahipleri lehine ücretlerin düşmesine neden olmuştur.
9	Yerel halkın yapamadığı el emeği, zor ve yorucu işleri göçmenler iyi şekilde üstlenmektedir.
10	Göçmen işçiler işlerinde dürüst, düzenli ve fedakardırlar.
11	Göçmenlerin ikinci ve üçüncü nesilleri, yerel halk tarafından daha fazla kabul görmekte, daha yakın bir kültür ve daha iyi bir birlikte yaşama sahasına sahiptir.
12	Göçmenlerin varlığı, Qeshm Adası'nda yerel halkın Urduca, Çince ve diğer dilleri öğrenmesini sağlamıştır.
13	Çinli göçmenlerin varlığı, yerel halkın Doğu Asya kültürüyle kültürel tanışmasına olanak sağlamıştır.
14	Göçmenler, denizcilik ve balıkçılık endüstrisinde verimlilik ve yetenek artışına katkıda bulunmuşlardır.
15	Göçmen çocukları, yerel çocuklara kıyasla kitap ve okuma etkinliklerine daha fazla katılım göstermektedir.

16	Göçmenlerin zor ve düşük seviyeli işleri üstlenmesi, yerel halkın daha yüksek seviyeli işlerde istihdam edilmesine olanak sağlamış; bu durum yerel halkın sosyal statü ve refah düzeyinin artmasına neden olmuştur.
17	Göçmenler arasındaki sıkı çalışma, çaba ve ticaretteki rekabet, yerel halkta gelişimci düşüncelerin teşvik edilmesini sağlamıştır.
18	Pakistanlı göçmenler, mekanik, kaporta, boyama, marangozluk gibi teknik işlerde olumlu bir varlık göstermektedir.
19	Qeshm'deki Çinli göçmenlerin varlığı, topluma sermaye, teknoloji ve teknik bilginin girişine katkı sağlamıştır.
20	Çinli göçmenler, petrol, enerji ve mineral işleme alanlarında olumlu bir varlık sergilemektedir.
21	Göçmenler, inşaat sektöründe yüksek iş ahlakına sahip, vasıflı ve güvenilir müteahhitlerdir.
22	Pakistanlı göçmenler zararsızdır; sadece görevlerini yerine getirir ve yerel halkın iç işlerine müdahale etmezler.
23	Toplumdaki göçmenlerin varlığı, gıda maddeleri, eşya ve mobilya talebinin artmasına ve pazarda refahın yükselmesine neden olmuştur.
24	Hiçbir yerel veya İranlı bireyin yapmaya istekli olmadığı çöp ve atık toplama alanında, göçmenlerin varlığı bu boşluğu doldurmuştur.

Kaynak : Yazar tarafından hazırlanmıştır.

🔷 Zayıf Yönler (Zorluklar)

Tablo 5 : Zayıf Yönler

SIRA	İFADE
1	Göçmen ve yerel öğrenciler arasındaki yaş farkı, eğitim ortamında çeşitli sorunlara ve zorluklara yol açmaktadır.
2	Göçmen ve yerel öğrenciler arasındaki kültürel düzey farklılıkları, iletişim problemlerine neden olmaktadır.
3	Cinayet, hırsızlık ve fiziksel kavga gibi suçlar göçmenler arasında daha sık görülmektedir.

4	Göçmenlerin zekat ve sadaka ödemelerine katılımı yerel toplumda yok denecek kadar azdır.
5	Göçmenler, ticari mağazaların (giyim vb.) ve hatta basit işlerin (güvenlik vb.) kılıfı altında, yasaklı ve zararlı malların alım satımıyla meşgul olmaktadır.
6	Göçmenler, para kazanmak için her türlü faaliyete hazırdırlar.
7	Qeshm Adası'ndaki yüksek göçmen nüfusu, un ve ekmek temininde çeşitli problemlere yol açmaktadır.
8	Qeshm'deki artan göçmen varlığı, konut ve ticari dükkan kiralarında önemli artışlara neden olmuştur.
9	Mevcut altyapı, Qeshm Adası'ndaki yüksek göçmen kapasitesini karşılamakta yetersiz kalmaktadır.
10	Qeshm Adası'na göçmenlerin giriş-çıkışlarında herhangi bir kontrol mekanizması bulunmamaktadır.
11	Yüksek göçmen sayısı, yerel halkın temel gıda maddeleri ve diğer temel ihtiyaçlarını temininde sorunlara neden olmaktadır.
12	Göçmenlerin diğer İranlı etnik gruplarla evlenmesi ve Qeshm Adası'nın bazı bölgelerine yerleşmesi, demografik yapıda uzun vadeli değişikliklere yol açmıştır.
13	Savaş mağduru göçmenlerin getirdiği saldırgan kültür, Qeshm Adası'nda barış içinde bir arada yaşama ortamını zayıflatmıştır.
14	Göçmenlerin yoğun olduğu mahallelerde güvenlik, konfor ve huzur algısı oldukça düşüktür.
15	Göçmenlerin itaatkarlık düzeyi düşüktür ve sadece kendi içsel kurallarına bağlı hareket etmektedirler.
16	Göçmenlerin doğurganlık oranı ve nüfus artışı, bölgedeki yerel halkın birkaç katı seviyesindedir.
17	Göçmenler arasındaki suç kültürü ve suç çeşitliliği, yerel topluma yayılmaktadır.
18	Göçmenler, suç işleme konusunda yerel halktan daha cesur davranmaktadır.
19	Yabancıların yoksul ve düşük sosyoekonomik kesiminin varlığı, toplumda yoksulluğun artmasına yol açmıştır.

20	Parklar ve yeşil alanlar, yerel halka kıyasla daha çok göçmenler tarafından kullanılmaktadır.
21	Qeshm Adası'nda yaşanan içme suyu sıkıntısı göz önüne alındığında, göçmenlerin su tüketimi yerel halktan daha fazladır.
22	Göçmenlerin işçi ve ağır işlerde yoğunlaşması, yerel halkın göçmenlere ekonomik açıdan bağımlı hale gelmesine neden olmuştur.
23	Qeshm Adası'ndaki göçmen nüfusun önemli bir kısmını savaş mağduru, okuma yazma bilmeyen, düşük eğitimli, fakir ve muhtaç kesim oluşturmaktadır.
24	Qeshm Adası'ndaki göçmenlerin çoğu kalkınmacı bir yaklaşıma sahip değildir.
25	Uyuşturucu, alkollü içecekler, yakıt kaçakçılığı gibi yasa dışı ve sahte işlerin gerçekleştirilmesi, göçmenlerin varlığıyla kolaylaşmıştır.
26	Göçmenler, bazı iş kollarında ve mal ticaretinde yerel halkın zararına tekelleşmiş yapılar oluşturmuşlardır.
27	Suç oranının göçmenler arasında daha yüksek olduğu gözlemlenmektedir.
28	Qeshm Adası'ndaki sorunların ve zorlukların büyük çoğunluğu yasal göçmenlerden çok yasa dışı göçmenlerden kaynaklanmaktadır.
29	Göçmenler arasında dilencilik ve dilencilik kültürü yaygın olarak görülmektedir.
30	Zayıf ekonomik durumda olan göçmen kesimleri, düğünler gibi halka açık kültürel ve geleneksel törenlerin düzenlenmesini aksatmaktadır.
31	Göçmenler, trafik ve motosiklet kurallarına uymamaktadır.
32	Geri dönüşüm alanı ve bu alandan elde edilen gelirler göçmenlerin kontrolündedir.
33	Göçmenler ve yerel halk arasında yüksek düzeyde kültürel ve yaşam tarzı farklılıkları bulunmaktadır.
34	Göçmenlerin yüksek nüfus yoğunluğu, barış içinde bir arada yaşama ile ters orantılı olarak sosyo-kültürel zorlukları artırmaktadır.
35	Üreme sağlığı ve doğum sağlığına uyulmaması, Qeshm'deki sağlık personeli için birçok soruna yol açmıştır.

36	Göçmenlerin hastalıklar ve tedaviye yönelik geleneksel yaklaşımları, Qeshm'de birçok bulaşıcı hastalığın yayılmasına neden olmuştur.
37	Ataerkil kültür, şiddet ve aşırı bağnazlık göçmenler arasında yoğun biçimde görülmektedir.
38	Qeshm Adası'na göçmen kabulünde herhangi bir filtreleme ve kısıtlama uygulanmamıştır.
39	Qeshm Adası'na göçmen kabulü, kalkınma ilkeleri ve kalkınma göstergeleri dikkate alınmaksızın gerçekleştirilmiştir.
40	Göçmenlerin Qeshm toplumuna aidiyet duygusu yoktur; bu durum, göçmenlerin yasa dışı işlere yönelme eğilimini artırmıştır.
41	Qeshm Adası toplumunda, yerel erkek ve kadınların birlikte aktif olduğu ortamda göçmen erkeklerin yoğun varlığı, ahlaki bozulmalara yol açmıştır.
42	Göçmenler, ekonomik güçlerini artırmak amacıyla ticari faaliyetlerini daha çok kendi aralarında sürdürmekte, yerel halkla işbirliği zayıf düzeydedir.
43	Göçmenler arasında sağlık ve tedavi masraflarından kaçınma yaygın olarak görülmektedir.
44	Şeffaflık eksikliği ve kurallara uyulmaması, Qeshm'de göç yönetiminde temel sorunlardan biridir.
45	Göçmen nüfusundaki hızlı artış, uzun vadede yerel halkın gelenek ve göreneklerinde ve özgün kültüründe değişikliklere yol açacaktır.
46	Devlet hizmetlerinde (devlet klinikleri, devlet okulları vb.) göçmen sayısının artması, yerel halkın özel sektöre yönelmesine ve yaşam maliyetlerinin yükselmesine neden olmuştur.
47	Zengin göçmen kesim, devlet personeline ve okul öğretmenlerine karşı yukarıdan aşağıya bakan bir tutum sergilemekte ve rüşvetle kanunsuzluklarını gizlemeye çalışmaktadır.
48	Göçmenler, günlük yaşamın zorlukları karşısında hoşgörü ve dayanıklılıktan yoksun olup, hızlıca şiddet ve cinayete başvurabilmektedirler.
49	Göçmen gençlerin motosikletleri uygunsuz ve tehlikeli biçimde kullanmaları, şehir ve köylerde önemli bir sorun teşkil etmektedir.

50	Göçmenler tarafından yasa dışı ve gece inşaat faaliyetleri yoğun şekilde yapılmaktadır.
51	Göçmenler, yasa dışı yapılara elektrik ve su bağlantısı almak için rüşvet verme eğilimindedir.
52	Parklarda çok sayıda göçmenin bulunması nedeniyle, yerel çocuklar güvenlik hissi yaşamamakta; ayrıca göçmen gençler tarafından oyun ekipmanları, ağaçlar ve yeşil alanlar tahrip edilmektedir.
53	Okullarda, medreselerde ve mahallelerde göçmen gençlerin zorbalık davranışları gözlemlenmektedir.
54	Göçmenler Qeshm Adası'nda iş ve ticaret eğitimi almakla birlikte, yerel topluma bilgi ve beceri aktarımı yapmamaktadırlar.
55	Yasa dışı ve kaçak göçmenler, Qeshm toplumunun sağlık durumu açısından önemli bir sorun kaynağıdır.
56	Hükümet tarafından ne yasal ne de yasa dışı göçmenler için Qeshm Adası'na özel bir ödenek veya bütçe tahsis edilmemekte, tüm masraflar yerel halkın ulusal kişi başı bütçesinden karşılanmaktadır.

Kaynak : Yazar tarafından hazırlanmıştır.

🔷 Fırsatlar

Tablo 6 : Fırsatlar

SIRA	İFADE
1	Göçmenler, Avrupa ülkeleri, Doğu Asya ve Körfez ülkeleriyle yerlilere kıyasla daha geniş ve etkili bağlantılara sahiptir.
2	Toplumun tüm sektörlerinde ve ekonomik döngülerinde göçmenlerin aktif bir varlığı gözlemlenmektedir.
3	Göçmenler, emlak, konut ve gayrimenkul alanlarında önemli yatırımlar yapmaktadır.
4	Şehirlerde yerel halkın göçmenlere karşı hoşgörüsü belirgin şekilde görülmektedir.

5	Çok sayıda göçmen işçi, çeşitli işgücü türlerine erişim sağlamaktadır.
6	Hem yatırımcı hem de işçi sınıfı, ülkenin ekonomik gelişiminde olumlu bir rol üstlenmiştir.
7	Göçmenlerin toplumdaki varlığı, Farsça dilinin ve İran kültürünün göçmenler arasında yaygınlaşmasına katkı sağlamıştır.
8	Göçmenlerin varlığı, yerel ürün ve malların menşe ülkelerine ihracat kapasitesinin artmasına imkan tanımıştır.
9	Yasal göçmenler, harç, vergi ve hizmet bedellerini ödeyerek toplumun sosyal ve ekonomik gelişimine kayda değer katkılar sunmuşlardır.

Kaynak : Yazar tarafından hazırlanmıştır.

🔷 Tehditler

Tablo 7 : Tehditler

SIRA	İFADE
1	Göçmenler tarafından İran'dan büyük miktarda döviz ülke dışına çıkarılmaktadır.
2	Ülkenin yönetim sisteminde göç ve göçmenlerle ilgili yasaların istikrarı bulunmamaktadır.
3	Açık kapı politikası ve giriş-çıkış kontrollerinin olmaması, göçmenlerde sahte bir özgüven ve istediklerini yapabilecekleri düşüncesi yaratmıştır.
4	Göçmenlerin büyük yatırımlar yapmamasının temel nedeni, ülke sanayi ve üretim yasalarının onlar için katı olmasıdır.
5	Yasadışı göçmenlerin kimliklerinin tespit edilmemesi, toplum için önemli bir güvenlik tehdidi oluşturmaktadır.
6	Afganistan ve Pakistan bölgeleri sıtma, tüberküloz, Kırım-Kongo kanamalı ateşi gibi bulaşıcı hastalıkların ana kaynağı olup, bu bölgelerden gelen göçmenler toplumda bu hastalıkların yayılmasına zemin hazırlamaktadır.
7	Göçmenler sağlık sigortasından yararlanmamaktadır.

8	Göçmenlerin hijyen kurallarına uyulmaması, kentlerde, köylerde ve okullarda çok sayıda sağlık sorununa neden olmaktadır.
9	Çok sayıda yoksul göçmenin hayır kurumlarına başvurması, zengin göçmenlerin ise bu kuruluşlara yardım etmemesi toplumun sosyal sorunlarını artırmaktadır.
10	Yabancı göçmenlerin varlığı toplumun sosyal güvenlik düzeyini düşürmektedir.
11	Göçmenlerin menşe ülkelerinde aşılanmamış olmaları, çeşitli hastalıkların toplumda yayılmasına sebep olmaktadır.
12	Göçmenler, gelirlerini yerel gelişime veya İran ekonomisine dahil etmek yerine menşe ülkelerine transfer etmektedir.
13	Devlet hizmetleri ve ulusal sübvansiyonların önemli bir kısmı göçmenler tarafından kullanılmaktadır.
14	İkinci ve üçüncü nesil göçmenler, toplumun ekonomik gelişimine daha az katkı sağlamaktadır.
15	Göçmenlerin yoğun olduğu şehir ve köylerde, kendi kültürleri toplumun sosyal yapısı üzerinde baskın etki yaratmaktadır.
16	Göçmen çocuklarının tamamı çalışmakta olup, bu durum toplumda çocuk işçiliği kültürünün yaygınlaşmasına neden olmaktadır.
17	Göçmenler arasında yaygın olan çocuk evliliği kültürü, yerel halk arasında da yaygınlaşmaktadır.
18	Yasadışı göçmenler harç, vergi ve hizmet bedellerini ödemeyerek, toplumun gelişimi için yük oluşturmakta ve sadece tüketici konumundadır.
19	Göçmenlerin kara para aklama ve yasadışı malların alım satımı gibi faaliyetleri piyasalarda dengesizliklere yol açmaktadır.
20	Temel sağlık hizmetleri ve aşılama maliyetleri, sağlık merkezleri ve ulusal kişi başı bütçe üzerinde yüksek yük oluşturmaktadır.
21	Göçmenler, toplumun sağlık ve tedavi alanında önemli bir tehdit ve mali yük oluşturmaktadır.
22	Göçmenlerin hastane tedavi masraflarını ödememesi, yerli nüfusa ait ulusal sağlık bütçesinin zorlanmasına neden olmaktadır.

23	Yerli nüfusa kıyasla, göçmenler su tüketiminde daha yüksek oranlara sahiptir ve su tasarrufuna yeterince önem vermemektedirler.

Kaynak : Yazar tarafından hazırlanmıştır.

4.1.5. Stratejilerin Oluşturulması

SWOT matrisi, dört farklı strateji türünün geliştirilmesine olanak tanır. Ancak uygulamada, bazı stratejiler örtüşebilir veya eşzamanlı ve uyumlu bir şekilde hayata geçirilebilir. Sistem durumuna ve her bir faktörün etki derecesine bağlı olarak dört ana strateji kategorisi tanımlanabilir. Bu aşamada, matrisin dört boyutu birleştirilerek olası stratejiler tespit edilmelidir. Bu dört boyut, aşağıdaki temel stratejileri oluşturur:

Tablo 8 : Strateji Belirleme Tablosu

	Fırsatlar (O)	**Tehditler (T)**
Güçlü Yönler (S)	**SO**	**ST**
Zayıf Yönler (W)	**WO**	**WT**

Kaynak : Yazar tarafından hazırlanmıştır.

SO Strateji: İçsel güçlü yönler ile dışsal fırsatların entegrasyonuna dayanır. Temel amaç, dış çevrede mevcut fırsatlardan yararlanarak örgüt ya da toplumun içsel kapasitelerini güçlendirmek, böylece güçlü yönlerin performansını artırmak ve etkinliği maksimize etmektir.

WO Stratejisi: Dışsal fırsatların, içsel zayıflıkların giderilmesinde bir araç olarak kullanılmasıdır. Bu strateji, yapısal eksikliklerin ve işlevsel kısıtlamaların aşılması yoluyla sistem performansının iyileştirilmesini hedefler.

ST Stratejisi: Dışsal tehditlerin içsel güçlü yönler üzerindeki olumsuz etkilerini minimize etmeye yöneliktir. Güçlü yanlar güçlendirilerek kırılganlıklar azaltılır; böylece çevresel riskler artarsa bile, temel performans düzeyi korunabilir.

WT Stratejisi: Kriz yönetimine uygun, muhafazakâr bir strateji türüdür. Amaç mevcut durumu korumak ve olası kötüleşmeleri engellemektir.

Stratejik planlama sürecinde, içsel güçlü ve zayıf yönlerin yanı sıra dışsal fırsat ve tehditlerin ağırlığı ve önemi göz önünde bulundurularak, çok sayıda farklı strateji geliştirilebilir. Böylece yalnızca tek bir strateji değil, çeşitli stratejileri tasarlanabilir[281].

Araştırma sürecinde gerçekleştirilen mülakatların analizine dayanarak, katılımcı uzmanlar tarafından göçmenlerin toplumsal entegrasyonu ve kalkınmaya katkılarının artırılması ile ilgili toplam 40 genel öneri ifade edilmiştir. Bu öneriler, soruna yönelik stratejik müdahalelerin temelini oluşturmakta olup aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

1) Kültürel antropoloji ve kültür bilimi alanlarında eğitim programları düzenlemek.
2) Toplum sağlığı ve hijyen konularında bilinçlendirme kursları vermek.
3) Fars dili ve edebiyatı üzerine sistematik eğitimler organize etmek.
4) Göçmenlerin giriş-çıkış süreçlerinde etkili yönetim ve kontrol mekanizmaları geliştirmek.
5) Toplumun ihtiyaçlarına uygun uzman nitelikte göçmenleri davet etmek.
6) Yabancı sermaye sahiplerini bölgesel yatırımlara teşvik etmek.
7) Yatırım mevzuatını göçmen yatırımlarını kolaylaştıracak şekilde esnetmek.
8) İşgücü alımını, ekonomik ihtiyaç ve kapasiteye göre optimize etmek.
9) Göçmenlerin ekonomik faaliyetlerinin düzenli ve kapsamlı denetimini sağlamak.
10) Göçmenlerin sosyal hareketlilik ve faaliyetlerini izlemek ve denetlemek.
11) Eğitim programları ile yerli ve göçmenler arasında kültürel hoşgörüyü geliştirmek.
12) Kontrolsüz ve aşırı göçmen nüfusunun azaltılması için politika geliştirmek.
13) Göçmenlerin yerel topluma entegrasyonunu destekleyecek planlama ve uygulamalar geliştirmek.
14) Nüfus hareketlerini sistematik olarak yönetmek ve dengelemek.
15) Göçmen bireylerde kolektif aidiyet ve sosyal sorumluluk bilinci oluşturmak.
16) Seçkin ve yetkin göçmenlerin çekilmesi için düzenleyici mevzuat hazırlamak.

[281] Esalem Nejad Giloui, Mona, Morteza Masrour, ve Sajjad Moradi. *"Gilan'ın Kalkınmasını Hızlveıracak Etkili Kültürel-Yerel Stratejiler, Politikalar, Amaçlar ve Programların Tanımı".* Gilan Kültür ve İrşad Genel Müdürlüğü Araştırma Kurulu, 2021.

17) Yabancı göçmenlerin sosyal, ekonomik ve hukuki durumlarını etkin bir şekilde izlemek.
18) Göçmenlere yönelik olumsuz psikososyal tutum ve davranışları analiz etmek.
19) Yerli halk ve göçmenler arasında diyalog ve sağlıklı iletişimi teşvik edecek toplantılar düzenlemek.
20) Ortak ekonomik kalkınma projeleri geliştirmek ve uygulamak.
21) Toplumsal birlikteliği güçlendirmek için yıllık kültürel festivaller organize etmek.
22) Ortak kültürel ve sosyal programlar tasarlamak ve hayata geçirmek.
23) Göçmenlerin istihdamına yönelik üretim tesisleri ve imkânları sağlamak.
24) Uzun süreli oturum yerine, kısa süreli ikamet izinleri uygulamak.
25) Göçmenlerin mahalle yoğunluklarını dengeli dağıtmak.
26) Göçmenlerin ihtiyaç duyduğu altyapıyı geliştirmek.
27) Dezavantajlı göçmen gruplarını belirleyip, sistematik destek sağlamak.
28) Göçmenlere eğitim fırsatları sunmak.
29) Göçmenlerde ev sahibi topluma aidiyet duygusunu pekiştirmek.
30) Konsolosluklar ve büyükelçiliklerle işbirliği yaparak kredi ve imtiyaz olanakları sağlamak ve yönetmek.
31) Göç girişlerinde özellikle sabıka kaydı bazında düzenleyici filtreler oluşturmak.
32) Giriş vizesi için kefil şartı getirmek.
33) Göçmenlerin vatandaşlık haklarıyla ilgili düzenlemeler yapmak.
34) Göçmenlerin resmi kayıtlarının ve kimlik bilgilerinin eksiksiz tutulmasını sağlamak.
35) Göçmenlere banka hesapları açarak ekonomik döngüye katılımlarını teşvik etmek.
36) Göçmenlere SIM kart verilmesi ile iletişim altyapısını düzenlemek.
37) İzin belgesi olmayan nitelikli göçmen işçilere çalışma izni sağlamak.
38) İzin belgesi olmayan nitelikli göçmenlere ikamet izni vermek.
39) Suç işleyen göçmenlere karşı önleyici ve caydırıcı hukuki düzenlemeler yapmak.
40) Göçmenlere yönelik özel kredi ve bütçe tahsis ederek, yerel halkın sosyal destek bütçelerinin aşırı kullanımını önlemek.

Devamında, nihai stratejilerin ve eylem önerilerinin oluşturulabilmesi amacıyla, daha önce sunulan öneriler yeniden gözden geçirilmiş; içerikleri ve arka planındaki gerekçeler dikkate alınarak daha genel kategoriler altında birleştirilmiş ve SWOT matrisinin dört boyutu çerçevesinde yapılandırılmıştır. Bu yolla farklı stratejik yaklaşımlar tespit edilmiştir.

4.1.6. Elde Edilen Dört Strateji Türü

- SO Stratejileri (Güçlü yönlerden faydalanarak fırsatların değerlendirilmesi)

Tablo 9 : SO Stratejileri

Numara	Strateji	Ayrıntılı Açıklama
SO1	Göçmen ağları aracılığıyla mal ihracatının güçlendirilmesi	Göçmenlerin menşe veya hedef ülkelerine yönelik Qeshm mallarının ihracatını geliştirmek amacıyla uluslararası göçmen iletişim ağlarından yararlanılsın.
SO2	Ortak şirketler kurmak amacıyla göçmen yatırımcıların çekilmesi	Özellikle Afgan ve Çinli göçmen yatırımcıların finansal gücünden faydalanarak Qeshm'de altyapı ve sanayi projeleri başlatılsın.
SO3	Göçmenlerin dil çeşitliliğinden yararlanarak kültürel turizmin geliştirilmesi	Urduca, Bengalce, Çince, Peştuca gibi farklı diller ve kültürlerin kapasitesi, yabancı turist çekmek ve kültürel ilişkileri güçlendirmek için kullanılsın.
SO4	Çinli göçmenlerden yerlilere üretim ve işleme bilgisinin aktarılması	Ortak atölyeler kurularak, göçmenler aracılığıyla maden ve balıkçılık kaynaklarının işlenme teknolojisi yerel iş gücüne aktarılsın.
SO5	Kalkınma projelerinde ucuz göçmen iş gücünden faydalanılması	Büyük inşaat ve kentsel hizmet projelerinde maliyetleri azaltmak için kalifiye göçmen işçilerden yararlanılsın.

SO6	Başarılı göçmenlerden ilham alınarak yerel halkın mesleki beceri eğitimlerinin güçlendirilmesi	Girişimci göçmenlerin rol modeller olarak tanıtılmasıyla, yerel gençlerin işgücü piyasasına katılım motivasyonu ve eğitimi artırılsın.

Kaynak : Yazar tarafından hazırlanmıştır.

🔷 WO Stratejileri (Fırsatlardan Yararlanarak Zayıf Yönlerin Azaltılması)

Tablo 10 : WO Stratejileri

Numara	Strateji	Ayrıntılı Açıklama
WO1	Göçmenlerin kültürel ve sağlık eğitimlerinin ortak bütçeler aracılığıyla sağlanması	Varlıklı göçmenlerin kapasitesinden yararlanılarak, düşük eğitim seviyesindeki göçmenler için okuryazarlık, sağlık ve kültürel eğitim programları uygulanmalıdır.
WO2	Uluslararası yardım çekmek için göçmen ağlarından faydalanılması	Göçmenlerin küresel iletişim ağları, sosyal hizmetlerin iyileştirilmesi için uluslararası kaynakların sağlanmasında destek olabilir.
WO3	Eğitim almış göçmenlerin, düşük eğitim seviyesindeki göçmenlerin eğitim kalitesini artırmak için kullanılması	Eğitimli göçmenlerin katılımıyla, düşük eğitim seviyesine sahip göçmen çocukları için eğitim programları tasarlanıp uygulanmalıdır.
WO4	Göç altyapısı projelerinde göçmen iş gücünün istihdam edilmesi	Göçmen iş gücü, güvenli, uygun fiyatlı ve sağlıklı konutların inşası ve iyileştirilmesine dahil edilmelidir.
WO5	Uzmanlık sahibi olmayan göçmenler için teknik eğitim merkezlerinin kurulması	Yeni göçmenlerin beceri seviyesini artırmak ve işsizlik ile yoksulluğu azaltmak amacıyla mesleki eğitim merkezleri kurulmalıdır.

Kaynak : Yazar tarafından hazırlanmıştır.

🔷 ST Stratejileri (Tehditlerle Mücadelede Güçlü Yönlerden Yararlanma)

Tablo 11 : ST Stratejileri

Numara	Strateji	Ayrıntılı Açıklama
ST1	Yasal ve aktif göçmenlerin katılımıyla yasa dışı göç girişlerinin kontrol edilmesi	Yasal göçmenlerin ağı kullanılarak, yasa dışı göçmen girişlerinin halk denetimiyle güçlendirilmesi.
ST2	Resmi ithalatın yerini almak ve kaçakçılığı önlemek için göçmen tüccarlardan yararlanılması	Göçmen tüccarlarla iş birliği yapılarak, malların resmi ve şeffaf ithalatının sağlanması ve kaçakçılığın azaltılması.
ST3	Sosyal zararların kontrolü için göçmenler arasındaki dayanışma gücünden faydalanılması	Güçlü göçmen derneklerinin, çocuk işçiliği, erken evlilik gibi sosyal sorunların yönetiminde ortak paydaş olarak görev alması.
ST4	Göçmen elitlerin iş birliğiyle kültürel denetim ağlarının oluşturulması	Okuryazar göçmenlerin katkısıyla, göçmenler arasında şiddet, ataerkillik, çocuk evliliği gibi olumsuz kültürel değerlerin azaltılması.
ST5	Sosyal ve sağlık kurallarının eğitiminde eğitimli göçmenlerin kullanılması	Toplum tarafından kabul edilen göçmenlerin katılımıyla vatandaşlık davranışları eğitiminin verilmesi.

Kaynak : Yazar tarafından hazırlanmıştır.

🔷 WT Stratejileri (Zayıf Yönleri Azaltma ve Tehditlerden Kaçınma Stratejileri)

Tablo 12 : WT Stratejileri

Numara	Strateji	Ayrıntılı Açıklama
WT1	Kalkınma odaklı yasal ve göçmenlik kontrollerinin uygulanması	Qeshm'deki gerçek kalkınma ihtiyaçlarına dayalı olarak göçmenlerin şeffaf ve düzenli bir şekilde kabulüne

		yönelik yasal düzenlemelerin oluşturulması.
WT2	Yerel ve göçmen nüfus baz alınarak kamu hizmetleri için belirli kontenjanların tahsis edilmesi	Gerçek nüfus oranlarına göre su, elektrik, ekmek ve sağlık hizmetleri gibi kaynakların hassas ve etkin bir şekilde yönetilmesi.
WT3	Göçmenlerin belirli ekonomik sektörlerde tekel oluşturmalarının önlenmesi	Sıkı denetim mekanizmaları ile ayakkabı, gıda ve atık toplama gibi pazarlarda göçmenlere tekel oluşturma izni verilmemesi.
WT4	Çocuk evliliği ve çocuk işçiliği kültürünün yayılmasına karşı koruyucu yasalarla mücadele edilmesi	Göçmen bölgelerinde çocuk evliliğini önlemeye yönelik politikaların uygulanması ve çocukların eğitimlerinin desteklenmesi.
WT5	Göçmenler için zorunlu sağlık politikalarının uygulanması	Tüm göçmenler için zorunlu aşılamaların yapılması, sağlık kartı verilmesi ve hijyen denetimlerinin gerçekleştirilmesi.
WT6	Göçmenlerin kayıt altına alınması ve bilgi sistemlerinin geliştirilerek hesap verebilirliğin artırılması	Tüm göçmenlerin ulusal bir kayıt sistemine dahil edilerek, hukuki ihlaller durumunda takibin kolaylaştırılması.
WT7	Göçmenlerle ilgili dosyalarda yolsuzluk ve rüşvetle mücadele için sıkı denetimlerin yapılması	Göçmenler tarafından gerçekleştirilen yasa dışı yapılaşma ve izinsiz mülk alımlarına karşı şeffaflığın artırılması ve etkin mücadele edilmesi.

Kaynak : Yazar tarafından hazırlanmıştır.

SONUÇ VE ÖNERİ

Göç olgusu, tarih boyunca tüm insan topluluklarında ekonomik, siyasal, sosyal, kültürel, çevresel ve güvenlik gibi çeşitli etkenlerin sonucu olarak ortaya çıkan kadim ve aynı zamanda karmaşık bir toplumsal olgudur. Günümüzde ise artan küresel eşitsizlikler, savaşlar, güvenlik sorunları ve ekonomik krizler bağlamında göç, özellikle hedef ülkeler açısından temel toplumsal ve yönetsel sorunlardan biri hâline gelmiştir. İran da jeopolitik konumu itibarıyla, özellikle doğu komşuları olan Afganistan ve Pakistan başta olmak üzere çeşitli ülkelerden gelen göçmen gruplarına tarihsel olarak ev sahipliği yapmaktadır.

Fars Körfezi'nin en büyük adası olan Qeshm Adası, son yıllarda Afganistan, Pakistan, Bangladeş ve Çin gibi komşu ülkelerden gelen yoğun yabancı göç dalgalarına maruz kalmıştır. Bu göç hareketleri, yalnızca ekonomik düzlemde değil, aynı zamanda sosyal, kültürel, güvenlik ve demografik yapı üzerinde de derin ve çok boyutlu etkiler yaratmıştır. Qeshm Adası, stratejik jeopolitik konumu, serbest ticaret bölgesi statüsü, balıkçılık ve denizcilik sektöründeki potansiyeli ile sanayi yatırımları sayesinde yabancı iş gücü için çekim merkezi hâline gelmiştir. Ancak bu göçün düzensiz ve çoğu zaman denetimsiz olması, yerel kalkınma ve sosyal planlama süreçlerinde ciddi zorluklar doğurmuştur.

Bu bağlamda gerçekleştirilen bu araştırma, göçmenler ile Qeshm Adası'nın sosyal kalkınması arasındaki ilişkiyi sosyolojik ve sistematik bir bakış açısıyla incelemeyi amaçlamıştır. Qeshm'e yönelik göç hareketlerinin artmasına ve bunun sosyal kalkınma üzerindeki karmaşık etkilerine rağmen, bu ilişkiyi bütüncül ve derinlemesine analiz eden akademik çalışmaların sınırlı olduğu tespit edilmiştir. Mevcut politikaların çoğu güvenlik temelli olup, göçü ağırlıklı olarak ekonomik bir perspektifle ele almakta; bu nedenle göçün sosyal ve kültürel boyutları çoğu zaman göz ardı edilmektedir.

Bu araştırma, göçmenlerin Qeshm Adası'nın sosyal kalkınmasındaki rolünü kapsamlı ve bilimsel biçimde analiz ederek, mevcut güçlü yönler, zayıf yönler, fırsatlar ve tehditlerin (SWOT) doğru biçimde tanımlanmasını ve bu doğrultuda kanıta dayalı politika ve strateji geliştirilmesini mümkün kılmayı amaçlamaktadır. Elde edilen bulgular, göç, kentsel kalkınma, sosyal hizmetler ve kültürel politika alanlarında karar vericilere, hem göçmenlerin potansiyellerinden daha etkin yararlanma hem de olası olumsuzlukları önleme konusunda yol gösterici olabilir.

Tezin birinci bölümünde araştırmanın problematiği, amacı, önemi, temel soruları ve Qeshm Adası'nın sosyo-ekonomik özellikleri ele alınmıştır. İkinci bölümde, kalkınma, sosyal kalkınma ve göç kavramları teorik literatür bağlamında incelenmiş ve konuyla ilgili önceki araştırmalara

yer verilmiştir. Üçüncü bölümde, araştırmanın metodolojik çerçevesi çizilmiştir. Çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan Delphi tekniğiyle yürütülmüş ve veri toplama süreci yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler, yerel yöneticiler, sosyal elitler ve konuya ilişkin uzman kişilerle yapılmıştır.

Dördüncü bölümde, elde edilen veriler SWOT analizi çerçevesinde sınıflandırılmış ve analiz edilmiştir. Bulgular dört temel boyutta (güçlü yönler, zayıf yönler, fırsatlar, tehditler) yapılandırılmış, her bir kategoriye ilişkin saha verileri sunulmuş ve ardından stratejik öneriler geliştirilmiştir.

Sonuç olarak, bu çalışmada elde edilen bulgular ve geliştirilen stratejiler, Qeshm Adası'nda göçmenlerin sosyal kalkınma sürecindeki rolünü daha rasyonel ve bütüncül biçimde anlamak için önemli bir kaynak oluşturmaktadır.

Bu araştırma, aşağıdaki temel soruları yanıtlamaya çalışmak üzere tasarlanmış ve yürütülmüştür: Göçmenlerin Qeshm Adası'nın sosyal gelişimindeki güçlü yönleri nelerdir? Bu soru, göçmenlerin varlığının bölgenin sosyal gelişiminde — örneğin işgücü, yatırım ve kültürel çeşitlilik gibi alanlarda — üretken bir unsur olarak nasıl rol oynayabildiğini araştırmayı amaçlamaktadır.

Göçmenlerin Qeshm Adası'nın sosyal gelişimindeki zayıf yönleri nelerdir? Bu bölümde, göçmen varlığının ev sahibi toplumu zorlayan olumsuz yönleri incelenmiştir. Bu kapsamda, yoksulluk, hijyen eksikliği, kültürel uyumsuzluk ve çeşitli sosyal anormalliklerin ortaya çıkması gibi unsurlar ele alınmıştır.

Göçmenler tarafından Qeshm Adası'nın sosyal gelişimi için yaratılan fırsatlar nelerdir? Araştırmanın bu ekseni, göçmenlerin sosyal, ekonomik ve kültürel alanlardaki potansiyel katkılarını ve olumlu rollerini tanımlamayı ve analiz etmeyi hedeflemiştir.

Göçmenler tarafından Qeshm Adası'nın sosyal gelişimi için ortaya çıkarılan tehditler nelerdir? Bu soru, göçün neden olduğu yapısal, hizmet, altyapı, demografik ve güvenlik boyutlarındaki sorunları ve bunların Qeshm Adası'nın sosyo-kültürel yapısı üzerindeki etkilerini açıklamayı amaçlamaktadır.

Saha verileri, uzman görüşmeleri ve SWOT analizinden elde edilen bulgular dört temel eksen doğrultusunda değerlendirilmiştir. Bu eksenlerde belirlenen en önemli ve kapsamlı noktaların bazıları aşağıda sunulmaktadır. Qeshm'e yönelik göç eğilimi, özellikle yasal göçmenler ve yarı vasıflı işgücü bağlamında çeşitli güçlü yönler barındırmaktadır: yerlilerin tercih etmediği zorlu iş alanlarında işgücü sağlanması, kalkınma projelerinde insan gücü açıklarının kapatılması, bazı

göçmenlerin ticaret ve yatırımlara katkı sunması, menşe ülkelerle ekonomik bağların kurulması ve petrol dışı ihracatın kolaylaştırılması, ayrıca kültürel ve dilsel çeşitliliğin artırılması bu güçlü yönler arasında sayılabilir.

Araştırma bulguları, Qeshm'de yaşayan göçmenlerin büyük bir bölümünün yoksulluk, okuryazarlık eksikliği ve mesleki beceri yetersizliği gibi nedenlerle sosyal, ekonomik ve kültürel anlamda olumsuz yükler taşıdığını ortaya koymuştur. Bu durum, göçmenlerin zayıf ekonomik koşulları nedeniyle adanın çeşitli bölgelerinde genel yoksulluğun ve gecekondu bölgelerinin artmasına, nüfus baskısının yükselmesine ve sübvansiyonlu kaynakların (örneğin un, ekmek, temel gıda ürünleri, enerji ve su) tüketiminin olağanüstü artmasına yol açmıştır. Ayrıca, hijyen kurallarına yeterince riayet edilmemesi halk sağlığını olumsuz etkilemiş; bulaşıcı hastalıkların yayılmasına zemin hazırlamıştır. Sağlık, eğitim, tedavi ve barınma altyapıları üzerindeki yoğun baskı, hizmet kalitesini düşürürken; göçmen yoğunluğunun fazla olduğu mahallelerde suç oranlarının, asayiş sorunlarının ve şiddet olaylarının artmasına neden olmuştur. Bununla birlikte, Qeshm'in geleneksel mahallelerinde kültürel dengeler bozulmakta, yerliliğin zamanla silinmesi gibi olgular gözlemlenmektedir. Ayrıca, göçmenlerin yoğun olduğu bölgelerde çocuk işçiliği, erken yaşta evlilik ve çok eşlilik gibi uygulamaların yaygınlaşması dikkat çekmektedir.

Bulgular ayrıca, göçün etkili biçimde yönetilmesi durumunda göçmenlerin ev sahibi topluma çeşitli fırsatlar sunabileceğini göstermektedir. Bu fırsatlar arasında; kalkınma ve sanayi projelerinde insan gücü kapasitesinin artırılması, inşaat sektörü, ürün ihracatı ve istihdam yaratma alanlarında adanın ekonomik dinamizmine katkıda bulunma, sınır ötesi etkileşimlerin artırılması ve yeni bölgesel ticaret yollarının açılması yer almaktadır. Yasal olarak adada bulunan varlıklı göçmenler aracılığıyla sermaye ve döviz girişinin sağlanması da potansiyel faydalar arasında yer almaktadır. Ayrıca, göçmen varlığı sayesinde toplum genelinde ve okullarda kültürel ve dilsel çeşitliliğin artması ile birlikte farklı kültürlerle karşılıklı tanışma ve kültürel alışveriş süreçleri gelişebilmektedir.

Bununla birlikte, Qeshm'e yönelik kontrolsüz ve yaygın göç hareketinin sosyal kalkınmayı tehdit eden önemli unsurlar barındırdığı da araştırma kapsamında belirlenmiştir. Bu tehditler arasında: ülkeden döviz ve sermaye çıkışının artması ve bu kaynakların ulusal ekonomik döngüye geri dönmemesi; organize suç faaliyetlerinin yaygınlaşması ve mal, uyuşturucu, alkol ve akaryakıt kaçakçılığının artması; devletin sosyal hizmet yükünün ağırlaşması ve bu durumun yerlilerin ulusal kaynaklardan yararlanma düzeyini azaltması; yasa dışı göçmen yoğunluğunun olduğu mahallelerde sosyal ve kentsel güvenliğin zayıflaması; yerel kültürle uyumlu olmayan

yeni kültürlerin girişi ve yaygınlaşması; kentsel kimlik krizinin derinleşmesi ve bu bağlamda yerlilerin tersine göç sürecine girmesi yer almaktadır.

Bu araştırmada toplanan verilere dayanarak aşağıdaki temel sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Qeshm Adası'ndaki göç yapısının hem kapasite hem de zorluk barındıran çift yönlü karakteri

Araştırma bulguları, göçmenlerin Qeshm Adası'ndaki varlığının iki temel ve zıt yönü olduğunu ortaya koymaktadır. Bir yandan bu gruplar, işgücü temini, kültürel çeşitlilik, piyasa dinamizmi ve bölgesel bağlantılar açısından önemli fırsatlar yaratmaktadır. Öte yandan ise, sosyal yapı, kültürel değerler, sağlık sistemi ve ekonomik denge üzerinde önemli baskılar oluşturmaktadır. Bu yapısal ikilik, Qeshm'deki göç olgusunun temel karakteristiklerinden biri olup, indirgemeci "sıfır ya da bir" yaklaşımlardan ziyade, bütüncül, etkileşim temelli ve stratejik bir analiz gerektirmektedir.

2. Sosyal ve kültürel dokuda meydana gelen dönüşümler

Araştırmanın çarpıcı sonuçlarından biri, göçmenlerin adanın sosyal ve kültürel dokusu üzerindeki belirgin etkileridir. Özellikle göçmen yoğunluğunun yüksek olduğu mahallelerde, kültürel yaşam kalıpları, sosyal ilişkiler, kuşaklar arası etkileşim, yerel katılım biçimleri ve değer sistemlerinde gözle görülür değişiklikler meydana gelmiştir. Bu bölgelerde, yerel kültürün marjinalleştiği; geleneksel, ataerkil, din temelli veya sağlıksız davranış biçimlerinin baskınlaştığı ve sosyal kompozisyonu dönüştürdüğü tespit edilmiştir.

3. Kamu kaynakları ve altyapı üzerindeki artan baskı

Elde edilen bulgular, özellikle yasa dışı ve yoksul göçmen gruplarının Qeshm Adası'nın sınırlı kamu kaynakları ve altyapısı üzerinde ciddi bir yük oluşturduğunu göstermektedir. Eğitim, sağlık, barınma, temel gıda maddeleri (örneğin un ve ekmek), ulaşım olanakları ve yeşil alanlar gibi temel hizmet alanlarında yaşanan bu baskı, hizmet kalitesinin düşmesine ve yerel halk arasında memnuniyetsizliğin artmasına neden olmaktadır. Mevcut altyapının gerçek kapasitesi ile hizmetten yararlanan nüfus arasındaki dengesizlik, Qeshm'in sosyal ve çevresel sürdürülebilirliği açısından önemli bir tehdit olarak değerlendirilmektedir.

4. Entegre göç politikalarının eksikliği ve yönetişim zafiyeti

Verilerin analizi, göçmenlere ilişkin mevcut kamu politikalarının tutarlı ve stratejik bir çerçeveye oturmadığını ortaya koymuştur. Göçmenlerin toplumsal entegrasyonu konusunda kapsamlı bir program eksikliği söz konusudur. Ayrıca yasal, yasa dışı, mülteci veya yatırımcı statüsündeki göçmen grupları arasında net bir ayrımın yapılmaması, politika uygulayıcılar

açısından kurumsal karmaşaya yol açmaktadır. Bu durum, bazı göçmen gruplarının kamu kaynaklarından orantısız şekilde yararlanmasına, bazı grupların ise tamamen kalkınma süreçlerinin dışında kalmasına neden olmaktadır.

5. Eşitsiz Gelişim ve Sosyal Gerilimlerin Ortaya Çıkışı

Araştırma bulguları, farklı sosyoekonomik sınıflardan göçmen gruplarının (örneğin, yoksul işçiler ve sermayedar göçmenler) oluşmasıyla birlikte hem grup içi hem de gruplar arası eşitsizliklerin derinleştiğini göstermektedir. Üst gelir grubuna mensup göçmenlerin, sosyal sorumluluklara katılmaksızın kaynaklardan ve fırsatlardan yoğun biçimde yararlandığı gözlenirken; düşük gelirli göçmenlerin ise sosyal hizmetlere erişimde ciddi zorluklar yaşadıkları ve dilencilik, çocuk işçiliği, kayıt dışı istihdam, psikolojik travmalar ve şiddet davranışlarına yöneldikleri tespit edilmiştir. Bu yapısal eşitsizlikler, yalnızca göçmenler ile ev sahibi topluluk arasında değil, göçmen gruplarının kendi içlerinde de ciddi sosyal gerilimlere yol açmaktadır.

6. Olumlu ve Sinerjik Kapasitelerin Göz Ardı Edilmesi

Göçmenlerin neden olduğu bazı sorunların yanı sıra, çoğunlukla dikkate alınmayan önemli olumlu potansiyellere de sahip oldukları bulgulanmıştır. Esnek iş gücü profilleri, bölgesel bağlantılar, kalkınma süreçlerine katkı potansiyeli, çok kültürlü yaşam deneyimi ve uluslararası ticaret ağlarına aşinalık gibi kapasite unsurları; doğru politikalarla desteklendiğinde Qeshm'in sosyal kalkınmasına önemli katkılar sağlayabilecek niteliktedir. Ancak, bu fırsatların değerlendirilmesini engelleyen temel unsur; stratejik planlama eksikliği, koordinasyon yetersizliği ve sorumlu kurumsal yapılar arasındaki rol belirsizlikleridir.

7. Pasif Politikalar Yerine Aktif ve Akılcı Yaklaşımlara Geçiş Gerekliliği

Araştırmanın temel çıktılarından biri, Qeshm Adası'ndaki güncel sosyal gerçekliklerle, ulusal düzeyde uygulanan resmi göç politikaları arasındaki ciddi uyumsuzluktur. Şeffaf ve stratejik bir göç yönetimi politikasının eksikliği; veri temelli yönetişimin uygulanmaması ve göçle ilgili sorunlara yönelik kurumsal müdahale eksikliği, göçün yönetimiyle ilgili temel yükün yerel halkın üzerine kalmasına neden olmuştur. Bu durum, devletin ilgili kurumlarının göçe karşı geliştirdiği pasif ve tepkisel yaklaşımların etkisizliğini gözler önüne sermektedir. Yalnızca zararları kontrol altına almakla yetinilmesi, göçmenlerin taşıdığı kapasite ve fırsatların değerlendirilmesini engellemiştir. Bu nedenle, geleneksel ve kısa vadeli göç politikalarından uzaklaşılarak, uzun vadeli, stratejik, katılımcı ve kapsayıcı bir göç yönetimi anlayışına geçilmesi elzemdir.

8. Göç Olgusuna Sosyolojik Perspektiften Yeniden Yaklaşma Gerekliliği

Sonuç olarak, Qeshm Adası'ndaki göç olgusu; yalnızca bir tehdit ya da yalnızca bir fırsat olarak değil, çok boyutlu ve dinamik bir toplumsal gerçeklik olarak ele alınmalıdır. Göçmenler ile yerel halkın bir arada yaşamını sürdürebilmesi için; diyalog temelli ilişkiler, katılımcı planlama süreçleri, kapsayıcı kamu politikaları ve karşılıklı güveni esas alan bir sosyal yapı inşa edilmelidir. Bu türden bütüncül bir yaklaşım benimsenmediği sürece, göçmenlerin topluma entegre edilmesi ve onların potansiyellerinden etkili bir şekilde yararlanılması mümkün görünmemektedir.

Öneriler

A. Politika Önerileri (Devlet ve İdari Kurumlar İçin)

- Kapsamlı Göçmen Yönetim Planının Hazırlanması:

Qeshm Serbest Bölgesi ölçeğinde, göçün sosyal, ekonomik ve altyapısal etkilerini bütüncül biçimde ele alan "Kapsamlı Göçmen Yönetimi Planı" hazırlanmalı ve uygulamaya konulmalıdır.

- Dijital Kayıt Sistemi Kurulması:

Yasal ve yasa dışı tüm göçmenleri kapsayacak dijital temelli bir kayıt ve izleme sistemi oluşturulmalı, böylece göçmen profilleri, ikamet yerleri ve çalışma statüleri düzenli olarak izlenmelidir.

- İkamet İzinlerinin Kalkınma Temelli Tahsisi:

Göçmenlerin ikamet izinleri; adanın kalkınma öncelikleri, kamu hizmetleri kapasitesi ve yerel demografik dengeler dikkate alınarak planlanmalı ve sınırlandırılmalıdır.

- Mesleki Kota Uygulaması:

İşgücü piyasasının ihtiyaçlarına göre belirli meslek gruplarında göçmen istihdamına kota uygulanmalı; vasıfsız göçmen akınının önüne geçilmelidir.

- Altyapı Katkısı Amacıyla Vergilendirme:

Qeshm'de çalışan veya ticari faaliyet yürüten göçmenlerden altyapı hizmetlerine katkı sağlamak amacıyla makul oranlı bir vergi alınmalı; bu gelir doğrudan yerel hizmetlerin iyileştirilmesinde kullanılmalıdır.

- Sınır Güvenliğinin Güçlendirilmesi:

Yasa dışı göçmen girişini önlemek amacıyla ülkenin doğu sınırlarında gözetim ve denetim artırılmalı, ileri düzey izleme teknolojileri (örneğin termal kameralar, insansız hava araçları) kullanılmalıdır.

- Kaçakçılıkla Mücadelede Kararlılık:

Kaçakçılık ve sınır aşan suç örgütlerine yönelik operasyonlar yoğunlaştırılmalı; yerel güvenlik birimleri bu konuda özel olarak eğitilmelidir.

- Yasa Dışı İstihdamın Cezalandırılması:

Kayıt dışı göçmen çalıştıran işverenlere ağır para cezaları uygulanmalı; istihdam denetimleri düzenli ve etkili biçimde sürdürülmelidir.

- Nitelikli Göçmenlerin Kalkınma Projelerine Dahil Edilmesi:

Büyük altyapı, sanayi ve inşaat projelerinde, alanında uzman göçmenlerin istihdam edilmesi teşvik edilmelidir.

- Göçmen Beceri Veri Tabanının Oluşturulması:

Göçmenlerin mesleki beceri, eğitim ve deneyimlerine dair kapsamlı bir veri tabanı hazırlanmalı; bu veri tabanı, kamu ve özel sektör istihdam süreçlerinde kullanılmalıdır.

- Koşullu Çalışma Vizeleri:

Belirli uzmanlık alanlarında (örneğin kaynakçılık, elektrikçilik, ileri düzey inşaat işleri vb.) çalışacak göçmenler için, denetim altında tutulan ve süreli çalışma vizeleri sağlanmalıdır.

- Göçmen Yerleşimlerinin Planlanması:

Şehir merkezlerinden uzak, merkezi ve hijyenik yaşam koşullarına sahip, yalnızca göçmenlere özel yerleşim kompleksleri inşa edilmelidir.

- Konut Kiralama Sürecinin Denetlenmesi:

Göçmenlere yönelik mülk kiralamaları sıkı şekilde denetlenmeli; çok haneli yasa dışı kiralama durumlarında ağır idari yaptırımlar uygulanmalıdır.

- Göçmen Sayısına Oranla Bütçelendirme:

Qeshm Adası'na tahsis edilen merkezi bütçe, adada yaşayan göçmen nüfusu da dikkate alacak şekilde artırılmalı; kamu hizmetlerine ek kaynak sağlanmalıdır.

- Göçmen Katılım Fonu Oluşturulması:

Kamu hizmetlerinin finansmanında göçmenlerin de katkı sağlayabileceği bir "Göçmen Katılım Fonu" oluşturulmalı; bu fon gönüllü bağışlar ve zorunlu katkılarla desteklenmelidir.

- Uluslararası İşbirliğinin Güçlendirilmesi:

Göçmenlere yönelik sosyal hizmetlerin sunumu amacıyla UNHCR, IOM gibi uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapılmalı; insani yardım ve teknik destek projelerinden faydalanılmalıdır.

B. Kültürsel ve Eğitimsel Öneriler

- Göçmenlere Yönelik Sivil ve Kültürel Eğitim Programları:

Göçmenlerin topluma uyumunu kolaylaştırmak amacıyla, Farsça dil eğitimi, sosyal yasalar, kentsel yaşam görgü kuralları ve vatandaşlık hakları gibi konuları kapsayan eğitim kursları tasarlanmalı ve düzenli olarak uygulanmalıdır.

- Kültürel Entegrasyon için Eğitim Materyalleri:

Göçmen aileler ve öğrenciler için, yerel kültürü tanıtıcı ve kültürel uyumu destekleyici özel eğitim paketleri hazırlanmalıdır.

- Bütünleşik Okulların Kurulması:

Yerli ve göçmen öğrencilerin birlikte eğitim alabildiği, kültürel uçurumu azaltmaya yönelik "bütünleşik okul" modelleri hayata geçirilmelidir.

- Göç ve Kalkınma Alanlarında Akademik Uzmanlıklar:

Bölgedeki üniversitelerde, göç, sosyal kalkınma ve kentsel dönüşüm temalı lisansüstü ve doktora programları açılmalıdır.

- Göç Araştırmaları Merkezi:

Qeshm veya diğer bölgesel bilimsel merkezlerde, göçün sosyolojik, ekonomik ve kültürel boyutlarını araştıracak özel bir merkez kurulmalıdır.

- Ulusal ve Uluslararası Konferansların Düzenlenmesi:

Göç, güvenlik ve yerel kalkınma temaları çerçevesinde düzenli olarak ulusal ve uluslararası bilimsel toplantılar organize edilmelidir.

- Sağlık ve Üreme Okuryazarlığı:

Göçmenlerin sağlık bilgisi ve üreme sağlığı konusundaki farkındalığını artıracak eğitim programları hazırlanmalıdır.

- Elektronik Sağlık Dosyalarının Oluşturulması:

Göçmenlerin sağlık bilgilerini içeren elektronik dosya sistemleri kurulmalı, böylece sağlık hizmetlerine erişim kolaylaştırılmalıdır.

- Kapsamlı Aşılama ve Hastalık Taramaları:

Tüberküloz, sıtma, HIV gibi bulaşıcı hastalıklar için düzenli tarama ve aşılama kampanyaları düzenlenmelidir.

- Ücretsiz Sağlık Hizmet Paketleri:

Göçmenlere yönelik ücretsiz temel sağlık hizmetleri ve destek paketleri sunulmalıdır.

- Nüfus Kontrolü ve Aile Sağlığı Eğitimi:

Sağlık merkezleri ile işbirliği içinde, göçmenlere yönelik nüfus kontrol yöntemleri ve aile sağlığı eğitimi programları düzenlenmelidir.

- Göçmen Kültür Evi Kurulması:

Menşe ülkelerin gelenek, görenek ve el sanatlarını tanıtmak ve korumak amacıyla "Göçmen Kültür Evi" oluşturulmalıdır.

- Ortak Kültürel Festivaller:

Göçmenler ile yerel halk arasındaki gerilimleri azaltmak ve barış içinde bir arada yaşamayı teşvik etmek amacıyla ortak kültürel etkinlik ve festivaller düzenlenmelidir.

- Karşılıklı Saygı Kültürünün Teşviki:

Qeshm Radyosu ve yerel televizyon kanalları gibi medya organlarının kapasitesi kullanılarak, toplumsal hoşgörü ve karşılıklı saygı kültürünü geliştirmeye yönelik yayınlar artırılmalıdır.

- Göçmenlerin Yerel Kalkınmaya Katılımının Teşvik Edilmesi:

Hayırseverlik, eğitim ve sağlık gibi sosyal projelere katılım gösteren göçmenler için vergi indirimleri ve diğer teşvikler sağlanmalıdır.

- Uzun Süreli Oturma İzinleri:

Yatırımcı, hayırsever ve uzman nitelikteki göçmenlere, yerel kalkınmaya katkılarını artırmak amacıyla uzun süreli oturma izinleri verilmelidir.

- Hürmüzgan Eyaleti Göç Bilgi Bankası:

Bölgedeki göç hareketlerini sistematik biçimde takip etmek ve yönetmek üzere Hürmüzgan Eyaleti seviyesinde kapsamlı bir göç bilgi bankası kurulmalıdır.

C. Araştırma Önerileri

- Farklı Göçmen Sınıflarına Yönelik Saha Çalışmaları
- Yasal ve Yasa Dışı Göçmenlerin Fonksiyonel Farklılıkları
- Qeshm Adası ile Diğer Sınır Bölgeleri Arasında Karşılaştırmalı Çalışmalar
- Göçmenlerin İstihdam Yapısındaki Rolü
- Yerel Halkın İstihdam Fırsatları Üzerindeki Etkiler
- Ücretler, Verimlilik ve İşgücü Piyasasının Rekabet Gücü
- Etnik, Kültürel ve Güvenlik Gerilimlerindeki Rol
- Yüksek Göçmen Yoğunluğuna Sahip Mahallelerde Güvenlik Algısı
- Göçün Gıda Güvenliği, Sosyal Adalet ve Eşitsizliklere Etkisi
- İşsizlik, Ücretler ve Doğal Kaynakların Tahribatı Arasındaki İlişki
- Başarılı ve Yatırımcı Göçmenlere Yönelik Vaka Çalışmaları
- Göçmenlerin Ticaret, Sanayi ve Girişimcilikteki Başarı Faktörleri
- Kuşaklararası Psikolojik ve Sosyolojik Araştırmalar
- İkinci Nesil Göçmenlerin Kültürel Kimliği ve Aidiyet Düzeyi

KAYNAKÇA

Abedi, Mohammad. "İranlı Kadınların Yabancı Erkeklerle Evliliklerinin Hukuki ve Sosyal Etkileri." Birinci Ulusal Göç, Düzen ve Güvenlik Sempozyumu, Cilt 2. Mukaddes Meşhed, 2010.

(عابدی، محمد. ۱۳۸۹. "آثار حقوقی و اجتماعی ازدواج زنان ایرانی با مردان بیگانه." اولین همایش ملی مهاجرت، نظم و امنیت، جلد دوم، مشهد مقدس.)

Abolhasan Tanhaei, Hossein, Baqer Sarukhani, Naderqoli Qurchian, ve Abbas Ebrahimi Qaleh Ghazi. "Parsons Kuramı Temelinde Qeshm Adası'nda Sosyal Kalkınmanın Boyutları." Bilimsel-Araştırma Coğrafya Dergisi (Bölgesel Planlama), Yedinci Yıl, Sayı 1 (2016): 225–234.

(ابوالحسن تنهایی، حسین، باقر ساروخانی، نادرقلی قورچیان و عباس براهیمی قلعه قاضی. ۱۳۹۵. "ابعاد توسعه اجتماعی در قشم با تکیه بر نظریه پارسنز." فصلنامه علمی پژوهشی جغرافیا (برنامه ریزی منطقه ای)، سال هفتم، شماره ۱: ۲۳۴-۲۲۵.)

Aghamirzaei Mahalli, Tahereh, Jamileh Aghatabar Rudbari, ve Maryam Taghvai Yazdi. "Noshirvani Teknoloji Üniversitesi Öğretim Üyeleri ve Yöneticilerinin Bakış Açısından Sosyal Gelişme Boyutlarının Sıralaması ve Değerlendirilmesi." (2020).

(آقامیرزایی محلی، طاهره، جمیله آقاتبار رودباری، و مریم تقوایی یزدی. ۱۳۹۹. "رتبهبندی و ارزیابی ابعاد توسعه اجتماعی از دیدگاه اعضای هیئت علمی و مدیران دانشگاه صنعتی نوشیروانی")

Aghazadeh, S. "Hürmüz Boğazı'nın Küresel Ekonomi Üzerindeki Etkisi." Accessed 2010. http://www.persiangulfstudies.com/fa/pages/695.

(آقازاده، س. ۱۳۸۹. "اقتصاد دنیا در دست تنگه هرمز." دسترسی در ۵ اوت ۲۰۲۵.)

Ahmadi, Nasibe. "Delphi Yönteminin Tanıtımı ve Eleştirisi." Sosyal Bilimler Dergisi, 22 (2009): 100–108.

(احمدی، نسیبه. ۱۳۸۸. "معرفی و نقد روش دلفی." نشریه علوم اجتماعی، ۲۲: ۱۰۸-۱۰۰.)

Ahmadi, Fazlollah, Khadijeh Nasiriyani, ve Parvaneh Abazari. "Araştırmalarda Bir Araç Olarak Delphi Tekniği." İran Tıp Eğitimi Dergisi, 8, no. 1 (2008): 175–185.

(احمدی، فضل الله، خدیجه نصیریانی و پروانه اباذری. ۱۳۸۷. "تکنیک دلفی: ابزاری در تحقیق." مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی، ۸ (۱): ۱۸۵-۱۷۵.)

Akbari, Ghezanfar. "İran Toplumunun Güncel Durumu: Sosyal Kalkınma Göstergeleri Açısından Bir Değerlendirme." Toplumsal Kalkınma Sempozyumu Bildirileri. Tahran: Bilimsel ve Kültürel Yayınlar, 2001.

(اکبری، غضنفر. ۱۳۸۰. "وضعیت فعلی جامعه ایران با نظر به شاخص های توسعه اجتماعی." مجموعه مقالات همایش توسعه ی اجتماعی، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.)

Alexander, Jeffrey C. "Civil Societies". London: Sage publication, 1995.

Alshehri, Saud Ali, and Yacine Rezgui. "Delphi-based consensus study into a framework of community resilience to disaster." Natural Hazards, 75 (2015): 2221–2245. DOI:10.1007/s11069-014-1423-x.

Altonji, Joseph G., and David Card. "The Effects of Immigration on the Labor Market Outcomes of Less-skilled Natives." South European Society and Politics, 1991.

Amiri, Bazargan, ve Heydar Lotfi. "Basra Körfezi Bölgesinde Mekânsal Stratejik Planlama ve Örgütlenme: Qeshm Adası Örneği." Bilimsel-Araştırma Coğrafya ve Bölgesel Planlama Dergisi, On Birinci Yıl, Üçüncü Sayı (2021): 598–627.

(امیری، بازرگان و حیدر لطفی. ۱۴۰۰. "برنامه ریزی و سازمان دهی راهبردی فضا در منطقه خلیج فارس؛ مطالعه ی موردی جزیره قشم." فصلنامه علمی پژوهشی جغرافیا و برنامه ریزی منطقه ای، سال یازدهم، شماره سوم: ۶۲۷-۵۹۸.)

Amiri, Bazargan, Heydar Lotfi, Ezzatollah Ezzati, ve Majid Shari'at Panahi. "Basra Körfezi Bölgesinde Politik, Güvenlik ve Ekonomik Mekânsal Planlama: Qeshm Adası İçin Stratejik Model Önerisi." İslami Azad Üniversitesi Meşhed Şubesi Coğrafya Bilimleri Dergisi, 17, no. 35 (2021): 20–41.

(امیری، بازرگان، حیدر لطفی، عزت الله عزتی و مجید شریعت پناهی. ۱۴۰۰. "برنامه ریزی و سازمان دهی سیاسی، امنیتی و اقتصادی فضا در منطقه خلیج فارس در راستای ارائه یک مدل راهبردی برای مناطق ایران؛ مطالعه ی موردی جزیره قشم." مجله علوم جغرافیایی دانشگاه آزاد اسلامی واحد مشهد، دوره ۱۷، شماره ۳۵: ۴۱-۲۰.)

Andreas, Jahn, and Thomas Straubhaar. "A Survey of the Economics of Illegal Migration". South European Society and Politics, 1998.

Aspalter, Christian, and Surendra Singh. "Debating Social Development". BPR Publishers, 2008.

Asgharpoor Masooleh, Ahmadreza, Payam Roshanfekr, ve Abdolhossein Kalantari. "Tahran Şehrinde Sosyal Kalkınma". Tahran: Tahran Şehir Planlama ve Araştırma Merkezi Yayınları, 2014.

(اصغرپور ماسوله، احمدرضا، پیام روشنفکر و عبدالحسین کلانتری. ۱۳۹۳. "توسعه اجتماعی در شهر تهران". تهران: انتشارات مرکز مطالعات و برنامه ریزی شهر تهران.)

Askari Neduşen, Abbas, Ehsan Leşgeri ve Sümeyye Feramerziyan. 2016. "İran'daki Şehirlerin Kalkınma Göstergeleri ve Göç Alma Oranı Arasındaki İlişki." Sosyal Analiz Dergisi, 4. sayı: 127-152.

(عسکری ندوشن، عباس، احسان لشگری و سمیه فرامرزیان. ۱۳۹۵. "رابطه شاخص های توسعه و مهاجرپذیری شهرستان ها در ایران." مجله تحلیل اجتماعی، شماره ۴: ۱۵۲-۱۲۷.)

Aslani, Seyyed Mojtaba. "İç Göçler ve Ulusal Güvenlik". Tahran: Milli Savunma Üniversitesi, 2009.

(اصلانی، سید مجتبی. ۱۳۸۸. "مهاجرت های داخلی و امنیت ملی". تهران: دانشگاه دفاع ملی.)

Aslani, Seyyed Mojtaba. "Son Üç On Yılda İran İslam Cumhuriyeti'nde Göç Süreci ve Ulusal Güvenlik Üzerindeki Etkisi (Tahran'a İç Göç Üzerine Vurgu ile)." Nüfus Dergisi (Mevsimlik), Sayı 55 (2014): 45–82.

(اصلانی، سید مجتبی. ۱۳۹۳. "بررسی روند مهاجرت در جمهوری اسلامی ایران طی سه دهه ی اخیر و تأثیر آن بر امنیت ملی (با تأکید بر مهاجرت داخلی به تهران)." فصلنامه جمعیت، شماره ۵۵: ۸۲-۴۵.)

Azad Armaki, Taghi, Mahdi Mobaraki, ve Zohreh Shahbazi. "Sosyal Kalkınmanın Uygulamalı Göstergelerinin Belirlenmesi ve İncelenmesi." Sosyal-Kültürel Kalkınma Çalışmaları Dergisi (Mevsimlik), Birinci Yıl, Birinci Sayı (2011): 7–30.

(آزاد ارمکی، تقی، مهدی مبارکی و زهره شهبازی. ۱۳۹۰. "بررسی و شناسایی شاخص‌های کاربردی توسعه اجتماعی." فصلنامه مطالعات توسعه اجتماعی – فرهنگی، سال اول، شماره ی اول: ۳۰-۷.)

Azkia, Mostafa. "Yoksulluk, Kırılganlık ve Sosyal Kalkınma: İran'ın Kırsal Toplumu Üzerine Bir Vurgu." Toplumsal Kalkınma Sempozyumu Bildiri Kitabı, 51–69. Tahran: Bilimsel ve Kültürel Yayınlar, 2001.

(ازکیا، مصطفی. ۱۳۸۰. "فقر، آسیب پذیری و توسعه اجتماعی با تاکید بر جامعه روستایی ایران." مجموعه مقالات همایش توسعه اجتماعی، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی، ۶۹-۵۱.)

Azkia, Mostafa. "Kalkınma Sosyolojisi". 3. Baskı. Tahran: Neşr Kelime Yayınları, 2002.

(ازکیا، مصطفی. ۱۳۸۱. "جامعه شناسی توسعه". چاپ سوم. تهران: انتشارات نشر کلمه.)

Azkia, Mostafa, ve Rashid Ahmadresh. "Kalkınma Kuramları". Yayıncı: Ehsan Düşünceleri, 2017.

(ازکیا، مصطفی و رشید احمدرش. ۱۳۹۶. "نظریه های توسعه". تهران: اندیشه های احسان.)

Azkia, Mostafa, ve Gholamreza Ghaffari. "Kalkınma Sosyolojisi". 7. Baskı. Tahran: Keyhan, 2008.

(ازکیا، مصطفی و غلامرضا غفاری. ۱۳۸۷. "جامعه شناسی توسعه". چاپ هفتم. تهران: کیهان.)

Azkia, Mostafa, Habibollah Zanjani, Seyyed Mohammad Seyyed Mirzaei, ve Hadi Barghamadi. "Tahran Şehrinde Sosyal Kalkınma Düzeyinin İncelenmesi." İran Sosyal Kalkınma Çalışmaları Dergisi, Altıncı Yıl, Dördüncü Sayı (2014).

(ازکیا، مصطفی، حبیب الله زنجانی، سید محمد سیدمیرزایی و هادی برغمدی. ۱۳۹۳. "بررسی سطح توسعه اجتماعی در شهر تهران." مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران، سال ششم، شماره چهارم.)

Badri, Seyyed Ali, Khalil Rahmani, Majid Sejasi Gheydarai, ve Omid Hasanpour. "Merivan İlçesinde Ekoturizm Kalkınma Stratejileri." Kırsal Araştırmalar, İkinci Yıl, İkinci Sayı (2011): 31–54.

(بدری، سیدعلی، خلیل رحمانی، مجید سجاسی قیداری و امید حسن پور. ۱۳۹۰. "راهبردهای توسعه اکوتوریسم در شهرستان مریوان." پژوهش‌های روستایی، سال دوم شماره دوم: ۳۱–۵۴.)

Barghi, Hamid, Mohammad Dehghan Hessampour, Ramazan Toosi, ve Davoud Jomeini. "Basra Körfezi Bölgesinde Sürdürülebilir Turizm Kalkınması Planlaması (Qeshm Adası Örneği)." Bilimsel-Araştırma Mekansal Planlama Dergisi, İkinci Yıl, Üçüncü Sayı (2012): 75–94.

(برقی، حمید، محمد دهقان حسام پور، رمضان طوسی و داود جمینی. ۱۳۹۱. "برنامه ریزی توسعه پایدار گردشگری در منطقه خلیج فارس (مطالعه موردی: جزیره قشم)." مجله علمی پژوهشی برنامه ریزی فضایی، سال دوم، شماره سوم: ۹۴-۷۵.)

Bastami Nejad, Mahmoud, Akbar Talebpour, ve Khalil Mirzaei. "İran'ın Kalkınmamışlığı Paradoksu: Sosyal Bilimler Uzmanlarının Bakışıyla." İslami Azad Üniversitesi Şuşter Şubesi Sosyal Bilimler Dergisi (Bilimsel-Araştırma) 51, no. 2 (2021).

(بسطامی نژاد، محمود، اکبر طالب پور و خلیل میرزایی. ۱۴۰۰. "معمای توسعه نیافتگی ایران از دیدگاه صاحبنظران علوم اجتماعی." فصلنامه علمی- پژوهشی علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر، دوره ۵۱، شماره ۲ – شماره پیاپی ۱۵.)

Beliki, Norman. "Sosyal Araştırmaların Tasarımı". Çeviri: Hasan Çavuşiyan. 9. Baskı. Tahran: Neşr-i Ney, 2014.

(بلیکی، نورمن. ۱۳۹۳. "طراحی پژوهش های اجتماعی". ترجمه حسن چاوشیان. چاپ نهم. تهران: نشر نی.)

Bezi, Khodarahm. "Zabul Şehrinde Afgan Göçmenlerin Kültürel, Ekonomik ve Sosyal Etkileri." Coğrafi Perspektif Dergisi (Mevsimlik), Birinci Yıl, Sayı 3 (2006): 23–36.

(بزی، خدارحم. ۱۳۸۵. "بررسی آثار و پیامدهای فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی حضور مهاجرین افغان در شهر زابل." فصل نامه چشم انداز جغرافیایی، سال اول، شماره ۳: ۳۶-۲۳.)

Bhandari, Prem. "Relative Deprivation and Migration in an Agricultural Setting of Nepal." Population and Environment 25, no. 5 (2004): 475-499.

Bolouk Bashi, Ali. "Qeshm Adası: Basra Körfezi'nin Bilinmeyen İncisi". Tahran: Kültürel Araştırmalar Ofisi, 2001.

(بلوکباشی، علی. ۱۳۸۰. "جزیره قشم صدف ناشناخته خلیج فارس". تهران: دفتر پژوهش های فرهنگی.)

Brednikova, Olga and Patchenkov, Oleg. "Economic Migrants from Azerbijan in S. Petersburg: The problems of Social Adaptation and Integration". Caucasian Regional Studies, (1991). Available from: http://poli.Vub.ac/public/ crs/eng/o401-04.html.

Borjas, George J. "The Labor Demand Curve Is Downward Sloping: Reexamining the Impact of Immigration on the Labor Market." Quarterly Journal of Economics (2003): 1335-1374.

Cadwallader, M. "Migration and Residential Mobility". Madison: University of Wisconsin Press, 1992.

Center for Free and Special Economic Zones. "The Investment Opportunities in Qeshm Free Zone". Tehran: Designers Group, 2010. (In Persian).

Center for Sustainable Systems. "Social Development Indicators". 2013. css.snre.umich.edu/css_doc/CSS08-15.pdf.

Coser, Lewis Alfred. Büyük Sosyologların Hayatı ve Düşünceleri. Çeviren Mohsen Salasi. Tahran: Elmi Yayınları, 1994.

(کوزر، لوئیس آلفرد. ۱۳۷۳. زندگی و اندیشه بزرگان جامعه‌شناسی. ترجمه محسن ثلاثی. تهران: نشر علمی.)

Coser, Lewis Alfred. "Temel Sosyolojik Kuramlar". Çeviri: Ferheng Erşad. Tahran: Neşr-i Ney, 2004.

(کوزر، لوئیس آلفرد. ۱۳۸۳. "نظریه های بنیادی جامعه شناختی". ترجمه فرهنگ ارشاد. تهران: نشر نی.)

Currie, Samantha. "De-skilled and Devalued: The Labour Market Experience of Polish Migrants in the UK Following EU Enlargement." International Journal of Comparative Labour Law and Industrial Relations 23, no. 1 (2007): 83–116.

Danladi Musa, Haruna, Mohd Rusli Yacob, Ahmad Makmom Abdullah, and Mohd Yusoff Ishak. "Delphi Method of Developing Environmental Wellbeing Indicators for the Evaluation of Urban Sustainability in Malaysia." Procedia Environmental Sciences, 30 (2015): 244–249. DOI:10.1016/j.proenv.2015.10.044.

De Haas, Hein. "Remittance, Migration and Social Development: A Conceptual Review of the Literature". United Nations Research Institute for Social Development, 2007.

De Haas, Hein. "Migration and Development: A Theoretical Perspective". International Migration Institute (IMI), 2008.

De Haas, Hein. "Migration Transitions: A Theoretical and Empirical Inquiry into the Developmental Drivers of International Migration". 2010.

De Haas, Hein. "International Migration and Regional Development in Morocco: A Review". MDR Working Paper No. 4, 2005.

Dehghan Nejad, Fatemeh. "Qeshm Adası: Basra Körfezi'nin Balinası." Basra Körfezi Uluslararası Bildiri Derlemesi: Tarihsel Perspektifle, Cilt 1. İsfahan: İsfahan Üniversitesi, 2005.

(دهقان نژاد، فاطمه. ۱۳۸۴. "جزیره قشم نهنگ خلیج فارس." مجموعه مقالات بین المللی خلیج فارس در گستره تاریخ، اصفهان: دانشگاه اصفهان، ج ۱.)

Dehghan, Alireza, Elnaz Khormaei, Farhad Ghanemat, ve Seyyed Masoud Tabatabaei. "Qeshm Adası Kırsalında Sürdürülebilir Ekoturizm Kalkınmasında Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Rolü." Coğrafi Çevrenin Sürdürülebilir Kalkınması Dergisi (Mevsimlik), Birinci Yıl, İkinci Sayı (2019): 33–52.

(دهقان، علیرضا، الناز خرمایی، فرهاد غنیمت و سید مسعود طباطبایی. ۱۳۹۸. "نقش فناوری اطلاعات و ارتباطات در توسعه ی اکوتوریسم پایدار روستایی جزیره قشم." فصلنامه توسعه پایدار محیط جغرافیایی، سال اول، شماره دوم: ۳۳–۵۲.)

Delamare-Le Deist, Françoise, and Jonathan Winterton. "What Is Competence?" Human Resource Development International, 8, no. 1 (2005): 27–46.

Diakite, Seyyed Yeki. "Kalkınma Sadece Teknik Bir Mesele Değildir." Çeviri: Ahmed Muhakkik. Kalkınma Kitapları Dizisi, Sayı 3 (1994).

(دیاکیت، سیدیکی. ۱۳۷۳. "توسعه فقط مسئله فن سالارانه نیست." ترجمه احمد محقق. مجموعه کتاب توسعه، شماره ۳.)

Ebrahimi, Shahrouz, ve Manzar Amraei. "Basra Körfezi Bölgesinde Güvenliksizlik ve Ayrışma Sorunu: Kuramsal Yaklaşımlar." Dış İlişkiler Dergisi (Mevsimlik), Sayı 24 (2014).

(ابراهیمی، شهروز و منظر امرایی. ۱۳۹۳. "معضل ناامنی و واگرایی در منطقه خلیج فارس: راه کارهای نظری." فصلنامه روابط خارجی، شماره ۲۴.)

Ershad, Farhang, ve Aziz Khezbavi. "Ahvaz Şehrinden Dış Göçe Yönelik Bazı Motivasyonların İncelenmesi." İran Sosyoloji Dergisi, Altıncı Dönem, Sayı 2 (2005): 107–120.

(ارشاد، فرهنگ و عزیز خزباوی. ۱۳۸۴. "بررسی برخی انگیزه های برون کوچی از شهر اهواز." مجله جامعه شناسی ایران، دوره ششم، شماره ۲: ۱۲۰-۱۰۷.)

Ershad, Farhang, ve Sadaf Mina. "Göç, Eşitsizlik ve Sonuçları." Toplumsal Analiz Dergisi, Sayı 4 (2010): 59–92.

(ارشاد، فرهنگ و صدف مینا. ۱۳۸۹. "مهاجرت، نابرابری و پیامدها." مجله تحلیل اجتماعی، شماره ۴: ۵۹- ۹۲.)

Esalem Nejad Giloui, Mona, Morteza Masrour, ve Sajjad Moradi. "Gilan'ın Kalkınmasını Hızlveıracak Etkili Kültürel-Yerel Stratejiler, Politikalar, Amaçlar ve Programların Tanımı". Gilan Kültür ve İrşad Genel Müdürlüğü Araştırma Kurulu, 2021.

(اسالم نژاد گیلوئی، مونا، مرتضی مسرور و سجاد مرادی. ۱۴۰۰. "تعریف راهبردها، سیاست‌ها، اهداف و برنامه‌های اثربخش فرهنگی – بومی شتاب توسعه گیلان". شورای پژوهشی اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی گیلان.)

Fadaei, Gholamreza, ve Maryam Nakhoda. "İran Üniversite Kütüphanelerinde Değişim Yönetimi Modeli: Delphi Araştırması." Bilgi ve Kütüphanecilik Araştırmaları 16, no. 3 (2010): 145–168.

(فدائی، غلامرضا و مریم ناخدا. ۱۳۸۹. "طراحی مدل مدیریت تغییر در کتابخانه های دانشگاهی ایران: مطالعه دلفی." تحقیقات اطلاع رسانی و کتابخانه ای، ۱۶ (۳): ۱۶۸-۱۴۵.)

Fazeli, Mohammad, Sajjad Fattahi, ve Seyyedeh Nasrin Zanjan Rafiei. "Sosyal Kalkınma, Göstergeler ve İran'ın Dünya Sıralaması." Sosyal-Kültürel Kalkınma Çalışmaları Dergisi (Mevsimlik) 2, no. 1 (2013): 149–171.

(فاضلی، محمد، سجاد فتاحی و سیده نسترن زنجان رفیعی. ۱۳۹۲. "توسعه ی اجتماعی، شاخص ها و جایگاه ایران در جهان." فصلنامه ی مطالعات توسعه ی اجتماعی- فرهنگی، دوره ی دوم، شماره ی ۱: ۱۷۱-۱۴۹.)

Fei, John C. H., and Gustav Ranis. "A Theory of Economic Development." The American Review, 51 (1961): 533-565.

Feridun, Mete. "Immigration, Income and Unemployment: An Application of the Bounds Testing Approach to Cointegration." The Journal of Developing Areas 41, no. 1 (2007): 37-49.

Firoozabadi, Seyyed Ahmad, Seyyed Rasoul Hosseini, ve Rouhollah Ghasemi. "İran Eyaletlerinde Sosyal Kalkınma Göstergeleri ve Sosyal Sermaye ile İlişkisi." Sosyal Refah Dergisi (Mevsimlik), Onuncu Yıl, Sayı 37 (2010): 57–94.

(فیروز آبادی، سید احمد، سید رسول حسینی و روح الله قاسمی. ۱۳۸۹. "مطالعه ی شاخص ها و رتبه ی توسعه ی اجتماعی در استان های کشور و رابطه ی آن با سرمایه ی اجتماعی." فصلنامه رفاه اجتماعی، سال دهم، شماره ۳۷: ۹۴-۵۷.)

Ghanei Rad, Mohammadamin. "İran'da Yoksulluğu Azaltmaya Yönelik Programlara Sosyal Kalkınma Yaklaşımı." Sosyal Refah Dergisi (Bilimsel-Araştırma), Beşinci Yıl, Sayı 18 (2005).

(قانعی راد، محمدامین. ۱۳۸۴. "رویکرد توسعه اجتماعی به برنامه های فقرزدایی در ایران." فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، سال پنجم، شماره ۱۸.)

Ghasemi Nejad Abdolmaleki, Maziar. "Qeshm Küresel Jeoparkı". Tahran: Mah-o-Ma Yayınları, 2013.

(قاسمی نژاد عبدالملکی، مازیار. ۱۳۹۲. "ژئو پارک جهانی قشم". تهران: انتشارات ماه و ما.)

Ghiyasi, Mohammadhossein, Mostafa Hosseini, ve Mohammadreza Ayn Salehi. "SWOT Tekniğiyle Bahabad Şehrinde Göçü Azaltmaya Yönelik Stratejik Planlama". Horasan Rezevi Emniyet Akademisi, 2014.

(قیاسی، محمدحسین، مصطفی حسینی و محمدرضا عین صالحی. ۱۳۹۳. "برنامه ریزی استراتژیک به منظور کاهش مهاجرت در شهر بهاباد با استفاده از تکنیک ." SWOT دانش انتظامی خراسان رضوی.)

Goldscheider, Calvin. "Migration and Social Structure: Analytical Issues and Comparative Perspectives in Developing Nations." Sociological Forum 2, no. 4 (1987): 674–696.

Golkar, Kourosh. "SWOT Tekniğinin Kentsel Tasarıma Uygunlaştırılması." Saffe Bilimsel-Araştırma Dergisi, Sayı 41 (2006).

(گلکار، کوروش. ۱۳۸۵. "مناسب سازی تکنیک تحلیلی سوآت برای کاربرد در طراحی شهری." نشریه علمی پژوهشی صفه، شماره ۴۱.)

Gonin, Patrick. "International Migration and Territorial (Re)construction: The Place and Role of Migrants as 'Frontier Runners' in Development." In Migration in a Globalised World: New Research Issues and Prospects, edited by A. Cédric and M. Dorai. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2010.

Griffen, Kate. "Ekonomik Kalkınma Stratejileri". Çeviri: Muhammed Hüseyin Haşemi. 3. Baskı. Tahran: Neşr-i Ney, 2005.

(گریفتن، کیت. ۱۳۸۴. "راهبرهای توسعه اقتصادی". ترجمه محمدحسین هاشمی. چاپ سوم. تهران: نشر نی.)

Griffin, Keith, ve Terry McKinley. "İnsani Kalkınma: Yaklaşımlar ve Stratejiler". Çeviri: Gulamreza Hâcepur. Vedad Yayınları, 1998.

(گریفن، کیث و تری مک کنلی. ۱۳۷۷. "توسعه ی انسانی دیدگاه و راهبرد". ترجمه غلامرضا خواجه پور. تهران: نشر وداد.)

Gross, Dominique M. "Three Million Foreigners, Three Million Unemployed? Immigration Flows and the Labour Market in France." Applied Economics, 34 (2002): 1969–1983.

Guy, Daram. "İnsani ve Sosyal Kalkınma Göstergelerinin İncelenmesi." Kırsal ve Kalkınma Bülteni, Dördüncü Sayı (1998).

(گای، دارام. ۱۳۷۷. "بررسی شاخص های انسانی و اجتماعی توسعه." گاهنامه ی روستا و توسعه، شماره چهارم.)

Hafeznia, Mohammadreza, Mohammad Ghasri, Hamid Ahmadi, ve Hossein Hosseini. "Etnisite ve Mekânsal Siyasal Örgütlenme (Batı ve Kuzeybatı İran Örneği)." Jeopolitik Dergisi (Mevsimlik), Sayı 2 (2005): 5–22.

(حافظ نیا، محمدرضا، محمد قصری، حمید احمدی و حسین حسینی. ۱۳۸۴. "قومیت و سازماندهی سیاسی فضا (مورد: غرب و شمال غرب ایران)." فصلنامه ژئوپلیتیک، شماره دو: ۲۲-۵.)

Haghighattalab, Peyman, ve Amir Hossein Chitsazzadeh. İran'daki Yasadışı Göçmenlerin Yaşamı: Zorlukların İncelenmesi ve Çözüm Önerileri Sunumu. Tahran: Cumhurbaşkanlığı Stratejik İncelemeler Merkezi'ne Bağlı Rahbord Kitabı, (2023).

(حقیقت طلب، پیمان، و امیرحسین چیت ساززاده. ۱۴۰۲. زیست مهاجران غیرقانونی در ایران: بررسی چالش‌ها و ارائه راهکار. تهران: کتاب راهبرد، وابسته به مرکز بررسیهای راهبردی ریاست جمهوری.)

Haj Hosseini, Hossein. "Göç Kuramlarına Genel Bir Bakış." Strateji Dergisi (Mevsimlik), Sayı Kırk Bir (2006).

(حاج حسینی، حسین. ۱۳۸۵. "سیری در نظریه های مهاجرت." فصلنامه راهبرد، شماره چهل و یکم.)

Haji Zadeh, Fatemeh, Seyyed Jamad Mirkarimi, Abdolrasoul Salman Mahini, ve Marjan Mohammadzadeh. "Gorgan Şehrinde Kentsel İç Mekân Gelişmişlik Göstergelerinin Delphi Yöntemiyle Önceliklendirilmesi." Uygulamalı Coğrafi Bilimler Araştırmaları Dergisi, Yirmi Dördüncü Yıl, Sayı 74 (2024): 314–327.

(حاجی زاده، فاطمه، سید جامد میرکریمی، عبدالرسول سلمان ماهینی و مرجان محمدزاده. ۱۴۰۳. "اولویت بندی شاخص های توسعه فضای درو ن شهری گرگان با به کارگیری روش دلفی." نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، سال بیست و چهارم، شماره ۷۴: ۳۲۷-۳۱۴.)

Hammar, Tomas, Grete Brochmann, Kristof Tamas, and Thomas Fais. "International Migration, Immobility and Development". International Journal of Population Geography, 5 (1997): 235-239.

Heilmann, Conrad. "Remittances and the Migration–Development Nexus—Challenges for the Sustainable Governance of Migration." Ecological Economics 59, no. 2 (2006): 231-236. www.elsevier.com/locate/ecolecon.

Hatami, Mohammadreza. "Afgan Göçmenlerin İran'daki Varlığına Yönelik Uygun Göç Politikası." İslam Dünyası Siyaset Araştırmaları Dergisi (Bilimsel-Araştırma), On Birinci Yıl, Birinci Sayı (2021): 1–17.

(حاتمی، محمدرضا. ۱۴۰۰. "سیاستگذاری مطلوب مهاجرت و حضور مهاجرین افغان در ج.ا.ا." فصلنامه علمی پژوهش های سیاسی جهان اسلام، سال یازدهم، شماره اول: ۱۷-۱.)

Hoodfar, Homa. "Families on the Move: The Changing Role of Afghan Refugee Women in Iran." Journal of Women of the Middle East and the Islamic World 2, no. 2 (2004).

Hosseini, Hatam. "Demografik Değişim ve Özellikler". Tahran: SAMT Yayınları, 2010.

(حسینی، حاتم. ۱۳۸۹. "تغییرات و ویژگی های جمعیت شناختی". تهران: انتشارات سمت.)

Hsu, Chia-Chien, and Brian A. Sandford. "The Delphi Technique: Making Sense of Consensus." Practical Assessment, Research & Evaluation 21, no. 10 (2007): 1.

Iman, Mohammadtaghi. "Üçüncü Dünya Ülkelerinde Göç: Kuramlar, Araştırmalar ve Bir Çerçeve Önerisi." Şehit Bahonar Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dil ve Edebiyat Dergisi (Kerman), Sayı 1 (1990).

(ایمان، محمدتقی. ۱۳۶۹. "مهاجرت در کشورهای جهان سوم؛ نظریات، تحقیقات و ارائه ی چهارچوب." نشریه زبان و ادبیات، دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه شهید باهنر کرمان، شماره ۱.)

International Organization for Migration (IOM). World Migration Report 2022. Geneva: IOM, 2022.

İran İstatistik Web Sitesi. https://amar.org.ir

Isa Zadeh, Saeed, ve Jahanbakhsh Mehranfar. "Uluslararası Göçün İstihdam ve Ücretler Üzerindeki Etkisi: İran Ekonomisi Örneği." Ekonomik Araştırmalar Dergisi 48, no. 2 (2013): 111–130.

(عیسی زاده، سعید و جهانبخش مهرانفر. ۱۳۹۲. "بررسی تأثیر مهاجرت بین المللی بر سطح اشتغال و دستمزد: مورد مطالعه اقتصاد ایران." مجله تحقیقات اقتصادی، دوره ۴۸، شماره ۲: ۱۳۰-۱۱۱.)

Islam, Asadul. "Labor Market Effects of Immigration: Evidence from Canada". Master's thesis, University of Saskatchewan, Canada, 2003.

Jacobs, Gary, ve Harlan Clevelve. "Sosyal Kalkınma Kuramının Boyutları". Çeviri: Bir Grup Çevirmen. Tahran: Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü, 2008.

(جاکبز، گری و هارلن کلولند. ۱۳۸۷. "ابعاد نظریه ی توسعه ی اجتماعی." ترجمه جمعی از مترجمان. تهران: پژوهشکده ی مطالعات فرهنگی و اجتماعی، ۱۷۶-۱۲۹.)

Jafari, Abbas. "İran'ın Doğal Coğrafya Kimliği ve Mehran". Gitashenasi (Harita ve Coğrafya Yayınevi), 1984.

(جعفری، عباس. ۱۳۶۳. "شناسنامه جغرافیای طبیعی ایران و مهران". تهران: گیتا شناسی.)

Jamshidiha, Gholamreza, ve diğerler. "Sosyal Bağlılıklar ve Afgan Göçmenlerin Geri Dönüşü Üzerine Etkileri." Sosyal Bilimler Mektubu Dergisi (Mevsimlik), Sayı 23 (2004): 68.

(جمشیدیها، غلامرضا و دیگران. ۱۳۸۳. "تعلقات اجتماعی و اثرات آن بر بازگشت مهاجرین افغانی." فصلنامه نامه علوم اجتماعی، شماره ۲۳: ۶۸.)

Jobes, Patrick C. "Moving Nearer to Heaven: The Illusions and Disillusions of Migrants to Scenic Rural Places". Westport, CT: Praeger, 2000.

Joghatayi, Faezeh, Mirtaher Mousavi, ve Mohammadjavad Zahedi. "Kalkınma Programlarında Sosyal Kalkınmanın Boyut ve Bileşenleri." Sosyal Refah Dergisi (Mevsimlik) 16, no. 63 (2016): 55–88.

(جغتایی، فائزه، میرطاهر موسوی و محمدجواد زاهدی. ۱۳۹۵. "ابعاد و مؤلفه های توسعه اجتماعی در برنامه های توسعه." فصلنامه رفاه اجتماعی، ۱۶ (۶۳): ۸۸-۵۵.)

Jones, G. F., ve R. S. Pend. "Kurumsal Dönüşüm Yoluyla Sosyal Kalkınma". Çeviri: Bir Grup Çevirmen. Tahran: Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü, 2008.

(جونز، جی. اف. و آر. اس. پند. ۱۳۸۷. "توسعه اجتماعی از طریق دگرگونی نهادی". ترجمه جمعی از مترجمان. تهران: پژوهشکده ی مطالعات فرهنگی و اجتماعی.)

Journey, J. D. "Göç ve Kırsal Kalkınma". Çeviri: Ferhad Maher. Kırsal Araştırmalar Merkezi, 1988.

(جرنی، جی. دی. ۱۳۶۷. "مهاجرت و توسعه روستایی". ترجمه فرهاد ماهر. مرکز تحقیقات روستایی.)

Kalantari, Khalil. "Bölgesel Planlama ve Kalkınma (Kuramlar ve Teknikler) ". 3. Baskı. Tahran: Khoşbin Yayınları, 2009.

(کلانتری، خلیل. ۱۳۸۸. "برنامه ریزی و توسعه منطقه ای (تئوری ها و تکنیک ها) ". چاپ سوم. تهران: خوشبین).

Kalantari, Abdolhossein, Peyman Roshanfekr, ve Farshid Moghaddam Salimi. "Sosyal Kalkınma: Küresel Perspektif ve İran'ın Durumu". Birinci Baskı. Tahran Üniversitesi Yayınları, 2014.

(کلانتری، عبدالحسین، پیمان روشنفکر و فرشید مقدم سلیمی. ۱۳۹۳. "توسعه ی اجتماعی چشم انداز جهانی و وضعیت ایران". چاپ اول. تهران: مؤسسه ی انتشارات دانشگاه تهران).

Karimi, Zahra. "Afgan Göçmenlerin İran'da Ücret ve İstihdam Düzeyine Etkisi." İran Ekonomi Araştırmaları Dergisi (Mevsimlik), Sayı 18 (2004).

(کریمی، زهرا. ۱۳۸۳. "تأثیر مهاجران افغاني بر سطح دستمزد و اشتغال در ایران." فصلنامه پژوهش های اقتصادی ایران، شماره ۱۸).

Karimi, Zahra. "Afgan Göçmenlerin Kaşan El Dokuması Halı Sektöründeki Rolü." Görüşme Dergisi (Mevsimlik), Sayı 50 (2007): 99–117.

(کریمی، زهرا. ۱۳۸۶. "حضور مهاجران افغانی در صنعت فرش دستباف کاشان." فصلنامه گفتگو، شماره ۵۰: ۱۱۷-۹۹).

Kritz, M. M. "International Migration." In The Blackwell Encyclopedia of Sociology, edited by G. Ritzer, vol. 5. Oxford: Blackwell Publishing, 2007.

Lahsaei Zadeh, Abdolali. "Göç Kuramları". Şiraz: Navid Yayınları, 1989.

(لهسائی زاده، عبدالعلی. ۱۳۶۸. "نظریات مهاجرت". شیراز: نوید).

Lashkari, Mohammad. "Sosyal Kalkınmada Nicel ve Nitel Göstergeler." Accessed 2012. modiryar.com.

(لشکری، محمد. ۱۳۹۱. "شاخص های کمی و کیفی توسعه اجتماعی". دسترسی در ۵ اوت ۲۰۲۵).

Latifian, Ahmad, ve Homa Mowlavi. "Göçün Kırsal Gelişmeme Üzerindeki Etkisi." Uluslararası İlerlemeler, Yenilikler ve Zorluklar Yönetim Bilimleri Sempozyumu, 328–331. Şiraz Harezmi Yüksek Bilim ve Teknoloji Enstitüsü, 2015.

(لطیفیان، احمد و هما مولوی. ۱۳۹۴. "بررسی تاثیر مهاجرت بر توسعه نیافتگی روستایی." اولین همایش بین المللی علوم مدیریت پیشرفت ها، نوآوری هاو چالش ها، موسسه عالی علوم و فناوری خوارزمی شیراز، ۳۲۸-۳۳۱).

Lewis, W. Arthur. "Economic Development with Unlimited Supplies of Labour." The Manchester School 22, no. 2 (1954): 139-191.

Linstone, Harold A., and Murray Turoff. "The Delphi Method: Techniques and Applications". Melbourne: Addison Wesley Publishing Company, 2002.

Lowery, Ira S. "Migration and Metropolitan Growth: Two Analytical Models". University of California, 1966.

Lucas, David, ve Paul Mir. "Nüfus Çalışmalarına Giriş". Çeviri: Hüseyin Mahmudian. Tahran: Tahran Üniversitesi Yayın Kurumu, 2005.

(لوکاس، دیوید و پاول میر. ۱۳۸۴. "درآمدی بر مطالعات جمعیتی". ترجمه حسین محمودیان. تهران: موسسه انتشارات دانشگاه تهران).

Lucio, Miguel Martínez, Robert Perrett, Jo McBride, and Steve Craig. "Migrant Workers in the Labour Market". 2007.

Madani, Seyyed Mostafa. "Basra Körfezi'nin Jeopolitik Alanındaki Farklılıklar ve Çatışmalar." Uygulamalı Sosyoloji Dergisi (Mevsimlik), Sayı 20 (2006): 149–170.

(مدنی، سید مصطفی. ۱۳۸۵. "تفاوت ها و تعارض ها در حوزه ژئوپلیتیک خلیج فارس." فصلنامه جامعه شناسی کاربردی، شماره ۲۰: ۱۷۰-۱۴۹).

Madani Qahfarkhi, Saeed, ve Payam Roshanfekr. "Sosyal Kalkınma: Kavramsallaştırma ve Ölçüm". Tahran: Baztab Yayınları, 2015.

(مدنی قهفرخی، سعید و پیام روشن فکر. ۱۳۹۴. "توسعه اجتماعی: مفهوم شناسی و سنجش". تهران: بازتاب).

Mahdavi, Masoud, Mojtaba Ghadiri Masoum, ve Behrouz Mohammadi Yeganeh. "Zencan Eyaletinde Kırsal Göçlerin İstikrarsızlığında Doğal Coğrafyanın Rolü." Coğrafi Araştırmalar Dergisi (Mevsimlik) 36, no. 49 (2004).

(مهدوی، مسعود، مجتبی قدیری معصوم و بهروز محمدی یگانه. ۱۳۸۳. "نقش عوامل جغرافیای طبیعی در ناپایداری مهاجرت های روستایی استان زنجان." فصلنامه پژوهش های جغرافیایی، سال ۳۶، شماره ۴۹).

Mahmoudian, Hossein. "Afgan Göçmenlerin İran'a Göçü". Tahran: İran Nüfusbilimi Derneği Bülteni, Sayı 4, 2007.

(محمودیان، حسین. ۱۳۸۶. "مهاجرت افغان ها به ایران." نامه انجمن جمعیت شناسی ایران، شماره ۴).

Maslahat Konseyi, Stratejik Araştırmalar Merkezi, Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Başkanlığı, Sosyal Araştırmalar Grubu. "İran'daki Sosyal Kalkınma Göstergelerinin İncelenmesi". Tahran: İran Düzenin Yararını Belirleme Konseyi – Stratejik Araştırmalar Merkezi, Stratejik Rapor, Sayı 110, 2011.

(مجمع تشخیص مصلحت نظام، مرکز تحقیقاات استراتژیک، معاونت پژوهش های فرهنگی و اجتماعی، گروه پژوهش های اجتماعی. ۱۳۹۰. "بررسی شاخص های توسعه اجتماعی در ایران." تهران: مجمع تشخیص مصلحت نظام، مرکز تحقیقات استراتژیک. گزارش راهبردی شماره ی ۱۱۰).

Macfarland, C., Garry Jacobs, and Harlan Cleveland. "Social Development Theory". 1999. www//socialDevelopment/theory.

Massey, Douglas S. "Economic Development and International Migration." Population and Development Review 14, no. 3 (1988): 383-413.

Massey, Douglas S. "Social Structure, Household Strategies, and the Cumulative Causation of Migration." Population Index 56 (1990): 3-26.

Mazidi, Ahmad, ve Alireza Zare Shahabadi. "Yezd Şehri'ndeki Kırsal Göçmenlerin Varlığı ve Durumu." Coğrafya ve Bölgesel Kalkınma Dergisi, Sayı 7 (2006).

(مزیدی، احمد و علیرضا زارع شاه آبادی. ۱۳۸۵. "دلایل حضور مهاجرین روستایی در شهر یزد و وضعیت آنها." مجله جغرافیا و توسعه ناحیه ای، شماره ۷: ۱۴۸).

McCatty, M. "The Process of Rural-Urban Migration in Developing Countries". Bachelor's thesis, Carleton University, Ottawa, 2004.

Meijli, James. "Sosyal Kalkınma: Kuram ve Eylem". Çevirmenler: Seyyid Ahmed Firuzabadi ve Hamide Debbağı. Tahran: Bilimsel ve Kültürel Yayınlar, 2019.

(میجلی، جیمز. ۱۳۹۸. "توسعه اجتماعی: نظریه و اقدام". ترجمه سید احمد فیروزآبادی و حمیده دباغی. تهران: انتشارات علمی و فرهنگی).

Mir Hashemi, Malek, Mohammadjavad Ghaed Mohammadi, ve Behnam Shokri. "Tahran Eyaleti İlçelerinin Sosyal Kalkınma Açısından Durumunun Analizi." Sosyal Araştırmalar Dergisi (Mevsimlik), Birinci Yıl, Birinci Sayı (2008): 155–172.

(میر هاشمی، مالک، محمدجواد قائدمحمدی و بهنام شکری. ۱۳۸۷. "تحلیل وضعیت شهرستان های استان تهران از نظر توسعه ی اجتماعی." فصل نامه ی پژوهش اجتماعی، سال اول، شماره ی یکم: ۱۷۲-۱۵۵).

Mir Latifi, Mahmoudreza, ve Hasanali Jahantigh. "Afgan Göçmen Yerleşimlerinin Sosyoekonomik Kalkınma ile İlişkisi." Arazi Planlaması, Altıncı Dönem, Sayı 2 (2014): 309–333.

(میر لطیفی، محمودرضا و حسنعلی جهانتیغ. ۱۳۹۳. "تحلیل رابطه سکونت گزینی افاغنه بر توسعه اقتصادی اجتماعی." آمایش سرزمین، دوره ششم، شماره ۲: ۳۳۳-۳۰۹).

Mirzaei, Hossein. "Afgan Göçmenlerin Gündelik Hayatındaki Ekonomik Stratejilerin Antropolojik Analizi." Asya Kültür ve Sanat Araştırmaları – İnsan Bilimleri ve Kültürel Araştırmalar Enstitüsü, Birinci Yıl, Birinci Sayı (2019): 297–334.

(میرزایی، حسین. ۱۳۹۸. "بررسی انسان شناختی روزمرگی راه بردهای اقتصادی مهاجران افغانستانی." مطالعات فرهنگ و هنر آسیا، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال اول، شماره اول: ۳۳۴-۲۹۷).

Moboganj, Aklin. "Kırsal-Kentsel Göç Kuramı Üzerine Sistem Yaklaşımı Göç Teorileri." çev. Hamid Hızrnecat, der. Abdü'l-Ali Lehesâîzâde. Şiraz: Navid Yayınları, 1989.

(موبوگنج، اکلین. ۱۳۶۸. "رهیافت سیستمی در مورد یک نظریه مهاجرت روستا به شهر در نظریات مهاجرت." ترجمه حمید خضر نجات، گردآورنده عبدالعلی لهسائی زاده. شیراز: انتشارات نوید).

Mohammadpour, Ahmad. "Nitel Araştırma Yöntemi: Karşı-Yöntem". Cilt 2. Tahran: Sosyologlar Yayınları, 2013.

(محمدپور، احمد. ۱۳۹۲. "روش تحقیق کیفی، ضد روش". جلد دوم. تهران: انتشارات جامعه شناسان).

Mojtabai, Kazem, Mehrdad Nowabakhsh, Alireza Kaldi, ve Ghader Zare Mahdavi. "Göçün Sosyal Bütünlük Üzerindeki Değiştirici Etkisi." Emniyet ve Güvenlik Araştırma Bülteni, On Üçüncü Yıl, İkinci Sayı (2020): 51–70.

(مجتبایی، کاظم، مهرداد نوابخش، علیرضا کلدی و قادر زارع مهدوی. ۱۳۹۹. "تأثیر مهاجرت بر تغییرپذیری انسجام اجتماعی." پژوهش نامه نظم و امنیت انتظامی، سال سیزدهم، شماره دوم: ۷۰-۵۱).

Momeni, Farshad. "Sosyal Kalkınma ile Sosyal Adalet İlişkisi." Birinci Sosyal Kalkınma Sempozyumu. Düzenleyen: İçişleri Bakanlığı Sosyal İşler Dairesi. Tahran: Bilimsel ve Kültürel Yayınlar, 2001.

(مومنی، فرشاد. ۱۳۸۰. "نسبت توسعه اجتماعی با عدالت اجتماعی." اولین همایش توسعه اجتماعی، تهران: دفتر امور اجتماعی وزارت کشور، انتشارات علمی و فرهنگی).

Monsutti, Alessandro. "Guerres et Migrations : Réseaux Sociaux et Stratégies Économiques des Hazaras d'Afghanistan". Neuchâtel-Paris : Institut d'Ethnologie-Maison des Sciences de l'Homme, 2004.

Motaqqi, Samira. "İran'ın Sosyal Kalkınma Göstergelerinin Analizi (Kalkınma Programları Yaklaşımıyla)." İran Sosyal Araştırmalar Dergisi, Onuncu Dönem, Sayı 2 ve 3 (2017): 183–205.

(متقی، سمیرا. ۱۳۹۶. "واکاوی شاخص های توسعه اجتماعی ایران (رویکردی بر برنامه های توسعه)." مجله مطالعات اجتماعی ایران، دوره دهم، شماره ۲ و ۳: ۲۰۵-۱۸۳.)

Mousaei, Meysam. "Sosyal ve Ekonomik Kalkınma İlişkisi." Strateji Dergisi (Bilimsel Mevsimlik Yayın), Sayı 20 (2009): 97–117.

(موسایی، میثم. ۱۳۸۸. "رابطه توسعه اجتماعی و توسعه اقتصادی." فصلنامه علمی راهبرد، شماره ۲۰: ۹۷-۱۱۷.)

Movahedi, Masoud. "İran'daki Geniş Sanayi Kuruluşlarında Örgüt Kültürü Boyutları." İnsan Kaynakları Yönetimi Araştırmaları Dergisi (Mevsimlik) 2, no. 2 (2010): 91–116.

(موحدی، مسعود. ۱۳۸۹. "ابعاد فرهنگ سازمانی در سازمان های گسترده صنعتی ایران." فصلنامه پژوهش های مدیریت منابع انسانی، سال ۲، شماره ۲: ۱۱۶-۹۱.)

Nesari, Iraj, Mohammadjavad Amiri, ve Mohammad Yazdi. "Qeshm Adası'nda Ekosistem Hizmetlerinin (Destekleyici ve Kültürel) Değeri." Kentsel Ekonomi ve Yönetim Dergisi (Bilimsel), Sayı 39 (2021): 25–46.

(نثاری، ایرج، محمدجواد امیری و محمد یزدی. ۱۴۰۰. "ارز ش گذاری خدمات زیست بو می جز یر ه قشم در خلیج فارس بر اساس خدمات پشتیبانی و فرهنگی." فصلنامه علمی اقتصاد و مدیریت شهری، شماره ۳۹: ۲۵-۴۶.)

Nazari, Mohsen. "İran İşgücü Piyasasında Son 40 Yılda (1956–1996) Meydana Gelen Değişiklikler." Siyasi-Ekonomik Bilgiler 12 (1998): 129–130.

(نظری، محسن. ۱۳۷۷. "مشخصه های تحول بازار نیروی کار ایران در چهار دهه اخیر (۱۳۳۵ - ۱۳۷۵)." اطلاعات سیاسی - اقتصادی، دوره ۱۲: ۱۳۰-۱۲۹.)

Nourbakhsh, Hossein. "Qeshm Adası ve Basra Körfezi". Birinci Baskı. Tahran: Emir Kebir Yayınları, 1990.

(نوربخش، حسین. ۱۳۶۹. "جزیره قشم و خلیج فارس". چاپ اول. تهران: امیرکبیر.)

Nyberg-Sorensen, Ninna, Nicholas Van Hear, and Poul Engberg-Pedersen. "The Migration–Development Nexus—Evidence and Policy Options." International Migration, 40 (2002): 49–73.

Ottaviano, Gianmarco I.P., and Giovanni Peri. "Rethinking the Effects of Immigration on Wages". NBER Working Paper No. 12487, 2006.

Pakdaman, Rahmatollah. "Qeshm, Tanıdık Bir Ada". Birinci Baskı. Hürmüzgan İl Planlama ve Bütçe Kurumu, 1985.

(پاکدامن، رحمت الله. ۱۳۶۴. "قشم، جزیره ای آشنا". چاپ اول. سازمان برنامه و بودجه استان هرمزگان.)

Papeli Yazdi, Mohammadhossein, ve Mohammad Ebrahimi. "Kırsal Kalkınma Kuramları". Tahran: SAMT (Üniversite Ders Kitapları Yayın Kurumu), 2002.

(پاپلی یزدی، محمدحسین و محمد ابراهیمی. ۱۳۸۱. "نظریه های توسعه روستایی". تهران: سمت.)

Parker, Ronald. "Putting Social Development to Work for the Poor: An OED Review of World Bank Activities". World Bank, 2005.

Pater, Lawrence J. "Basra Körfezi Tarihi: En Eski Dönemlerden Günümüze". Çeviri: Muhammed Akaceri. Tahran: Ghoqnous Yayınları, 2014.

(پاتر، لارنس جی. ۱۳۹۳. "تاریخ خلیج فارس از قدیم ترین دوران تا کنون". ترجمه محمد آقاجری. تهران: ققنوس.)

Pearce, John, ve Richard Kent Robinson. "Stratejik Planlama ve Yönetim". Çeviri: Sohrab Halili Şurini. Kitap Anısı, Tahran, 2009.

(پیرس، جان و ریچاردکنت رابینسون. ۱۳۸۸. "برنامه ریزی و مدیریت استراتژیک". ترجمه سهراب خلیلی شورینی. یادواره کتاب، تهران.)

Peri, Giovanni. "Immigrants' Complementarities and Native Wages: Evidence from California". NBER Working Paper No. 12852, 2007.

Perkio, Mikko. "Perspectives to Global Social Development". Global Social Work. Finland: Tampere University Press, 2009.

Pfeifer, Mark Edward. (1999). "Community, Adaptation and the Vietnames in Toronto". Available from: http://ceris. Metropolis.net/virtual%20 library/ community/ pfeifer2front.html, 1-9.

Piran, Parviz. "Küreselleşme ve Sosyal Kalkınma." Toplumsal Kalkınma Bildirileri Derlemesi. Tahran: Ulusal Yönetim ve Planlama Kurumu Yayınları, 2005.

(پیران، پرویز. ۱۳۸۴. "جهانی سازی و توسعه اجتماعی." مجموعه مقالات توسعه اجتماعی، تهران: انتشارات سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور.)

Plotnikova, Maria, and Magdalena Ulceluse. "Inequality as a Driver of Migration: A Social Network Analysis". Population, Space and Place 28, no. 8 (2022): e2497.

Powell, Catherine. "The Delphi Technique: Myths and Realities." Methodological Issues in Nursing Research 41, no. 4 (2003).

Qarakhloo, Mahdi, ve Kioumars Habibi. "Kalkınmışlık Seviyeleriyle Göçün İlişkisi: İran İllerine Göre Analiz." Coğrafi Araştırmalar Dergisi (Mevsimlik), Sayı 81 (2006): 60–83.

(قرخلو، مهدی و کیومرث حبیبی. ۱۳۸۵. "تحلیل مهاجرت در ارتباط با سطح توسعه یافتگی استان ها." فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، شماره ۸۱: ۸۳-۶۰.)

Radestad, Monica, Maria Jirwe, Maaret Castren, Leif Svensson, Dan Gryth, and Anders Ruter. "Essential Key Indicators for Disaster Medical Response Suggested to Be Included in a National Uniform Protocol for Documentation of Major Incidents: A Delphi Study." Scandinavian Journal of Trauma, Resuscitation and Emergency Medicine 21, no. 68 (2013): 1–11. http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/24025366. DOI: 10.1186/1757-7241-21-68.

Rafiei, Hassan, ve Saeed Madani. "İran'da Kalkınma ve Sosyal Refah Görüşlerinin Karşılaştırmalı İncelemesi." Toplumsal Kalkınma Sempozyumu Bildirileri, 71–100. Tahran: Bilimsel ve Kültürel Yayınlar, 2001.

(رفیعی، حسن و سعید مدنی. ۱۳۸۰. "بررسی تطبیقی دیدگاه های توسعه و رفاه اجتماعی در ایران." مجموعه مقالات همایش توسعه ی اجتمعاعی، تهران: علمی و فرهنگی، ۱۰۰-۷۱.)

Rajabi, Naser, Vahidreza Mirabi, ve Khosrow Moradi Shahdadi. "Qeshm Adası'nda Sürdürülebilir Turizmin Gelişimi İçin Doğal Turizm Görünümleri ve Zorlukları Odağında Bir Model Sunumu." Kentsel Ekonomi ve Yönetim Dergisi (Bilimsel), Sayı Kırk Dört (2023): 1–20.

(رجبی، ناصر، وحیدرضا میرابی و خسرو مرادی شهدادی. ۱۴۰۲. "ارائه الگویی جهت توسعه گردشگری پایدار در جزیره قشم با تمرکز بر چشم اندازها و چالش های گردشگری طبیعی." فصلنامه علمی اقتصاد و مدیریت شهری، شماره چهل و چهارم: ۲۰-۱.)

Rashidzadeh, Sardar. "Yabancı Göçmenlerin İşgücü Piyasasına Ekonomik Etkileri". Yüksek Lisans Tezi. Buali Sina Üniversitesi (Hamedan), 2004.

(رشیدزاده، سردار. ۱۳۸۳. "اثرات اقتصادی مهاجران خارجی در بازار کار". پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه بو علی سینا- همدان.)

Rasouli, Reza, Alireza Moghli, ve Mahdi Rashidi. "Bilgi Temelli Personelin Kurumsal Kalıcılığını Güçlendirme Modeli: Delphi Tekniği ile." Mesleki ve Kurumsal Danışmanlık Dergisi (Mevsimlik) 6, no. 21 (2014): 66–94.

(رسولی، رضا، علیرضا موغلی و مهدی رشیدی. ۱۳۹۳. "طراحی مدل تقویت ماندگاری سازمانی کارکنان دانش پایه: با استفاده از فن دلفی." فصلنامه مشاوره شغلی و سازمانی، ۶ (۲۱): ۶۶–۹۴.)

Renani, Mohsen, Homayoun Shirazi, ve Behrouz Sadeghi Amroabadi. "Dinamik Panel Modeli Kullanılarak İran'dan Göç Süreçlerinin Belirleyicilerinin Analizi." Ekonomik Araştırmalar 49, no. 2 (2014).

(رنانی، محسن، همایون شیرازی و بهروز صادقی عمروآبادی. ۱۳۹۳. "بررسی عوامل موثر در جریان مهاجرت از ایران با استفاده از مدل پانل پویا." تحقیقات اقتصادی، دوره ۴۹، شماره ۲.)

Roche, Guy. "Talcott Parsons'un Sosyolojisi". Çeviri: Abdülhüseyin Nik Gohar. Tahran: Tebyan Kültürel Yayın Kurumu, 2000.

(روشه، گی. ۱۳۷۹. "جامعه شناسی تالکوت پارسنز". ترجمه عبدالحسین نیک گهر. تهران: موسسه فرهنگی انتشاراتی تبیان.)

Rostam Alizadeh, Valiollah, ve Reza Nobakht. "İran Sınır Bölgelerinden Göçte Eşitsizliklerin Rolü: Politika Yapımı Açısından Bir Perspektif." İran Sosyal Sorunlar Araştırmaları Dergisi (Bilimsel), Sayı 5 (2022): 101–134.

(رستمعلی زاده، ولی الله و رضا نوبخت. ۱۴۰۱. "تأثیر نابرابری ها در مهاجرت از مناطق مرزی ایران؛ چشم اندازی سیاست گذارانه." فصلنامه علمی پژوهش مسائل اجتماعی ایران، شماره پنجم: ۱۳۴-۱۰۱.)

Rostam Goorani, Ebrahim, Maryam Beyranvvezadeh, Seyyed Dana Alizadeh, ve Mahdi Heshmati Jadid. "Qeshm Adası Serbest Ticaret Bölgelerinin Sürdürülebilir Kalkınma ve Sosyal Güvenlikteki Yeri." Arazi Planlaması Bilimsel-Araştırma İkili Dergisi, Beşinci Dönem, Sayı 1 (2013): 27–49.

(رستم گورانی، ابراهیم، مریم بیرانوندزاده، سید دانا علی زاده و مهدی حشمتی جدید. ۱۳۹۲. "بررسی جایگاه مناطق آزاد تجاری جزیره قشم در توسعه پایدار و امنیت اجتماعی." دو فصلنامه علمی پژوهشی آمایش سرزمین، دوره پنجم، شماره اول: ۴۹-۲۷.)

Sadeghi, Rasoul, ve Mohsen Shokriani. "İşsizlik, Bölgesel Kalkınma Eşitsizliği ve İç Göçte Mekânsal Kalıplar." İran Sosyal Sorunlar Araştırmaları Dergisi (Mevsimlik) 1, no. 3 (2016): 41–65.

(صادقی، رسول و محسن شکریانی. ۱۳۹۵. "بیکاری، توسعه نابرابر منطقه ای و الگوهای فضایی مهاجرت داخلی در ایران." فصلنامه پژوهش مسائل اجتماعی ایران، دوره ۱، شماره ۳: ۶۵-۴۱.)

Saeedi, Saeedeh. "Yabancı Uyrukluların (Afganistanlılar) Tahran'daki Varlığına Dair Fırsatlar ve Tehditler Araştırması". İran Bilim Bakanlığı Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü, 2021.

(سعیدی، سعیده. ۱۴۰۰. "طرح پژوهشی فرصت ها و تهدیدهای حضور اتباع خارجی (افغانستانی) در استان تهران". موسسه مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم.)

Saeedi, Saeedeh. "Kadınların Düzensiz Göçünün Sorunları: İran'da Yaşayan Afgan Kadınların Transit Ülkelerdeki Sorunları." Toplum, Kültür ve Medya Dergisi (Bilimsel - Tanıtıcı Mevsimlik Yayın), Yedinci Yıl, Sayı 26 (2018): 12–33.

(سعیدی، سعیده. ۱۳۹۷. "آسیب شناسی مهاجرت های غیرمتعارف زنان؛ مطالعه موردی چالش های مهاجران افغان ساکن ایران در کشورهای ترانزیت." فصلنامه علمی - ترویجی جامعه، فرهنگ و رسانه، سال هفتم، شماره ۲۶: ۳۳-۱۲.)

Sarmad, Zohreh, Abbas Bazargan, ve Elaheh Hejazi. "Davranış Bilimlerinde Araştırma Yöntemleri". Tahran: Agah Yayınları, 2024.

(سرمد، زهره، عباس بازرگان و الهه حجازی. ۱۴۰۳. "روش های تحقیق در علوم رفتاری". تهران: آگاه.)

Sarukhani, Nahid, ve Leila Homayi. "Göçmenlerin Sosyal Uyumunu Etkileyen Faktörler (Örnek: Boumehen Şehri)." İran Sosyolojik Araştırmalar Dergisi (Mevsimlik), Dördüncü Yıl, Sayı 13 (2014): 67–83.

(ساریخانی، ناهید و لیلا همایی. ۱۳۹۳. "عوامل موثر بر سازگاری اجتماعی مهاجران (مطالعه موردی: شهر بومهن)." فصلنامه مطالعات جامعه شناختی ایران، سال چهارم، شماره سیزدهم: ۸۳-۶۷.)

Shahbazi, Zohreh, Mahdi Mobaraki, ve Najmeh Sadat Mostafavi. "İran'da Sosyal Kalkınmanın Amaç ve Olanaklarının Belirlenmesi." Sosyoloji Çalışmaları, On Beşinci Yıl, Sayı 58 (2023): 7–30.

(شهبازی، زهره، مهدی مبارکی و نجمه سادات مصطفوی. ۱۴۰۲. "هدف شناسی و امکان شناسی توسعه اجتماعی در ایران." مطالعات جامعه شناسی، سال پانزدهم، شماره پنجاه و هشتم: ۳۰-۷.)

Shamdani Haqq, Ali. "Sosyal Kalkınmanın Yöntemsel Boyutları (Nicel ve Nitel Göstergeler)." Birinci Sosyal Kalkınma Sempozyumu. Düzenleyen: İçişleri Bakanlığı Sosyal İşler Dairesi. Tahran: Bilimsel ve Kültürel Yayınlar, 2001.

(شمعدانی حق، علی. ۱۳۸۰. "ابعاد روش شناختی توسعه اجتماعی (شاخص های کمی و کیفی)." اولین همایش توسعه اجتماعی، تهران: دفتر امور اجتماعی وزارت کشور، انتشارات علمی و فرهنگی.)

Shaterian, Mohsen, ve Mahmoud Ganjipour. "Afgan Göçmenlerin Kaşan Şehri Üzerindeki Sosyoekonomik Etkileri." Kent Araştırmaları ve Planlama Dergisi, Birinci Yıl, Üçüncü Sayı (2010): 83–102.

(شاطریان، محسن و محمود گنجی پور. ۱۳۸۹. "تأثیر مهاجرت افغان ها بر شرایط اقتصادی و اجتماعی شهر کاشان." مجله پژوهش و برنامه ریزی شهری، سال اول، شماره سوم: ۱۰۲-۸۳.)

Shaterian, Mohsen, Esma Askari Kaviri, ve Fatemeh Fakhri. "Aran ve Bidgol Halkının Afgan Göçmenlere Yönelik Tutumlarının İncelenmesi." Ulusal Eski ve Tarihî Kentsel Dokular Sempozyumu, 2016.

(شاطریان، محسن، اسما عسکری کویری و فاطمه فخری. ۱۳۹۵. "مطالعه و بررسی نگرش مردم شهر آران و بیدگل نسبت به مهاجران افغانی ساکن در بافت های فرسوده." همایش ملی بافت های فرسوده و تاریخی شهری.)

Sheikhi, Mohammadtaghi. "Demografi Temelleri". Tahran: Sefid Yayınları, 1993.

(شیخی، محمدتقی. ۱۳۷۲. "مبانی جمعیت شناسی". تهران: نشر سفید.)

Shia, Esmaeil, Seyyed Abdolhadi Daneshpour, ve Maryam Roosta. "Sosyal Sürdürülebilirlik Mekânsal Göstergeleri Modelinin Delphi ve Shannon Yöntemleriyle Geliştirilmesi." Armanşehr Mimarlık ve Şehircilik Dergisi, Sayı 19 (2017): 119–129.

(شیعه، اسماعیل، سیدعبدالهادی دانشپور و مریم روستا. ۱۳۹۶. "تدوین مدل شاخص های مکانی پایداری اجتماعی به کمک روش دلفی و تکنیک شانون." معماری و شهرسازی آرمان شهر، شماره ۱۹: ۱۲۹-۱۱۹.)

Silahlı Kuvvetler Coğrafya Kurumu. "İran Basra Körfezi Adalarının Coğrafyası: Qeshm, Larak, Hormoz, Hengam". Tahran: Silahlı Kuvvetler Coğrafya Kurumu, 2003.

(سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح. ۱۳۸۲. "جغرافیای جزایر ایرانی خلیج فارس قشم، لارک، هرمز، هنگام". تهران: سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح.)

Skeldon, Ronald. "Migration and Development over Twenty Years of Research: Progress and Prospects". In Migration in a Globalised World: New Research Issues and Prospects, edited by C. Audebert and M. Dorai, 2010.

Smith, D. M. "Where the Grass Is Greener: Living in an Unequal World". Penguin Books, 1979.

Social Progress Imperative. "Social Progress Index: Measuring National Progress". Social Progress, 2013.

Social Watch. "Social Watch: Civil Society Monitoring of the Copenhagen Commitments". 2000. www:undp.org/seped/publications/conf-pub.htm.

Sriskandarajah D. "Migration and development". A paper prepared for the Policy Analysis and Research Programme of the Global Commission on International Migration. (2005).

Stalker, P. "The Work of Strangers: A Survey of International Labour Migration". Geneva: International Labour Office, 1994.

Stark, Oded. "Migration Decision Making". North-Holland Press, 1984.

Stark, Oded, and David E. Bloom. "The New Economics of Labor Migration." The American Economic Review 75, no. 2 (1985): 173-178.

Stark, Oded, and S. Yitzhaki. "Labor Migration as a Response to Relative Deprivation." Journal of Population Economics 1, no. 1 (1985): 57-70.

Stiglitz, Joseph. "Participation and Development: Perspectives from the Comprehensive Development Paradigm." Review of Development Economics 6 (2002): 152-182.

Stone Fish, L., and D. Busby. "The Delphi Method." In Research Methods in Family Therapy, edited by D. Sprenkle and F. Piercy, 2nd ed., 238–253. New York: Guilford Press, 2005.

Stouffer, Samuel A. "Intervening Opportunities and Competing Migrants." Journal of Regional Sciences 2 (1960): 1-26.

Taghavi, Nematollah. "Demografi Temelleri". Niya Yayınları, 1992.

(تقوی، نعمت‌الله. ۱۳۷۱. "مبانی جمعیت‌شناسی". تهران: انتشارات نیا.)

Talebpour, Akbar, ve Mahmoud Bastami Nejad. "İran Kalkınma Modelinin Delphi Yöntemiyle Tasarımı." Ekonomik ve Kalkınma Sosyolojisi Dergisi (İkili Yayın), Dokuzuncu Yıl, İkinci Sayı (2020): 253–283.

(طالب پور، اکبر و محمود بسطامی نژاد. ۱۳۹۹. "طراحی الگوی توسعه ایران با استفاده از روش دلفی." دو فصلنامه جامعه شناسی اقتصادی و توسعه، سال نهم، شماره دوم: ۲۸۳-۲۵۳.)

Tavakkol, Mohammad, ve Iman Erfanmanesh. "Bilim Sosyolojisinin Bütüncül Yaklaşımıyla Beyin Göçü: İran Toplumu Örneği." Bilim ve Teknoloji Politikası Dergisi, Yedinci Dönem (2015).

(توکل، محمد و ایمان عرفان منش. ۱۳۹۴. "رهیافت تلفیقی جامعه شناسی علم به مهاجرت نخبگان با تأکید بر جامعه ایران." نشریه سیاست علم و فناوری، دوره هفتم.)

Taylor, J. Edward. "International Migration and Economic Development". International Symposium on International Migration and Development. United Nations Secretariat, Turin, Italy, June 28-30, 2006.

The Economist. "Beyond GDP." 2013. www.economist.com/blogs/feastandfamine/2013/04/social-progress.

Todaro, Michael. "Gelişmekte Olan Ülkelerde İç Göç". Çeviri: Sarmedi, Mustafa ve Pervin Reisi Ferd. Tahran: Çalışma ve Sosyal İşler Enstitüsü, 1988.

(تودارو، مایکل. ۱۳۶۷. "مهاجرت داخلی در کشورهای در حال توسعه". ترجمه مصطفی سرمدی و پروین رئیسی فرد. تهران: مؤسسه کار و امور اجتماعی.)

Todaro, Michael P. "A Model for Labour Migration and Urban Unemployment in Less Developed Countries." American Economic Review 59, no. 1 (1969): 48-138.

Totomorn, Maura, and Marisa Alicea. "Migration and Immigration: A Global View". Westport: Greenwood Press, 2004.

Toulaii, Hossein. "Çocuk İşçiliği ile Sosyal Kalkınma Arasındaki İlişki". Yüksek Lisans Tezi. Rehabilitasyon Bilimleri Üniversitesi, 2009.

(تولایی، حسین. ۱۳۸۸. "رابطه ی کار کودک با توسعه ی اجتماعی". پایان نامه ی کارشناسی ارشد رشته ی رفاه اجتماعی، گروه آموزشی مدیریت رفاه اجتماعی. دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی.)

Turner, Bryan S. "The Cambridge Dictionary of Sociology". Cambridge: Cambridge University Press, 2006.

UNCRD. "Regional Development Dialogue". International Journal Publishing High Quality 7, no. 1 (1988): 32-36.

United Nations, Department of Economic and Social Affairs (UN DESA). International Migration 2024 Report. New York: United Nations, 2024.

United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR). Global Trends: Forced Displacement in 2023. Geneva: UNHCR, 2024.

United Nations. "Guiding Principles for Developmental Social Welfare Policies and Programmes in the Near Future". New York: United Nations Department of Public Information, 1998.

United Nations. "World Summit for Social Development". Copenhagen, Denmark, March 6-12, 1995.

Vaezzadeh, Sajedeh, ve Ali Iyaseh. "İran Kalkınma Programlarında Kentsel Sürdürülebilir Sosyal Kalkınma Göstergelerine Vurgu ile Sosyal Kalkınma Durumu." Kentsel Sosyoloji Çalışmaları 10, no. 36 (2020): 1–22.

(واعظ زاده، ساجده و علی ایاسه. ۱۳۹۹. "وضعیت توسعه اجتماعی در برنامه های توسعه ایران با تأکید بر شاخص های اجتماعی توسعه پایدار شهری." مطالعات جامعه شناختی شهری، ۱۰ (۳۶): ۲۲-۱.)

Vahidi, Paridokht. "Uluslararası Göç ve Sonuçları". Planlama ve Bütçe Kurumu, 1985.

(وحیدی، پریدخت. ۱۳۶۴. "مهاجرت بین المللی و پیامدهای آن". تهران: سازمان برنامه و بودجه.)

Valiqolizadeh, Ali, ve Yashar Zaki. "Basra Körfezi Köprüsünün Qeshm Serbest Bölgesinin Jeoekonomik Kalkınmasındaki Stratejik Önemi." Beşerî Coğrafya Araştırmaları 44, no. 4 (2011): 203–222.

(ولیقلی زاده، علی و یاشار ذکی. ۱۳۹۰. "اهمیت استراتژیک پل خلیج فارس در توسعه ی ژئواکونومیکی منطقه آزاد قشم." پژوهش های جغرافیای انسانی، دوره ۴۴، شماره ۴: ۲۲۲-۲۰۳.)

Vesali, Saeed, ve Abouzar Ghasemi Nejad. "Temellendirilmiş Kuramla Göçmen Gettolarında Sosyal Kalkınmanın Gerçekleşememesine Dair Koşulların, Stratejilerin ve Sonuçların Analizi (Pakdasht Örneği)." Sosyal Kalkınma Dergisi (Mevsimlik) 14, no. 2 (2019): 93–126.

(وصالی، سعید و ابوذر قاسمی نژاد. ۱۳۹۸. "مطالعه داده بنیاد حاشیه نشینی و توسعه اجتماعی (شناسایی شرایط مداخله گر، راهبردها و پیامدهای تحقق نیافتگی توسعه اجتماعی در بین حاشیه نشینان پاکدشت)." فصلنامه توسعه اجتماعی، دوره ۱۴، شماره ۲: ۱۲۶-۹۳.)

Vosoughi, Mansour, ve Majid Hojjati. "Uluslararası Göçmenler: Memleket Gelişiminde Katılımcılar (Lar Şehri Örneği)." İran Sosyal Kalkınma Çalışmaları Dergisi, Dördüncü Yıl, İkinci Sayı (2012): 23–39.

(وثوقی، منصور و مجید حجتی. ۱۳۹۱. "مهاجران بین الملل، مشارکت کنندگان در توسعه ی زادگاهی؛ مورد مطالعه شهر لار." مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران، سال چهارم، شماره دوم: ۳۹-۲۳.)

Widgren, Younes, ve Philip Martin. "Uluslararası Göç ve Karşılaşılan Zorluklar". Çeviri: Ebülkasım Nazemi Erdekanî ve Muhammed Ameli Hurrasganî. Tahran: Ticari Yayıncılık ve Baskı Şirketi, 2007.

(ویدگرن، یونس و فیلیپ مارتین. ۱۳۸۶. "مهاجرت بین الملل و چالش های پیش رو". ترجمه ابوالقاسم ناظمی اردکانی و محمد عاملی خراسگانی. تهران: شرکت چاپ و نشر بازرگانی.)

Wilson, R. F. "Doing a SWOT Analysis for Your Internet Marketing Plan". London: Routledge, 2002.

World Bank. "Strategic Directions for the World Bank in Social Development". Brainstorming Workshop Notes. Washington, D.C., October 15-16, 2002.

World Bank Operations Evaluation Department. "Putting Social Development to Work for the Poor: An OED Review of World Bank Activities". Washington, D.C., 2005.

World Health Organization. "Refugee Mental Health". Geneva: WHO, 1992.

Yaghoubiar, Gary, Robert McFarbend, ve An Asokan. "Sosyal Kalkınmanın Kapsayıcı Kuramı". Çeviri: Bir Grup Çevirmen. Tahran: Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü, 2008.

(یاگونبر، گری، رابرت مک فاربند و ان آسوکان. ۱۳۸۷. "نظریه ی جامع توسعه ی اجتماعی." ترجمه جمعی از مترجمان. تهران: پژوهشکده ی مطالعات فرهنگی و اجتماعی.)

Zahedi Mazandarani, Mohammad Javad. Gelişme ve Eşitsizlik. Tahran: Maziar Yayınları, 2007.

(زاهدی مازندرانی، محمد جواد. ۱۳۸۶. توسعه و نابرابری. تهران: نشر مازیار.)

Zaki, Mohammad Ali. "Göçün Kentsel Sosyoekonomik Yapıya Etkisi (Örnek: Şahinşehir ile Khomeynişehir Karşılaştırması)." Kentsel Araştırmalar Dergisi (Mevsimlik), İkinci Yıl, İkinci Sayı (2012): 83–112.

(زکی، محمدعلی. ۱۳۹۱. "اثر مهاجرت بر ساخت اجتماعی اقتصادی جوامع شهری (مطالعه موردی: مقایسه شاهین شهر با خمینی شهر)." فصلنامه مطالعات شهری، سال دوم، شماره دوم: ۱۱۲-۸۳.)

Zamani, Mohsen. "Göçle İlgili Görüş ve Kuramların İncelenmesi: Kırsal-Kentsel Göç Kuramlarına Odaklı." Üçüncü Ulusal Şehircilik ve Mimarlık Sempozyumu. Kazvin: İmam Humeyni Uluslararası Üniversitesi, 2015.

(زمانی، محسن. ۱۳۹۴. "بررسی دیدگاه ها و نظریات مربوط به مهاجرت با تأکید بر نظریات و دیدگاه های مربوط به مهاجرت روستا به شهر." سومین همایش ملی شهرسازی و معماری در گذر زمان، قزوین: دانشگاه بین المللی امام خمینی.)

Zanjani, Habibollah. "Göç". Birinci Baskı. Tahran: SAMT Yayınları, 2001.

(زنجانی، حبیب الله. ۱۳۸۰. "مهاجرت". چاپ اول. تهران: انتشارات سمت.)

Zanjani, Habibollah. "Göç". Tahran: SAMT Yayınları, 2014.

(زنجانی، حبیب الله. ۱۳۹۳. "مهاجرت". تهران: نشر سمت.)

Zanjani, Habibollah. "Demografik Analiz". Tahran: SAMT Yayınları, 2002.

(زنجانی، حبیب الله. ۱۳۸۱. "تحلیل جمعیت شناسی". تهران: انتشارات سمت.)

Zare, Bijan. "Savaş Sosyolojisi: Göçmenlerin Varış Noktasında Sosyolojik Analizi". Tahran: Cihad-e Daneshgahi, 2012.

(زارع، بیژن. ۱۳۹۱. "جامعه شناسی جنگ: تحلیل جامعه شناسی مهاجران در مقصد". تهران: جهاد دانشگاهی.)

Zarghani, Seyyed Hadi, ve Seyyedeh Zahra Mousavi. "Uluslararası Göçler ve Ulusal Güvenlik." Stratejik Çalışmalar Dergisi (Mevsimlik), On Altıncı Yıl, Sayı 59 (2012): 7–26.

(زرقانی، سید هادی و سیده زهرا موسوی. ۱۳۹۱. "مهاجرت های بین المللی و امنیت ملی." فصلنامه مطالعات راهبردی، سال شانزدهم، شماره ۵۹: ۲۶-۷.)

Zimpf, George Kingsley. "The P1/P2/D Hypothesis: On the Intercity Movement of Persons." The American Sociological Review 11 (1946): 677-686.